

ЗМІСТ

Вступне слово	5
1 Загальні відомості	7
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості території	7
1.2 Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області	9
2 Атмосферне повітря	15
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	15
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	15
2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах Чернігівської області	17
2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	21
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря	22
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах	23
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	26
2.5 Використання озоноруйнівних речовин	27
2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	27
2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря	27
3 Зміна клімату	30
3.1. Тенденції зміни клімату	30
3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	30
3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	30
4 Водні ресурси	34
4.1 Водні ресурси та їх використання	34
4.1.1 Загальна характеристика	34
4.1.2 Водозабезпеченість територій Чернігівської області	35
4.1.3 Водокористування та водовідведення	38
4.2 Забруднення поверхневих вод	44
4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	44
4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	45
4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод	47
4.3 Якість поверхневих вод	49
4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	49
4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	58
4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	58
4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод	59
4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	59
4.6 Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	61
5 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі	63
5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування екологічної мережі	63

5.1.1	Загальна характеристика	63
5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	63
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	64
5.1.4	Формування регіональної екомережі	65
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	66
5.2	Природні території та об'єкти	66
5.2.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	66
5.2.2	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	69
5.2.3	Біосферні резервати та об'єкти Всесвітньої природної спадщини	69
5.2.4	Формування української частини Смарагдової мережі Європи	70
5.3	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	70
5.3.1	Загальна характеристика рослинного світу	70
5.3.2	Лісові ресурси	71
5.3.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	78
5.3.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	78
5.3.5	Адвентивні види рослин	80
5.3.6	Стан зелених насаджень	81
5.3.7	Заходи щодо збереження рослинного світу	82
5.4	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	83
5.4.1	Загальна характеристика тваринного світу	83
5.4.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	83
5.4.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	88
5.4.4	Інвазивні види тварин	89
5.4.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	89
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	90
5.6	Туризм	91
6	Земельні ресурси і ґрунти	93
6.1	Структура та використання земельних ресурсів	93
6.1.1	Структура та динаміка змін земельного фонду	93
6.1.2	Господарська освоєність земельних угідь	95
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси	95
6.3	Стан і якість ґрунтів	97
6.3.1.	Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення	97
6.3.2	Забруднення ґрунтів	99
6.3.3.	Деградація земель	103
6.4	Оптимізація використання та охорона земель	107
7	Надра	109
7.1.	Мінерально-сировинна база	109
7.1.1.	Стан та використання мінерально-сировинної бази	109
7.2.	Система моніторингу геологічного середовища	109
7.2.1.	Підземні води: ресурси, використання, якість	109
7.2.2.	Екзогенні геологічні процеси	112

7.3.	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	116
7.4.	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	116
8	Відходи	118
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	121
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	121
8.3	Використання відходів як вторинної сировини	132
8.4	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	135
8.5	Державне регулювання в сфері поведінки з відходами	135
9	Екологічна безпека	136
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	136
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	146
9.3	Радіаційна безпека	148
9.3.1	Стан радіаційного забруднення Чернігівщини	148
9.3.2	Поводження з радіоактивними відходами	151
10	Промисловість та її вплив на довкілля	153
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	153
10.2	Вплив на довкілля	154
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	155
10.2.2	Металургійна промисловість	155
10.2.3	Хімічна та нафтохімічна промисловість	155
10.2.4	Харчова промисловість	158
10.3	Заходи з екологізації промислового виробництва	159
11	Сільське господарство та його вплив на довкілля	161
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	161
11.2	Вплив на довкілля	162
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	162
11.2.2	Використання пестицидів	164
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	165
11.2.4	Тенденції в тваринництві	166
11.3	Органічне сільське господарство	168
12	Енергетика та її вплив на довкілля	170
12.1	Структура виробництва та використання енергії	170
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	171
12.3	Вплив енергетичної галузі на довкілля	173
12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	176
13	Транспорт та його вплив на довкілля	178
13.1	Транспортна мережа Чернігівської області	178
13.1.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	179
13.1.2	Склад парку та середній вік транспортних засобів	181
13.2	Вплив транспорту на довкілля	182
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	183
14	Збалансоване виробництво та споживання	185
14.1.	Тенденції та характеристика споживання	185
14.2	Структурна перебудова та екологізація економіки	187

14.3	Впровадження елементів «більш чистого виробництва»	187
14.4	Ефективність використання природних ресурсів	188
14.5	Оцінка «життєвого циклу виробництва»	189
15	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	190
15.1	Регіональна екологічна політика	190
15.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	191
15.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	193
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм	207
15.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	208
15.6	Державна екологічна експертиза	214
15.7	Економічні засади природокористування	215
15.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	215
15.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	218
15.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	220
15.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	222
15.10	Екологічний аудит	224
15.11	Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля	225
15.12	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	244
15.12.1	Діяльність громадських екологічних організацій	245
15.12.2	Діяльність громадських рад	247
15.13	Екологічна освіта та інформування	248
15.14	Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля	251
15.14.1	Європейська та євроатлантична інтеграція	251
15.14.2	Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності програм /проектів зовнішньої допомоги	252
15.14.3	Двостороннє та багатостороннє співробітництво	252
	Висновки	256
	Додатки	259

В С Т У П

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

Необхідність забезпечення владою прав громадськості, передбачених Орхуською конвенцією «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосується довкілля», зумовлює потребу видання щорічної доступної екологічної літератури на основі високої інформативності, доступності викладу та науковості.

Над Доповіддю працював колектив Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації, який створений розпорядженням голови Чернігівської ОДА від 23 травня 2013 року № 194. В основу Доповіді закладені напрацювання колективу Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області, яке ліквідовано згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 року № 159 «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства навколишнього природного середовища». Питання забезпечення здійснення повноважень з охорони навколишнього природного середовища на місцевому рівні та передачі повноважень від територіальних органів центрального органу виконавчої влади до обласних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, урегульовано Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, в тому числі і на місцевому рівні».

Основна мета Доповіді – висвітлення та ознайомлення широкого загалу державних та громадських органів, колективних підприємств, установ, організацій, та громадян про стан природного середовища в області, його проблеми та перспективи подальшого розвитку і використання.

Видання містить 15 розділів, в яких описано нинішній стан та динаміку змін, зокрема, що стосуються забруднення атмосферного повітря, водних, земельних ресурсів. Значна увага приділена питанням збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвитку природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі, поводження з відходами, впливу промисловості, енергетики, транспорту та сільського господарства на стан довкілля.

В Доповіді відмічено вирішення проблеми непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, зокрема забезпечення перезатарення та вивезення їх на утилізацію за межі області, завдяки ініціативі голови Чернігівської облдержадміністрації В. Хоменка,

багаторічним зусиллям обласних екологічних служб, усебічної підтримки обласної ради.

Результати проведеної роботи підтримують раніше прийняті заходи щодо кращого екологічного майбутнього області, пропозицій громадськості, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо захисту та збереження природних ресурсів, їх раціонального споживання та виробництва, забезпечення доступу до водних, земельних та лісових ресурсів.

Сподіваємося, що дана Доповідь стане в нагоді під час ухвалення екологічно значимих рішень органами виконавчої влади та самоврядування на місцях, буде цікавою і корисною для діяльності наукових установ, представників ЗМІ, громадських організацій та окремих громадян, небайдужих до збереження та охорони довкілля.

Дане видання виконане за допомогою інформаційної підтримки Чернігівської обласної державної адміністрації, суб'єктів екологічного моніторингу: Державної екологічної інспекції у Чернігівській області, Деснянського басейнового управління водних ресурсів, Чернігівської філії державної установи «Інституту охорони ґрунтів України», Чернігівського обласного центру з гідрометеорології, Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області, Головного управління статистики у Чернігівській області, Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства, Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області, Управління ДСНС України у Чернігівській області, Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації, Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури облдержадміністрації, Департаменту економічного розвитку облдержадміністрації, Департаменту фінансів Чернігівської облдержадміністрації, Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, Департаменту культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації, Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради, Державної фітосанітарної інспекції Чернігівської області, Головного управління Держземагенства у Чернігівській області, Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області, Управління охорони здоров'я облдержадміністрації, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Чернігівського державного технологічного університету, Чернігівського державного інституту економіки і управління, Державного підприємства «Українська геологічна компанія», Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки, Центральної геофізичної обсерваторії, Державного науково-виробничого підприємства «Державний інформаційний геологічний фонд України», Державної корпорації «Українське державне об'єднання «Радон» Київського

державного міжобласного спецкомбінату, Дочірнього підприємства НАК «Надра України» «Чернігівнафтогазгеологія», Територіального управління у Чернігівській області Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук, Мезинського національного природного парку, регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський», Ічнянського національного природного парку, ТОВ спеціалізоване лісове господарство «Авангардліс», ДП «Чернігівський військовий лісгосп», ДП «Остерський військовий лісгосп», Коропського спеціалізованого лісгосподарського підприємства «Агролісгосп», РКСЛП «Корюківкаліс», Комунального підприємства «Чернігівоблагроліс», за що всім спеціалістам висловлюємо велику вдячність та побажання подальших трудових звершень.

Доповідь розміщено на офіційному сайті Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА (<http://eco23.gov.ua/>).

Відгуки щодо змісту Доповіді та пропозиції щодо покращення захисту навколишнього природного середовища Чернігівської області надсилати на електронну адресу: press@open.net.ua.

За дорученням колективу -
Директор Департаменту екології та
природних ресурсів Чернігівської
обласної державної адміністрації

С.В.Горонович

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні умови

Чернігівська область одна з найбільших на Україні (за своєю територією посідає друге місце). Площа – 31,9 тис. км² (5,3 % території країни), густота населення – 34 осіб/км².

Розташована на півночі України в поліській та лісостеповій зонах Придніпровської низовини. На заході і північному заході межує з Гомельською областю Білорусі, на півночі – з Брянською областю Росії, на сході – з Сумською, на півдні – з Полтавською, на південному заході – з Київською областями України. Середня висота над рівнем моря – 120 метрів, на північному сході – 200 метрів, на південному заході – 120 – 150 метрів.

Клімат помірно-континентальний. Середньорічна температура січня – -7°C, липня – +19°C. Середньорічна кількість опадів – 550-660 мм.

Має своєрідні природні ландшафти, досить поширені біологічні різновиди.

Попри великі втрати від меліоративних робіт, проведених у свій час, ландшафтам Чернігівського Полісся властивий високий ступінь поширення природних територій. Значна частина з них зберігає потенційні можливості відновлення – повернення до природного стану або деякого наближення до нього. Непогано збережені і заплавні ландшафтні комплекси середніх та великих рік – Десни, Сейму, Снову, Сожу. Лучні та лучно-болотні і болотні заплавні комплекси верхів'їв, а здебільшого і всієї течії багатьох малих річок дуже змінені – осушені і частково розорані.

Майже цілком область розміщується в Придніпровській низовині, південна її частина в межах Полтавської рівнини і має переважно рівнинну, злегка хвилясту поверхню, у цілому сприятливу для господарської діяльності. Абсолютні висоти 100–220 м (максимальна відмітка 222 м біля с. Березова Гать Новгород-Сіверського району). Переважають ерозійно-аккумулятивні форми рельєфу (річкові долини, яри, балки) у поєднанні з аккумулятивними (льодовикові і водно-льодовикові вали, зандрові рівнини). Виключенням є сильно еродовані території Придеснянського плато (західні відроги Середньо-Російської височини), численні лісові «острови» в північній та південно-східній частинах області, а також болота і знижені та перезволожені землі давніх річкових та прохідних долин (Замглай, Смолянка та інші).

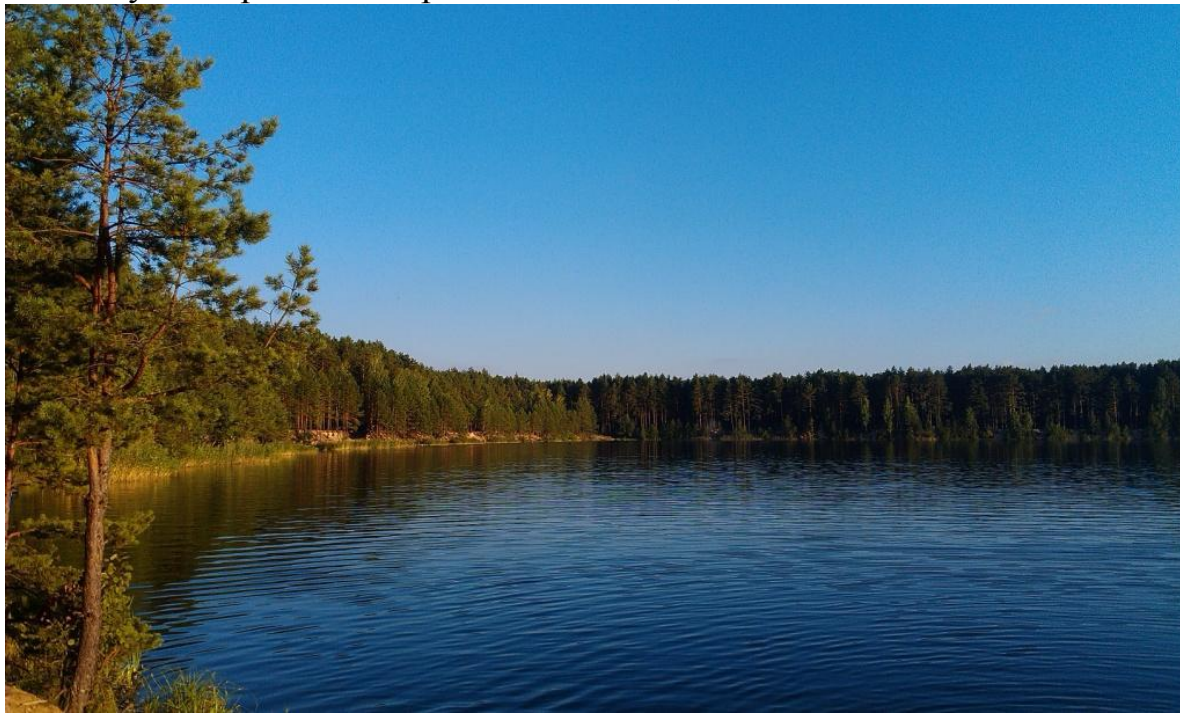
Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. Сировинний потенціал регіону на 59,4 % складається з паливно-енергетичних корисних копалин – нафти, конденсату, торфу; 31,7 % загальних мінеральних ресурсів належить будівельній сировині; 8,2 % – води прісні та мінеральні, 0,7 % – нерудні корисні копалини для металургії та бішофіт.

Область є однією з найбагатших за запасами водних ресурсів. Гідрографічна мережа належить до басейну Дніпра. Територією області

протікають 1570 річок загальною довжиною 8336 км, в т. ч. великі річки: Дніпро (91 км), Десна (505 км); середні: Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (56 км), Снов (190 км), Остер (195 км), Трубіж (15 км), Супой (25 км), Удай (195 км), а також малі річки.

Загальна довжина річкової мережі складає 8336 км, в т.ч. великих річок – 596 км, середніх – 723 км, малих – 7017 км.

Густота річкової мережі області – 0,26 - 260 м на 1 км².

Природні ресурси Десни мають важливе значення для розвитку продуктивного потенціалу Дніпра. Десна (загальна площа басейну – 88,9 тис. км²) є другою за величиною на території басейну Дніпра річкою після Прип'яті та першою за довжиною (1130 км) лівобережною притокою Дніпра. В басейні Десни, в середній за водністю рік, формується біля 22 % поверхневого стоку Дніпра і біля 15 % стоку усіх річок його основних притоків.

Відсоток площ, вкритих лісом, у різних районах не однаковий. Якщо в північних районах лісистість становить від 20 до 41 % від загальної площі району, то в південних – лише від 7 до 20 %.

1.2. Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області

Чернігівщина – край з потужним економічним, інтелектуальним і природним потенціалом. Розташування її в межах поліської та лісостепової зон зумовлює різноманіття природного середовища і сировинних ресурсів, історичної спадщини, видів і напрямів виробничої діяльності. Унікальність економіко-географічного положення області визначається її розташуванням на кордоні трьох держав: України, Росії, Білорусі та близькістю до столиці і великого промислового центру – м.Києва.

Населення області проживає в 16 містах (3 обласного та 13 районного значення), 29 селищах міського типу та 1481 сільському населеному пункті, що об'єднані в 525 сільських рад.

Найбільша кількість сільських рад знаходиться на території Чернігівського (42) та Козелецького (40) районів, а найменша – на території Срібнянського (11), Талалаївського (13), Варвинського (14) районів. Найбільшу кількість сільських населених пунктів має Чернігівський район – 120, а найменшу – Куликівський район (24).

У 2012 році з обліку було знято с. Ямне Будо-Вороб'ївської сільради Н.-Сіверського району, як таке, де ніхто не проживає.

Промислові підприємства області у 2012р. реалізували продукції (товарів, послуг) на суму 14,2 млрд.грн., дві третини якої займала продукція переробної промисловості. В обсязі продукції, реалізованої підприємствами добувної та переробної промисловості, 54,9% займали товари широкого використання, 39,4% – сировинна продукція, 5,4% – продукція інвестиційного призначення та 0,3% – товари тривалого використання.

У 2012 р. випуск промислової продукції становив 98,1% проти 2011р.

У **добувній промисловості** обсяги продукції зросли на 8,4%.

У **переробній промисловості** обсяг виробництва порівняно з 2011р. становив 96,7%.

Суттєво (на 14,1%) зросли обсяги виробництва в хімічній промисловості, на 2,4% збільшився випуск продукції на підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. У целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності обсяг промислової продукції становив 99,2%, у машинобудуванні – 87,1%, на підприємствах із виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції – 82,4%, у легкій промисловості – 90,4%.

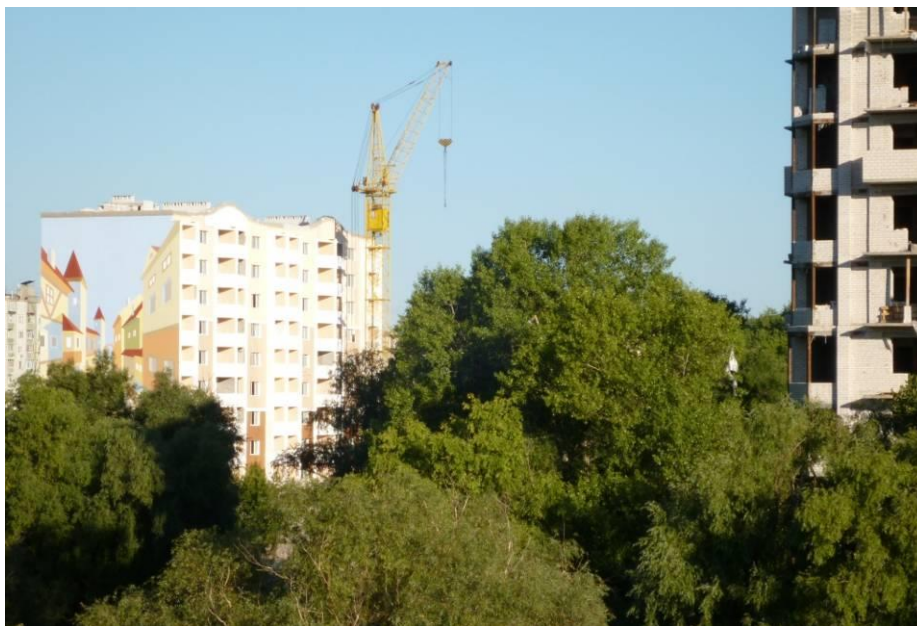
У **виробництві та розподіленні електроенергії** обсяг промислової продукції проти 2011 р. становив 85,9%.

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва за 2012 р. порівняно з 2011 р. становив 108,2%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 118,1%, у господарствах населення – 96,4%.

За 2012 р. загальний обсяг виробництва продукції **рослинництва** порівняно з 2011 р. був більшим на 10,7%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 20,7% більше, у господарствах населення – на 4,4% менше. Господарства населення у 2012 р. виростили 90,8% картоплі, 95,9% – овочів, 3,9% – плодів та ягід, 5,3% – зерна.

Обсяг продукції **тваринництва** порівняно з 2011 р. становив 101,7% (у сільськогосподарських підприємствах – 107,7%, у господарствах населення – 97,8%). Питома вага господарств населення в загальному виробництві м'яса становила 51,0%, молока – 62,5%, яєць – 84,8%.

Підприємствами області за 2012 р. виконані **будівельні роботи** на суму 533,7 млн.грн., що в порівнянних цінах становить 91,6% до обсягів будівництва у 2011 р.

Вантажний транспорт області за 2012 р. доставив замовникам 12,9 млн.т вантажів (96,9% до 2011 р.). Вантажооборот становив 971,5 млн.ткм (73,4%).

Упродовж 2012 р. підприємства **автомобільного транспорту** (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) перевезли 12,9 млн.т вантажів (97,4% до 2011 р.). Обсяг виконаного вантажообороту становив 971,5 млн.ткм (73,4%).

Послугами **пасажирського** транспорту області скористалися 133,7 млн. пасажирів, що на 15,9% більше, ніж у 2011 р. Пасажирооборот зріс на 10,3% й становив 1003,7 млн.пас.км.

Послугами **автомобільного** транспорту (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) скористалися 83,9 млн. пасажирів, що на 19,1% більше, ніж у 2011 р.

Загальний обсяг пасажирських перевезень, здійснений **тролейбусним транспортом**, зріс на 16,7%.

Підприємства зв'язку області за 2012 р. надали послуг на 1399,7 млн.грн., у тому числі населенню – на 1155,6 млн.грн. (82,6% загального обсягу). Це, відповідно, на 2,2% та майже в 4 рази більше показника 2011р.

Серед видів зв'язку найбільшим попитом користувався мобільний – 76,4% загального обсягу. Частка телефонного зв'язку становила 10,3%.

Обсяг **експорту товарів та послуг** у 2012р. становив 550,3 млн.дол. США, **імпорту** – 571,6 млн.дол. США. Порівняно з 2011 р. експорт збільшився на 29,2%, імпорт зменшився на 5,2%. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 21,3 млн.дол. (у 2011 р. також від'ємне – 177,2 млн.дол.).

За 2012 р. обсяги **експорту та імпорту товарів** становили, відповідно, 542,4 млн.дол. США та 544,8 млн.дол. США. Порівняно з

2011р. експорт збільшився на 29,5%, імпорт зменшився на 3,1%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склало 2,4 млн.дол. США (у 2011 р. також від'ємне – 143,8 млн.дол.).

Партнерами підприємств та організацій області були 108 країн світу (з них 26 країн ЄС).

Поставки країнам СНД формували 50,0% загального обсягу експорту, іншим країнам світу – 50,0% (у 2011р., відповідно, 55,9% та 44,1%). До країн Європейського Союзу експортовано 27,3% товарів, що на 45,3% менше, ніж до країн СНД, та на 20,6% більше, ніж до решти країн світу.

У структурі експорту 23,6% становили зернові культури, 20,3% – вироби з паперу та картону, 15,2% – готові харчові продукти, 7,7% – деревина й вироби з неї, 6,0% – текстильні матеріали та текстильні вироби, 5,7% – машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, 4,7% – молоко та молочні продукти.

Надходження з країн СНД становили 41,2% загального обсягу імпорту, з інших країн світу – 58,8% (у 2011 р., відповідно, 46,0% та 54,0%). Країни Європейського Союзу імпортували в область 34,1% всіх товарів, що на 17,2% менше, ніж країни СНД, та на 38,6% більше, ніж решта країн світу.

У структурі імпорту переважали: готові харчові продукти (23,5%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (17,5%), папір та картон (12,0%), засоби наземного транспорту, крім залізничного (9,6%), продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості (8,3%), текстильні матеріали та текстильні вироби (7,9%), котли, машини (5,7%), продукти перегонки нафти (5,3%).

Обсяги експорту та імпорту послуг становили, відповідно, 7,9 млн.дол. США та 26,8 млн.дол. США. Проти 2011 р. експорт збільшився на 11,6%, імпорт зменшився на 33,9%.

Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі послугами склало 18,9 млн.дол. США (у 2011 р. також від'ємне – 33,4 млн.дол.).

Зовнішньоторговельні операції послугами підприємства та організації області здійснювали з партнерами 79 країн світу (з них 25 країн ЄС).

Оборот роздрібною торгівлі (включаючи роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках і фізичними особами-підприємцями) за 2012 р., за попередніми даними, становив 14603,8 млн.грн., що на 13,5% більше обсягів 2011 р.

Оборот ресторанного господарства (з урахуванням обороту фізичних осіб-підприємців) за 2012 р. проти 2011 р., за попередніми даними, збільшився на 17,4% і становив 421,5 млн.грн.

Обсяг реалізованих послуг (включаючи ПДВ) становив 3125,2 млн.грн. проти 2864,1 млн.грн. у 2011 р.

Населенню реалізовано послуг на суму 808,5 млн.грн., або 25,9% загального обсягу.

У структурі реалізованих послуг за видами економічної діяльності найбільша частка (71,7%) припадає на послуги різних видів транспорту, пошти та зв'язку.

Індекс споживчих цін (індекс інфляції) у 2012 р. становив 98,8% (у 2011р. – 103,6%).

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) порівняно з 2011 р. зросла на 16,9% й становила 2308 грн.

Серед більш оплачуваних у 2012 р. були працівники, зайняті в фінансовій діяльності, целюлозно-паперовому виробництві, видавничій діяльності, добуванні паливно-енергетичних корисних копалин, де нарахування в 1,5–1,8 рази перевищили середній показник в області.

Водночас абсолютний розмір заробітної плати працівників підприємств з оброблення деревини та виробництва виробів із деревини був значно нижчим і не перевищував 45,3% середнього показника в області.

Загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати впродовж 2012 р. зменшилася на 0,1 млн.грн. (0,5%) та на 1 січня 2013р. становила 19,9 млн.грн.

Напруженою залишається ситуація на **ринку праці**.

На обліку в державній службі зайнятості на 1 січня 2013 р. перебували 15,4 тис. незайнятих громадян.

Кількість зареєстрованих безробітних за рік зменшилася на 2,0% та на 1 січня 2013р. становила 15,0 тис. осіб, або 29,1% всіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією Міжнародної організації праці.

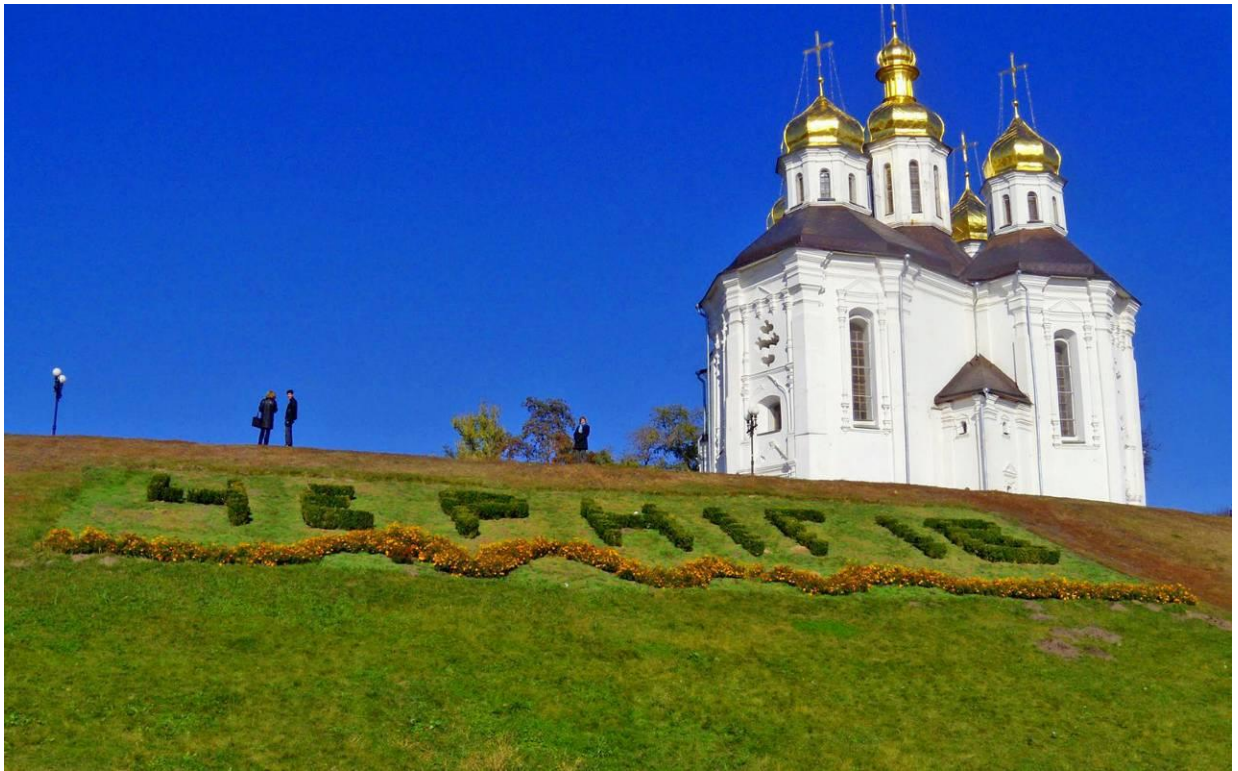
Рівень зареєстрованого безробіття в цілому в області за 2012р. не змінився та на 1 січня 2013р. становив 2,4% населення працездатного віку. Цей показник був вищим серед сільського населення (2,5%) в порівнянні з мешканцями міських поселень (2,3%).

На 1 січня 2013 р. **чисельність наявного населення** в області становила 1077,8 тис. осіб. Упродовж 2012 р. кількість жителів Чернігівщини скоротилася на 10,7 тис. осіб, або на 9,9 осіб у розрахунку на 1000 наявного населення.

Зменшення чисельності населення відбулося переважно за рахунок природного скорочення (9986 осіб). Міграційне скорочення населення склало 721 особу.

Порівняно з 2011 р. обсяг природного скорочення зменшився на 59 осіб, або на 0,6%. Проте інтенсивність цього показника в розрахунку на 1000 наявного населення зросла з 9,2‰ до 9,3‰.

Рівень народжуваності збільшився з 9,3 до 9,4 живонародженого в розрахунку на 1000 наявного населення, а рівень смертності – з 18,5 до 18,7 особи.

Вал. Катерининська церква. (фото <http://ecity.cn.ua/>)

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

За даними обласного управління статистики в 2012 році 453 підприємства (449 – в 2011 році), з них 223 підприємств агропромислового комплексу (232 – в 2011 році), звітувались по формі 2-ТП (повітря) щодо викидів від стаціонарних джерел забруднення в атмосферне повітря.

Відповідно до інструкції щодо порядку складання державної статистичної звітності про охорону атмосферного повітря за формою 2-ТП (повітря), починаючи з 2004 року звіт складають підприємства, установи, організації, громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, що мають стаціонарні джерела викидів забруднюючих речовин і взяті на державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 1655 від 13.12.2001 року, станом на 30.12.2012 рік, на державний облік взято 437 промислових майданчиків підприємств, організацій, установ.

Частка об'єктів агропромислового комплексу області, що звітуються за викиди в атмосферне повітря становить – 49%.

Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферу у 2012 році склав 45,782 тис. тонн. В порівнянні з 2011 роком кількість викидів зменшилась на 7,5 % , що складає 3,692 тис. тонн.

В 2012 році кількість викидів від агропромислового комплексу склали 12,968 тис. тонн, що на 422 тонни менше 2011 року.

Біля 51 % (47,763 тис. тонн) від загального об'єму викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря припадає на пересувні джерела забруднення (автотранспорт, залізничний та річковий транспорт, виробнича техніка).

2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

Проведено аналіз статистичної звітності за формою № 2-ТП (повітря) за 2012 рік. Динаміка загальних обсягів викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області стабілізувалась до незначного зменшення, за рахунок зменшення викидів від КЕП «Чернігівська ТЕЦ» Фірми «ТехНова». В 2012 році загальна кількість викидів становила 93,545 тис. тонн. В порівнянні з 2011 роком загальні викиди зменшились на 4,393 тис.тонн.

В 2012 р. викиди від стаціонарних джерел 453 підприємств, організацій, установ, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 45,782 тис. тонн, що на 3,692 тис. тонни (7,5%) менше, ніж в минулому році.

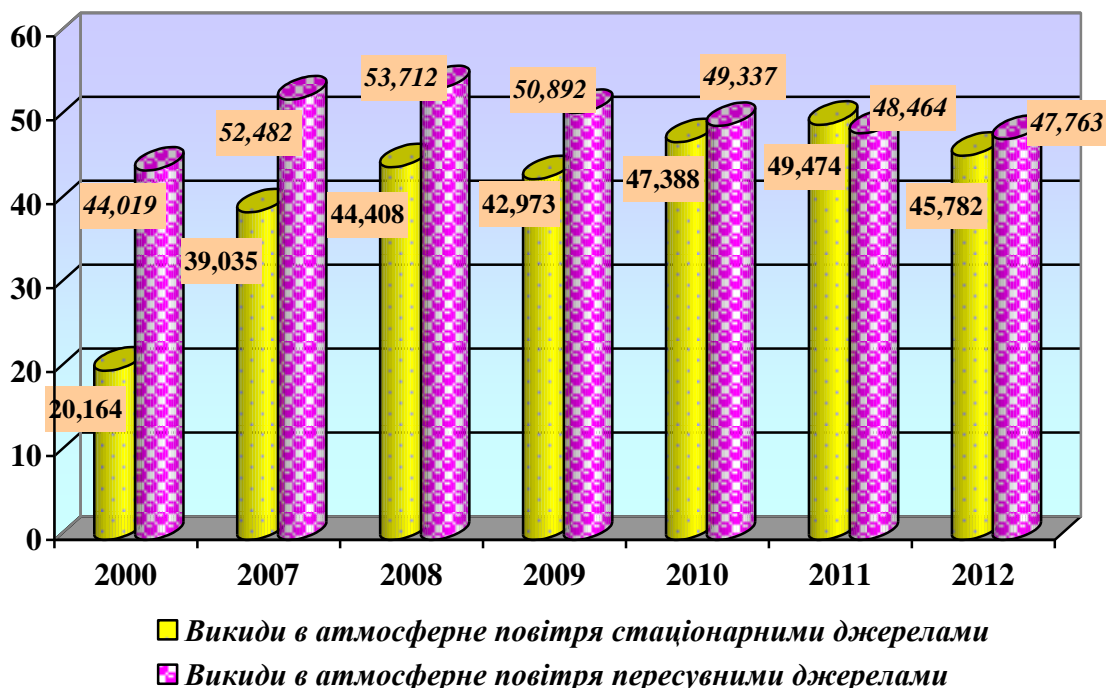
Обсяги викидів від пересувних джерел в 2012 році склали 47,763 тис. тонн, що на 702,512 тонни (1,4%) менше минулорічного показника.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склав 42,267 кг, в порівнянні з минулим роком кількість викидів зменшилась на 2,983 кг. У 2012 році викиди від стаціонарних та пересувних джерел по Чернігівській області у розрахунку на 1 км² склали 2932 кг, на душу населення – 88,363 кг (дивись табл. 2.1.1).

Табл.2.1.1 Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т.

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	64,183	20,164	44,019	2001	55	
2007	91,517	39,035	52,482	2869	80	
2008	98,12	44,408	53,712	3076	87	
2009	93,865	42,973	50,892	2942	84	
2010	96,725	47,388	49,337	3031	86	
2011	97,938	49,474	48,464	3071	90	
2012	93,545	45,782	47,763	2932	88	

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис.тонн

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах

В 2012 р. викиди від стаціонарних джерел 453 проммайданчиків підприємств, організацій, установ, громадян–суб’єктів підприємницької діяльності та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 45,782 тис. тонн, що на 3,692 тис. тонни (7,5 %) менше, ніж в минулому році (дивись табл. 2.1).

Найбільша кількість промислових підприємств знаходиться в м.Чернігові – 63 (або 13,9 % - усіх підприємств області), у м. Прилуки –25 (5,5%), у м. Ніжині – 24 (5,3 %) відповідно.

Табл.2.1.2.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремим населеним пунктам, тис. т

<i>Назва населених пунктів</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
Всього,	44,408	42,972	47,388	49,474	45,782
м. Чернігів	18,095	19,213	19,815	23,041	21,357
м. Ніжин	1,158	1,022	1,010	1,060	1,030
м. Прилуки	0,696	0,509	0,535	0,796	0,724
Бахмацький	2,199	2,021	1,989	1,671	1,841
Бобровицький	0,321	0,256	0,619	0,501	0,470
Борзнянський	0,990	0,906	1,199	1,222	1,208
Варвинський	2,125	2,127	2,404	2,198	2,227
Городнянський	0,876	0,848	0,938	0,840	0,748
Ічнянський	1,151	1,108	1,465	1,458	1,355
Козелецький	0,061	0,195	0,760	0,721	0,707
Коропський	0,390	0,357	0,536	0,456	0,467
Корюківський	2,487	1,409	1,678	1,670	1,612
Куликівський	0,012	0,008	0,695	0,765	0,784
Менський	0,811	0,777	1,036	1,059	1,037
Ніжинський	0,403	0,457	0,428	0,419	0,266
Н-Сіверський	0,649	0,589	0,591	0,523	0,526
Носівський	3,475	2,907	2,891	2,634	1,755
Прилуцький	0,718	0,768	1,204	1,110	1,378
Ріпкинський	0,625	0,581	0,598	0,559	0,460
Семенівський	0,419	0,369	0,628	0,626	0,637
Сосницький	0,212	0,231	0,238	0,191	0,202
Срібнянський	0,115	0,113	0,462	0,489	0,462
Талалаївський	0,595	0,516	0,457	0,503	0,472
Чернігівський	5,603	5,366	4,936	4,771	3,816
Щорський	0,246	0,221	0,319	0,276	0,240

Табл.2.1.2.2 Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в тому числі по найпоширеніших речовинах (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. тонн

Населені пункти	2000 р.					2009 р.					2010 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
Всього:	20,164	2,673	4,902	3,107	4,286	42,972	4,213	12,201	3,868	2,322	47,388	4,776	11,897	4,212	2,576
м. Чернігів	8,001	1,651	3,495	1,745	0,819	19,213	3,385	11,281	2,655	0,328	19,815	3,932	11,124	2,943	0,342
м. Ніжин	1,198	0,108	0,190	0,119	0,672	1,022	0,113	0,080	0,067	0,704	1,010	0,076	0,015	0,060	0,817
м. Прилуки	0,470	0,033	0,028	0,117	0,234	0,509	0,088	0,100	0,084	0,053	0,535	0,079	0,087	0,078	0,054
Бахмацький	0,563	0,081	0,215	0,029	0,164	2,021	0,096	0,099	0,018	0,054	1,989	0,106	0,103	0,017	0,047
Бобровицький	0,398	0,008	0,172	0,036	0,172	0,256	0,005	0,004	0,006	0,007	0,619	0,038	0,004	0,011	0,020
Борзнянський	0,410	0,191	0,120	0,022	0,073	0,906	0,029	0,003	0,005	0,012	1,199	0,028	0,002	0,007	0,017
Варвинський	2,957	0,019	0,014	0,288	0,743	2,127	0,001	0	0,632	0,390	2,404	0,002	0,001	0,614	0,377
Городнянський	0,097	0,011	0,020	0,013	0,039	0,848	0,016	0,023	0,012	0,011	0,938	0,016	0,038	0,017	0,010
Ічнянський	0,238	0,012	0,038	0,031	0,131	1,108	0,023	0,037	0,018	0,009	1,465	0,011	0,006	0,014	0,003
Козелецький	0,120	0,036	0,009	0,029	0,041	0,195	0,026	0,100	0,035	0,027	0,760	0,018	0,072	0,037	0,030
Коропський	0,088	0,007	0,034	0,008	0,028	0,357	0,009	0,067	0,009	0,002	0,536	0,003	0,018	0,004	0,002
Корюківський	0,040	0,085	0,054	0,035	0,137	1,409	0,094	0,066	0,080	0,185	1,678	0,111	0,094	0,105	0,228
Куликівський	0,640	0,002	0,007	0,004	0,023	0,008	0	0	0,005	0,001	0,695	0	0	0,006	0,001
Менський	0,322	0,067	0,132	0,025	0,080	0,777	0,077	0,052	0,025	0,029	1,036	0,092	0,062	0,033	0,051
Ніжинський	0,123	0,030	0,058	0,006	0,023	0,457	0,027	0,027	0,005	0,007	0,428	0,022	0,022	0,001	0,009
Н-Сіверський	0,177	0,039	0,047	0,026	0,041	0,589	0,026	0,017	0,010	0,032	0,591	0,024	0,010	0,009	0,030
Носівський	1,838	0,024	0,033	0,321	0,243	2,907	0,005	0	0,049	0,096	2,891	0,019	0,005	0,058	0,154
Прилуцький	0,094	0,006	0,004	0,013	0,042	0,768	0,032	0,005	0,039	0,159	1,204	0,038	0,023	0,057	0,099
Ріпкинський	0,252	0,094	0,029	0,012	0,108	0,581	0,064	0,066	0,014	0,079	0,598	0,060	0,046	0,021	0,102
Семенівський	0,232	0,059	0,062	0,016	0,087	0,369	0,035	0,026	0,015	0,046	0,628	0,038	0,028	0,018	0,055
Сосницький	0,031	0,002	0,010	0,005	0,010	0,231	0,005	0,010	0,002	0,045	0,238	0,007	0,014	0,002	0,068
Срібнянський	0,020	0,007	0,001	0,003	0,009	0,113	0	0	0,002	0,001	0,462	0	0	0,002	0
Талалаївський	0,076	0,002	0,020	0,019	0,016	0,516	0,001	0,006	0,010	0,017	0,457	0,003	0,015	0,018	0,025
Чернігівський	1,661	0,065	0,082	0,173	0,316	5,366	0,037	0,025	0,052	0,023	4,936	0,035	0,024	0,060	0,029
Щорський	0,118	0,034	0,028	0,012	0,035	0,319	0,019	0,107	0,019	0,005	0,276	0,018	0,084	0,020	0,006

Населені пункти	20011 р.					2012 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
Всього:	49,474	5,432	14,296	4,110	2,693	45,782	5,320	12,961	3,928	2,872
м. Чернігів	23,041	4,573	13,721	2,891	0,373	21,357	4,337	12,369	2,782	0,372
м. Ніжин	1,060	0,096	0,021	0,074	0,829	1,030	0,100	0,015	0,070	0,804
м. Прилуки	0,796	0,073	0,076	0,061	0,047	0,724	0,070	0,080	0,062	0,047
Бахмацький	1,671	0,121	0,118	0,018	0,037	1,841	0,126	0,123	0,024	0,051
Бобровицький	0,501	0,039	0,002	0,10	0,024	0,470	0,049	0,0	0,017	0,022
Борзнянський	1,222	0,033	0,002	0,008	0,023	1,208	0,050	0,020	0,006	0,016
Варвинський	2,198	0,003	0,002	0,600	0,376	2,227	0,002	0,001	0,588	0,356
Городнянський	0,840	0,011	0,014	0,013	0,012	0,748	0,010	0,004	0,010	0,017
Ічнянський	1,458	0,012	0,003	0,011	0,001	1,355	0,012	0,004	0,011	0,001
Козелецький	0,721	0,013	0,030	0,042	0,030	0,707	0,016	0,036	0,028	0,027
Коропський	0,456	0,001	0,004	0,003	0,002	0,467	0,001	0,003	0,003	0,007
Корюківський	1,670	0,085	0,065	0,113	0,255	1,612	0,065	0,052	0,107	0,245
Куликівський	0,765	0,0	0,0	0,005	0,001	0,784	0,0	0,0	0,006	0,001
Менський	1,059	0,081	0,055	0,032	0,060	1,037	0,096	0,066	0,027	0,068
Ніжинський	0,419	0,025	0,025	0,001	0,009	0,266	0,022	0,021	0,001	0,011
Н-Сіверський	0,523	0,028	0,013	0,008	0,034	0,526	0,034	0,020	0,009	0,045
Носівський	2,634	0,300	0,004	0,047	0,112	1,755	0,053	0,005	0,053	0,140
Прилуцький	1,110	0,066	0,014	0,055	0,140	1,378	0,140	0,013	0,054	0,255
Ріпкинський	0,559	0,053	0,040	0,022	0,109	0,460	0,051	0,038	0,021	0,096
Семенівський	0,626	0,025	0,025	0,013	0,063	0,637	0,019	0,023	0,012	0,062
Сосницький	0,191	0,007	0,012	0,002	0,056	0,202	0,006	0,008	0,002	0,082
Срібнянський	0,489	0,0	0,0	0,001	0,0	0,462	0,0	0,0	0,001	0,0
Талалаївський	0,503	0,003	0,008	0,010	0,025	0,472	0,003	0,0	0,0	0,025
Чернігівський	4,771	0,045	0,030	0,057	0,069	3,816	0,048	0,026	0,025	0,112
Щорський	0,191	0,008	0,011	0,011	0,007	0,240	0,010	0,032	0,009	0,009

Табл.2.1.2.3 *Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах та містах області у 2012 р. (тонн)*

	Обсяги викидів, тис. тонн		Збільшення / зменшення викидів у 2012р. проти 2011 р., тонн	Обсяги викидів у 2012р. до 2011 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	у 2012 р.	у 2011 р.			
Всього,	45,782	49,474	-3692,023	92,5	101,064
м. Чернігів	21,357	23,041	-1683,014	92,7	339,007
м. Ніжин	1,030	1,060	-30,230	97,1	42,922
м. Прилуки	0,724	0,796	-72,264	90,9	28,954
Бахмацький	1,841	1,671	170,838	110,2	57,544
Бобровицький	0,470	0,501	-31,348	93,7	33,549
Борзнянський	1,208	1,222	-14,059	98,8	50,313
Варвинський	2,227	2,198	28,934	101,3	318,113
Городнянський	0,748	0,840	-91,957	89,1	34,022
Ічнянський	1,355	1,458	-102,878	92,9	64,532
Козелецький	0,707	0,721	-13,787	98,1	32,130
Коропський	0,467	0,456	10,571	102,3	29,183
Корюківський	1,612	1,670	-57,633	96,5	73,285
Куликівський	0,784	0,765	19,102	102,5	78,397
Менський	1,037	1,059	-22,361	97,9	43,209
Ніжинський	0,266	0,419	-152,325	63,6	44,37
Н-Сіверський	0,526	0,523	2,615	100,5	26,291
Носівський	1,755	2,634	-879,222	66,6	125,328
Прилуцький	1,378	1,110	267,955	124,1	76,57
Ріпкинський	0,460	0,559	-98,843	82,3	28,765
Семенівський	0,637	0,626	11,223	101,8	30,352
Сосницький	0,202	0,191	10,522	105,5	16,817
Срібнянський	0,462	0,489	-26,181	94,6	66,041
Талалаївський	0,472	0,503	-31,363	93,8	58,963
Чернігівський	3,816	4,771	-955,137	80,0	131,59
Щорський	0,240	0,191	48,819	125,5	17,137

2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: електроенергетики – 21,255 тис. т, або 46,4 % від загальних викидів стаціонарними джерелами по області, транспортування газу трубопроводами – 4,044 тис. т або 8,8 %, добування паливно-енергетичних корисних копалин – 2,484 тис. т, або 5,4 %. (табл. 2.5.). У містах та районах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. А саме: м. Чернігів (21,358 тис. т, або 46,7%), Чернігівський район (3,816 тис. т, або 8,3%), Варвинський район (2,227 тис. т, або 4,9 %), Носівський район (1,755 тис. т, або 3,8%). Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнала атмосфера міста Чернігова – 273,814 т/ км², 72,1 кг у розрахунку на душу населення.

Табл.2.1.3.1 Основні забруднювачів атмосферного повітря

Пор. №	Підприємство - забруднювач	Відомча приналежність	Валовий викид, т		Зменшення /- збільшення/+	Причина зменшення/ збільшення
			2012 р.	2011 р.		
1	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми "ТехНова"	Управління комунального господарства	19222,866	20924,541	1701,675	Зменшення використання твердого палива
2	Гнідинцівський газопереробний завод	ВАТ «Укрнафта»	1641,610	1671,771	30,161	Тимчасове зменшення виробничих потужностей
3	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	НАК «Нафтогаз» України	2894,654	3846,0	951,346	Тимчасове зменшення виробничих потужностей
4	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	НАК «Нафтогаз» України	1120,213	1955,326	835,113	Тимчасове зменшення виробничих потужностей

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» викиди якого, складають 42% викидів від стаціонарних джерел області. В 2012 році підприємством в атмосферне повітря викинуто 19,223 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 1,702 тис. тонн (8,1 %) менше минулорічного показника. Зменшення обсягів викидів відбулось за рахунок зменшення використання твердого палива. Підприємством в атмосферне повітря викидається за рік 2,463 тис. тонн сполук азоту, діоксиду сірки 12,352 тис.тонни, оксиду вуглецю 0,183

тис.тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок 4,205 тис.тонни.

Табл. 2.1.3.2 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

№ з/п	Види економічної діяльності	Кількість підприємств, які мали викиди, одиниць	Обсяги викидів по регіону		Викинуто в середньому одним підприємством, тон
			тис. т	у % до 2011 р.	
1	Усі види економічної діяльності	453	45,782	92,5	101,064
	у тому числі:				
1.1.	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	223	13,215	96,9	59,261
1.2.	Добувна промисловість	6	2,503	104,9	417,236
1.3.	Переробна промисловість	95	2,746	96,2	28,901
1.4.	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	10	21,255	92,4	2125,504
1.5.	Будівництво	25	0,092	49,7	3,664
1.6.	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	26	0,129	150,3	4,971
1.7.	Діяльність транспорту та зв'язку	23	4,372	71,3	190,070
1.8.	Транспортування газу трубопроводами	2	4,043	69,3	2021,904
1.9.	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	6	0,235	133,3	39,204
1.10.	Державне управління	14	0,708	111,7	50,564
1.11.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17	0,423	120,8	24,879

2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря

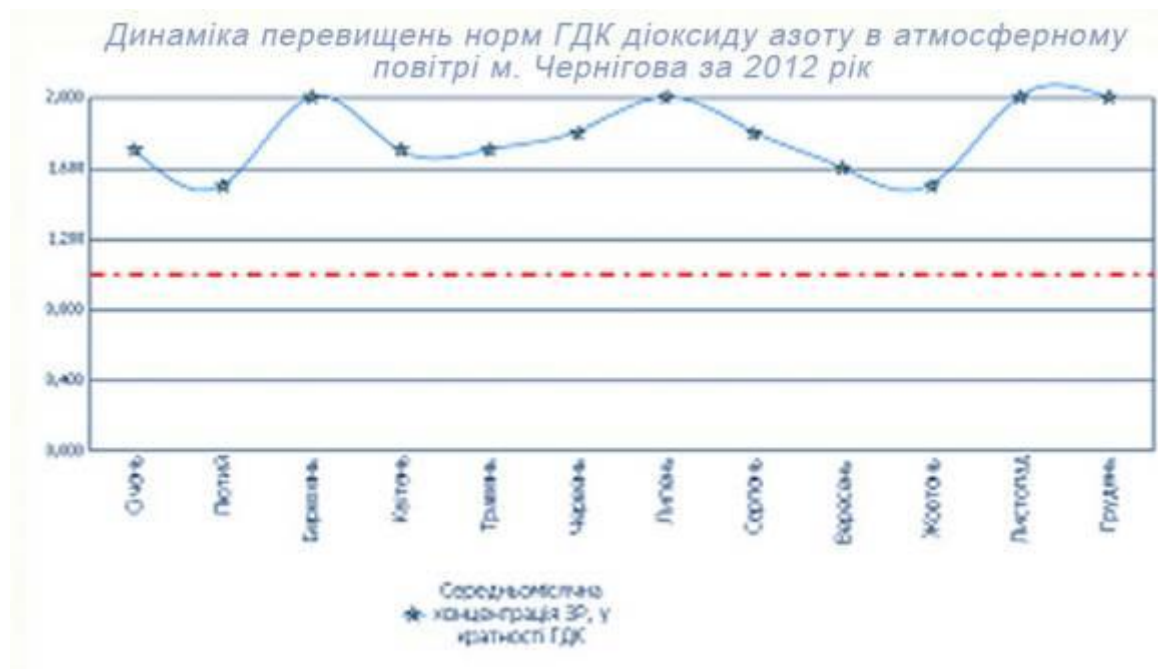
На території Чернігівської області спостереження за транскордонним забрудненням атмосферного повітря не проводиться.

2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Моніторинг стану забруднення атмосферного повітря в м.Чернігів здійснювався на двох стаціонарних постах: ПСЗ № 1, який розташований на вул. 50 років СРСР та ПСЗ №2 – на вул.Пирогова. Спостереження велись за вмістом трьох основних домішок: завислих речовин, діоксиду сірки, діоксиду азоту. Вміст оксиду вуглецю не визначався через відсутність приладу. Крім того, визначався вміст специфічних речовин – бенз(а)пірену та восьми важких металів (заліза, кадмію, марганцю, міді, нікелю, свинцю, хрому, цинку). Бенз(а)пірен визначався на ПСЗ №2, важкі метали – на ПСЗ №1. У 2012 р. Чернігівським ЦГМ відібрано 6060 проб атмосферного повітря, які були проаналізовані в лабораторіях ЦГО. Пилові фільтри на вміст бенз(п)пірену аналізувались в регіональній лабораторії атмосфери Донецького ЦГМ. Проте, через поломку приладу, з серпня 2012 р. визначення бенз(а)пірену тимчасово не проводились, тому інформація за вмістом цієї домішки була осереднена за сім місяців року.

Загальний рівень забруднення повітря в місті за індексом забруднення атмосфери (ІЗА) оцінювався, як низький.

Середньорічні концентрації визначаємих домішок не перевищували середньодобову гранично допустиму концентрацію (ГДКс.д.), за винятком діоксиду азоту (речовини 3-го класу небезпеки), середня концентрація якого дорівнювала 1,8 ГДКс.д. Середньомісячні концентрації діоксиду азоту протягом року коливались в межах 1,5-2,0 ГДКс.д.

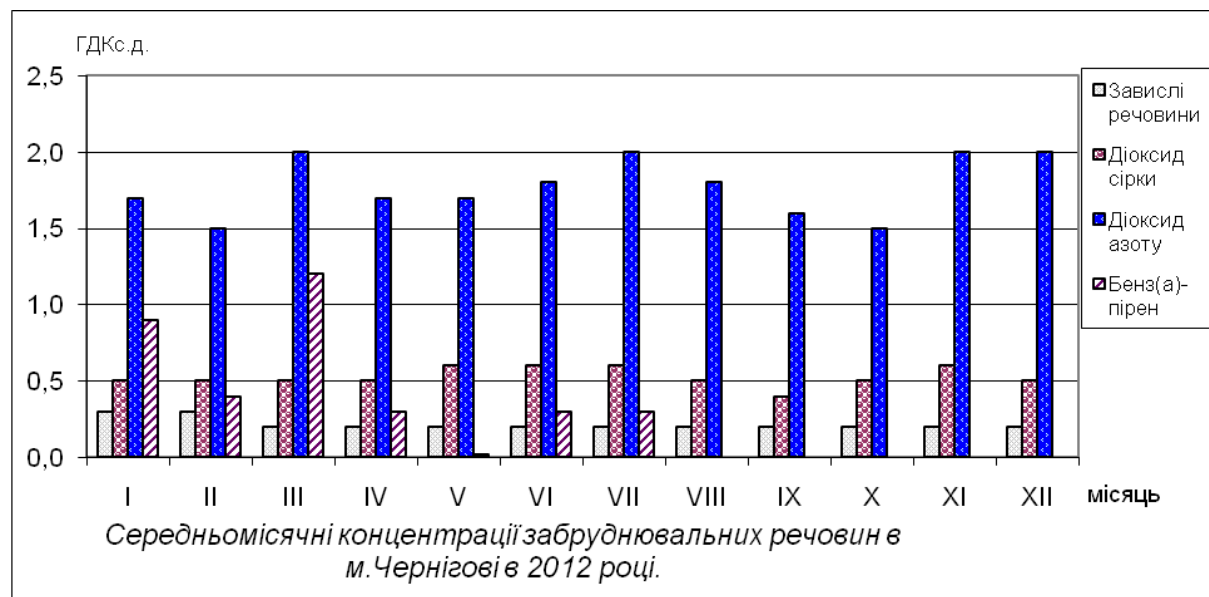
Середньорічні концентрації інших домішок становили: діоксиду сірки – 0,5 ГДКс.д., завислих речовин – 0,2 ГДКс.д. Середній вміст важких металів був значно нижчим за відповідні гранично допустимі концентрації. Середньорічна концентрація бенз(а)пірену становила по місту 0,5 ГДКс.д.

Максимальні концентрації становили: діоксиду азоту 1,0 ГДКм.р. (зафіксована у березні), завислих речовин – 0,4 ГДКм.р., діоксиду сірки – 0,1 ГДКм.р.

Максимальна з середньомісячних концентрацій бенз(а)пірену – 1,2 ГДКс.д. спостерігалась у березні. Максимальні з середньомісячних концентрацій важких металів були на рівні <0,1-0,2 ГДКс.д.

Забрудненість повітря в місті була дещо вищою в районі вулиці Пирогова, іншими домішками - однаковою на обох постах спостережень.

Значних коливань вмісту забруднювальних речовин у повітрі протягом року не відмічено, лише з бенз(а)пірену зафіксовано підвищення середньомісячних концентрацій у січні та березні (див. діаграму).

У порівнянні з 2011 р. у повітрі міста знизився вміст діоксиду азоту; вміст інших домішок суттєво не змінився.

За даними обласної санітарно-епідеміологічної станції спостереження за станом атмосферного повітря проводиться на маршрутних постах та в районі впливу промпідприємств – забруднювачів атмосфери в містах Чернігові, Ніжині, Прилуках та в 13 районах на маршрутних постах та підфакельних по 16 інгредієнтах (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксиду вуглецю, фенолу, формальдегід, сірчана кислота, хром шестивалентний, толуол, аміак, свинець, заліза оксид, перхлоретилен, марганець та його з'єднання, оксид нікелю, ксилол).

В цілому по області питома вага відхилень проб атмосферного повітря з перевищенням ГДК в 2012 році становила 2,0% проти 2,2% в 2011 році.

Табл.2.3.1 Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі

Речовина	Клас безпеки	Кількість міст, охоплених спостереженнями	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК	Частка міст (%), де середньорічний вміст перевищував:			Частка міст (%), де максимальний разовий вміст перевищував:		
							1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК	1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК
Діоксид азоту	3	14	-	-	0,26	0,2	-	-	-	21,4	-	-
Ангідрид сірчастий	3	12	-	-	0,53	0,5	-	-	-	8,3	-	-
Оксид вуглецю	4	9	-	-	5,2	5,0	-	-	-	33,3	-	-
Пил	3	14	-	-	0,52	0,5	-	-	-	14,3	-	-

Табл.2.3.2 Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин(в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Забруднююча речовина	Місто	Середньорічна концентрація	Максимально разова концентрація, мг/м ³
пил	м. Корюківка	-	0,51
	м. Ніжин	-	0,51
	м. Чернігів	-	0,52
азоту діоксид	м. Прилуки	-	0,25
	м. Чернігів	-	0,26
вуглецю оксид	м. Н.-Сіверський	-	5,1
	м. Прилуки	-	5,1
	м. Чернігів	-	5,2
ангідрид сірчастий	м. Н.-Сіверський	-	0,53

Табл.2.3.3 Рівень забруднення атмосферного повітря за значенням ІЗА

Міста	Значення ІЗА
м. Корюківка	ступінь забруднення характеризується як слабо небезпечний, з кратністю перевищення ГДЗ >1
м. Н.-Сіверський	
м. Прилуки	
м. Ніжин	
м. Чернігів	

2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Чернігівським обласним центром з гідрометеорології вимірюється рівень гамма-фону на 7 постах:

- м. Ніжин,
- м. Остер,
- ВБ (Придеснянська) с. Покошичі,
- м. Прилуки,
- м. Семенівка,
- АМСЦ Чернігів,
- м. Щорс.

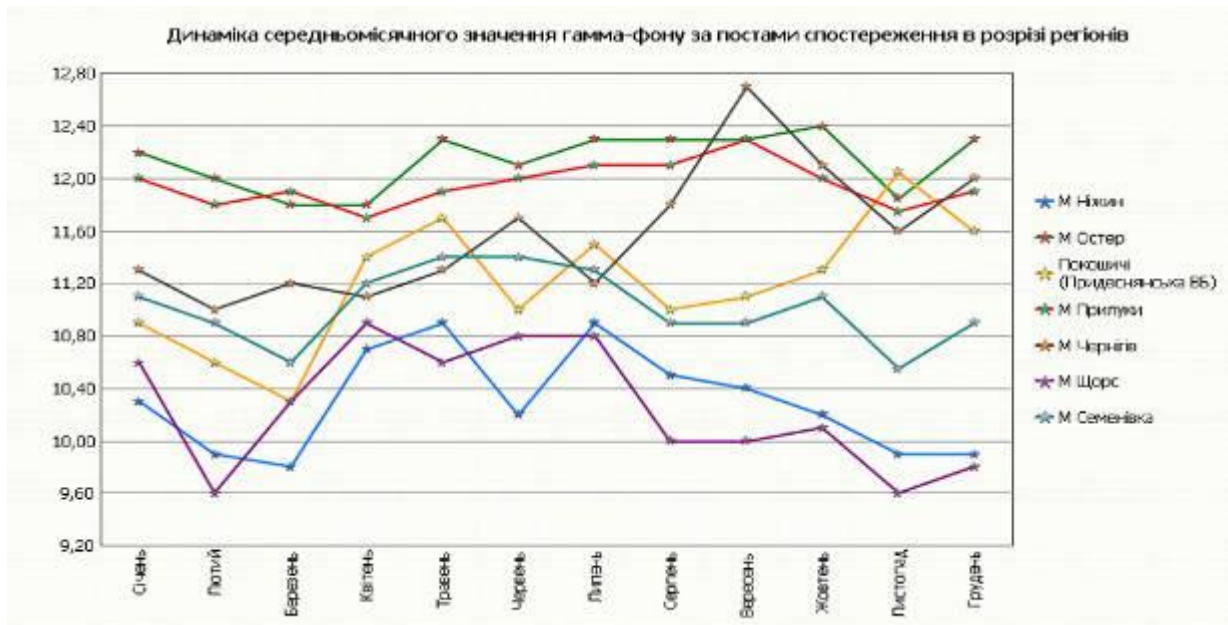
Пости спостережень за середньомісячним гамма-фоном

В 2012 році потужність експозиційної дози гамма-випромінювання по області становила 10,8 - 11,4 мкР/год, що не відрізняється від минулорічних показників.

Максимально разовий рівні 14,0 мкР/год зафіксовано на всіх постах (по декілька днів на місяць).

Гамма-фон за 2012 рік не зазнав значних змін, коливання в значеннях зумовлені сезонними явищами, температурою повітря, напрямками та силою вітру.

2.5 Використання озоноруйнівних речовин

У вересні 1987 року Україною був підписано Монреальський протокол щодо обмеження використання озоноруйнуючих речовин (надалі - ОРР) та поступове припинення їх виробництва. Постановою Кабінету Міністрів України № 256 від 04.03.2004 р. затверджена Програма припинення виробництва та використання ОРР на 2004-2030 роки.

Програмою передбачена поступова заміна холодильного (та іншого) обладнання в сервісному обслуговуванні, де найбільше використовується ОРР.

В Чернігівській області використання ОРР, зокрема Фреону-12, призупинено.

На пунктах пропуску (постах екоконтролю) на Держкордоні в Чернігівській області постійно проводиться особливий контроль за ввезенням небезпечних озоноруйнівних речовин.

2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

На території Чернігівської області не проводяться наукові дослідження щодо впливу забруднюючих речовин на здоров'я людей та біорізноманіття.

2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря

За даними статистичної звітності по формі 2ТП(повітря) загальний обсяг витрат за кошторисною вартістю при впровадженні 11 повітряохоронних заходів в атмосферу по області в 2012 році склав 5759,9

тис. грн., фактично виконано з початку виконання заходів 5731,3 тис.грн (в 2011 р.- 2042,4 тис. грн.) Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря після впровадження заходів становить 246,332 тонн (в 2011 р.- 22,151 тонн).

З метою нормування та регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Держуправлінням за звітний період видано 287 дозволів (в 2011 р.- 315 дозволів) в яких визначено шляхи та терміни зменшення обсягів викидів в атмосферне повітря. Контроль за умовами наданих дозволів, дотриманням регламентів прийнятих технологічних процесів та не перевищення встановлених граничнодопустимих обсягів викидів забруднюючих речовин є основою забезпечення охорони атмосферного повітря. Всього за новою формою видано 1409 дозволів.

Проведено аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. На КЕП «Чернігівська ТЕЦ» виконані планові роботи по щорічному ремонту золоуловлювачів котлів. Розроблений проект будівництва нового блоку потужністю 80 МВт для котлів з киплячим шаром на вугіллі. Після налагодження існуючих очисних установок зменшено викиди на 176,6 тонни. Для досягнення нормативів граничнодопустимих обсягів викидів розроблено додатковий план заходів, реалізація якого буде проводитись на протязі 9 років, що дасть змогу зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік. Розроблено ТЕО

реконструкції та модернізації підприємства з монтажем газотурбінної установки та котла утилізатора, що дасть змогу значно зменшити час експлуатації вугільних котлів.

Загальний обсяг витрат КЕП «Чернігівська ТЕЦ» за кошторисною вартістю склав 65,8 тис. грн. (табл. 2.7).

*Таблиця 2.7 Капіталовкладення КЕП «Чернігівська ТЕЦ»
ТОВ фірми «ТехНова»*

Назва підприємства	Викиди шкідливих речовин, тис. тонн				
	2007 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	2012р.
КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	11,420	17,105	17,462	20,925	19,223
	<i>Затрачено коштів на ремонт пилוגазоочисного обладнання та котлоагрегатів, тис.грн</i>				
	2007 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	2012р.
	40,3	253,3	67,8	23,2	65,8

Проведена заміна котельного обладнання в котельнях ВАТ «Облтеплокомуненерго» Семенівського, Корюківського, Козелецького районів та м. Чернігів.

Значно зменшує забруднення атмосферного повітря переведення громадського транспорту на менш токсичні види палива (пропан-бутанові суміші, метан).

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Збільшуючи викиди парникових газів в атмосферу, люди порушують баланс, що склався впродовж століть. В результаті діяльності людини концентрація парникових газів збільшується, через, що посилюється парниковий ефект, а це вже неприродний та потенційно небезпечний ефект.

До парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO₂), метан (CH₄), закис азоту (N₂O), гідрофторвуглеці (HFCs), перфторвуглеці (PFCs), гексафторид сірки (SF₆).

Із загальної кількості викинутих в атмосферне повітря Чернігівщини шкідливих речовин, викиди речовин, що належать до парникових газів, становили: метану – 15579,398 тонн (34% від загальної кількості) та закис азоту – 29,669 тонн (0,06%). Крім того, в атмосферу потрапило 1862 тис. тонн діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

В основі національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів лежить підготовка щорічних інвентаризацій викидів та поглинання парникових газів і розробка національних повідомлень про зміни клімату.

В Україні національні інвентаризації викидів парникових газів розроблялися чотири рази. Перші дві інвентаризації було здійснено за активної участі Інституту загальної енергетики НАН України. Для останньої інвентаризації було проведено певну діяльність із забезпечення якості. Її результати оприлюднена на веб-сайті Мінприроди України для розгляду і рецензування експертами і громадськістю.

3.3 Політика та заходи у сфері адаптації до зміни клімату

Зміна клімату – проблема, яка загрожує майбутньому людства. Першим рішучим кроком у її вирішенні стало підписання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у червні 1992 року у Ріо-де-Жанейро. У багатьох відношеннях Конвенція є безпрецедентною міжнародною угодою, яку на сьогодні ратифіковано 194 країнами.

Наступним кроком у боротьбі світової спільноти з глобальним потеплінням стало прийняття у грудні 1997 року Кіотського протоколу.

Підписавши Кіотський протокол, Україна, як і інші держави, визнала, що державний сектор економіки і приватний бізнес можуть і повинні запобігати глобальному потеплінню.

Базовими аспектами у сфері адаптації до зміни клімату є:

- визначення шляхів досягнення скорочення або обмеження викидів парникових газів;
- створення і стійке функціонування національної системи для оцінки викидів і поглинання парникових газів, національної системи реєстрації;
- розробка програми участі у гнучких механізмах Кіотського протоколу - проектах спільного впровадження та міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- наукова підтримка всієї діяльності, пов'язаної з питанням зміни клімату;
- участь громадськості у прийнятті рішень з національних дій в області зміни клімату, що є складовою побудови громадянського суспільства в державі.

Чернігівська область першою серед країн СНД, ще до ратифікації Україною Рамкової конвенції ООН, а саме у 2004 році, розробила пілотний проект реконструкції об'єктів тепло забезпечення з метою зниження викидів в атмосферу парникових газів. Тоді «Проект зменшення викидів парникових газів шляхом реконструкції, модернізації і реабілітації систем тепlopостачання Чернігівської області» переміг у тендері на закупівлю одиниць скорочення викидів парникових газів, організованому урядом Королівства Нідерланди. Попередньо у 2003 році міжнародним незалежним експертом (валідатором) здійснено перевірку стану обладнання, розрахунків, так звану базову лінію, якою і зафіксовано для області рік проведення експертизи.

На виконання Національного плану заходів з реалізації положень Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату залучаються інвестиції за рахунок використання гнучких механізмів Кіотського протоколу. Так, розпорядженням Чернігівської обласної державної адміністрації від 27 квітня 2004 року № 130 «Про реалізацію проекту зі зменшення викидів парникових газів» ВАТ «Облтеплокомуненерго» (м. Чернігів) визнано базовою організацією з реалізації проекту «Зниження викидів CO₂ за рахунок економії палива у системі теплоенергетики Чернігівської області». В результаті виконання проекту має бути реконструйовано 120 котелень, у тому числі замінено близько 200 застарілих котлів на 310 нових і високоефективних котлів, а також замінено близько 10 км труб теплорозподільчої мережі на труби з пінополіуретановою ізоляцією.

В серпні 2006 року на підставі механізму передбаченого Кіотським протоколом, укладено договір на частку зазначених обсягів інвестицій між ВАТ «Облтеплокомуненерго» та ЗАТ «Енергія» м.Вільнюс(Литва) про виділення останньою 880 тис.євро на встановлення сучасного енергозберігаючого обладнання замість низько ефективного. В рамках даного проекту, на протязі 2007-2010 р.р., було: встановлено 15 утилізаторів тепла вихідних димових газів, при цьому збільшився коефіцієнт корисної дії котлів на 6%, і щорічне зменшення споживання природного газу до 1,2 млн

м³; змонтовано 35 частотних перетворювачів, що дало змогу економити 950 тис кВт.год електроенергії щорічно.

Проект спільного впровадження «Утилізація біогазу для виробництва електроенергії та тепла на фермах ТОВ «Українська молочна компанія» отримав лист-підтримку Нацеконвестагенства. Цим проектом передбачається скорочення викидів парникових газів шляхом введення в дію біогазових установок для зброджування гною, вироблення біогазу та його використання в когенераційній установці для отримання електроенергії та тепла. Проект планується реалізувати на фермі великої рогатої худоби в с. Комарівка Борзнянського району.

У комунальній сфері м. Прилуки запроваджується пілотний проект програми ТАСІС «Сталий територіальний розвиток в Україні».

Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.05.2009 р. № 609-р до переліку проектних пропозицій щодо першочергового встановлення теплових насосів, фінансування яких буде проводитись за рахунок «Зелених інвестицій» від області внесено 2 проекти:

- будівництво станції теплових насосів для опалення мікрорайону по вул. Савчука у м. Чернігів. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19.08.2009 р. № 960 виконавцем робіт по м.Чернігів ТОВ«ГазСпецСервіс» (м. Чернігів) укладено договір з ДП «Дослідне конструкторське бюро» Інституту технічної теплофізики НАН України. На даний час тривають роботи з техніко-економічного обґрунтування проекту.

- встановлення теплового насосу для тепло забезпечення дитячого садка № 4 у м. Городня. ТОВ «Аве Сан» м. Чернігів виконані роботи по техніко-економічному обґрунтуванню та оцінці впливу на навколишнє середовище інвестиційного проекту будівництва тепло насосної станції на суму 13970,00 грн.

За даними статистичного спостереження в 2012 році викиди парникових газів від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, зокрема діоксиду вуглецю (CO₂), метану (CH₄), закису азоту (N₂O) відповідно склали 1861934,301; 15579,398; 29,669 тонни. Від пересувних джерел забруднення викиди діоксиду вуглецю в 2012 році склали 592827,724 тонни.

Найбільші викиди діоксиду вуглецю, з 116 підприємств, здійснює КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», що складає 1 175959,413 тонн (63% по області) та оксид діазоту 15,720 тонни або 0,1% по області.

Найбільше викидів метану припадає на підприємства сільського господарства та підприємства, які займаються виробництвом та розподіленням газу, електроенергетики та води.

Перший бюджетний період Кіотського протоколу триватиме 5 років: з 2008 р. по 2012 р. Очікується отримати від продажу запланованих одиниць скорочення викидів парникових газів CO₂ близько 3 млн. євро, які будуть спрямовуватись виключно на цілі модернізації системи тепло забезпечення населених пунктів області. Водночас, разом з скороченням

викидів парникових газів, відбудеться і значна економія природного газу та електроенергії в обсязі 2,5 млн. грн. щорічно.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

Гідрографічна мережа Чернігівської області належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. Ці басейни в межах області, згідно Державного водного кадастру, розбито на водогосподарські ділянки (басейн р.Дніпро – 7 ділянок, басейн р. Десна – 6 ділянок).

4.1.1 Загальна характеристика

Загальна площа земель водного фонду, за даними облголовиуправління, становить 198,433 тис. га, в тому числі площа відкритих заболочених земель - 130,135 тис. га.

Площі, зайняті водними об'єктами, становлять 68,298 тис. га, в тому числі: річками та струмками – 17,696 тис. га, озерами та прибережними замкнутими водоймами – 10,291 тис. га, ставками та водосховищами – 29,690 тис. га, штучними водотоками – 10,619 га.

Всього на території області протікає 1570 річок загальною довжиною 8369 км. Відповідно до класифікації річок України всі річки Чернігівської області поділяються на: 2 великих річки – Дніпро (124 км) та Десна (505 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 723 км), 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км), з яких 160 мають довжину > 10 км.

Головною водною артерією області являється р. Десна. Вона ж є лівобережною притокою р. Дніпро першого порядку, яка впадає на відстані 894 км від гирла, на 10 км вище по течії від Києва. Загальна довжина річки в межах України 575 км, з яких 70 км – протяжність по території Київської області, 468 км – по території Чернігівської області та 37 км – по границі Чернігівської та Сумської областей.

До основних приток р. Десна відносяться середні річки Судость (довжина в межах України - 17 км, в межах Чернігівської області – 17 км), Снов (довжина в межах України - 190 км, в межах Чернігівської області – 190 км), Остер (довжина в межах України - 195 км, в межах Чернігівської області – 195 км) та Сейм (в межах України – 228 км, з них в межах Чернігівської області - 56 км, в межах Сумської області – 167 км). В басейні річки Десна формується біля 22 % поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15 % стоку всіх річок України.

Витоки таких великих та середніх річок як Дніпро, Десна, Сож, Судость та Сейм знаходяться на території сусідніх областей Російської Федерації і Республіки Беларусь, тобто є транскордонними.

Для регулювання річкового стоку з метою його рівномірного розподілу у часі і просторі на території області функціонують штучні водойми – водосховища та ставки. В основному вони розміщені у південно-східних районах області (Варвинському, Ічнянському, Прилуцькому, Срібнянському, Талалаївському), для яких характерна

яружно-балочна форма рельєфу. Для районів Поліської природно-кліматичної зони характерна велика кількість ставків-копаней, для районів Лісостепу – руслових ставків.

Всього на території Чернігівської області на даний час функціонує 24 водосховища, загальною площею водного дзеркала 2200,7 га і об'ємом 47956,7 тис. м³, серед яких 18 водосховищ розміщені у басейні р. Дніпро (площа водного дзеркала – 1673,1 га, загальний об'єм – 37266,7 тис. м³) і 6 водосховищ – у басейні р. Десна (площа водного дзеркала – 527,6 га, загальний об'єм – 10690,0 тис. м³).

За уточненими даними на території Чернігівської області функціонує 1839 ставків (площею > 0,5 га), сумарним об'ємом 155,42 млн. м³ та загальною площею водного дзеркала 8469,1 га, в тому числі, налічується 809 ставків з гідротехнічним спорудами, сумарним об'ємом 92,89 млн. м³ та загальною площею водного дзеркала 4913,8 га. У басейні р. Дніпро знаходиться 785 ставків (сумарний об'єм 76,86 млн. м³, площа водного дзеркала – 4100,6 га), у басейні р. Десна – 1054 ставки (сумарний об'єм 78,56 млн. м³, площа водного дзеркала – 4368,5 га).

Використовуються ставки, в основному, для риборозведення, рибогосподарських потреб, а також як протиерозійні і протипожежні водойми.

В області налічується 1324 озера, сумарним об'ємом 136,50 млн. м³ та площею водного дзеркала 6524,6 га. З них 124 озера знаходиться у басейні р. Дніпро (сумарний об'єм 14,94 млн. м³, площа водного дзеркала – 952,6 га) та 1200 озер – у басейні р. Десна (сумарний об'єм 121,56 млн. м³, площа водного дзеркала – 5572,0 га).

Живлення озер здійснюється водами різного походження: атмосферні опади, поверхневий стік з прилеглого водозбору, підземні води у вигляді джерел. Частина озер має постійний зв'язок з річками, що протікають поруч, через рукави, протоки та стариці. Озера, як правило заростають водно-болотною рослинністю, а береги – чагарниками.

У відповідності до ст. 59 Земельного кодексу України в області у користування на умовах оренди фізичним та юридичним особам надано 175 водойм, з них паспортизовано за кошти орендарів 153.

Технічний стан водойм в цілому по області визначений як задовільний, але більшість гідротехнічних споруд на них потребує проведення ремонтно-відновлюваних робіт.

4.1.2 Водозабезпеченість території Чернігівської області

Найбільшою у Чернігівській області є система водозборів басейну річки Десна, в цілому в басейні Десни формується біля 22 % поверхневого стоку р.Дніпро, або 15 % стоку усіх річок України. Водні ресурси Десни є джерелом господарського питного водопостачання м. Києва та технічного водопостачання промислових підприємств та теплоенергетики м.Чернігова. На р. Снов у 50 роки минулого сторіччя побудовано малу

гідроелектростанцію. В якості транспортних шляхів річки Чернігівської області, окрім р. Десна в межах м. Чернігів та періодично на ділянці до м.Новгород-Сіверський, не використовуються.

Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки забезпеченості 50 % та 95 %, подані нижче.

Табл. 4.1.2.1 Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки.

Область	Приток, км ³		Місцевий стік, км ³		Загальні ресурси, км ³		Питомі середні місцеві ресурси тис. м ³	
	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	на 1 км ²	на одну людину
Чернігівська	26,12	17,35	3,45	1,91	29,57	19,26	108,2	3,18

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Прісні підземні води приурочені до осадових відкладів четвертинних, неогенових, палеогенових, верхньо- та нижньокрейдяних.

Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

Прогнозні ресурси підземних вод в Чернігівській області за даними Державної геологічної служби України складають 3038,0 млн. м³. Експлуатаційні запаси підземних вод становлять 188,0 млн. м³.

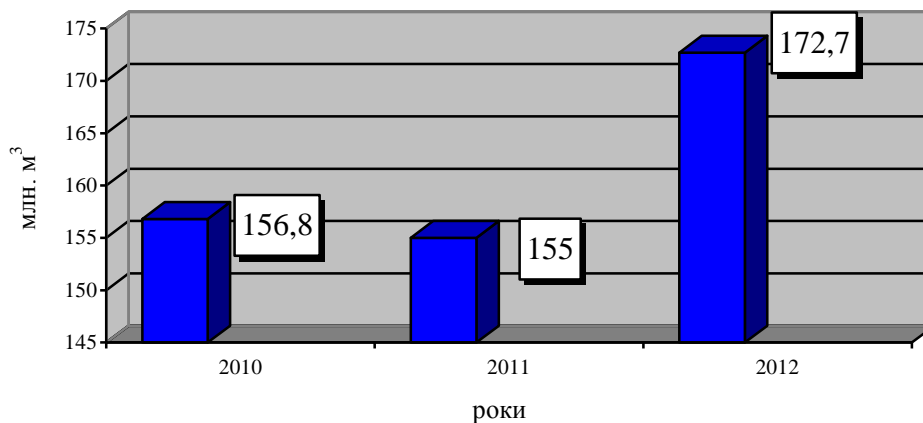
На питні та санітарно-побутові потреби населення в області використовуються лише підземні води.

Табл. 4.1.2.2 Дані про питомі величини запасів підземних вод

Пор. №	Найменування показника	Одиниця виміру	Величина показника
1	Площа області	тис. км ²	31,9
2	Населення області (в середньому за 2012 р.)	тис. осіб	1083,7
3	Величина прогнозних запасів підземних вод:		
	– загальні	тис. м ³ /добу	8323,3
	– на 1 км ²	м ³ /добу	260,9
	– на одну людину	м ³ /добу	7,68
4	Величина експлуатаційних запасів підземних вод:		
	– експлуатаційні запаси	тис. м ³ /добу	515,1
	– на 1 км ²	м ³ /добу	16,15
	– на одну людину	м ³ /добу	0,48

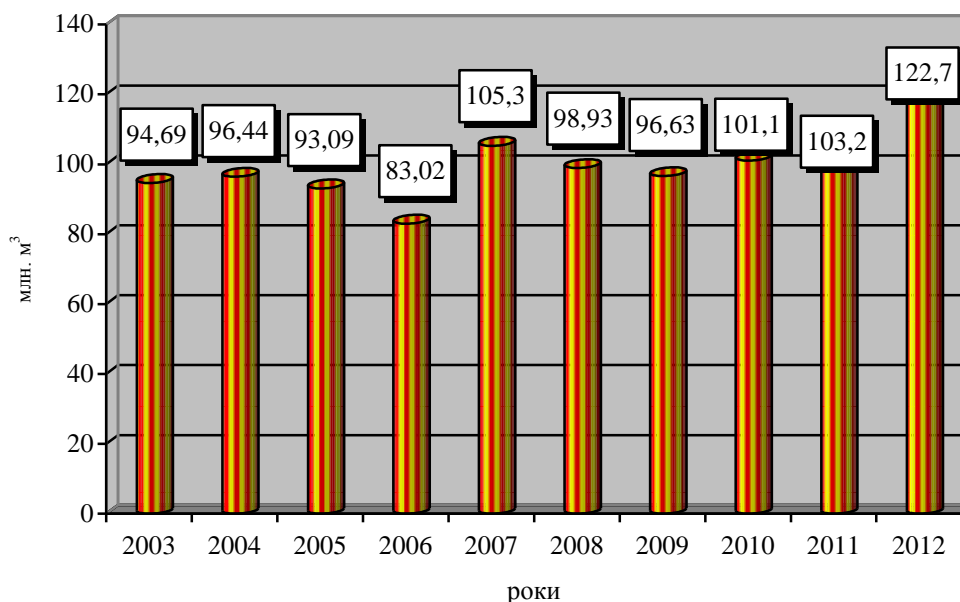
Загальний забір води в 2012 році в області згідно з даними державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп) становив 172,7 млн. м³. У порівнянні з 2011 роком (155,0 млн. м³) забір свіжої води збільшився на 17,7 млн. м³ або на 11,4 % (рис. 4.1.2.1).

Рис. 4.1.2.1 Забір свіжої води

Забір води з поверхневих джерел збільшився в порівнянні з минулорічним на 19,5 млн. м³ або на 18,9 % і становив 122,7 млн. м³. Це в основному пояснюється збільшенням забору води на ставково-рибне господарство. Динаміка забору води з поверхневих джерел за останні десять років представлена на рис. 4.1.2.2.

Рис. 4.1.2.2 Динаміка забору води з поверхневих джерел

Загальний обсяг забору підземних вод становить 50,02 млн. м³, і, в порівнянні з 2011 роком (51,74 млн. м³) зменшився на 1,72 млн. м³, або на 3,3 %. Динаміка забору води з підземних джерел за останні десять років наведена на рис. 4.1.2.3.

Рис. 4.1.2.3. Динаміка забору води з підземних джерел

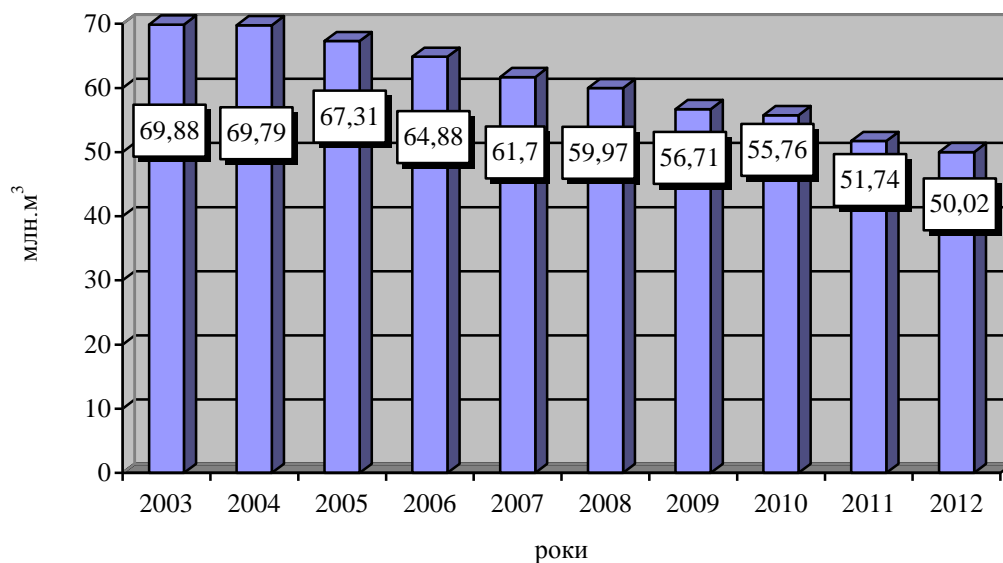

Табл. 4.1.2.3 Структура загального водозабору

	млн. м ³			%
	2011р.	2012р.	Різниця (+ збільш. - зменш.)	
Загальний водозабір	155,0	172,7	+ 17,7	+ 11,4
- забір води поверхневої	103,2	122,7	+ 19,5	+ 18,9
- забір води підземної	51,74	50,02	- 1,72	- 3,3

4.1.3 Водокористування та водовідведення

Загальне використання водних ресурсів в 2012 році становило 163,2 млн. м³ в порівнянні з минулим 2011 роком (141,1 млн. м³) збільшилось на 22,1 млн. м³ або 15,7 %.

Використання води в комунальному господарстві становило 26,80 млн. м³, і збільшилось проти 2011 року (24,52 млн. м³) на 2,28 млн. м³.

Використання води в промисловості, в порівнянні з 2011 роком (94,11 млн. м³), зменшилось на 3,15 млн. м³, і становило 90,96 млн. м³.

Використання води в сільському господарстві становило 41,46 млн. м³, і збільшилось в порівнянні з попереднім роком (18,40 млн. м³) на 23,06 млн. м³.

Рис. 4.1.3 Структура загального використання води,

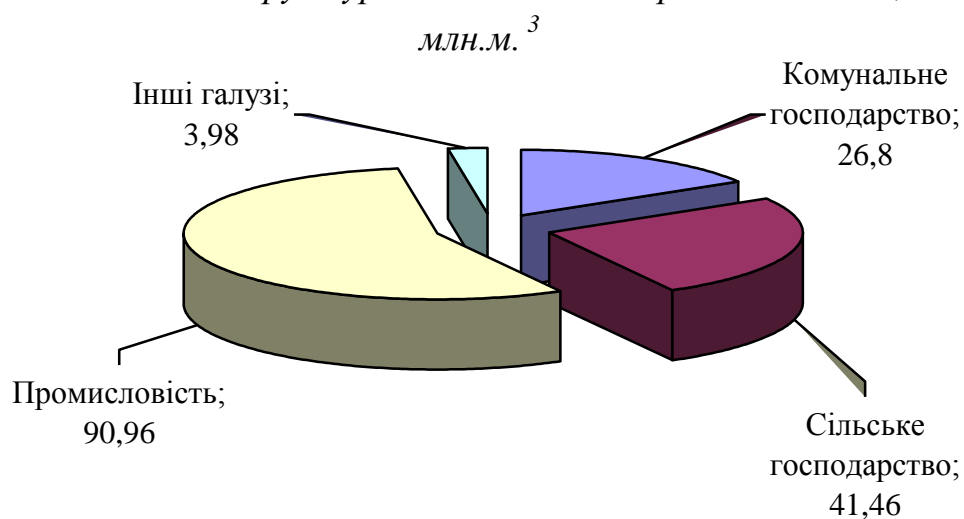

Табл. 4.1.3.1 Відсоток від загального використання води

Промисловість	55,74 %
Комунальне господарство	16,42 %
Сільське господарство	25,4 %
Інші галузі	2,44 %
ВСЬОГО	100 %

Забір і використання води в галузях народного господарства в динаміці представлено у табл. 4.1.3.2.

Табл. 4.1.3.2 Забір і використання води

млн. м³ на рік

Роки	Найменування річкового басейну	Забрано води			Використано води						
		з поверхневих джерел	з підземних джерел	Всього	Промисловість	Сільське господарство	в т.ч. виробництва	Комунгосп	Зрошення	Інші галузі	Всього
2010	р. Десна	84,46	42,66	127,1	89,16	3,204	0,771	0,025	22,43	3,465	118,3
	р. Сула	9,040	12,23	21,27	4,283	8,552	7,037	0,015	3,705	0,171	16,71
	р. Трубіж	-	0,646	0,646	0,194	0,221	-	-	0,156	0,032	0,603
	р. Дніпро	7,548	0,090	7,638	-	6,625	6,585	-	0,029	0,014	6,668
	р. Супой	-	0,047	0,047	-	0,047	-	-	-	-	0,047
	р. Сож	0,015	0,083	0,098	0,016	0,010	-	-	0,050	0,005	0,081
	Всього по області	101,1	55,76	156,8	93,65	18,66	14,39	0,040	26,37	3,687	142,4
2011	р. Десна	86,76	39,71	126,5	91,02	3,174	0,740	0,041	20,95	3,914	119,1
	р. Сула	8,985	11,20	20,18	2,863	8,411	7,037	-	3,339	0,143	14,76
	р. Трубіж	-	0,588	0,588	0,187	0,198	-	-	0,138	0,030	0,553
	р. Дніпро	7,459	0,096	7,555	-	6,534	6,496	-	0,041	0,011	6,586
	р. Супой	-	0,069	0,069	-	0,069	-	-	-	-	0,069
	р. Сож	0,03	0,082	0,112	0,031	0,013	-	-	0,048	0,003	0,095
	Всього по області	103,2	51,74	155,0	94,11	18,40	14,27	0,041	24,52	4,101	141,1
2012	р. Десна	79,05	38,03	117,1	82,95	2,950	0,472	0,066	23,26	3,740	112,9
	р. Сула	35,54	11,19	45,73	7,793	30,28	29,03	0,002	3,288	0,189	41,55
	р. Трубіж	-	0,577	0,577	0,170	0,168	-	-	0,167	0,029	0,534
	р. Дніпро	9,070	0,090	9,160	-	8,005	7,977	-	0,039	0,010	8,054
	р. Супой	-	0,048	0,048	-	0,048	-	-	-	-	0,048
	р. Сож	0,043	0,089	0,132	0,044	0,007	-	-	0,047	0,003	0,101
	Всього по області	122,7	50,02	172,7	90,96	41,46	37,48	0,068	26,80	3,971	163,2

Використання та відведення води по підприємствам галузей економіки за 2012 рік представлено у табл. 4.1.3.3.

Табл. 4.1.3.3 Використання та відведення води підприємствами галузей економіки за 2012 рік

млн.м³

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побуто-питні потреби	виробничі потреби	всього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Електроенергетика	78,75	0,421	78,33	67,21	-	-
Вугільна промисловість	-	-	-	-	-	-

Металургійна промисловість	-	-	-	-	-	-
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,292	0,269	0,024	-	-	-
Машинобудування	0,293	0,131	0,163	-	-	-
Нафтогазова промисловість	5,650	0,052	0,791	-	-	-
Житлово-комунальне господарство	30,00	29,34	0,599	21,85	18,55	-
Сільське господарство	41,46	0,007	20,06	25,73	-	-
Харчова промисловість	5,303	0,413	4,804	2,115	-	-
Транспорт	0,516	0,404	0,112	0,022	-	-
Промисловість будівельних матеріалів	0,080	0,020	0,061	-	-	-
Інші галузі	0,856	0,353	0,456	0,273	-	-
Всього	163,2	31,41	105,4	117,2	18,55	-

За останній рік забір води по басейну р. Десна зменшився на 9,4 млн.м³ проти попереднього року (126,5 млн. м³) і становить 117,1 млн. м³. Використання води зменшено проти 2011 року на 6,2 млн. м³ і становить 112,9 млн. м³.

Загальний скид стічних вод у 2012 році збільшився проти минулого року на 2,4 млн. м³ (1,9 %) і становить 125,6 млн. м³.

Табл. 4.1.3.4 Структура скиду стічних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2011 р.	2012 р.	
1. У водойми області	119,9	117,2	93,3
2. На поля фільтрації	2,092	2,086	1,7
3. У накопичувачі	1,583	1,443	1,2
4. У підземні горизонти	4,5	4,807	3,8
Всього	128,0	125,6	100

Табл. 4.1.3.5 Структура скиду стічних вод у водойми області

	млн. м ³		% від загального скиду
	2011 р.	2012 р.	
1. Недостатньо очищених	17,00	18,55	15,8
2. Нормативно чистих без очистки	96,89	94,11	80,3
3. Нормативно очищених	5,977	4,58	3,9
Всього	119,9	117,2	100

Динаміка використання та відведення води зведена до табл. 4.1.3.6.

Табл. 4.1.3.6 Основні показники використання і відведення води

Показники	млн. м ³					
	1990	2000	2009	2010	2011	2012
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	293,9	134,8	153,3	156,8	155,0	172,7
у тому числі для використання	286,4	130,7	142,4	152,2	149,8	168,5
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	285,2	122,0	142,4	142,4	141,1	163,2
виробничі потреби	159,9	62,75	102,1	105,8	107,1	105,4
побутово-питні потреби	54,06	47,67	34,65	31,18	29,43	31,41
зрошення	0,825	-	0,096	0,040	0,041	0,068
сільськогосподарські потреби	62,02	6,774	4,595	4,336	4,294	4,049
ставково-рибне господарство	3,827	3,420	-	-	-	-
Втрати води при транспортуванні	2,088	8,774	6,338	9,880	8,683	5,328
Загальне водовідведення з нього	211,8	96,27	124,9	127,0	128,0	125,6
у поверхневій водній об'єкти	177,4	87,14	116,7	119,2	119,9	117,2
у тому числі						
забруднених зворотних вод	7,244	32,34	22,46	18,85	17,00	18,55
з них без очищення	1,330	-	-	-	-	-
нормативно очищених	55,13	10,07	5,44	5,478	5,977	4,58
нормативно чистих без очистки	114,7	44,73	88,79	94,88	96,89	94,11
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	346,0	177,2	165,0	145,2	143,0	138,6
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	66,24	71,13	73,19	72,91	74,65	72,36
Потужність очисних споруд	71,52	60,43	73,58	74,00	66,81	66,28

Табл. 4.1.3.7 Забір, використання та відведення води за 2012 рік

Назва водного об'єкта	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневій водній об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Поверхневі води	122,7	118,5	117,2	18,55
Підземний горизонт	50,02	44,69	-	-

Очисні споруди КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради

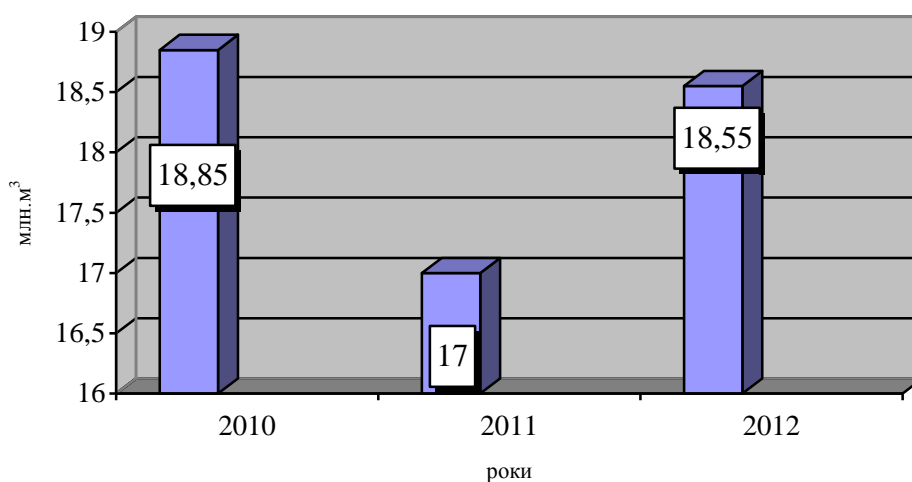
4.2. Забруднення поверхневих вод

4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

Головні джерела забруднення поверхневих водних об'єктів - це підприємства комунального господарства – 99,97 % скидів від загального обсягу забруднених стічних вод.

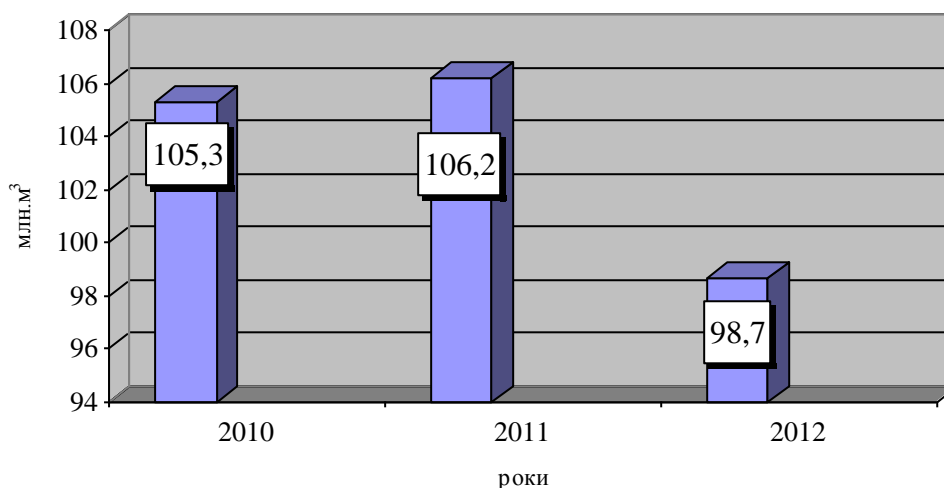
Скид недостатньо очищених стічних вод збільшився в порівнянні з 2011 роком на 1,55 млн. м³ (9,1%) і становить 18,55 млн. м³ (рис. 4.2.1.1).

Рис. 4.2.1.1 Динаміка скиду недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти

Велике навантаження від впливу зворотних вод зазнає басейн р.Десна, незважаючи на зменшення скидів зворотних вод в порівнянні з 2011 роком з 106,2 млн. м³ до 98,7 млн. м³ (рис. 4.2.1.2).

Рис. 4.2.1.2 Динаміка скиду зворотних вод у басейн р. Десна

Перелік підприємств-забруднювачів, типи очищення зворотних вод у розрізі річкових басейнів та скидання зворотних вод і забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти наведено в додатку 1 таблицях 4.12 – 4.15.

Обсяг оборотної та повторно-послідовно використаної води зменшився і становить 138,6 млн. м³, що на 4,4 млн. м³ менше рівня 2011 року. Відсоток економії свіжої води у 2012 році становив 72,39 проти 74,65 у попередньому році.

Дані по використанню води в системах оборотного, повторно-послідовного водопостачання зведені до табл. 4.2.1 додатку 1.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Основною проблемою щодо охорони та раціонального використання водних ресурсів області протягом останніх років залишається питання забруднення поверхневих водних об'єктів. У 2012 р. десять підприємств допустили скид недостатньо очищених стічних вод у водойми області у обсязі 18,55 млн.м³, що більше, ніж у 2011 році на 1,55 млн.м³ (9,1%).

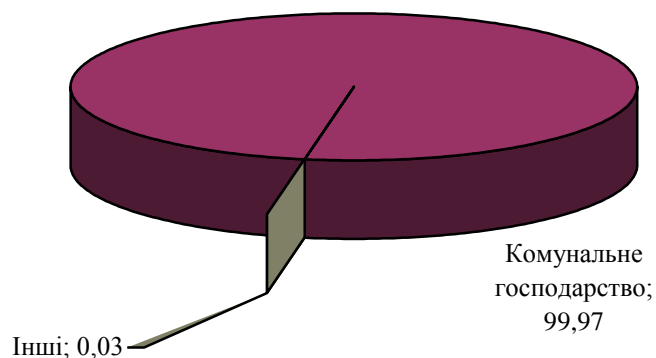
Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти по підприємствах-забруднювачах збільшився на 1803,4732 т і становить 14102,64 т проти минулорічних 12299,1668 т (табл. 4.2.2.1).

Табл.4.2.2.1 Перелік основних забруднювачів водних об'єктів по галузях народного господарства

По р. №	Галузі народного господарства	Об'єм скидання забруднених стічних вод, млн.м ³ /рік			Обсяги забруднюючих речовин, що скидаються при цьому, тонн/рік
		Всього	НО	НДО	
2.	Комунальне господарство				
	2011 р.	16,943	-	16,943	12189,0532
	2012 р.	18,54	-	18,54	14055,472
3.	Інші				
	2011 р.	0,008	-	0,008	4,6775
	2012 р.	0,0064	-	0,0064	5,7507
	Всього:				
	2011 р.	17,00	-	17,00	12299,1668
	2012 р.	18,55	-	18,55	14061,2227

Обсяги скидів забруднених стічних вод між галузями економіки у процентному відношенні в 2012 році розподілилися наступним чином (рис. 4.2.2):

Рис. 4.2.2 Співвідношення обсягів скидів забруднених стічних вод, %

Основними забруднювачами водних об'єктів є підприємства комунального господарства – 99,97 % скидів від загального обсягу забруднених стічних вод. Причиною такого явища є фізична та моральна застарілість обладнання очисних споруд, їх перевантаженість або недовантаженість, порушення технологічного регламенту експлуатації, відсутність коштів на проведення поточних ремонтних робіт та реконструкції в цілому тощо.

Також нагальною проблемою на сьогоднішній день практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води є використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що в свою чергу приводить до високих показників по вмісту фосфатів на вході до очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд на сьогоднішній день не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод і як наслідок фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів з перевищенням граничнодопустимих показників по вмісту фосфатів. Надмірне накопичення фосфатів викликає процеси аномального розвитку синьо-зелених водоростей і призводить до «цвітіння» водойм.

Одним з найбільших забруднювачів водних об'єктів недостатньо очищеними стічними водами в Чернігівській області є КП «Чернігівводоканал» (у 2012 році було скинуто 18,089 млн.м³). Концентрація забруднюючих речовин, що скидаються разом зі стічними водами, після очищення на очисних спорудах підприємства в р. Білоус, правобережну притоку р. Десна, перевищує встановлені нормативи гранично допустимого скиду по нітритах, хлоридах, фосфатах. Останнім часом очисні споруди м. Чернігова працюють з перевантаженням. Дисбаланс співвідношення органічних компонентів і азоту призводить до низької ефективності очистки стоків.

Для вирішення проблеми, яка склалася навколо очистки стічних вод на КП «Чернігівводоканал», необхідно виконати роботи з реконструкції

існуючих очисних споруд. Вказані роботи потребують значних капітальних вкладень та часу на їх виконання.

Неефективна робота очисних споруд Новгород – Сіверської установи виконання покарань Управління державного департаменту України з питань виконання покарань у Чернігівській області (№31) (м. Новгород-Сіверський) негативно впливає на гідрохімічний стан річки Десна.

Незадовільна робота очисних споруд КП «Бахмач-Водсервіс» (м.Бахмач) призводить до забруднення басейну р. Борзенка недостатньо очищеними стічними водами в об'ємі близько 170,0 тис.м³/рік.

Фінансування робіт з утримання комунальних очисних споруд майже не проводиться, як виняток – промислово розвинуті центри області. Слід констатувати прикрий факт, що кошти, які виділяються на комунальну сферу, не забезпечують ефективну роботу цих об'єктів, що призводить до незворотного впливу на довкілля, і відстежується тенденція до повного їх занепаду.

Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти згідно державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп) у 2012 році становив 19,825 тис.тонн. В перерахунку на душу населення маса скинутих забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти становить 18,3 кг.

4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод

На території Республіки Білорусь і Російської Федерації формується 84% річкових вод басейну р. Дніпра. Річка Дніпро забезпечує водними ресурсами близько 6,2 млн. людей, а в басейні розташовано 75% всього промислового потенціалу: машинобудівна, хімічна і радіоелектронна промисловість. Близько 25% сільсько - господарських угідь складають меліоровані землі. До Дніпра, з його великими притоками – Беризина, Прип'ять, Сож – на території Республіки Білорусь скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лоев (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогорськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р.Сож).

На території Брянської області Російської Федерації формується 53% вод басейну р. Десна. Найбільшим забруднювачем р. Десни є м.Брянськ. Значну частину забруднень складають забруднення сільгоспідприємств.

Контроль за станом поверхневих вод на транскордонних створах здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів та Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області на кордоні з Республікою Білорусь в створах:

- р. Дніпро в створі – р. Дніпро, с. Кам'янка Ріпкинського району;
- р. Сож, с. Старі Яриловичі Ріпкинського району.

В рамках виконання заходів діяльності Єврорегіону «Дніпро», Державної програми розвитку транскордонного співробітництва України на 2011 - 2015 роки, Програми міжрегіонального і прикордонного співробітництва між Україною і російською Федерацією на 2011 – 2016 роки відділом інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Чернігівській області проводився моніторинг стану води на транскордонному водному об'єкті р. Десна на кордоні з Російською Федерацією в контрольному створі с. Камінь.

На кордоні Чернігівської (Україна) та Брянської (Російська Федерація) областей був забезпечений програмний контроль якості поверхневих та ґрунтових вод в прикордонних створах зони діяльності Деснянського БУВР та Відділу водних ресурсів Московсько-Окського БВУ по Брянській області:

- р. Десна, с. Мурав'ї Новгород-Сіверського району;
- р. Десна, с. Камінь Новгород-Сіверського району (створ злиття р.Судость з р. Десна);
- р. Судость, с. Грем'яч Новгород-Сіверського району;
- р. Снов, с. Тимоновичі Семенівського району;
- р. Снов, с. Гірськ Щорського району (створ злиття р. Цата з р.Снов);
- р. Снов, с. Забрама Клінцівського району;
- р. Ірпа, с. Городок Семенівського району;
- р. Ревна, с. Леонівка Семенівського району;
- р. Цата, с. Ключи Щорського району.

За результатами гідрохімічних аналізів в транскордонних створах річок Дніпра, Сож, Десни, Судость, Снов, Ірпи, Ревни, Цати гідрохімічний та радіологічний стан річкової води залишається на рівні минулорічних показників. Основними забруднюючими речовинами транскордонних водотоків є: органічні речовини, залізо загальне, марганець, іони амонію, фосфат-іони. Зафіксовані перевищення гранично-допустимих концентрацій для водойм рибогосподарського призначення заліза загального та марганцю характерні для річок Поліської зони.

На стан транскордонних річок, крім природних факторів, значний вплив мають забруднення, які надходять з зворотними водами промислових, сільськогосподарських підприємств Білорусі та Російської Федерації, але визначити об'єм і якість забруднень не можливо, через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) цих держав.

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками.

Відбір проб та гідрохімічний аналіз поверхневих вод області в 2012 році здійснювався Деснянським басейновим управлінням, Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області, Чернігівською обласною

санітарно – епідеміологічною станцією, Чернігівським обласним центром з гідрометеорології, КП «Чернігівводоканал» та КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Поверхневі води контролювались відповідно до затверджених відомчих планів робіт.

В результаті проведених досліджень встановлено, що екологічний стан досліджених об'єктів, у порівнянні з 2011 роком, не набув суттєвих змін, за індексом забруднення води (ІЗВ) відповідають II або III класу якості (чиста - помірно забруднена). В усіх річках, як і в попередні роки, спостерігалось перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення переважно по залізу загальному, марганцю, та іноді, по амоній – іонам і нітрит - іонам.

Кисневий режим водних об'єктів області в 2012 році був задовільний. Вміст розчиненого кисню знаходився в межах 6,07 – 10,78 мг/дм³. В цілому, за результатами гідрохімічного моніторингу, показники якості поверхневих вод значних змін не зазнали.

На якісний стан поверхневих вод Чернігівщини впливає антропогенне навантаження та природні чинники. Чернігівське і Новгород-Сіверське Полісся відносяться до гумідної зони, ґрунтові і дренажні води якої мають підвищену концентрацію органічних сполук гумусового ряду (гумусові кислоти). Головним джерелом надходжень гумусових кислот (гумінової і фульвіокислоти) в ґрунтові, дренажні і поверхневі води є ґрунти і торф'яники болотистої і лісної місцевості області, з яких вони вимиваються дощовими і дренажними водами. Підвищений вміст гумусових сполук у воді спричиняє порушення кисневого режиму у водоймах і каналах у бік його погіршення, особливо в умовах підвищеного температурного режиму повітря. Особливо чутливий до цих змін марганець. В анаеробних умовах він здатний накопичуватись в значній кількості. Таким чином, вміст марганцю у дренажних та поверхневих водах має природне походження.

Органічні сполуки фосфору присутні в поверхневих водах у розчинному, зваженому і колоїдному стані. Мінеральний фосфор потрапляє в природні води у вигляді поліфосфат-іонів. Це домішки добрив, компоненти господарсько-побутових стічних вод (с/г підприємств, неочищених чи недостатньо очищених побутових стічних вод), які надходять з водозбору осушувальних систем в умовах зниженого та застійного водообміну у каналах.

Під час паводку, коли діючі гідро-технічні споруди відкриваються, велика кількість органічного фосфору, який утворюється в непроточних каналах продовж попереднього вегетаційного періоду в результаті життєдіяльності і посмертного розпаду водних організмів і обміну з донними відкладами, потрапляє у водотоки. Таким чином, вміст сполук фосфору у дренажних та поверхневих водах має як природне, так і антропогенне та техногенне походження.

Джерелом аміакових сполук є азотовмісні речовини, що потрапляють в поверхневі і дренажні води різними шляхами: з

тваринницьких ферм, з накопичених твердих відходів несанкціонованих сміттєзвалищ, накопичених органічних відходів життєдіяльності сільськогосподарських тварин, за рахунок скидів господарсько-побутових стічних вод, залишків складів мінеральних добрив та пестицидів, мінералізації донних відкладень каналів. Утворення нітритів і нітратів (нітрифікація) зумовлено подальшим окисненням аміакових сполук.

Річка **Дніпро**. Контролювався гідрохімічний стан в створах на кордоні з Білоруссю: с. Кам'янка Ріпкинського р-ну та с. Дніпровське Чернігівського району. Середня концентрація розчиненого у воді кисню продовж року становила $7,76 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$, а за час спостереження концентрація коливалась в межах $6,9 \div 8,4 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення норм ГДК (гранично допустимих концентрацій) для водойм рибогосподарського призначення у 2012 році спостерігалось по: залізу загальному – у 4,7 разів ($0,18 - 0,63 \text{ мг/дм}^3$), марганцю – у 7,9 разів ($0,062 - 0,094 \text{ мг/дм}^3$). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Дніпро можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Дніпро можна віднести до II класу якості (чисті).

Річка **Сож** – ліва притока р. Дніпро. Контрольний створ Деснянського басейнового управління водних ресурсів та Чернігівської обласної санітарно – епідеміологічної станції на кордоні з Білоруссю, с.Ст.Яриловичі Ріпкинського р-ну. Кисневий режим продовж року був задовільним (середня концентрація $8,0 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$), а за час спостереження концентрація коливалась в межах $7,68 - 8,5 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення середньорічних концентрацій, в порівнянні з ГДК, спостерігалось по: залізу загальному – у 4,0 рази ($0,29 - 0,54 \text{ мг/дм}^3$), марганцю – у 8,2 рази ($0,071 - 0,096 \text{ мг/дм}^3$), амоній-іонам – у 1,2 рази ($0,46 - 0,72 \text{ мг/дм}^3$). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення з незначними коливаннями в залежності від пори року.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Сож можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

Річка **Десна** – ліва притока р. Дніпро.

Якість води у головній водній артерії області контролювалась починаючи з кордону з Російською Федерацією і закінчуючи кордоном з Київською областю. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – $7,87 (7,3 - 8,47) \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Гідрохімічна якість поверхневих вод у створах р. Десна практично не зазнала значних змін, спостерігались тільки поодинокі коливання концентрацій окремих показників, в першу чергу: заліза загального, марганцю. Перевищення концентрацій цих показників, порівняно з ГДК у 2012 році, складала: заліза загального – у 3,3 рази (0,29 – 0,44 мг/дм³), марганцю – у 7,9 разів (0,066 - 0,091 мг/дм³).

Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення і їх значення, з невеликим відхиленням, відповідали сезонним коливанням.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Десна можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Десна можна віднести до II класу якості (чисті) та III класу (задовільної чистоти).

Річка **Снов** – права притока р. Десна. Якість води контролювалась від кордону з Російською Федерацією в створі с. Тимоновичі Семенівського району до гирла річки в створі с. Брусилів Чернігівського району. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – 7,46 (7,24 – 7,62) мгО₂/дм³.

Перевищення середньорічних концентрацій показників, порівняно з нормами ГДК для водойм рибогосподарського призначення, у 2012 році складала: заліза загального – у 4,2 рази (0,29 – 0,59 мг/дм³), марганцю – у 10,0 разів (0,078 - 0,13 мг/дм³), амоній-іонів – у 1,1 рази (0,46 - 0,64 мг/дм³). Концентрації інших гідрохімічних показників відповідали нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

Дані гідрохімічних аналізів свідчать, що головними забруднювачами р. Снов та її приток р. Ревна, р. Цата, р. Ірпа є промислові і сільгосппідприємства Брянської області Російської Федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Снов можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Снов можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Судость** – права притока р. Десна. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну. Кисневий режим продовж року був задовільним – 7,64 (6,26 – 9,56) мгО₂/дм³.

Як і у минулих роках, в 2012 році спостерігалось сезонні перевищення норм ГДК: заліза загального – у 2,3 рази (0,08 – 0,38 мг/дм³), марганцю – у 9,5 разів (0,061 - 0,13 мг/дм³). Концентрація інших гідрохімічних показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. На території Чернігівської області р.Судость значного впливу не зазнає, всі основні підприємства-забруднювачі знаходяться на території Російської Федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Судость можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Судость можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Шостка** – ліва притока р. Десна.. Обласною СЕС проведено дослідження річкової води створу р. Шостка гирло, с. Пирогівка Новгород-Сіверського р-ну. Кисневий режим становив $7,0 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$, зафіксовано перевищення по вмісту азоту нітритного – 1,1 ГДК, заліза загального – 1,1 ГДК.

Річка **Ірпа** – ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Городок Семенівського р-ну. Кисневий режим продовж року був задовільним – $7,24 (6,27 - 8,79) \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$. Постійне перевищення норм ГДК у даному створі спостерігається по деяких показниках: заліза загального – у 4,5 рази ($0,29 - 0,60 \text{ мг/дм}^3$), марганцю – у 9,7 разів ($0,076 - 0,11 \text{ мг/дм}^3$), амоній-іонів – у 2,6 разів ($0,41 - 2,26 \text{ мг/дм}^3$), нітрит – іонів – у 1,4 рази ($0,052 - 0,091 \text{ мг/дм}^3$). Інші показники знаходились в межах норм для водойм рибогосподарського призначення. Забруднюють річку підприємства Брянської області Російської Федерації.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ірпа можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ірпа можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Ревна** – ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Леонівна, Семенівського р-ну. Кисневий режим продовж року був задовільним – $7,62 (6,49 - 8,15) \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$. У цьому створі спостерігався стабільний хімічний склад води з незначними коливаннями в залежності від пори року. Перевищення концентрацій деяких речовин в 2012 році, порівняно з ГДК, зафіксовані по: залізу загальному – у 5,0 разів ($0,23 - 0,84 \text{ мг/дм}^3$), марганцю – у 9,9 разів ($0,051 - 0,16 \text{ мг/дм}^3$). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ревна можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ревна можна віднести до II класу якості (чисті).

Річка **Цата** – права притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Клюси Щорського р-ну.

Кисневий режим продовж року був задовільним – 6,39 (5,61 - 7,92) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК забруднюючих речовин у цьому створі в середньому спостерігалось по деяких показниках: заліза загального – у 9,3 рази (0,45 – 1,41 мг/дм³), марганцю – у 18,0 разів (0,095 – 0,32 мг/дм³), амоній – іонів – у 1,9 рази (0,45 – 1,27 мг/дм³). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Цата можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Цата можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Сейм** – ліва притока р. Десни. Якість води контролювалась від м. Батурич Бахмацького району на кордоні з Сумською областю до гирла річки в створі с. В.Устя Менського району.

Кисневий режим продовж року був задовільним – 7,72 (6,57 - 8,25) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2012 році зафіксовані по: залізу загальному – у 1,9 разів (0,13 – 0,28 мг/дм³), марганцю – у 7,9 разів (0,07– 0,088 мг/дм³). Концентрація інших показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Сейм можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Сейм можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Стрижень** – права притока р. Десна. Створ у м. Чернігів гирло річки. Середня концентрація розчиненого у воді кисню продовж року – 7,08 (6,06 - 8,1) мгО₂/дм³. У порівнянні з минулими роками, гідрохімічний стан р. Стрижень погіршився: збільшився вміст заліза загального у 1,3 рази, амоній-іонів у 1,2 рази, нітрит – іонів у 1,6 разів, зменшився вміст марганцю та залишився на рівні минулого року вміст фосфат-іонів. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2012 році спостерігалось по: залізу загальному – у 4,2 рази (0,27 – 0,62 мг/дм³), марганцю – у 8,3 рази (0,048– 0,14 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,8 разів (0,45 – 1,67 мг/дм³), нітрит – іонам – у 1,8 разів (0,08 – 0,23 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Стрижень можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі)

за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Стрижень можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Наявність забруднюючих речовин в воді р. Стрижень пов'язана зі значним постійним антропогенним впливом міста. Зливові води з більшої частини м. Чернігова потрапляють в річку без попередньої очистки, що веде до засмічення водного об'єкту сміттям, побутовими відходами, нафтопродуктами та іншими забруднюючими речовинами.

Річка **Білоус** – права притока р. Десна. Створи: 4 км вище м. Чернігів, вище та нижче скиду очисних споруд КП «Чернігівводоканал», гирло річки.

В створі 4 км вище міста кисневий режим на протязі року був задовільним – 8,9 (6,9 – 9,7) мгО₂/дм³. Спостерігається перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення: заліза загального – 6,3 рази (0,5 – 1,2 мг/дм³).

В створі 4 км нижче міста, (гирло річки) кисневий режим на протязі року був задовільним – 7,38 (6,49 - 8,31) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2012 році спостерігалось по: залізу загальному – у 7,5 разів (0,47 – 1,07 мг/дм³), марганцю – у 7,5 разів (0,046– 0,096 мг/дм³), амоній-іонам – у 2,8 рази (0,87 – 2,08 мг/дм³), нітрит-іонам – у 2,8 рази (0,066 - 0,39 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

Забруднення вод р. Білоус відбувається переважно за рахунок скиду очисних споруд КП «Чернігівводоканал» м. Чернігова.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Білоус можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти II клас (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ води річки Білоус можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Остер** – ліва притока р. Десна. Досліджувався гідрохімічний стан від м. Ніжин до гирла річки. Кисневий режим на протязі року був задовільним – 6,2 – 9,9 мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення, складали: заліза загального –1,8 – 5,4 рази, марганцю – 7,2 – 10,2 рази,

В створі 1 км нижче по течії від смт. Козелець. Кисневий режим продовж року був задовільним – 6,87 (6,35 - 7,60) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК у 2012 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 3,0 рази (0,22 – 0,40 мг/дм³), марганцю – у 7,0 разів (0,05– 0,092 мг/дм³), амоній-іонам – у 1,4 рази (0,49 – 0,99 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів,

води річки Остер можна віднести до II класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Остер можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

Річка **Удай** – права притока р. Сула. Досліджувався гідрохімічний стан від створу 1 км вище м. Прилуки до створу на кордоні з Полтавською областю 1 км нижче с. Нова Гребля. Кисневий режим на протязі року був задовільний $-4,5 - 9,9 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$. Негативно впливає на гідрохімічний стан річки скид недостатньо очищених стічних вод КП «Варваводоканал» та КП «Прилуkiteпловодопостачання». Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення, складала: заліза загального – $1,4 - 3,3$ рази, марганцю – $3,2 - 9,7$ разів, амоній-іонам – $1,1 - 2,0$ рази.

У створі, що знаходиться на 2 км нижче м. Прилуки. Кисневий режим продовж року був задовільним – $7,24 (6,26 \div 8,08) \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$. Перевищення норм ГДК у 2012 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 3,8 рази ($0,26 - 0,55 \text{ мг/дм}^3$), марганцю – у 6,8 разів ($0,05 - 0,088 \text{ мг/дм}^3$), амоній-іонам – у 1,7 разів ($0,54 - 1,0 \text{ мг/дм}^3$). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Удай можна віднести до II класу (добрі) 2 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до II класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ води, річки Удай можна віднести до III класу якості (задовільної чистоти).

У 2012 році продовжені роботи по нагляду за якістю дренажних вод на 13 осушувальних системах (далі о/с) Чернігівської області згідно з вимогами «Інструкції з організації та здійснення моніторингу зрошуваних та осушуваних земель» (НД 33-5.5-15-2008 р.).

Розміщення точок відбору в місцях кінцевих скидів дренажних вод у водоприймачі дає змогу контролювати якість води всього водозбору системи. Хімічні лабораторні вимірювання проводились з метою отримання показників хімічного складу дренажних вод, а також виявлення якісної оцінки речовин - забруднювачів, таких як хлоридів, нітритного азоту, нітратного азоту, амонійного азоту, заліза загального, марганцю, фосфатів, важких металів (Cu, Cr+3, Cr+6, Ni).

Домінуючий вплив на якісний стан дренажних вод Чернігівщини здійснюють природні чинники. На якісний склад дренажних вод впливає ряд чинників: антропогенні (літні табори для випасу худоби, несанкціоновані сміттєзвалища, залишки складів мінеральних добрив та пестицидів), природні (нітрифікація, амонізація, мінералізація донних відкладень), техногенні (незадовільний технічний стан систем і т.п.).

Підвищена концентрація іонів амонію може бути використана у якості індикаторного показника, що віддзеркалює погіршення санітарного стану водного об'єкту, процесу забруднення поверхневих і підземних вод, в першу чергу, побутовими і сільськогосподарськими стоками, які потрапляють у канали в період водопілля (навесні) та зливових дощів продовж вегетаційного періоду.

Підвищена концентрація іонів амонію може бути використана у якості індикаторного показника, що віддзеркалює погіршення санітарного стану водного об'єкту, процесу забруднення поверхневих і підземних вод, в першу чергу, побутовими і сільськогосподарськими стоками, які потрапляють у канали в період водопілля (навесні) та зливових дощів на протязі вегетаційного періоду. У 2012 році вміст амонійного азоту не перевищує граничнодопустимої концентрації (ГДК < 2,0 мг/дм³), але в порівнянні з минулим роком спостерігається, як збільшення так і зменшення цього показника. Зменшення його спостерігалось на початок вегетаційного періоду на о/с «Тур'я» – в 1,6 рази, о/с «Кучинівка» – в 3,5 рази, та на середину вегетаційного періоду на осушувальних системах: «Млинок» – в 1,6 рази, «Чамарово» – в 1,2 рази, «Доч Гали» – в 2,6 рази, «Калита Гало» – в 4 рази, «Остер III ч.» – в 1,2 рази та збільшення амонійного азоту простежувалось на о/с «Турчанка» – в 1,5 рази, о/с «Черниш» – в 3,6 рази, о/с «Крюкова» – в 1,3 рази на початок вегетаційного періоду, а на середину вегетаційного періоду на о/с «Остер I ч.» – в 3 рази і о/с «Смолянка» – в 1,8 рази. В звітному році вміст амонійного азоту не перевищує гранично допустимі концентрації (ГДК < 2,0 мг/дм³), а також і критичного значення цього показника для повноцінної життєдіяльності риб 0,8 мг/дм³.

Кількісний вміст нітритного азоту, який є проміжною сходинкою у ланцюжку бактеріального процесу окислення амонію до нітратів і навпаки, відновлення нітратів до азоту і аміаку (денітрофікація – в анаеробних умовах), в порівнянні з минулим роком (0,0006-0,0058 мг/дм³), в 2012 році склав 0,0003-0,0426 (ГДК < 1,0 мг/дм³). В більшості випадках відбулось збільшення цього показника від 1,2 до 18 разів. Так, на початок вегетаційного періоду збільшення його спостерігалось на осушувальних системах: «Турчанка» – в 1,2 рази, «Кучинівка» – в 10 разів, «Тур'я» – в 18 разів та на середину вегетаційного періоду на о/с «Остер I ч.» – в 1,8 рази і о/с «Млинок» – в 1,9 рази. Також відбулось зменшення нітритного азоту на початок вегетаційного періоду на о/с «Черниш» – в 13,8 разів та на середину вегетаційного періоду на о/с «Доч Гали» – в 1,3 рази, о/с «Остер III ч.» – в 2 рази. Сезонні коливання нітритів характеризуються відсутністю їх взимку і появою їх навесні при розкладі неживих органічних речовин. Найбільша концентрація спостерігається у кінці літа і пов'язана з активністю фітопланктону. Восени вміст його зменшується.

Вміст нітратного азоту не перевищує ГДК, і в порівнянні з минулим роком (0,0045-0,4403 мг/дм³), в 2012 р. склав 0,0203-0,2552 мг/дм³. В більшості випадках відбулось зменшення цього показника від 1,2 до 14,5

разів. Збільшення нітратних іонів пов'язана з процесами нітрифікації амонійних іонів в присутності кисню під впливом нітрифікуючих бактерій. Так, на початок вегетаційного періоду зменшення спостерігалось на осушувальних системах: «Кучинівка» – в 2 рази, «Черниш» – в 1,2 рази, «Турчанка» – в 1,2 рази, «Крюкова» – в 3 рази та на середину вегетаційного періоду на о/с «Млинок» – в 1,6 рази, о/с «Доч Гали» – в 1,3 рази, о/с «Смолянка» – в 1,5 рази, о/с «Калита Гало» – в 14,5 разів. Також, слід відзначити збільшення нітратного азоту на середину вегетаційного періоду на осушувальних системах: «Остер III ч.» – в 21,6 разів, «Остер I ч.» – в 1,8 рази, «Чамарово» – в 6 раз. На о/с «Тур'я» простежується збільшення нітратного азоту на початок вегетаційного періоду в 3 рази. Концентрація нітратів, також, знаходиться під впливом сезонних коливань: на протязі вегетаційного процесу його вміст мінімальний, а взимку – максимальний.

Кількісний вміст хлоридів, в порівнянні з минулим роком (10,77 - 30,98 мг/дм³), в 2012 році склав 9,43-51,19 мг/дм³, що не перевищує гранично допустимі концентрації (ГДК < 350 мг/дм³). Слід відзначити, що значних змін вмісту цього показника у воді не спостерігалось. Незначне збільшення вмісту хлоридів у воді простежувалось на о/с «Млинок» у 3,4 рази і зменшення його на о/с «Турчанка» і о/с «Смолянка» відповідно у 2,1 і 1,7 рази.

В звітному році, як і в 2011 році на більшості осушувальних систем на підставі проведеного аналізу, спостерігається підвищена наявність заліза загального, вміст якого в дренажних водах в 2012 році складає 0,0353-0,9515 мг/дм³, що в 11 випадках із 13 перевищує норму (ГДК < 0,3 мг/дм³) від 1,4 до 3,2 разів. Підвищений вміст заліза спостерігається у природних болотних водах, в яких воно знаходиться у вигляді комплексів з гуматами (солями гумінових кислот), а тому підвищені його концентрації у дренажних водах мають природне походження.

Вміст марганцю у 2012 році, в порівнянні з минулим роком (0,031-1,42 мг/дм³), складає 0,02-1,45 мг/дм³ (ГДК < 0,1 мг/дм³), що в 3 випадках із 6 перевищує граничнодопустимі концентрації від 1,8 до 14,5 разів, (в 2011 році – в 7 випадках із 11 перевищував ГДК від 1,7 до 14,2 разів). Факторами, які обумовлюють зміни концентрації марганцю у водах каналів осушувальних систем є: інтенсивність споживання його при фотосинтезі, кисневий режим води каналів, температурний режим повітря, розкладання фітопланктону.

Вміст фосфатів в звітному році складає 0,02-1,22 мг/дм³, що не перевищує граничнодопустимої концентрації (ГДК < 2,1 мг/дм³).

Інші важкі метали (Cu, Ni, Cr+3, Cr+6) в дренажних водах не виявлені.

За результатами хімічних вимірювань дренажні води за 2012 рік прісні, сухий залишок 0,18-0,58 г/дм³, гідрокарбонатно-кальцієві, першого, другого типу (за класифікацією Альокіна О.А.).

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів

Гідробіологічні спостереження на р. Десні в районі м. Чернігова проводились Центральною геофізичною обсерваторією за фітопланктоном і зоопланктоном. У воді р. Десна в районі міста Чернігова фітопланктон був чисельним та різноманітним. Угруповання було структуроване, стійке, його розвиток відповідав сезонній динаміці, були представлені всі основні таксономічні групи фітоценозу. Основу альгофлори складали діатомові та зелені β -мезосапробні водорості.

Зоопланктон був збіднений та малочисельний. Спостерігалось порушення сезонної динаміки розвитку зооценозу. В першому півріччі переважали оліго- та β - олігомезосапробні безхребетні, індикатори чистих-помірно забруднених вод. Восени зросло значення безхребетних – індикаторів помірно забруднених – забруднених вод, їх частка складала 33,3-51,3% і була більшою у верхньому створі спостережень.

В цілому стан водної екосистеми за сукупністю гідробіологічних показників відповідав III класу якості вод - помірно забруднені. Стан планктонних ценозів за індексом Шеннона був стійкий і стабільний.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

Мікробіологічні дослідження поверхневих вод здійснювала Чернігівська обласна санітарно – епідеміологічна станція.

В 2012 році вода у створах відкритих водойм першої категорії не відповідала санітарно - гігієнічним нормативам за мікробіологічними показниками – в 34,8% досліджених проб. Вода у створах відкритих водойм другої категорії не відповідала за мікробіологічними показниками – в 17,7% досліджених проб.

В досліджених пробах води водойм 25 контрольних створів виявлена лактозо позитивна кишкова паличка.

4.3.4. Радіаційний стан поверхневих вод

Радіаційний стан поверхневих вод області контролювався Деснянським басейновим управлінням та Чернігівською обласною санітарно-епідеміологічною станцією.

У відповідності з Наказом МОЗ України від 03 травня 2006 р. №256 Про затвердження Державних гігієнічних нормативів, допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді – 2,0 Бк/кг (або 54,0 пКі/дм³).

За даними Чернігівської обласної санітарно-епідеміологічної станції радіологічний стан води річок Десна, Судость, Снов, Дніпро в межах області протягом останніх років не зазнав суттєвих змін. Вміст

радіонуклідів у водоймах характеризується як стабільний і складає по ^{90}Sr $< 0,1$ Бк/кг, по ^{137}Cs $< 2,0$ Бк/л.

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів відповідно до Програми державного моніторингу довкілля на 2012 рік та згідно коригувань до програми, радіологічні проби щоквартально відбирались у 15 створах (в т.ч., 11 транскордонних) річок Дніпро, Сож, Десна, Судость, Снов, Ірпа, Ревна, Цата та Остер. В 2012 році відібрано 64 проби на вміст радіонуклідів (64 пробопідготовки на вміст ^{137}Cs , 64 вимірювання на вміст ^{90}Sr). Результати радіологічних аналізів свідчать, що продовж 2012 року вміст ^{137}Cs та ^{90}Sr знаходився значно нижче встановлених норм (^{137}Cs : $< 0,1$ пКі/дм³; ^{90}Sr : 0,09 – 1,08 пКі/дм³).

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Вода є основою існування життя на Землі. Вона потрібна скрізь – в побуті, сільському господарстві, промисловості.

Основним джерелом водопостачання на території Чернігівської області є підземні води. Водозабезпечення населення здійснюється 316 господарсько-питними водопроводами, в тому числі 36 – комунальними, 65 – відомчими, 215 – сільськими водопроводами, а також 2641 колодзями громадського користування.

Для господарсько-питних водопроводів використовується вода тільки з підземних джерел (артсвердловини).

Поверхневі води використовуються в обмеженій кількості, в основному для рибоводних ставів та технічного водопостачання підприємств.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівської області становлять 3,038 км³/рік, що становить близько 15% загального об'єму підземних вод України.

В області використовуються такі водоносні горизонти:

- Четвертинний;
- Харківський;
- Бучацький;
- Верхньокрейдяний;
- Нижньокрейдяний.

Четвертинний горизонт використовується повсюди. Забір води, в основному, проводиться шахтними колодзями, рідше - трубчатими. У багатьох районах у цьому горизонті є нітрати, вміст яких перевищує показники Державних санітарних норм та правил (Ріпкинський, Семенівський, Корюківський, Козелецький, Ічнянський, Н.-Сіверський, Чернігівський райони). Сполуки азоту і нітратні іони належать до мутагенних речовин, які призводять до генетичних захворювань.

Харківський і бучацький горизонти можуть бути пов'язані між собою. Часто харківський горизонт може бути відсутній. Ці горизонти у

багатьох районах області мають підвищений вміст заліза, але разом з тим, використовуються найчастіше.

Верхньокрейдяний і нижньокрейдяний горизонти - найчистіші і якість води відповідає вимогам Державних санітарних норм та правил. Але в останні роки у верхньокрейдяному виявлені нітрати, вміст яких майже в 2 рази перевищує вимоги ДСанПіН.

З метою доведення якості питної води до показників ДСанПіН у місті Ніжин у підземних резервуарах проводять змішування питної води із двох горизонтів - нижньокрейдяного та бучацького, а у м. Щорс та м. Мена встановлено станції знезалізнення.

Якість питної води постійно контролюється відомчими лабораторіями в містах Чернігові, Ніжині, Прилуки, Ічні, Бахмачі, смт. Ріпки і на договірних засадах міськ-, райсанепідемстанціями в інших містах і селищах.

Згідно проведених у 2012 році лабораторних досліджень якість питної води централізованого постачання протягом тривалого часу залишається стабільною. Так, з 5757 досліджених проб води з водопровідної мережі, не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4.171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» з санітарно-хімічних показників 257 проб (4,5%). З 8655 досліджених проб 208 (2,4%) не відповідали вказаним вимогам з мікробіологічних показників.

Найголовнішою проблемою у водопостачанні населення області залишається якість питної води децентралізованого водопостачання та їх санітарно-технічний стан. 84 % сільського населення області користується питною водою з джерел децентралізованого водопостачання (колодязі громадського користування).

З 3645 досліджених проб води децентралізованого водопостачання не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» з санітарно-хімічних показників 1311 проб (35,9%). З 4050 досліджених проб 885 (21,9%) не відповідали вказаним вимогам з мікробіологічних показників.

В 60 зразках питної води, відібраних з шахтних колодязів, артезіанських свердловин та природних джерел був визначений вміст нітратів. Як і в попередні роки, виявлено значну різницю вмісту нітратів у джерелах водопостачання. У 17 зразках води шахтних колодязів, по 1 зразках з природних джерел та артезіанських свердловин вміст нітратів перевищував допустимий рівень. Максимальне значення дорівнювало 639 мг/л, що майже в 14 раз перевищує норматив. (табл. 4.4.1)

Табл.4.4.1 Вміст нітратів у питній воді

Об'єкт дослідження	Всього обстежено зразків	З них з перевищенням ГДК	Вміст нітратів, мг/л			ГДК, мг/л
			мін.	сер.	макс.	
Шахтні колодязі	35	17	3	137	639	45
Артезіанські свердловини	17	1	1	7	51	45
Природні джерела	8	1	1	18	129	45

Враховуючи вищенаведене, для забезпечення питною водою особливо вразливих об'єктів (школи, дитячі садки, лікарні) доцільно будувати для них побутові свердловини, що дасть можливість зменшити надходження в організм дітей і хворих людей надлишку нітратів.

Випадків виникнення інфекційних захворювань серед населення області через водний фактор передачі не зафіксовано.

На сьогоднішній день основною проблемою з водопостачання Чернігівської області залишається підвищений вміст заліза загального і марганцю у воді свердловин Бучацького горизонту та вторинне забруднення питної води в розподільчій водопровідній мережі.

4.6 Заходи щодо покращання стану водних об'єктів

Однією з важливих проблем для населення області і розвитку економіки є охорона, збереження, відродження об'єктів водного фонду, запобігання (попередження) та усунення наслідків шкідливої дії вод, що гарантуватиме екологічну безпеку життєдіяльності населення і досягнення збалансованого рівня шкідливого впливу на водні об'єкти та їх спроможність до відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму і санітарного стану.

Найбільш актуальними проблемами в сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів є незадовільний стан мереж водопостачання і водовідведення та каналізаційних очисних споруд, зокрема:

- каналізаційних очисних споруд в м. Чернігів, що негативно впливає на гідрохімічний стан р. Білоус;
- очисних споруд КП «Бахмач-Водсервіс» і як наслідок, скид стічних вод з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водний об'єкт.

За рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища в 2012 році проведено роботи по реконструкції каналізаційних очисних споруд в с. Киселівка Чернігівського району на загальну суму 1740,8 тис. грн. (64,5% від запланованих коштів).

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу становлять безхазяйні свердловини, контроль за станом яких майже втрачено. Незважаючи на щорічне проведення на території області робіт по ліквідаційному тампонажу свердловин, їх кількість не тільки не

зменшується, а навпаки зростає. При переході права власності на земельні ділянки, новими власниками приймаються рішення щодо доцільності використання розташованих на них артсвердловин, непотрібні кидаються напризволяще і залишаються поза контролем та регулюванням. Вимоги щодо тампонажу артсвердловин висуваються їх власникам при видачі дозволів на спецводокористування.

Станом на 01.01.2013 року, з наявних 3711 артезіанських свердловин – 337 (9,1 %) не працюють і є потенційними забруднювачами підземних вод, з них 138 – безгосподарські.

За наполяганням Держуправління у 2012 році за кошти власників затампоновано 48 артезіанських свердловин у 12 районах області.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОМЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екомережі

5.1.1 Загальна характеристика

Ідея створення екомережі, як нової стратегії в галузі охорони природи, на сучасному етапі набула значного розвитку і розглядається як пріоритетний напрямок стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Це форма охорони природи головною метою якої є відновлення природної територіальної і функціональної цілісності екосистем у поєднанні зі збалансованим їх використанням

Екологічна мережа - це єдина територіальна система, яка створюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

В області діє Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003 – 2015 роки, затверджена рішенням обласної ради від 14 серпня 2003 року. Основною метою Програми є збільшення в області земель з природними ландшафтами до рівня близького до притаманного їм природного стану, та формування територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Головні загрози біорізноманіттю пов'язані сьогодні з діяльністю людини. Вони полягають у знищенні природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно - незбалансованій експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо.

Знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного

будівництва тощо. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісових екосистем, які є основою для збереження біорізноманіття.

Серед видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття Чернігівської області найбільш поширеними є:

- надмірна розораність території,
- прогресуюча деградація полезахисних лісосмуг,
- надмірне рекреаційне навантаження на узбережжя водних об'єктів та інших рекреаційних ділянок;
- інтенсивне забруднення сільськогосподарських земель та інших угідь хімікаліями, промисловими та побутовими відходами.

Табл.5.1.2 Складові структурних елементів екологічної мережі

Одиниця адміністративно-територіального устрою	Загальна площа, тис. га	Загальна площа екомережі, тис. га	Складові елементи екомережі, тис. га											
			Об'єкти ПЗФ	Водно-болотні угіддя	Відкриті заболочені землі	Водоохоронні зони винесені в натуру	Прибережні захисні смуги	Ліси та інші лісовкриті площі	Курортні та лікувально-оздоровчі території	Рекреаційні території	Землі під консервацією	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним	Пасовища, сіножаті	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві
Чернігівська область	3190,3	1557,0	244,4	0	130,1	0	62,0	738,8	0,1	2,0	10,8	28,2	591,9	0

5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Біорізноманіття, крім його самодостатньої цінності, забезпечує людство усім необхідним для існування. Воно забезпечує функціонування екосистем, у тому числі підтримує кругообіг та очистку природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Біорізноманіття забезпечує населення продуктами харчування, ліками, сировиною для промисловості, формує безпечне для життя і здоров'я довкілля.

На виконання заходів щодо розбудови екомережі в області проводяться щорічні заходи щодо встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, створення захисних лісових насаджень,

рекультивациі малопродуктивних земель, розширення мережі природно-заповідного фонду області.

За рахунок обласного фонду охорони навколишнього природного середовища профінансовані роботи (82,9 тис. грн.) по винесенню в натуру проекту землеустрою щодо визначення меж та розмірів прибережної захисної смуги вздовж р. Десна у межах її водоохоронної зони на території м. Чернігова.

В ході виконання Державної програми «Ліси України» в 2012 році на роботи по лісовідновленню, захисному лісорозведенню витрачено 3647 тис. грн.

В 2012 році велись роботи по розширенню Ічнянського НПП та роботи з підготовки проекту створення НПП «Дніпровсько – Деснянське міжріччя», розробці проектів створення нових природно-заповідних об'єктів місцевого значення.

5.1.4 Формування екомережі

З метою забезпечення формування екомережі за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища розроблена геоінформаційна система екологічної мережі Чернігівської області та геоінформаційна система природно-заповідного фонду.

Табл. 5.1.4 Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис га

<i>Категорія землекористування</i>	<i>2000</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
Землі природоохоронного призначення	127,7	243,8	244,4	253,6	253,6
Сіножаті та пасовища	626,6	608,4	600,7	591,9	591,9
Землі водного господарства (рибні ставки)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Землі водного фонду	67,7	67,9	67,9	68,0	68,0
у т. ч. площа рибних ставків	0,02	1,5	1,6	1,94	1,94
Землі оздоровчого призначення	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі рекреаційного призначення	2	1,8	1,8	1,8	1,8
Землі історико-культурного призначення	12,3	14,8	14,9	15,1	15,1
Землі лісогосподарського призначення	712,2	727,8	738,1	738,8	738,8

Природні ландшафти спостерігаються майже на половині території Чернігівщини. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях. Найбільш захищеними є природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду які займають 7,6 % території області.

5.1.5 Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Біологічна й генетична безпека є складовою частиною національної безпеки цивілізованої держави. І тому переважна більшість країн, які досягли певного рівня розвитку встановили правила поводження з генетично модифікованими організмами (ГМО) і приділяють цьому процесу серйозну увагу.

У січні 2000 року було ухвалено Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, який є першим міжнародним документом, що регулює відносини між країнами в сфері поводження з генетично модифікованими організмами і його основна мета – встановити міжнародні правила щодо безпечного перевезення, обробки та використання організмів, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біологічного різноманіття, з урахуванням ризиків для здоров'я людини.

У вересні 2002 року Верховна Рада України прийняла Закон України про приєднання до Картахенського протоколу. Приєднавшись до протоколу, Україна заявила про застосування принципу обережності при ухваленні рішень стосовно поширення ГМО. Верховною Радою України 31 травня 2007 року було прийнято закон «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів».

Здійснення контролю за наявністю ГМО у продовольчій сировині та харчових продуктах, які виготовляються на території області здійснюється Держсанепідслужбою Чернігівської області. В 2012 році вірусологічною лабораторією Чернігівської обласної санітарно-епідеміологічної станції досліджено 345 проб, в т.ч. м'ясних продуктів – 11, молочних - 21, хлібобулочних виробів – 39, зернових культур – 168, інших – 106, Генетичних модифікацій у досліджених зразках не виявлено.

5.2 Природоохоронні території та об'єкти

5.2.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

Станом на 01 січня 2013 року природно-заповідний фонд області нараховує 656 об'єктів загальною площею 253,6 тис. га, що становить 7,6 % площі області. Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га) регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», 442 заказники, 137 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

Табл. 5.2.1.1 Структура природно-заповідного фонду Чернігівської області станом на 01.01.2013 року

Пор. №	Категорія об'єкта	Загальна кількість	Площа, га
Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення			
1.	Національні природні парки	2*	41988,5
2.	Заказники:	11	9326
	Ландшафтні	2	5217
	Ботанічні	4	1038
	Гідрологічні	4	2556
	Загальнозоологічні	1	515
3.	Пам'ятки природи	7	297
	Комплексні	1	100
	Гідрологічні	6	197
4.	Дендрологічний парк	1	204,7
5.	Зоологічний парк	1	9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	40
Всього територій та об'єктів загальнодержавного значення		23	50577,7
Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення			
1.	Регіональний ландшафтний парк	1	78753,95
2.	Заказники:	431	104338,2
	Ландшафтні	32	12385,1
	Лісові	35	6682
	Ботанічні	96	29128,9
	Ентомологічні	2	58
	Іхтіологічні	2	52,7
	Орнітологічні	4	104,3
	Гідрологічні	260	55936,2
3.	Пам'ятки природи	130	551,97
	Ботанічні	95	139,64
	Зоологічні	7	64,3
	Гідрологічні	24	334,03
	Геологічні	4	14
4.	Заповідні урочища	52	17549,2
5.	Дендрологічний парк	1	11,9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	332,9
Всього територій та об'єктів місцевого значення		633	202825,6
Всього територій та об'єктів природно-заповідного фонду		656	253403,3

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків.

Об'єкти природно-заповідного фонду на території області розташовані досить нерівномірно.

Табл. 5.2.1.2 Об'єкти природно-заповідного фонду Чернігівської області в розрізі адміністративних територій станом на 01.01.2013 року

№	Район, місто	Кількість, шт.	Площа, тис га	Відсоток заповідності, %
1.	Бахмацький	27	3,2	2,2
2.	Бобровицький	32	5,7	4
3.	Борзнянський	30	2,0	1,3
4.	Варвинський	10	2,26	3,8
5.	Городнянський	31	9,6	6,2
6.	Ічнянський	27	16,3	10,2
7.	Козелецький	34	80,8	30,4
8.	Коропський	30	36,9	28,3
9.	Корюківський	27	8,5	6
10.	Куликівський	29	6,8	7,2
11.	Менський	34	7,0	5,1
12.	Ніжинський	16	4,0	2,7
13.	Н.-Сіверський	50	6,85	3,8
14.	Носівський	23	2,7	2,4
15.	Прилуцький	30	11,0	6,1
16.	Ріпкинський	44	12,7	5,9
17.	Семенівський	30	6,3	4,3
18.	Сосницький	19	3,7	4,2
19.	Срібнянський	14	2,1	3,6
20.	Талалаївський	8	1,8	2,9
21.	Чернігівський	50	23,1	9,1
22.	Щорський	31	10,4	8,1
23.	м.Ніжин	5	0,06	1,3
24.	м. Прилуки	4	0,00126	0,3
25.	м. Чернігів	21	0,2	2,4
	Всього	656	263,97	7,6

По кількості заповідних об'єктів область посідає перше місце в Україні, але така значна кількість викликає певні труднощі з їх охорони та збереження.

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду, значною мірою, впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує виконання зазначених робіт, є недостаток коштів в місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів.

З метою попередження незаконного використання земель природно-заповідного фонду винесено в натурі межі 6 об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення площею 8765,2 га (16,8%) та 283 об'єктів місцевого значення площею 30313,9 га (15,1 %). Встановлення в натурі меж регіонального ландшафтного парку «Міжріччинський», площею 78753,9 га, а це близько 40% від площі об'єктів місцевого значення, не проводилось в зв'язку з тим, що на його території ведуться роботи по створенню національного природного парку

«Дніпровсько-Деснянське міжріччя», встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду проведено лише по об'єктам, розташованим на землях лісового фонду.

З метою визначення характеру функціонування та режиму територій, протягом року велись роботи по розробці положень про пам'ятки природи та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Постійно ведуться роботи по визначення територій перспективних для подальшого заповідання: продовжувались роботи по розширенню території Ічнянського НПП на 9,7 тис. га за рахунок приєднання земель в Ічнянському, Ніжинському та Прилуцькому районах, та створенню нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення – заказників в Ріпкинському, Чернігівському, Козелецькому районах та ботанічних пам'яток природи в м. Чернігові та Чернігівському районі.

На виконання рішення Чернігівської обласної ради від 28.09.2012 «Про розгляд клопотання Чернігівської міської ради про надання статусу регіонального ландшафтного парку лісопарку в урочищі «Ялівщина» велись роботи по приведенню клопотання Чернігівської міської ради щодо створення регіонального ландшафтного парку «Ялівщина» у відповідність до вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

5.2.2 Водно-болотні угіддя міжнародного значення

Багаті і різноманітні водно-болотні угіддя Чернігівщини. Постановою Ради Міністрів УРСР № 143 від 26.березня 1979 року в Чернігівській області було визначено 156 болотних комплексів загальною площею 45 тис. га, які потребують збереження і охорони.

На сьогодні більшість цінних водно-болотних угідь входить до складу природно-заповідного фонду. Переважна більшість гідрологічних заказників та пам'яток природи (264 заказники та 29 пам'яток природи) в Чернігівській області створена з метою збереження унікальних та типових водно-болотних масивів. Їх площа, понад 60 тис. га, складає близько 30 % від загальної площі природно-заповідного фонду області.

У 2012 році вивчалоя питання щодо надання статусу водно-болотних угідь міжнародного значення басейну р. Десна поблизу кордону України з Російською федерацією, на території Чернігівської та Сумської областей. До складу угіддя входять: широка заплава р. Десна з численними старицями, заплавами озерами з розвинутою прибережно-водною рослинністю, торфовими болотами і луками, невеличкими ділянками заплавлених лісів.

5.2.3 Біосферні резервати та об'єкти Всесвітньої природної спадщини

У травні 2009 року в Республіці Корея (острів Жежу) на 21-ій сесії Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина і

біосфера» була затверджена заявка України щодо надання статусу Деснянському біосферному резервату, із включенням його до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Загальна площа Деснянського біосферного резервату, в межах Новгород-Сіверського району Чернігівської області, становить близько 10 тис. га і відноситься, за виключенням існуючих на цій території природно-заповідних об'єктів, до транзитної зони резервату.

Гідроекологічне значення цієї транзитної території полягає в тому, що Десна є незарегульованою і найбільшою лівою притокою Дніпра. На даній території відрізка Десни знаходиться значна кількість заплавлених озер, які відіграють певну роль у збереженні гідробіорізноманіття та функціонуванні гідрофільних фітокомплексів.

Слід відзначити характерну для Десни рису, таку як високий рівень весняної повені, що сприяє щорічному затопленню майже всієї заплави річки, а це сприяє формуванню значного біорізноманіття на цій території.

Характерними рисами цієї території є наявність натуральних ландшафтів місць знаходжень популяцій окремих раритетних видів флори і фауни, територій для ренатуралізації.

В області відсутні об'єкти, віднесені до Всесвітньої природної спадщини.

5.2.4 Формування української частини Смарагдової мережі Європи

Смарагдова мережа Європи – це екологічна мережа, яка складається з територій особливого природоохоронного значення, створена з метою визначення та охорони місць існування рідкісних видів тваринного і рослинного світу.

Головною підставою для визначення територій спеціального інтересу збереження Смарагдової мережі є місцезнаходження екотопів, перелічених у Бернській конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ в Європі.

Серед природно-заповідних об'єктів Чернігівської області до потенційних Смарагдових об'єктів України віднесені: Деснянський біосферний резерват, Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», загальнодержавні заказники загальнозоологічний «Каморетський», гідрологічний «Дорогинський», ландшафтний «Замглай» та ботанічний «Брецький».

5.3 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

5.3.1 Загальна характеристика рослинного світу

Рослинний світ Чернігівщини характеризується значною різноманітністю видового складу. Серед видів лісової рослинності

поширеними є сосна, ялина, дуб, вільха, береза. Уздовж залізниць, автомобільних доріг насаджені лісосмуги, які мають важливе значення для очищення повітря від шкідливих викидів транспортних засобів, у підліску росте крушина, ліщина, калина.

У зниженнях з надмірним зволоженням розвивається болотна рослинність. Болота мають значні запаси торфу. За розміщенням розрізняють болота заплавні, низинні, долинні, притерасні, старих річищ. Найбільш поширені низинні болота. В їх рослинному покриві переважають трав'яні і трав'яно-мохові угруповання. Поширені осока, очерет, рогіз, тростяниця, хвощ, лепеха та ін. З дерев – вільха чорна, менше – сосна, береза, верба, чагарники з верби і берези.

Рослини є основним компонентом біогеоценозів і саме вони надають йому загального вигляду. Рослини приймають участь в утворенні корисних копалин і ґрунтів, захищають ґрунти від ерозії тощо. Для людини рослини створюють необхідне середовище існування, є об'єктами естетичного задоволення, важливим джерелом їжі, сировиною для промисловості тощо.

5.3.2 Лісові ресурси

Загальна площа земель лісогосподарського призначення становить 738,8 тис. га.

Рис. 5.2.2.1. Динаміка земель лісогосподарського призначення, в т.ч. вкритих лісом, тис. га

Лісистість території області нерівномірна і коливається від 37–41 % (Семенівський, Ріпкинський, Корюківський райони), до 8 – 11 % (Бахмацький, Варвинський, Куликівський, Менський райони), середня лісистість території області складає 20,7 %.

Розподіл земель лісогощарського призначення наведено в табл. 5.2.2.1

Табл.5.2.2.1 Землі лісогощарського призначення Чернігівської області (станом на 01.01.2013 року)

<i>Пор. №</i>		<i>Одиниця виміру</i>	<i>Кількість</i>	<i>Примітка</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
1.	Загальна площа земель лісогощарського призначення	тис. га	738,8	
	у тому числі:			
1.1	площа земель лісогощарського призначення державних лісогощарських підприємств	тис. га	400	
1.2	площа земель лісогощарського призначення комунальних лісогощарських підприємств	тис. га	183,5	<i>Підприємства КП «Чернігівоблагроліс»</i>
1.3	площа земель лісогощарського призначення власників лісів	тис. га	109,9	<i>Міноборони, Мінприроди, Бахмацька дистанція захисних лісонасаджень ПЗЗ, с/г підприємства, Коропське СЛП «Агролісгосп», РКСЛП «Корюківкаліс»</i>
1.4	площа земель лісогощарського призначення, що не надана у користування	тис. га	50,9	
2.	Площа земель лісогощарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	596,9	
3.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	20,7	

Більшість лісокористувачів області провели поділ лісів на категорії залежності та виділення особливо захисних ділянок.

Табл.5.2.2.2. Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2012 році

Рік	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис.м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
2012	918,62	1718,3/ 776,18	551,8	1154,1/527,7	52,03	171,2/ 46,1	311,54	393/202,32

Протягом 2012 року на території області проводились санітарні та лісовідновні рубки. У порівнянні з 2011 роком площа суцільних санітарних рубок збільшилась на 499,7 га, лісовідновних зменшилась майже на 150 га.

Заготівля деревини під час проведення інших рубок та робіт, пов'язаних з веденням лісового господарства проведено на 21317,9 га, в тому числі рубки догляду – 5125,134 га. Хоча зауважимо, що рубки догляду за лісом – це масова лісова селекція дерев, за допомогою якої лісівники формують насадження за складом і формою, за якістю деревини, за швидкістю зростання та продуктивністю дерев.

Основними причинами проведення суцільних санітарних рубок є буреломи, вітровали, лісові пожежі, ураження насаджень кореневою губкою, зміна кліматичних умов та гідрологічного режиму.

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється в підприємствах, підпорядкованих Чернігівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно «Лісового кодексу» та законів України «Про рослинний світ», «Про мисливське господарство та полювання».

Лісовідновлення на території області проводиться на площах після суцільних рубок, створення нових лісів – на непридатних для сільськогосподарського використання землях.

За 2012 рік лісгосподарськими підприємствами відтворено лісів на площі 3979,16 гектарів, в тому числі створено 406 гектарів захисних лісових насаджень.

На всіх зрубках протягом року проходить лісовідновлення, а на зрубках після пожежі – лісовідновлення проходить протягом 2-х років, щоб в перший рік площа набула відповідних якостей природного середовища.

Табл.5.2.2.3. Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень

	2000	2009	2010	2011	2012
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду	2708,4	3391,4	2961,7	3386,2	3979,16
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях	523,0	955,9	425,4	255,6	406
Створення полезахисних лісових смуг	2,0	-	-	-	-

га

Табл.5.2.2.4 Динаміка проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних і не пов'язаних з веденням лісового господарства

Рік	Загальна площа, га	Фактично зрубано, тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
2009	10878,2	316,8	9006,1	9006,1/277,6	1601,9	1601,9/28,4	270,2	270,2/10,9
2010	15363,9	367,9	13217,5	13217,5/338,1	2213,8	2213,8/26,1	262,2	262,2/8,51
2011	26655,16	554,5	23368,06	9129,4/215,3	2473,3	369,8/3,2	403,1	225,05/3,9
2012	21317,9	647,754	18958,42	706,3/596,194	1930,83	1930,83/51,183	562,45	562,45/15,007
у тому числі: 1. Рубки догляду								
2009	2143,8	40,9	1890,1	1890,1/36,3	101,7	101,7/1,8	152	152/2,8
2010	3979	66,9	3503,4	3503,4/58,8	347,3	347,3/4,9	126,3	126,3/3,0
2011	6977,4	189,9	6339,7	1707,01/32,03	482	204,1/0,2	154,9	45,7/0,4
2012	5125,134	71,156	4624,834	398/65,583	326,3	326,3/4,191	129,2	129,2/1,409
2. Лісовідновні рубки								
2009	12	2,2	–	–	–	–	12	12/2,2
2010	11,3	2,0	5,1	0,9	-	-	6,2	1,1
2011	167	20,33	163	20,31	1	1	3	3/0,4
2012	14,1	4,985	13,1	4,785	-	-	1,0	0,2
3. Суцільні санітарні рубки								
2009	619,4	145,5	604,4	604,4/142,5	5,3	5,3/1,5	10	10/1,4
2010	538,9	131,9	588,5	588,5/129,0	2,6	2,6/0,4	10,3	10,3/2,4
2011	648,06	154,3	606,1	439,2/76,6	9,6	2,1	12,3	4,6/0,4
2012	1147,8	320,341	1083,4	1083,4/309,925	21,7	6,336	24,8	4,08

Забезпечення розширеного відтворення лісів, тобто створення нових лісових насаджень в обсягах, які перевищують їх вирубування, а також збереження лісових масивів, зростання продуктивності та раціональне використання – одне із основних завдань лісівників Чернігівщини.

В останні роки значну соціальну підтримку має збільшення площ лісових насаджень за рахунок створення нових лісів на прийнятих деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських землях. Це чітко засвідчено в останніх законодавчих і нормативних актах, що є ключовим блоком Державної програми «Ліси України» на період до 2015 року та регіональної програми комплексного розвитку лісового господарства Чернігівської області на 2011-2015 роки. Виконуючи один із пунктів цієї програми по створенню захисних лісових насаджень, можемо констатувати: збільшується лісистість нашого регіону.

Тільки в період з 2006 до 2013 рр. підприємствами управління створено лісові насадження на 4822,9 - гектарній площі деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських земель. Кожного року колективи держлісгоспів, незважаючи на низку об'єктивних причин (починаючи із несприятливих погодних умов), роблять все можливе, щоб забезпечити вчасне відтворення лісів. А це дозволить безперервно та ефективно поповнювати запаси деревини, зберегти і підвищувати корисні властивості лісів, зміцнювати екологічний стан в області. Так, протягом минулого року було відтворено лісів на площі 2517,5 га (110% річного завдання), в тому числі створено 406,0 гектарів захисних лісових насаджень (102% завдання). Слід додати, що створено 11,5 га лісових культур дугласії та 4,3 га модрина - із загальної площі. Деревина дугласії за своїми технічними якостями рівноцінна сосновій. Це швидкоростуча порода (річний приріст у висоту до 40 см). До того ж, росте швидше за ялину - і перші сортименти можна отримати вже у віці 40 років. Можливо, вона й замінить ялину в місцях її масового всихання.

Варто підкреслити, що приживлюваність лісових культур на зрубках, у порівнянні з 2011 роком, покращилась, і становить 91,3% (нормативна 90%). На прийнятих деградованих, малопродуктивних землях - 89,4% (нормативна 85%).

Для забезпечення сталого розвитку лісонасінневої справи на науковій основі, визначення її основних напрямків і показників, розроблена обласна Галузева програма розвитку на 2010-2015 роки. Вже створено 7,0 га клонових насінневих плантацій сосни звичайної, 6,8 га родинних насінневих плантацій модрина та родинну плантацію сосни звичайної в Городнянському держлісгоспі площею 4,8 га.

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньоукраїнського. Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, об'єктів господарювання та відпочинку. Показники імовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення

пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Пожежонебезпечний період 2012 року розпочався у березні.

Основною причиною виникнення лісових пожеж на початку пожежонебезпечного періоду, як правило, є випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх смугах поруч з лісовими масивами.

Протягом 2012 року виникло 28 пожеж настилу в лісі на загальній площі 12,19 га.

Інформація щодо динаміки лісових пожеж на території Чернігівської області наведена на рис. 5.2.2.2 та в табл. 5.2.2.5.

Рис. 5.2.2.2. Динаміка лісових пожеж

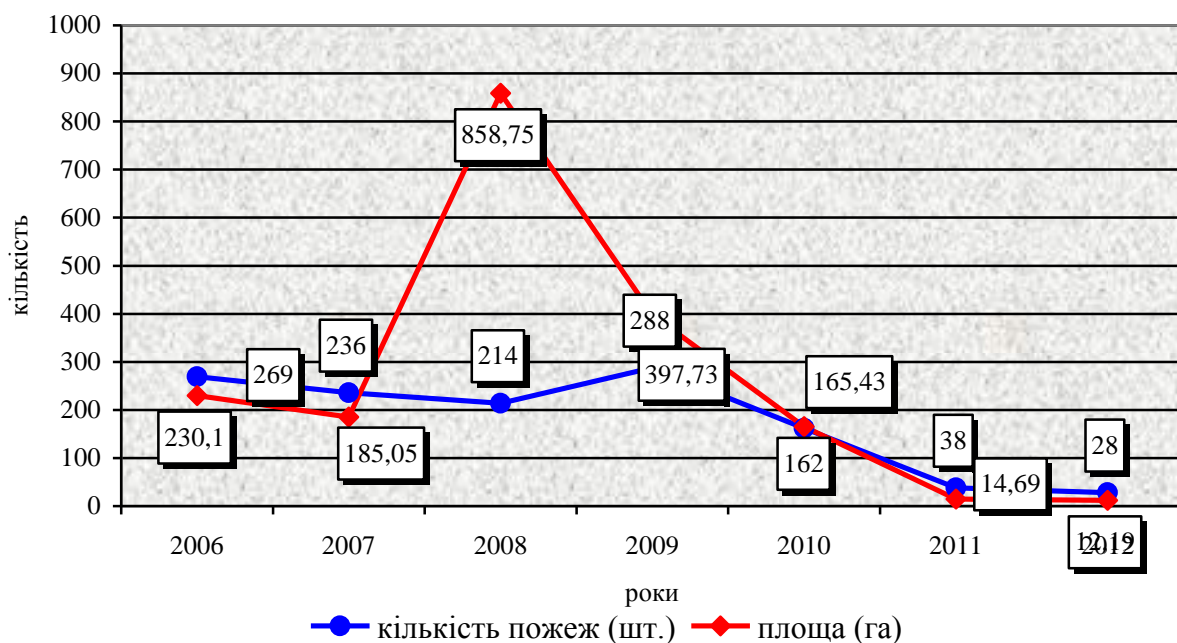

Табл.5.2.2.5. Загибель лісових насаджень від пожеж

№	Користувач	Кількість випадків	Пройдено пожежами, га			Площа на 1 випадок, га		Завдані збитки, тис. грн.	
			Лісові землі		Нелісові землі	Звітний рік, га	Попередній рік, га	всього	в т.ч. побічні **
			всього	в т.ч. верховими					
1	Чернігівське обласне управління лісового та мисливського господарства	17	7,86	-	-	0,46	0,16	6,3	6,3
2	Остерський військовий лісгосп	3	2,87	-	-	0,95	1,45	1,12	-
	Ічнянський НПП	1	2	-	-	2	-	26,4	-

3	Коропське СЛП «Агролісгосп»	-	-	-	-	-	-	-	-
4	РКСЛП «Корюківкаліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
5	КП «Чернігівоблагрліс»	8	1,46	-	-	0,3	0,7	0,2	0,2
6	ТОВ СЛГ «Авангардліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
	Всього	29	14,19	-	-	3,7	2,31	34,02	6,5 -

5.3.3 Стан використання природних недревних рослинних ресурсів

Заготівля лікарських рослин протягом 2008 – 2012 року не проводилася.

Табл.5.2.3 Динаміка заготівлі лікарської сировини, т

Рік	Вид рослин	Обсяги заготівлі, т	
		встановлені ліміти	фактично заготовлено
2000	Лепеха	0,5	–
	Цмин пісковий	1,0	3,1
	Глід криваво-червоний (плоди)	2,0	–
	Глід криваво-червоний (квіти)	0,5	–
	Звіробій	4,0	1,0
	Крушина ламка	1,0	–
	Конвалія (трава)	5,0	2,3
	Липа (квіти)	2,2	1,1
	Мати-й-мачуха	1,5	0,2
	Кропива собача	3,1	0,1
	Сухоцвіт болотний	1,0	0,1
	Чабрець	0,5	–
	Деревій	2,0	0,4
	Шипшина (плоди)	3,0	1,0
	Бобівник трилистий	0,2	–
	Бузина чорна (квіти)	1,4	0,1
	Всього	30,9	9,5
2008	–	–	–
2009	–	–	–
2010	–	–	–
2011	–	–	–
2012	-	-	-

5.3.4 Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Рослинний світ області багатий і різноманітний. Природна рослинність, представлена великою кількістю видів вищих і нижчих рослин. Флора — найбеззахисніша перед діяльністю людини, вона дуже чутливо реагує на зміни екологічних чинників і є показником їх впливу на природу.

Причин зникнення окремих видів рослин у природі є декілька: зміна кліматичних умов, косіння, випасання худоби, розорювання земель,

зривання на букети, використання лікарської сировини, висаджування на присадибних ділянках. Тобто, найбільший негативний вплив несе діяльність людини.

Для збереження рідкісних видів рослинності в області створено 4 ботанічні заказники загальнодержавного значення та 95 – місцевого. Значну увагу збереженню видів рослин занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України приділяють і на територіях Ічнянського та Мезинського національних природних парків, регіонального ландшафтному парку «Міжрічинський».

Крім того, кафедрою біології та географії Ніжинського педуніверситету досліджено сучасний стан рослинного покриву окремих територій природно-заповідного фонду Чернігівщини (ландшафтний заказник місцевого значення «Черемошне» (Городнянський р-н)). Проведені наукові експедиції з метою дослідження популяцій ранньоквітучих та комахоїдних рослин Чернігівщині. Проаналізовано склад та стан популяцій рідкісних бореальних видів рослин межиріччя Остер-Удай. Зроблені геоботанічні описи, зібраний гербарний матеріал рідкісних видів регіону, проведено їх картування та фотографування.

Табл.5.2.4 Динаміка охорони, невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Регіон	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
Чернігівська область	50	19	–	–

5.3.5 Адвентивні види рослин

Поширення плодів і насіння є одним з основних засобів розселення видів. Чимало видів з великим потенціальним ареалом здатні значно поширитися у відповідних місцезростаннях, якщо вони мають виключно ефективні засоби поширення. Наявність різноманітних пристосувань до поширення плодів і насіння різними агентами має особливе значення для адвентивних рослин.

Діяльність людини допомагає рослинам подолати природні перешкоди, які стримують їх поширення. Прижившись в новій місцевості, рослини продовжують поширюватись також і природними засобами. Від ефективності останніх часто залежить доля занесених рослин. З первісного осередку адвентивні рослини розносяться людиною в нові місцевості і утворюють там нові осередки. Навколо цих осередків адвентивні рослини розселяються вже самостійно і згодом утворюють великі колонії. Поступово ці колонії з'єднуються між собою і поширення чужоземців набирає загрозливих розмірів. Адвентивні бур'яни поширюються переважно в місцях з порушеним рослинним покривом, тому що ніякі, навіть найбільш ефективні, засоби поширення не можуть подолати конкуренцію, яку бур'яни зустрічають у природних ценозах. Бур'янові угруповання менше здатні протистояти поширенню адвентивних рослин і навіть іноді повністю витісняються ними.

Аналіз фітосанітарного стану області по розповсюдженню амброзії полинолистої на території області

Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Площа засмічення, га	1296,4	1307,6	1315,2	1327,4	1360,365

На території Чернігівської області вже чимало адвентивних видів рослин і слід відмітити що процес цей триває. Значну частину з них складають злісні та карантинні бур'яни. Серед адвентивних рослин є отруйні, такі як болиголов, чорношир, лаконос, ваточник та інші. Ще одна група рослин є продуцентами алергенів, які викликають у людей

стійкі та важковиліковувані полінози. Найвідоміша з них - амброзія полинолиста, що спричиняє осінню сінну лихоманку та астматичні загострення. Станом на 01.01.2013 року на території області амброзія полинолиста зареєстрована в 19 районах на площі 1360,4 га.

Вогнища амброзії полиноистої в області в основному зайняли неорані території з порушеним природним рослинним покривом, які являються джерелом поширення цього бур'яну. На них, просто неможливо застосувати хімічні заходи контролю амброзії. Багаторазове скошування бур'яну неефективне, тому що в період росту і розвитку рослини дуже швидко відростають, утворюючи велику кількість бокових пагонів, які буквально лежать на землі. Наступне скошування їм уже не заважає, бур'ян утворює насіння на низько розміщених стеблах і засмічує ґрунт.

Табл.5.2.5 Співвідношення географо-генетичних груп адвентивних видів

Географо-генетичні групи антропофітів	Число антропофітів (археофітів)	% від всіх антропофітів	Число ксенофітів	% від всіх ксенофітів
Європейська	20	39,9	15	15,9
Південноєвропейсько-азіатська	15	29,9	12	12,8
Східноєвропейсько-азіатська	12	24,8	8	8,9
Азіатська	4	6,4	7	7,8
Американська	–	–	57	53,1
Африканська	–	–	1	0,98
Невизначеного походження	–	–	–	–

5.3.6. Стан зелених насаджень

Одним із основних елементів благоустрою населених пунктів є зелені насадження. Крім естетичного, вони мають ще й величезне санітарне значення, захищаючи міста і села від диму, вихлопних газів, пилу тощо. Зелений масив приміської зони є резервуаром чистого повітря для населеного пункту. Парки, сади, алеї і бульвари – це своєрідні легені, які очищають забруднене повітря, створюють сприятливий мікроклімат і оздоровлюють довкілля. Вдале поєднання різних рослин дозволяє значно зменшити шкідливі санітарні фактори урбанізації. Так, насадження дерев і кущів значно зменшують амплітуду температурних коливань, збільшують у спекотні дні вологість повітря, покращуючи таким чином теплообмін людини і її самопочуття.

Але на сьогодні стан утримання зелених насаджень, розвиток зеленого господарства знаходяться на досить низькому рівні. Відсутні плани озеленення, найчастіше посадка дерев проводиться лише під час

екологічних акцій. Гостро стоїть питання з якісним посадковим матеріалом.

Важливим для забезпечення охорони та використання зелених насаджень населених пунктів є їх інвентаризація, метою якої є одержання достовірних комплексних даних про кількість і стан зелених насаджень; ведення моніторингу стану і кількості зелених насаджень; розроблення програм, заходів з розвитку зелених зон населених пунктів України; визначення основних напрямів селищної, районної та міської політики щодо утримання, розведення і захисту зелених насаджень.

Згідно Закону України «Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва» від 2 грудня 2010 року N 2739-VI протягом 2011 року визначалось проведення інвентаризації природоохоронних об'єктів у містах та інших населених пунктах, у тому числі зелених, рекреаційних зонах, парках та лісопарках.

В межах населених пунктів Чернігівської області знаходяться 117 об'єктів природно-заповідного фонду та 4 лісопарки. Всі вони проінвентаризовані, з 252 скверів проінвентаризовано лише 10, з 164 парків проінвентаризовано 7, з інших наявних 954 об'єктів зеленого господарства проінвентаризовано 144.

Табл.5.2.6 Озеленення населених пунктів, га

Заходи	Рік		
	2010	2011	2012
Створено нових зелених насаджень, тис. од.	493	96,54	100,5
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	-	-	-
Проведено догляд за насадженнями, га	2873	2834,1	2834,1

5.3.7 Заходи щодо збереження рослинного світу

Охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Охорона рослинного світу здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

З метою збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу підприємства, установи, організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з розміщенням, проектуванням, реконструкцією, забудовою

населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, а також уведенням їх в експлуатацію, повинні передбачати і здійснювати заходи щодо збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу.

Щорічно працівниками наукових установ ведуться дослідження видового складу рослинного та тваринного світу національних природних та регіонального ландшафтних парків області. З 2010 році розпочато популяційні дослідження локалітетів Лілії лісової на території Ічнянського НПП. Проводилися дослідження видового та кількісного складу ландшафтних насаджень Ічнянського НПП.

Серед охорони та збереження рослинного світу важливим є, раціональне обмежене їх використання; висаджування нового лісу на місці вирубаного; раціональне збереження ягідних, кормових, лікарських, технічних рослин; проведення селекції та насінневих дослідів для створення видів лісової флори, продуктивніших і стійкіших до хвороб і забруднень середовища; створення лісозахисних і водоохоронних лісосмуг, рекреаційних і заповідних лісових і лісопаркових зон і масивів; боротьба з кислотними дощами; підвищення рівня екологічної освіти та виховання свідомого ставлення населення, особливо молоді, до рослинного світу.

Важливим є створенням системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань — до Зеленої книги України. Встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використанням природних рослинних ресурсів.

5.4 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.4.1 Загальна характеристика тваринного світу

Тваринний світ представлений великим різноманіттям. Із хребетних водяться ссавці, птахи, риби, плазуни, земноводні. Для мішаних лісів найбільш типовими є такі види ссавців, як косуля, дикий кабан, олень, білка, борсук, куниця, заєць, лисиця, вовк; із птахів — тетерев, рябчик, глухар, шпак, синиця, кулик, журавель сірий; із плазунів — вуж, гадюка звичайна, ящірка, черепаха болотяна. У степовій зоні із ссавців водяться ховрах, тушканчик, миша польова, хом'як, тхір, лисиця, їжак; із птахів — жайворонок, перепілка, вівсянка, куріпка, журавель степовий; із плазунів — полоз, гадюка степова. У тваринному світі лісостепової зони поєднуються лісові й степові види.

5.4.2 Стан та ведення мисливського та рибного господарства

Використання *тваринного світу* в порядку ведення мисливського господарства здійснюється з наданням підприємствам, установам, організаціям права користування середовищем перебування тварин — мисливськими угіддями.

На сьогоднішній день площа мисливських угідь області становить 2 млн. 789 тис. га. із них лісових – 681,0 тис. га., польових – 1905,7 тис. га., водно-болотних – 180,8 тис. га, інші – 21,5 тис. га. В області налічується 59 користувачів мисливських угідь, яким рішеннями обласної ради надані мисливські угіддя, в т.ч.:

- держлісгоспи (8 господарств) – 212,7 тис. га. (8 %)
- УТМР (9 господарств) – 1808,7 тис. га. (65 %)
- інші користувачі (42 господарства) – 710,9 тис. га. (25 %)
- резерв державного мисливського фонду – 57,3 тис. га. (2 %)

В цілому по області в мисливському господарстві зайнято 518 працівників із них 42 мисливствознавці та 349 єгерів.

У державних лісогосподарських підприємствах в мисливському господарстві працює 8 мисливствознавців та 28 єгерів.

У 2012 році на охорону і відтворення тваринного світу в області було витрачено 3 млн. 839 тис. грн. В середньому на 1 тис. га мисливських угідь області витрачається 1377 грн., що перевищує норму вкладення коштів згідно ст. 30 Закону України «Про мисливське господарство та полювання».

Табл. 5.3.2.1. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин, голів

Види мисливських тварин	2000	2008	2009	2010	2011	2012
Копитні	9903	14028	14772	14179	14298	13936
Хутрові	75676	90022	87797	56599	64769	66085
Пернаті	325004	918732	794035	798982	845797	801149

Використання ліміту добування мисливських тварин наводиться в таблиці:

Табл. 5.3.2.2. Добування основних видів мисливських тварин, голів

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто, гол	Не використано ліцензій (не реалізовано)	Причини невикористання
2000	кабан	85	92	74	-	Складні погодні умови, доведення поголів'я тварин до оптимальної
	козуля	122	155	95	-	
	олень благород.	-	-	-	-	

<i>Рік</i>	<i>Види мисливських тварин</i>	<i>Затверджений ліміт добування</i>	<i>Видано ліцензій</i>	<i>Добуто, гол</i>	<i>Не використано ліцензій (не реалізовано)</i>	<i>Причини невикористання</i>
	лось	-	-	-	-	чисельності
	козуля	246	252	175	49	
	олень благород.	27	27	18	8	
	лось	26	26	24	1	
2008	кабан	926	927	667	103	Складні погодні умови, доведення поголів'я тварин до оптимальної чисельності
	козуля	418	424	327	47	
	олень благород.	41	41	25	8	
	лось	33	33	27	4	
	олень плямистий	5	5	4	1	
2009	кабан	1138	1178	803	151	Доведення поголів'я тварин до оптимальної чисельності, висока вартість індивідуального полювання для місцевих мисливців
	козуля	493	500	361	85	
	олень благород.	48	48	35	9	
	олень плямистий	5	5	5	0	
2010	кабан	1000	684	683	1	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	435	435	313	122	
	олень благород.	50	50	33	17	
	олень плямистий	7	7	0	7	
2011	кабан	997	995	626	150	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	397	397	251	100	
	олень благород.	34	34	23	10	
	олень плямистий	8	8	8	0	
2012	лось	16	16	16	0	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	кабан	839	868	545	121	
	козуля	310	314	245	37	
	олень благород.	27	27	19	6	
	олень плямистий	-	-	-	-	
	бобер	10	10	10	0	
	куниця	24	24	9	15	

У 2012 році за результатами обліку чисельність становила: вовків - 148 голів, лисиць - 3297 голів.

В результаті всіх видів полювань було добуто: вовків - 73 голови, лисиць - 2803 голови.

За звітний рік в області складено 202 протоколи на порушників правил полювання та стягнуто 40237 грн. штрафів.

В 2012 році дозвільні документи на вилучення водних біоресурсів на підконтрольних водоймах отримали 6 користувачів:

1. ФОП Чоботар А.М., м. Чернігів, вул. Текстильників, буд. 24 А, кв. 74, Чернігівська область, р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

2. ПП «Трактородеталь», м. Чернігів, проспект Миру 213-а. р. Десна з озерами та р. Дніпро в межах Чернігівської області.

3. ФОП Белік О.Ф., м. Мена вул. Транспортна, 20. р. Десна з озерами в межах Чернігівської області.

4. ТОВ «Штиль», смт. Любеч, Ріпкинського району. р. Дніпро в межах Чернігівської області.

5. ПП «Міронов», с. Смолин, вул. Нова, 25, Чернігівського району. Київське водосховище.

6. ТОВ «Рибалка», с. Радянська Слобода, вул. Східна, 32, Чернігівського району. р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

За перше півріччя 2012 року користувачами було виловлено на р. Дніпро – 5,127 т., що складає 14,5 % від виділеної квоти, на р. Десна було вилучено 1,732 т. риби, що складає 12,5 % від виділеної квоти.

На кінець 2012 року на р. Дніпро користувачами було використано: ПП «Трактородеталь» - 80,5 % від квоти, ТОВ «Штиль» - 81,12 % від квоти, ФОП Чоботар А.М. – 88,17 % від квоти, ТОВ «Рибалка» - 80,69% від квоти. По видам риби загалом найбільше була використана загальна квота по плітці – 89,48 %, по плоскирці – 89,25%, по лящу – 86,77%, потім йдуть синець – 78 %, верховодка – 75,2%, щука – 54,98 % та інші. Зовсім не використовувалась квота на раки.

На р. Десна з озерами використання квот користувачами склалося наступним чином: ФОП Белік О.Ф. було використано 81% від виділеної квоти, ПП «Трактородеталь» - 81,37 % від виділеної квоти. По видам риб було найбільше використана загальна квота по верховодці – 98,8 %, синцю – 86,82%, плітці – 83,05 %, лину – 80,7%, потім йдуть плоскирка – 79,38%, окунь – 75,96%, карась – 70,47 %, щука – 69,69%, білизна – 68,53 %, лящ – 58,01 % та інші.

На р. Дніпро в межах Чернігівської області на кінець року переважну більшість в уловах склав лящ – 12,54 т. (45,9 % від загальної маси), плоскирки було вилучено – 7,586 т. (27,7 % від загальної маси), плітки вилучили – 3,803 т. (13,9 % від загальної маси), вилов щуки – 1,402 т. (5,1 % від загальної маси), вилов синця – 0,741 т. (2,7 % від загальної маси), інші водні біоресурси склали – 1,257 т. (4,6 % від загальної маси).

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області переважну більшість в уловах, згідно звітів про обсяги використання квот, займає плоскирка – 2,683 т. (25 % від загальної маси), потім йдуть синець – 2,214 т. (20,6 % від загальної маси), лящ – 2,007 т. (18,7 % від загальної маси),

плітка – 0,872 т. (8,1 % від загальної маси), верховодка – 0,494 т. (4,6% від загальної маси), щука – 0,453 т. (4,2 % від загальної маси), інші види риб склали – 2,004 т. (18,7 % від загальної маси).

В звітному році працівниками управління було виявлено 4 порушення Правил промислового рибальства. Відповідальні за лов водних біоресурсів у виробничому підрозділі ФОП Белік О.Ф. використовували під час промислу плавними сітками другий незареєстрований човен, відповідальний рибалка ТОВ «Штиль» використовував на промислі ставну сітку із забороненим вічком, відповідальний рибалка ПП «Міронов» здійснював записи в промисловий журнал, які не відповідали встановленій відповідною Інструкцією формі. Винні були притягнуті до адміністративної відповідальності.

Динаміка вилову водних біоресурсів на р. Дніпро показує що вилов в 2012 році один з найбільших за останні 10 років, більше риби вилучалось тільки в 2006 році.

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області показник вилову також один із найбільших, більше було вилучено тільки в 2003 та 2006 роках.

Рибницько-меліоративні роботи з метою поліпшення умов природного відтворення водних біоресурсів у 2012 році не виконувались.

В 2012 році вселення водних біоресурсів в природні водойми здійснювали ПрАТ «Чернігіврибгосп», користувачі водних біоресурсів, а також за рахунок інших джерел. В рамках бюджетної програми у 2012 році у р. Десна в межах Чернігівської області ПрАТ «Чернігіврибгосп» було вселено молоді стерляді 0,1387 млн. шт., цьоголітки щуки 0,047087 млн. шт., в Київське водосховище вселено дворічку товстолоба 0,650049 млн. шт. Користувачами водних біоресурсів, а також за рахунок інших джерел у р. Десна в районі с. Надинівка, козелецького району було вселено трьохрічку сома 0,0005 млн. шт., у Київське водосховище в межах Чернігівської області вселено двоохрічку товстолоба 0,005876 млн. шт.

В 2012 році в Чернігівській області здійснювали штучне розведення та вирощування водних біоресурсів за Режимом СТРГ 12 користувачів на 14 водних об'єктах.

Управлінням охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області за 2012 рік було викрито 2194 порушень Правил рибальства, з них 347 справ зі збитками на загальну суму 662694,11 грн., затримано 2110 чоловік, які порушили Правила рибальства, 189 справ за незаконний продаж, скуповування риби.

За 2012 рік Чернігіврибоохороною було направлено 52 справи до слідчих органів.

Табл. 5.3.2.3. Динаміка вилову риби

<i>Рік</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Затверджений ліміт вилову, т/рік</i>	<i>Фактичний вилов, т/рік</i>
2000	р. Дніпро	56,1	28,26

<i>Рік</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Затверджений ліміт вилову, т/рік</i>	<i>Фактичний вилов, т/рік</i>
	р. Десна та Деснянські озера	130,7	7,19
Разом по області		110,8	23,973
2008	р. Дніпро	55,9	10,752
	р. Десна та Деснянські озера	51	5,19
Разом по області*		106,9	15,942
2009	р. Дніпро	55,4	14,579
	р. Десна та Деснянські озера	50,5	10,113
Разом по області		105,9	24,69
2010	р. Дніпро	48,8	20,723
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	9,522
Разом по області		95,5	30,245
2011	р. Дніпро	48,8	16,935
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	8,899
Разом по області		95,5	25,834
2012	р. Дніпро	48,8	27,329
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	10,727
Разом по області		95,5	38,056

5.4.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Підґрунтям такої діяльності є комплексний підхід до охорони та поліпшення всієї екологічної системи довкілля, в якій перебуває і складовою частиною якої є тваринний світ.

До Червоної книги України заносяться види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виняткової (морської) економічної зони. Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України.

Україна є Стороною великої кількості багатосторонніх угод, які стосуються збереження та збалансованого використання біорізноманіття. Серед них Конвенція про біологічне різноманіття і Картахенський протокол про біобезпеку до неї, Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення та угоди до неї, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів, Всеєвропейська стратегія збереження біотичного різноманіття, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі та інші.

Серед дикої природи області зустрічаються багато тварин занесених до Червоної книги України (2009), серед яких ссавці: видра річкова, норка європейська, рись, горностай; птахи: лелека чорний, скопа, шуліка рудий, лунь польовий, лунь степовий, зміїд, орел-карлик, підорлик малий, орлан-білофіст, балобан, журавель сірий, дрофа, поручайник; риби: стерлядь, марена, ялець звичайний, карась звичайний минь річковий та йорж носар.

Область населяє близько 420 видів хребетних тварин, серед яких понад 60 видів ссавців, біля 300 видів птахів, більше 40 видів риб. З них до Червоної книги України занесено – 152 види, до списку міжнародного союзу охорони природи – 28 видів, до Європейського червоного списку – 52 види, до списку видів Бернської конвенції – 381 вид, Бонської конвенції – 30 видів. З 290 видів птахів 194 види гніздяться на території області, 50 видів є осілими, 207 видів мають статус пролітних в групу залітних або випадково залітних входить 41 вид, зимуючих 51 вид.

Охороною та відтворенням занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України тварин, займаються як уповноважені державні органи, так і користувачі. Особливій охороні також підлягають середовища перебування Червонокнижних тварин.

Табл. 5.3.3.1. Охорона та відтворення тваринного світу

<i>Регіон</i>	<i>Усього видів тварин, занесених до Червоної книги України, екз.</i>	<i>Кількість видів тварин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва</i>	<i>Кількість популяцій видів тварин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва</i>
Чернігівська область	152	Рись (<i>Lynx lynx L</i>) на території РЛП «Міжріччинський» орієнтовно 10 особини	1 Бізон європейський <i>Bison bonasus</i>

Табл. 5.3.3.2. Кількість видів фауни, яким загрожує небезпека

<i>Назва виду</i>	<i>Кількість видів</i>	<i>Види, яким загрожує небезпека</i>				
		<i>2005</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
Норка європейська <i>Mustela lutreola</i>	Кількість уточнюється	+	+	+	+	+

5.4.4 Інвазивні види тварин

Інвазивні види тварин - чужорідні немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого вони потрапили.

В Чернігівській області інвазивних видів тварин на території області у 2012 році не виявлено.

5.4.5 Заходи щодо збереження тваринного світу

За інформацією Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області протягом 2012 року на території області реєструвались захворювання диких тварин на сказ, основним джерелом інфекції є хворі на сказ дикі тварини, в основному лисиці.

У 2012 році виявлено неблагополучних пунктів та захворіло на сказ диких тварин:

- сказ лисиць виявлено 8 неблагополучних пунктів, де захворіло 14 голів в – Бобровицькому - 2 голови, Борзнянському - 2 голови, Козелецькому - 1 голова, Куликівському - 2 голови, Ніжинському - 1 голова, Менському - 3 голови, Носівському - 1 голова та Чернігівському - 2 голови районах ;

- сказ снотовидних собак – виявлено 2 неблагополучні пункти, де захворіло – 3 голови, в таких районах - Ніжинський, Ічнянський та м.Прилуки - по 1 голові;

- сказ куниць - виявлено 3 неблагополучні пункти в яких захворіло - 3 голови, по 1 голові в Бобровицькому, Ніжинському та Ріпкинському районах;

- сказ кротів - захворіла 1 голова в Борзнянському районі;

- сказ бобрів - 1 неблагополучний пункт по Корюківському району, захворіла - 1 тварина;

- сказ вовків - 1 неблагополучний пункт по Ріпкинському району, захворіла - 1 тварина.

З діагностичною метою Чернігівською регіональною державною лабораторією ветеринарної медицини за 2012 рік досліджено диких тварин на бруцельоз – 127 голів, з них: 120 голів кабанів (в 3-х пробах серологічно виявлено антитіла), 7 косуль; на лептоспіроз – 105 голів, з них: 98 кабанів (в 14-ти пробах серологічно виявлено антитіла), 7 косуль; на хв. Ауєскі – 82 голови свиней; на класичну чуму свиней – 82 голови; на африканську чуму свиней – 490 голів, позитивних результатів не виявлено.

В результаті проведених досліджень на трихінельоз з 566 матеріалів від диких свиней, 222 - від лисиць, 7 – від снотовидних собак, 6 - від вовків, 1- від щурів позитивних результатів не встановлено

5.5 Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Під рекреаційними ресурсами розуміють поєднання компонентів природи, соціально-економічних чинників і культурних цінностей, що виступають як умови задоволення рекреаційних потреб людини. До рекреаційних ресурсів належать території та окремі об'єкти, що можуть бути використані для відпочинку і лікування людей, відновлення їхніх фізичних і духовних сил.

Рекреаційні ресурси поділяються на три групи:

- природні рекреаційні ресурси (клімат, земельні і водні ресурси, рельєф, печери, рослинний і тваринний світ, парки та заповідники, мальовничі пейзажі, унікальні природні об'єкти та ін.);

- культурно-історичні рекреаційні ресурси (культурні, історичні, археологічні, архітектурні пам'ятки, етнографічні особливості території, фольклор, центри прикладного мистецтва тощо);

- соціально-економічні рекреаційні ресурси (економіко-географічне положення, транспортна доступність території, рівень її економічного розвитку, сучасна та перспективна територіальна організація господарства, рівень обслуговування населення, структура населення, трудові ресурси, особливості розселення, рівень розвитку транспортної мережі та ін.).

В Чернігівській області зосереджений значний рекреаційний потенціал для туризму, масового відпочинку та оздоровлення людей завдяки природним умовам та унікальній історико-культурній спадщині.

Рекреаційні території займають близько 2 тис.га, курортні та лікувально-оздоровчі території 0,1 тис. га. До послуг відпочиваючих та туристів – цілющі мінеральні води, лікувальні грязі, бішофіти, широкий арсенал фітопрепаратів.

Наявні водні об'єкти, джерела мінеральних вод, лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура сприятлива для збалансованого розвитку різних напрямків рекреаційної діяльності.

В організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам. Мікрокліматичний комфорт, мальовничий ландшафт берегів, заплавні території – все це сприяє тому, що водойми можна цілком вважати природними лікувальними місцевостями.

На автошляхах державного та обласного значення, здебільшого там, де вони проходять через лісові масиви, лісогосподарськими підприємствами створено та підтримується в належному стані більше 100 рекреаційних пунктів.

5.6 Туризм

На Чернігівщині зосереджений значний історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал, що робить область привабливою для залучення інвестицій та розвитку різних видів туризму.

На державному обліку в області перебувають майже 9 тисяч об'єктів культурної спадщини, в тому числі четверта частина пам'яток національного значення України (193 із 744). 14 населених пунктів області включено до переліку історичних населених місць України, три з них мають тисячолітню історію (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський, селище Любеч).

В області діє 31 музей комунальної форми власності та 3 національні заповідники, а саме: «Чернігів стародавній», «Гетьманська столиця», «Качанівка». Перлинами нашого краю є – Древній Любеч, історичний Седнів, Новгород-Сіверський музей-заповідник «Слово о

полку Ігоревім», Сокиринський палац Галаганів, Музей-заповідник П.Куліша «Ганнина Пустинь», Козелецький собор Різдва Богородиці, Сосницький музей О.Довженка, Меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут», Музейно-меморіальний комплекс партизанської слави «Лісоград».

Основна мета перебування туристів в Чернігівській області - отримання екскурсійних та лікувально-оздоровчих послуг.

В області функціонує 30 баз відпочинку, 22 заклади оздоровлення та відпочинку для дітей, 4 санаторії, 50 готелів та 268 закладів харчування, рекомендованих для відвідування туристами.

Однією з форм відпочинку мешканців і гостей області, іноземних туристів є сільський туризм. В області діють 35 садиб, які пропонують різні варіанти відпочинку в сільській місцевості. Основні центри сільського зеленого туризму знаходяться в Чернігівському, Коропському, Ічнянському та Ріпкинському районах.

Швидко набирає обертів такий вид активного туризму як водний. Послуги в організації водних подорожей надають 5 приватних підприємців.

Серед установ природно-заповідного фонду області найбільш привабливими в рекреаційному та туристичному відношенні є Мезинський та Ічнянський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», дендропарк загальнодержавного значення «Тростянець» та Менський зоопарк загальнодержавного значення.

В усіх установах створені належні умови для розвитку туризму та рекреації. Розроблені та затверджені Проекти організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів та об'єктів національних природних та регіонального ландшафтного парків. На їх територіях прокладені туристичні маршрути та екологічні стежки, що знайомлять відвідувачів з ландшафтним та біологічним різноманіттям області, історичними та археологічними пам'ятками; розміщені та утримуються місця короткострокового відпочинку. На території Ічнянського НПП розташовано та упорядковано 25 місць короткострокового відпочинку, в Мезинському НПП виготовлені нові макети інформаційних щитів, які розміщені на 11 існуючих рекреаційних пунктах

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ І ҐРУНТИ

6.1 Структура та використання земельних ресурсів

6.1.1 Структура та динаміка змін земельного фонду Чернігівської області

Земельний фонд Чернігівської області станом на 1 січня 2013 року складає 3190,3 тис. га. Структура земельного фонду свідчить, що 2068,4 тис. га (64,8 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 739,4 тис. га (23,2 %); забудовані землі – 99,9 тис. га (3,1 %); заболочені землі – 130,1 тис. га (4,1%); відкриті землі без рослинного покриву складають 27,9 тис. га (0,9%); води – 68,0 тис. га (2,1 %); інших земель – 56,6 тис. га (1,8 %) (табл. 6.1.1.1.).

Табл. 6.1.1.1. Динаміка структури земельного фонду області

Основні види угідь	2008		2009		2010		2011		2012	
	загальної площі території	Всього, тис. га	Всього, тис. га	загальної площі території	Всього, тис. га	загальної площі території	Всього, тис. га	загальної площі території	Всього, тис. га	загальної площі території
Загальна територія у тому числі:	100,0	3190,3	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0
1. Сільськогосподарські угіддя	65,1	2069,8	2076,7	65,1	2069,0	64,8	2069,8	64,9	2068,4	64,8
2. Ліси і інші лісовкриті площі	23,0	738,1	734	23,0	738,8	23,2	738,1	23,1	739,4	23,2
3. Забудовані землі	3,1	99,6	100,0	3,1	99,8	3,1	99,6	3,1	99,9	3,1
4. Відкриті заболочені землі	4,0	130,2	127,2	4,0	130,1	4,1	130,2	4,1	130,1	4,1
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	0,9	28,2	28,2	0,9	28,2	0,9	28,2	0,9	27,9	0,9
6. Інші землі	1,8	56,4	56,3	1,8	56,4	1,8	56,4	1,8	56,6	1,8
Усього земель (суша)	97,9	3122,3	3122,4	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9
Території, що покриті поверхневими водами	2,1	68,0	67,9	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1

Структура земель, в порівнянні з 2011 роком, майже не змінилася і використання земель за цільовим призначенням свідчить про високе антропогенне навантаження на земельні ресурси (рис. 6.1. - 6.3.).

Рис. 6.1. Структура земельного фонду по основних видах угідь та функціональному використанню

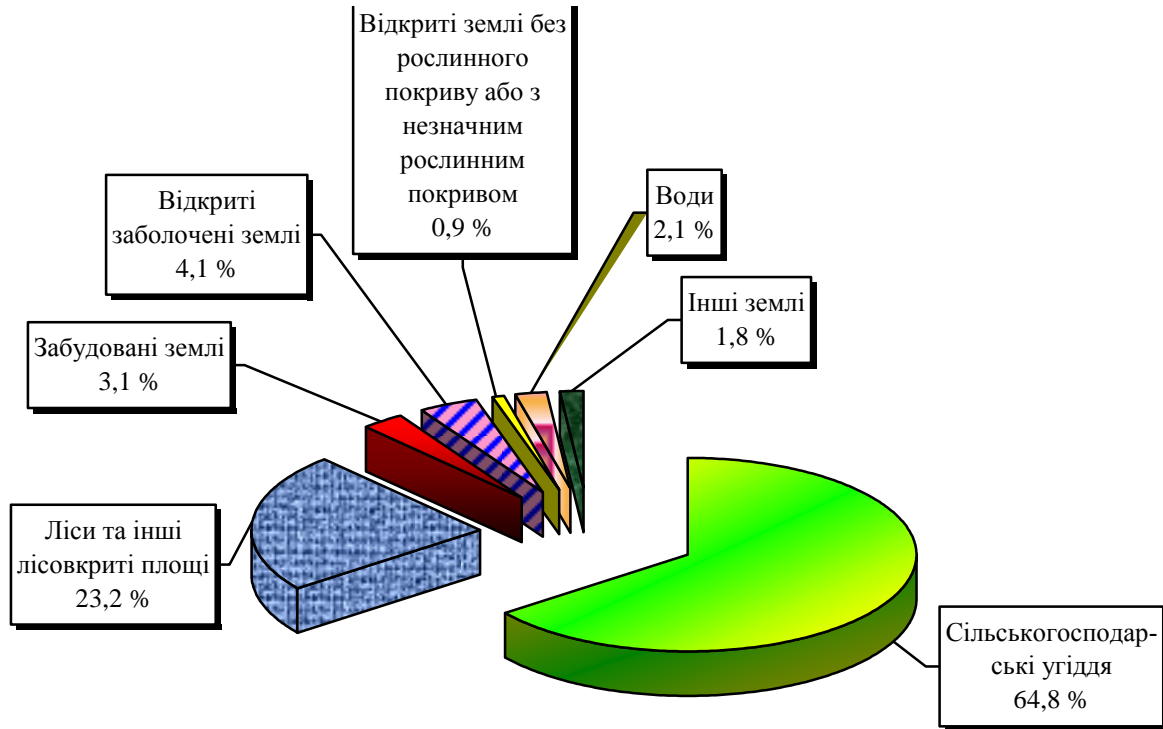

Рис. 6.2. Структура сільськогосподарських угідь.
(у % відношенні до загальної площі області)

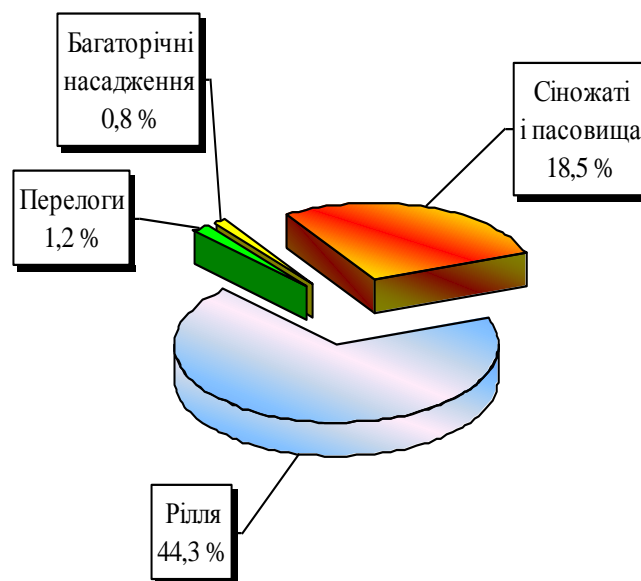
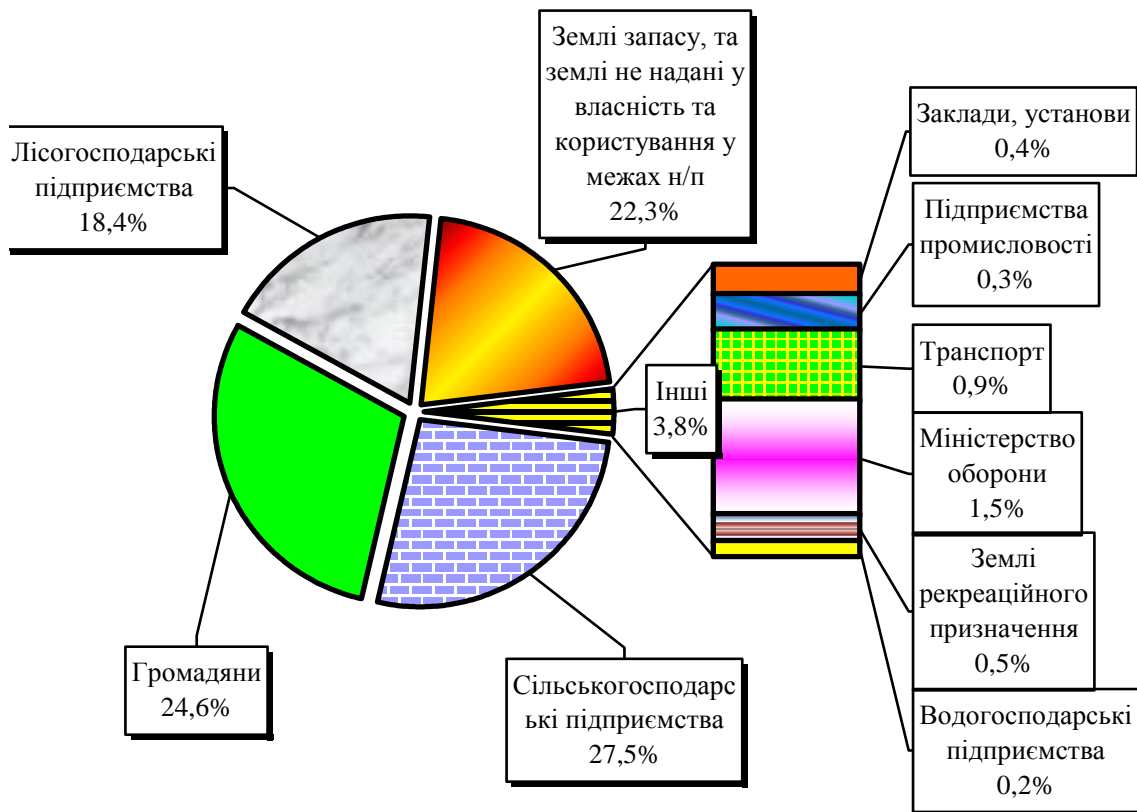

Рис. 6.3. Структура земельного фонду по власникам землі та землекористувачам

6.1.2 Господарська освоєність земельних угідь

До основних земельних угідь від стану яких, в значній мірі, залежить екологічна ситуація в області, відносяться сільськогосподарські угіддя, землі лісового та природно-заповідного фонду.

Оцінка розподілу земельних ресурсів області за їх господарським використанням станом на 01.01.2013 свідчить, що найбільша питома вага належить сільському господарству (в т.ч. селянські (фермерські) господарства) – 30,9 %, лісогосподарські підприємства – 18,4 %, громадяни, яким надані землі у власність і користування – 24,6 %, інші землі – 3,8 %, землі запасу та землі, які не надані у власність та постійне користування в межах н/п – 22,3 %.

Розподіл земельних ресурсів за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими в екологічному відношенні залишаються території південних районів області, зокрема: Носівського, Варвинського, Бахмацького, Срібнянського, Талалаївського, Прилуцького, Ічнянського.

В ході реалізації практичних заходів щодо охорони земель здійснювалась рекультивация порушених земель. У 2012 році в області рекультивовано 1 га порушених земель, що становить 0,031 % від загальної площі території.

Проблеми відтворення і підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом з природними факторами, розвитку ерозійних процесів сприяють висока ступінь розораності території.

З огляду на екологічну доцільність необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриву лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду.

Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення, тому що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» окреслено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення.

6.3 Стан та якість ґрунтів

6.3.1 Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення

Чернігівською філією ДУ «Держґрунтохорона» в 2012 році моніторинг ґрунту здійснювався за 20 радіологічними, токсикологічними і агрохімічними показниками, рослинницької продукції - за 12 показниками. У ґрунті визначали вміст важких металів (свинець, кадмій), залишкові кількості пестицидів (ДДТ, ГХЦГ), радіонукліди (цезій-137, стронцій-90), показники родючості (вміст гумусу, азоту, фосфору, калію, кальцію, магнію, бору, міді, цинку, кобальту, обмінна та гідролітична кислотність, сума ввібраних основ).

Отримані дані вказують на досить складний екологічний стан довкілля Чернігівщини і на необхідність застосування невідкладних заходів по його покращанню.

В 2012 році спостереження за щільністю забруднення ґрунту радіонуклідами, важкими металами та іншими токсикантами проводились на 8-ми моніторингових ділянках (табл. 6.3.1.1)

Таблиця 6.3.1.1 Місце розташування контрольних ділянок

№ п/п	№ моніторинго- вої ділянки	Місце знаходження	GPS-прив'язка	
			широта	довгота
1	7	с. Тупичів Чернігівського району	51 ⁰ 44,835'	031 ⁰ 26,964'
2	8	с. Макишин Городнянського району	51 ⁰ 40,864'	031 ⁰ 33,787'
3	36	с. Пакуль Чернігівського району	51 ⁰ 24,886'	030 ⁰ 44,247'
4	37	с. Пакуль Чернігівського району	51 ⁰ 25,258'	030 ⁰ 51,161'
5	38	с. Ковпита Чернігівського району	51 ⁰ 23,874'	030 ⁰ 51,709'
6	40	с. Дніпровське Чернігівського району	51 ⁰ 18,861'	030 ⁰ 39,386'
7	42	с. Седнів Чернігівського району	51 ⁰ 40,214'	031 ⁰ 33,758'
8	43	с. Седнів Чернігівського району	51 ⁰ 39,782'	031 ⁰ 32,824'

Радіологічні дослідження проводились по таких напрямках:

Уточнююче радіологічне обстеження шляхом перерахунку згідно закону радіоактивного розпаду.

При проведенні агрохімічної паспортизації земель Козелецького, Ічнянського, Срібнянського та Бобровицького районів у 93 господарствах.

Проводилось уточнююче радіологічне обстеження господарств «Пісківське» с. Піски Бахмацького району та «Агрікор-Холдинг» с.Сергіївка Прилуцького району на відповідність ґрунтів вимогам до спеціальної сировинної зони. Щільність забруднення Cs-137 знаходилась в межах 0,06–0,08 Кі/км², Sr-90 – 0,004–0,029 Кі/км².

З метою дослідження поведінки Sr-90 через 26 років після Чорнобильської катастрофи та інтенсивності його міграції в системі ґрунт-рослина, у Козелецькому районі було відібрано 22 спряжені зразки ґрунту і зернових культур (вівса та озимого жита).

Щільність забруднення Sr-90 знаходилась в межах 0,06-0,52 Кі/км². В значних межах коливається і рівень забруднення зерна. Різниця забруднення досягає 7 разів, від 4 до 29 Бк/кг.

Всього по області площа забруднення цезієм – 137 від 1 до 5 Кі/км² становить 39,9 тис.га, від 5 до 15 Кі/км² – 1,4 тис.га, стронцієм – 90 від 0,02 до 0,15 Кі/км² – 1507,2 тис.га і від 0,15 до 3,0 Кі/км² – 32,9 тис.га. Разом забруднено Cs – 137 більше 1Кі/км² – 41,3 тис.га (2,3%) Sr-90 більше 0,02 Кі/км² – 1540 тис.га (84%)

Таблиця 6.3.1.2 Щільність забруднення ґрунту цезієм-137 та стронцієм-90 на контрольних ділянках

№ п/п	Місце знаходження контрольної ділянки	Щільність забруднення ґрунту кБк/м ²	
		цезієм-137	стронцієм-90
1	с. Тупичів Чернігівського айону	4,07	1,11
2	с. Макишин Городнянського району	8,14	1,11
3	с. Пакуль Чернігівського району	91,02	6,29
4	с. Пакуль Чернігівського району	212,38	2,96
5	с. Ковпита Чернігівського району	174,27	4,44
6	с. Дніпровське Чернігівського району	36,63	5,92
7	с. Седнів Чернігівського району	5,55	0,74
8	с. Седнів Чернігівського району	7,77	1,11

З восьми досліджених моніторингових ділянок – три знаходяться в зоні гарантованого добровільного відселення (с. Пакуль, с. Дніпровське Чернігівського району). Щільність забруднення ґрунту як цезієм-137, так і стронцієм – 90 на цих ділянках досить висока. Стронцієве забруднення >5,55 кБк/м² мають ґрунти на ділянках № 36 та 40 – 6,29 кБк/м² та 5,92 кБк/м², відповідно. Забруднення ґрунту цезієм >185 кБк/м² виявлено на моніторинговій ділянці № 37.

Особливості міграції різних радіонуклідів на різних типах ґрунтів і в різних умовах обумовлені також тривалістю взаємодії радіонукліду з ґрунтом, інтенсивністю трансформації його з малорухомих форм в доступні для рослин і навпаки в залежності від режиму зволоженості

грунту і температури, його фізико-хімічних, фізичних, агрохімічних, мікробіологічних та інших властивостей.

Вміст у ґрунті важких металів (кадмій, свинець, мідь і цинк) не перевищує допустимих рівнів. Залишкову кількість пестицидів у ґрунті не виявлено.

В основній і побічній рослинницькій продукції вміст фосфору, калію, кальцію, важких металів, мікроелементів знаходився в межах допустимих рівнів. Отже, аномальних значень показників, які визначались у ґрунті і рослинницькій продукції, на контрольних ділянках не виявлено.

6.3.2 Забруднення ґрунтів

В 2012 році у ґрунтах сільгоспугідь Бобровицького, Ічнянського, Козелецького, Срібнянського районів визначали вміст найбільш небезпечних для довкілля важких металів – свинцю і кадмію.

За результатами обстежень середній вміст свинцю в ґрунтах обстежених районів становить 0,55 мг/кг ґрунту, що відповідає фоновому рівню забруднення. Вміст свинцю коливається від 0,07 мг/кг у Ічнянському районі до 6,10 мг/кг у Козелецькому (при ГДК = 2,0 мг/кг) – тобто від фонового до дуже високого рівня забруднення (табл. 6.3.2.1).

Найбільше забруднення виявили в ґрунтах ТОВ «Сираївське» с.Сираї Козелецького району, де рівень забруднення становив 6,1 мг/кг ґрунту, що в 3 рази перевищує ГДК, та в окремих зразках ґрунту інших досліджуваних районів, з перевищенням ГДК.

Таблиця 6.3.2.1 – Вміст рухомих форм свинцю у ґрунті сільгоспугідь, обстежених у 2012 р.

Район	Кількість зразків	Вміст свинцю, мг/кг			
		мін.	середній	макс.	ГДК
Бобровицький	606	0,09	0,50	4,43	2,0
Ічнянський	300	0,07	0,58	4,50	
Козелецький	456	0,10	0,60	6,10	
Срібнянський	352	0,19	0,53	3,58	
Всього	1714	0,07	0,55	6,10	

Середній вміст кадмію в ґрунтах обстежених районів становить 0,05 мг/кг ґрунту, що відповідає фоновому рівню забруднення (табл. 6.3.2.2). Максимальний показник по кадмію сягає середнього рівня забруднення і становить 0,6 мг/кг ґрунту (Козелецький район), при ГДК 0,7мг/кг.

Таблиця 6.3.2.2 – Вміст кадмію у ґрунті сільгоспугідь, обстежених у 2012 р.

Район	Кількість зразків	Вміст кадмію, мг/кг			
		мін.	середній	макс.	ГДК
Бобровицький	606	0,01	0,04	0,28	0,7

Ічнянський	300	0,005	0,05	0,32
Козелецький	456	0,005	0,04	0,60
Срібнянський	352	0,01	0,05	0,20
Всього	1714	0,005	0,05	0,60

Слід відмітити, що ґрунтовий покрив області представлений здебільшого малогумусними, легкими за гранулометричним складом ґрунтами, які мають низьку буферну здатність, що обмежує їх можливості до інактивації техногенних важких металів. Тому вміст в таких ґрунтах навіть відносно невеликих кількостей важких металів може привести до небезпечного забруднення ними сільськогосподарської продукції.

Взагалі, питання забруднення ґрунтів важкими металами недостатньо обґрунтоване методиками досліджень та нормативними показниками. Чинні ГДК занадто загальні, не враховують їх сукупної негативної дії, хоча відомо, що вона в декілька разів вища, ніж найбільш висока дія одного металу. Є необхідність в уточненні методик дослідження, які б визначали рухомі і валові форми вмісту в ґрунті важких металів.

Порівнюючи результати останніх турів обстеження, слід відмітити, що незважаючи на стабільний характер важких металів, їх вміст у ґрунтах дещо змінюється. Відносно до попередніх турів обстеження середній показник по вмісту свинцю і кадмію має тенденцію до збільшення. Тому виникає ряд тривожних питань, адже загалом, з роками спостерігається збільшення відсотка ґрунтів, забруднених свинцем і кадмієм.

Забруднення ґрунту залишковими кількостями пестицидів

Визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів проводилось на сільськогосподарських угіддях, де відбирались сигнальні зразки.

В 2012 році на сільськогосподарських угіддях відібрано 136 зразків ґрунту. Із них в 10 зразках знайдені залишки ДДТ та симазину у ґрунтах Срібнянського району. Перевищень гранично допустимої концентрації не виявлено. Максимальний вміст залишкової кількості ДДТ становить 0,07мг/кг при ГДК – 0,1мг/кг, а симазину 0,02мг/кг при ГДК – 0,2мг/кг.

Щільність забруднення ґрунту радіонуклідами

Щільність забруднення сільгоспугідь радіонуклідами була визначена при їх суцільному обстеженні в 1991-1993 роках.

На фоні загальної тенденції до зниження вмісту радіонуклідів в ґрунті спостерігаються і протилежні результати, що можна пояснити як різними площами елементарних ділянок, так і переходом стронцію-90 в рухомі форми.

Одержані дані дають можливість більш об'єктивно оцінити радіаційну ситуацію в зоні забруднення, визначити критичні території, прогнозувати рівні забруднення продуктів харчування і кормів а, отже, і приймати належні міри по зменшенню радіаційного навантаження на населення, яке проживає в забрудненій зоні.

Рівні забруднення рослинницької продукції

Забруднення продукції рослинництва радіоцезієм в значній мірі визначається щільністю забруднення ґрунту, його типом та агрохімічними показниками, режимом зволоження тощо. Стан забруднення продукції можна оцінити за показниками, наведеними в таблиці 5.

Найбільшу турботу викликає та продукція, рівень забруднення якої перевищує допустимий. Визначення її кількості дозволяє давати оцінку радіаційної ситуації регіону. Є певна складність в проведенні такої оцінки, так як в ДР-2006 не визначені допустимі рівні сіна, соломи, зеленої маси природних угідь і сіяних трав, зернофуражу - основи кормових раціонів. Контрольні рівні по цих видах продукції часто завищені, на що вказувалось раніше. В той же час інших параметрів оцінки забруднення вище названої продукції немає, тому використані існуючі контрольні рівні.

Рівні забруднення рослинницької продукції цезієм-137 визначені у восьми її видах. З 210 досліджених зразків у 63 виявлено перевищення допустимих рівнів (табл.5).

В 2012 році було проаналізовано 36 зразків зерна люпину (с.Пакуль, ФГ «Стелла», Чернігівського району) на вміст цезію-137. Показники коливались в межах від 79Бк/кг до 569Бк/кг, при допустимому рівні – 50 Бк/кг (ДР 2006). З цієї самої ділянки було відібрано і проаналізовано 36 зразків насіння соняшнику. Середній рівень забруднення цезієм-137 становить 21 Бк/кг, при максимальному значенні 99 Бк/кг (ДР 2006 – 70Бк/кг). При відносно високих показниках щільності забруднення ґрунту – 4,05Кі/км² – 5,42Кі/км², перевищення вмісту радіоцезію зафіксовано лише в двох зразках.

Щодо забруднення стронцієм-90, при відносно не високій щільності забруднення ґрунту (0,06 Кі/км² – 0,15 Кі/км²) перевищення ДР 2006 (10 Бк/кг) було виявлено в 17 зразках (61%) з 28 досліджених. Значення рівнів забруднення знаходились в межах від 5 Бк/кг до 23Бк/кг, при середньому значенні 12 Бк/кг.

Таблиця 6.3.2.3 – Забруднення продукції рослинництва радіонуклідами

Вид продукції	Рівень забруднення, Бк/кг			Кількість зразків, що перевищ. ДР-2006	ДР- 2006	Населений пункт, господарство, де було перевищення ДР-2006
	мін.	сер.	макс.			
цезій-137						
Зерно вівса	<3	3	10		50	
Зерно жита	<3	3	5		50	
Зерно люпину	79	185	569	36	50	ФГ "Стелла" с.Пакуль
Насіння соняшнику	3	21	99	2	70	ФГ "Стелла" с.Пакуль
Солома люпину	21	67	131			
Гриби свіжі	35	973	2057	3	500	с.Пакуль

Гриби сухі	152	11807	30320	2	2500	с.Пакуль
Полуниця	<20	<20	<20		70	
Яблука	<20	<20	<20		70	
Картопля	<3	<3	<3		60	
Сіно	<3	4	22			
<i>Разом</i>				43		
стронцій-90						
Зерно вівса	4	15	29	3	20	СВК "Родина" с.Карпилівка, с.Тужар, приватний сектор
Зерно жита	4	7	11		20	
Насіння соняшнику	5	12	23	17	10	ФГ "Стелла" с.Пакуль
Картопля	<1	<1	2		20	
Сіно	4	22	32			
<i>Разом</i>				20		

Забруднення рослинницької продукції, одержаної в умовах польової сівозміни, або на присадибних ділянках, навіть при відносно високій щільності забруднення ґрунту, як правило, не перевищує нормативів. На обстежених сільгоспугіддях було відібрано і проаналізовано на вміст стронцію-90 41 зразок зерна, з них 9 зразків відібрано з приватних присадибних ділянок.

В обстежених 20 зразках відібраних в IV зоні радіаційного забруднення середній рівень вмісту радіостронцію становить 10 Бк/кг, знаходячись в межах 4-28 Бк/кг. В одному зразку зерна вівса (СВК "Родина" с. Карпилівка Козелецького району) виявлено перевищення ДР 2006 (20Бк/кг). З двох зразків зерна вівса, відібраних в III зоні (Козелецький район, с.Тужар) обидва виявились забрудненими вище допустимого рівня 27 і 29 Бк/кг.

Такої кількості зразків недостатньо для визначення стану забруднення зерна стронцієм-90. Необхідно провести більш широкомасштабні дослідження забруднення зернових культур радіонуклідами як в III так і на критичних територіях IV зони. Одержання нормативно „чистих” кормів на природних сіножатях і пасовищах при тих же рівнях радіоактивного забруднення ґрунту надто забруднене, бо через ряд особливостей міграція радіонуклідів на них йде більш інтенсивно, ніж на орних землях.

Для зниження нагромадження радіонуклідів в сільськогосподарській продукції необхідно проводити контрзаходи, які суттєво знижують перехід радіонуклідів з ґрунту в рослини, підвищують врожайність сільгоспкультур і збільшують “ефект розбавлення”. Це вапнування, внесення достатньої кількості в необхідних співвідношеннях мінеральних добрив, застосування органічних добрив, які забезпечують бездефіцитний баланс гумусу в ґрунті, докорінне та поверхневе поліпшення природних кормових угідь, формування структури посівних

площ з культур, які здатні менше нагромаджувати радіонукліди і таке інше.

Контроль за станом антропогенного забруднення довкілля, особливо в зв'язку з Чорнобильською катастрофою, набув в умовах області виключно важливого значення. На часі створення в області експертної мережі агроекологічного моніторингу ґрунтів та сільськогосподарської продукції, як однієї з найважливіших частин загального комплексу моніторингу довкілля.

6.3.3 Деградація ґрунтів

Результати агрохімічної паспортизації земель, їх моніторинг показують, що родючість ґрунтів Чернігівщини за останні 5 років неспинно знижується, проявляються процеси агрохімічної деградації ґрунтів.

Порівнюючи основні агрохімічні показники (забезпеченість ґрунтів рухомим фосфором, калієм, ступінь кислотності ґрунтів) в розрізі районів останнього туру обстеження з попереднім туром варто відзначити, що майже в усіх районах області знижується родючість ґрунтів, зростають площі кислих земель.

Найбільш інтенсивно зменшуються запаси фосфору в Городнянському, Н.-Сіверському, Чернігівському, Щорському районах, де вони за 5 років знизились на 5-9 мг/кг ґрунту, зменшення відбулось у 8 районах. В цілому по області урожай с.-г. культур за вмістом фосфору лімітується на 82% площ. В Городнянському, Ріпкинському, Сосницькому, Щорському районах дефіцит рухомого фосфору спостерігається на 91-97% площ.

В забезпеченості ґрунтів рухомим калієм спостерігається відносна стабілізація його вмісту, зменшення відбулось лише в Ічнянському, Козелецькому, Н.-Сіверському та Ріпкинському районах. Калієм ґрунти області забезпечені набагато гірше, ніж фосфором. За вмістом калію урожай с.-г. культур лімітується на 85% площ орних земель області. В Городнянському, Корюківському, Н.-Сіверському, Ріпкинському районах площі ґрунтів з дуже низьким і низьким вмістом калію займають 52-62%.

У зв'язку з відсутністю державного фінансування докорінного поліпшення земель в області за 5 років площі кислих ґрунтів збільшились на 5% і становлять 56% орних земель. В порівнянні з попереднім туром ґрунти у Варвинському, Коропському, Куликівському, Н.-Сіверському, Прилуцькому, Семенівському, Щорському районах підкислились на 10-14%. Найскладніша ситуація виявлена в Городнянському, Коропському, Н.-Сіверському, Семенівському, Сосницькому та Щорському районах, де площі кислих ґрунтів займають 71-85% орних земель.

Агрохімічний стан ґрунтів погіршується, тому що винос поживних речовин з ґрунту не компенсується внесенням відповідних доз органічних і мінеральних добрив. При цьому, як мінімум, повинен бути забезпечений бездефіцитний баланс елементів живлення.

Дієвими заходами в області щодо усунення виявлених порушень у малопродуктивних і деградованих ґрунтах є проведення консервації та рекультивації деградованих земель (табл. 6.3.3.1; 6.3.3.2; 6.3.3.3).

Таблиця 6.3.3.1. Консервація деградованих і малопродуктивних земель за 2012 рік

Види земель	Всього на початок року (законсервовано)		Проведено консервацію протягом 2012 р		Всього потребують консервації	
	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території
Деградовані землі	3,9	0,122	0	0	0	0,00
Малопродуктивні землі	5,8	0,182	0,038	0,001	9,7	0,30

Таблиця 6.3.3.2. Площа деградованих та малопродуктивних земель по Чернігівській області (тис. га), станом на 01.01.2013 р.

Пор. №	Назва району	Землі, які знаходяться у стані консервації		Землі, які потребують консервації	
		Деградовані	Малопродуктивні	Деградовані	Малопродуктивні
1	Бахмацький				256,14
2	Бобровицький		166,83		125
3	Борзнянський		176,4		16
4	Варвинський			100	185,2
5	Городнянський		60	116	
6	Ічнянський	394,31			348,9
7	Козелецький		1001,52		25,18
8	Коропський			250,27	317,45
9	Корюківський		155,82		84,95
10	Куликівський				
11	Менський				279
12	Ніжинський		187,5	269,91	325,6
13	Н.Сіверський			783	1469,56
14	Носівський		109,18	76,34	75
15	Прилуцький			600	650
16	Ріпкинський				384,16
17	Семенівський			414,45	
18	Сосницький			685	
19	Срібнянський			510	750,97

20	Талалаївський				17,4
21	Чернігівський		511,21		555,2
22	Щорський		411,3		19,5
23	м. Ніжин				
24	м. Прилуки				
25	м. Чернігів				
Всього:		394,31	2779,76	3804,97	5885,21

Таблиця 6.3.3.3. Площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель по Чернігівській області станом на 01.01.2013р.

Пор. №	Назва району	Площа порушених земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа відпрацьованих земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа рекультивованих земель, тис. га	% до загальної площі території району
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Бахмацький	46,35	1,45	0,026	0,02	0,00465	0,00
2	Бобровицький	101	3,17	0,071	0,05	0	0,00
3	Борзнянський	202	6,33	0,186	0,12	0	0,00
4	Варвинський	7,0064	0,12	0,0038	0,01	0,0068	0,012
5	Городнянський	197,91	6,11	0,079	0,05	0	0,00
6	Ічнянський	72,6	0,46	0,029	0,02	0	0,00
7	Козелецький	103	3,23	0,1	0,04	0	0,00
8	Коропський	310	9,72	0,246	0,19	0	0,00
9	Корюківський	85	2,66	0	0,00	0	0,00
10	Куликівський	14	0,15	0,002	0,00	0	0,00
11	Менський	116	3,64	0,029	0,02	0,005	0,00
12	Ніжинський	300,8	9,43	0,15	0,10	0	0,00
13	Н.Сіверський	254	7,96	0,135	0,07	0	0,00
14	Носівський	2	0,02	0,001	0,00	0,018	0,02
15	Прилуцький	166,99	5,23	0,072	0,04	0	0,00
16	Ріпкинський	100,38	3,15	0,054	0,03	0,00732	0,00
17	Семенівський	155	4,86	0,053	0,04	0	0,00
18	Сосницький	311,4	9,76	0,18	0,20	0	0,00
19	Срібнянський		0,00	0	0,00	0	0,00
20	Талалаївський	76,47	1,21	0,059	0,09	0,0144	0,02
21	Чернігівський	386,2	12,11	0,158	0,06	0,00435	0,00
22	Щорський	130	4,07	0,111	0,09		0,00
23	м. Ніжин		0,00	0	0,00		0,00
24	м. Прилуки		0,00	0	0,00		0,00

25	м.Чернігів	2,8	0,36	0	0,00		0,00
Всього:		3137,906	98,36	1,7428	0,055	0,06052	0,002

Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунту елементами живлення обумовили, починаючи з 1993 року формування в землеробстві області гостродефіцитного балансу гумусу та поживних речовин.

Збереження, відтворення і раціональне використання родючості ґрунтів є основною умовою забезпечення стабільного розвитку агропромислового комплексу і найважливішим джерелом розширення сільськогосподарського виробництва. Від рівня ґрунтової родючості напряму залежить ріст урожайності і валових зборів сільськогосподарських культур.

Основним критерієм родючості ґрунтів при всіх її складових, з практичної точки зору, є величина врожаю сільськогосподарських культур, як функції природних і набутих властивостей, зумовлених складною системою ґрунтових процесів, які регулюються цілеспрямованою діяльністю людини. Родючість ґрунту має також важливе природоохоронне значення, збільшуючи цінність земель сільськогосподарського призначення не тільки як об'єктів виробництва, але і як компонентів біосфери. Охорона земельних ресурсів від деградації – одна з найважливіших проблем сучасності. Необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його і найбільш економно витратити ресурси, відповідно до планового урожаю. Слід пам'ятати, що родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс потребує систематичного поповнення використаних речовин. Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

6.4 Оптимізація використання та охорона земель

Оптимізація використання земель – це, перш за все, збереження і розумне використання землі як основного природного ресурсу та базисного компоненту довкілля. Головними шляхами досягнення її цілей є, в першу чергу, збереження, відновлення та розширення територій із природними біоценотичними комплексами, по-друге, мінімізація (в т.ч. через нормування) антропогенного (головним чином, виробничого) навантаження на інші землі.

Наміри та потреби використання земель в області, визначені у загальнодержавних програмах економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, інших державних програмах, схемах розвитку галузей економіки, які передбачають необхідність значного скорочення площі ріллі та

виробничих територій (особливо під відкритими розробками, кар'єрами, відповідними спорудами транспорту і зв'язку) з передбаченою вивільнених земель для інших видів використання.

Основний напрямок екологічної оптимізації землекористування, таким чином, слід визначити як використання земель саме в тих угіддях, де вони будуть приносити найбільший дохід. Це досягається за рахунок якнайбільш повного використання природної родючості ґрунтів, взаємоузгодження структури земельних угідь із виробничими планами підприємств.

Оптимізація використання земель має визначатись на основі показників продуктивності ґрунтів такої структури сільськогосподарських угідь, в котрій гармонізовано будуть досягатися висока продуктивність, доходність та рентабельність сільського господарства.

Територіальна організація потребує вдосконалення і поліпшення суспільного виробництва. Важливим методом використання земель сільськогосподарського призначення є їх екологічна оптимізація з урахуванням басейнової приналежності ділянок, наявності природних первісних осередків. Підвищення рівня потенційної і економічної родючості ґрунтів є стратегічним напрямком щодо інтенсифікації землеробства, удосконалення і зміцнення кормової бази тваринництва.

Гостро стоїть проблема раціонального лісокористування, збереження та відновлення лісів, оскільки їх безсистемні рубки призвели до негативних наслідків. Мало заліснені території потребують створення лісонасаджень.

Серед стратегічних завдань щодо планування використання земель найважливішими на перспективу є:

- зменшення розораності земельного фонду;
- збільшення територій заліснення;
- поетапне встановлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь в зональних системах землекористування;
- дотримання екологічних вимог охорони земель при землевпорядкуванні територій;
- заборона відведення особливо цінних сільськогосподарських угідь для несільськогосподарських потреб;
- застосування економічних важелів впливу на суб'єкти землекористування.

7. НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

Державним балансом запасів корисних копалин за 2011 рік (останні дані) на території області враховано 284 родовища і 42 об'єкта обліку (з урахуванням комплексності - 326) з 16 видів різноманітних корисних копалин. Розробляється 67 родовищ і 34 об'єкта обліку (за інформацією Департаменту економічного розвитку Чернігівської облдержадміністрації).

7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази

З 25 родовищ вуглеводневої сировини у 2011 році у промисловій розробці перебувало 18 родовищ, на стадії розвідки – 1, було підготовлено до промислового освоєння - 1 та законсервовано 5 родовищ.

Запаси торфу підраховані на 100 родовищах, з яких розроблялось 10.

Сировинна база промисловості будівельних матеріалів спирається на 122 родовища і 3 об'єкта обліку з 7 видів різноманітних корисних копалин, з яких до розробки було залучено 18 родовищ і 1 об'єкт обліку.

Станом на 01.01.2012 р. на території області було розвідано та взято на облік балансові експлуатаційні запаси питних і технічних підземних вод на 11 родовищах, які включають 29 ділянок, експлуатаційні запаси мінеральних підземних вод - по 3 родовищах, що включають 3 ділянки мінеральних підземних вод, з них розроблялись 2 ділянки, не розроблялась 1 (за інформацією Департаменту економічного розвитку Чернігівської облдержадміністрації).

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Експлуатаційні запаси підземних вод по водоносних горизонтах і комплексах у відкладах приурочені до осадових відкладів четвертинних, олігоцен - пліоценових, еоценових, верхньо - крейдяних, крейдових сеноман - келовейських, юрських .

Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Води підземних горизонтів використовуються на виробничі та господарсько-побутові потреби, вони розвідані на 29 ділянках.

Питне забезпечення населення здійснюється тільки підземними водами.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівської області становлять 3,038 км³/рік, що становить близько 15% загального об'єму підземних вод України (табл. 7.2.1.1, 7.2.1.2).

Табл. 7.2.1.1 Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в річкових басейнах Чернігівської області

Басейн річки	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі :		
		пов'язані з поверхневим стоком	не пов'язані з поверхневим стоком	
Дніпро всього:	3,038	0,486	2,552	0,233
в т.ч. Десна	1,600	0,256	1,344	0,130
Сож	0,015	0,002	0,013	-
Судость	0,007	0,001	0,006	-
Сейм	0,048	0,008	0,040	-
Снов	0,258	0,041	0,217	0,011
Остер	0,586	0,094	0,492	0,029
Трубіж	0,003	0,0005	0,0025	-
Супой	0,017	0,003	0,014	-
Удай	0,383	0,061	0,322	0,052
Ромен	0,037	0,006	0,031	-
р.Дніпро від р.Сож до початку Київського водосховища	0,084	0,013	0,071	0,011

Табл. 7.2.1.2. Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в адміністративних районах Чернігівської області

Адміністративні райони	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі		
		Пов'язані з поверхневим стоком	Не пов'язані з поверхневим стоком	
Бахмацький	0,210	0,010	0,200	0,0087
Бобровицький	0,033	0,019	0,014	
Борзнянський	0,348	0,030	0,318	
Варвинський	0,032	-	0,032	
Городнянський	0,110	-	0,110	0,0031
Ічнянський	0,149	0,011	0,138	
Козелецький	0,277	0,073	0,204	0,0033
Коропський	0,012	-	0,012	
Корюківський	0,026	-	0,026	
Куликівський	0,175	0,012	0,163	
Менський	0,310	0,031	0,279	
Ніжинський	0,164	0,029	0,135	0,0256
Н.-Сіверський	0,036	-	0,036	0,0036
Носівський	0,182	0,007	0,175	
Прилуцький	0,160	0,026	0,134	0,0517
Ріпкинський	0,143	0,055	0,088	0,0112
Семенівський	0,060	-	0,060	
Сосницький	0,030	-	0,030	
Срібнянський	0,035	-	0,035	
Талалаївський	0,054	-	0,054	
Чернігівський	0,394	0,022	0,372	0,0734
Щорський	0,098	0,084	0,014	0,0076
м. Чернігів	-	-	-	
Всього:	3,038	0,409	2,629	0,188

Підземні води є основним джерелом для забезпечення питних потреб населення, харчової та переробної промисловості і сільгосподопостачання.

В області експлуатується 10 родовищ прісних підземних вод: Бахмацьке, Городнянське, Козелецьке, Крехаївське 1, Ніжинське, Новгород-Сіверське, Прилуцьке, Славутицьке, Чернігівське, Щорське.

В області використовуються такі водоносні горизонти:

- Четвертинний;
- Харківський;
- Бучацький;
- Верхньокрейдяний;
- Нижньокрейдяний.

Четвертинний горизонт використовується повсюди. Забір води, в основному, проводиться шахтними колодзями, рідше – трубчатими.

Харківський і бучацький горизонти можуть бути пов'язані між собою.

Якість води з верхньокрейдяного і нижньокрейдяного горизонтів відповідає вимогам ДСанПіН 2.2.4-171-10. Але в останні роки у верхньокрейдяному виявлені нітрати, які приблизно в 2 рази перевищують нормативні вимоги.

У 2012 році забір підземних вод із артезіанських свердловин становив 50,02 млн. м³.

В області, згідно ліцензій, експлуатується одне родовище мінеральної води: Менське – 1 свердловина, власником якої є санаторій «Остреч» Менського району, 1 свердловина- власник ТОВ «Нептун». Родовище Березнянське – 2 свердловини, власник – ПАТ «САН ІнБев Україна» (Чернігівське відділення), не експлуатується.

Для контролю за якісним станом підземних вод в минулі роки побудовано 292 спостережні свердловини. Вони розміщені на 55 об'єктах області, які здійснюють антропогенний тиск на стан підземних вод і є потенційними забруднювачами підземних водоносних горизонтів. Нагляд за станом підземних вод практично призупинився в усіх районах області. Моніторинг ведеться на очисних спорудах Остерської КЕЧ Козелецького району, Сосницького ВУЖКГ, ТОВ «Лосинівський маслосирзавод», Менського санаторію «Остреч», полігоні твердих побутових відходів Ніжинського ВУЖКГ та на об'єктах м. Чернігова (КЕП «Чернігівська ТЕЦ», ПАТ «Чернігівський завод радіоприладів «ЧеЗаРа», ПАТ «Чернігівське Хімволокно», ТОВ «Чернігіввова плюс», очисні споруди КП «Чернігівводоканал», міське звалище твердих побутових відходів, ВАТ «Чернігівнафтопродукт»).

7.2.2 Екзогенні геологічні процеси

У 2012 році залишалася складною ситуація щодо екзогенних геологічних процесів. Найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та

життєдіяльності людей становили зсуви (табл. 7.2.2.1). Ситуація ускладнюється обмеженістю фінансування робіт із захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, населених пунктів від негативної дії зсувних процесів та берегоукріплювальних робіт.

Табл. 7.2.2.1 Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

Пор. №	Вид (ЕГП)	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1.	Розповсюдження зсувів	0,027	9	
2.	Поширення карсту	31810	2313**	99,71
3.	Поширення підтоплення (з глибиною залягання ґрунтових вод тільки в інтервалі 0-3,0 м)	400	36*	1,25

* у випадку прояву процесу підтоплення об'єктом є населений пункт,

** прояву карстового процесу – поверхневі карстопрояви

На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоках, а також в ярах і балках.

Адміністративно ці території відносяться до Коропського, Новгород-Сіверського, Прилуцького, Срібнянського районів, м. Прилуки та м. Чернігова.

25 населеним пунктам області в цих районах загрожують зсувні процеси. Загальна площа таких земель складає 17,67 кв. км.

Табл. 7.2.2.2 Перелік зсувонебезпечних територій в Чернігівській області

Адреса	Ураженість території зсувами, кв. км	Кількість зсувів, од.	Кількість населених пунктів у зонах зсувів, од.
м. Чернігів	3,37	14	1
Коропський район	1,2	8	4
Н.-Сіверський район	5,7	9	5
Прилуцький район	2,7	9	6
Срібнянський район	4,7	9	9
Всього:	17,67	49	25

Активізація зсувів відбувається під впливом природних та антропогенних факторів. Вплив господарської діяльності на розвиток цього процесу пов'язаний з додатковим навантаженням на схили під час будівельних робіт, додатковим обводненням зсувонебезпечних територій витокami води з водних споруд та комунікацій тощо. Кількість зсувонебезпечних ділянок щороку змінюється за рахунок ліквідації (зрізання, зчищення), або появи на тілі раніш закартованих більш дрібних молодих зсувів та їх активізації.

Зростання активності прояву зсувного процесу тісно пов'язане з режимом атмосферних опадів та температур, змінами положення рівнів ґрунтових вод тощо.

Основними природними чинниками зсувних процесів є - метеорологічні та гідрологічні, дію яких можна суттєво зменшити шляхом застосування пасивних та активних засобів інженерного захисту: зниження ерозійної та абразійної дії вод, перепланування поверхні та дренажу схилів, закріплення схилів рослинністю, технічна меліорація ґрунтів та регулювання поверхневого стоку на схилах.

Осередкового впливу на розвиток зсувів при сільськогосподарській діяльності можна уникнути зменшення замулення поверхневих водостоків та недопущенням змін рельєфу шляхом засипання ярів та балок, розорювання зсувонебезпечних схилів та вирубування лісів.

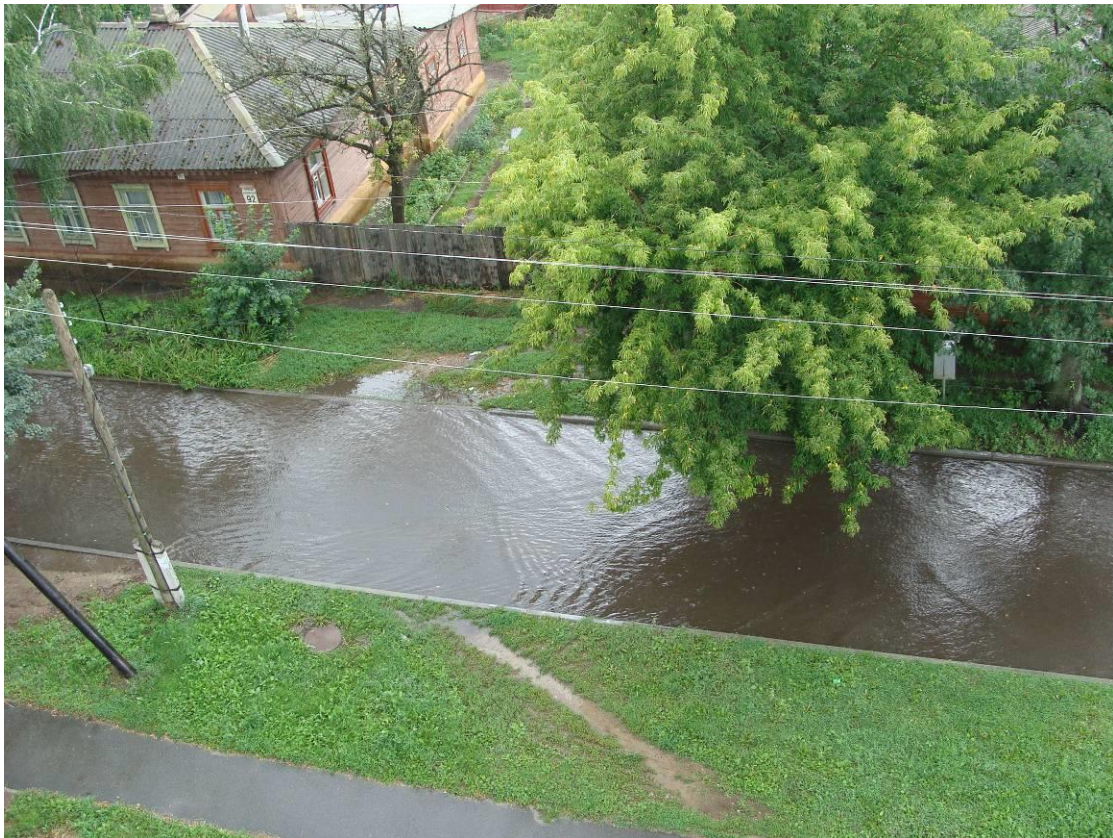
При сучасному рівні функціонування економіки та у зв'язку зі складною екологічною ситуацією, для попередження та уникнення загроз надзвичайних ситуацій від геологічних чинників потрібно:

- забезпечити належне фінансування та реалізацію затверджених програм природоохоронного спрямування;
- удосконалити існуючу систему моніторингу підтоплення земель та зсувонебезпечних територій;
- удосконалити механізм регулювання та контролю за впровадженням господарської діяльності на зсувонебезпечних територіях;
- здійснити економічно та екологічно обґрунтовані протизсувні заходи до початку господарського освоєння зсувонебезпечних територій;
- здійснити аналіз ефективності використання зрошувальних земель та окремих зрошувальних систем та визначити доцільність їх подальшої експлуатації у наявному стані;
- впровадити науково обґрунтовані принципи організації території і землекористування;
- розробити нормативи гранично допустимих змін водно-екологічного стану в межах річкових басейнів та басейнів підземних вод;
- забезпечити соціальний захист населення, що проживає на критично підтоплених територіях;
- забезпечити належний рівень інформування населення щодо здійснення природоохоронних заходів.

На території Чернігівської області спостерігається як природне, так і техногенне підтоплення земель.

За багаторічними спостереженнями постійного природного та техногенного походження зазнають 36 сільських населених пунктів на загальній площі біля 1500 га.

Ділянки природного підтоплення земель в області розташовані в основному в межах заплав р.Дніпро (Чернігівський район), р.Десна (Сосницький район), р. Сейм (Бахмацький та Борзнянський райони), р.Снов (Щорський та Городнянський райони) та на територіях з природними пониженнями рельєфу.

Основними причинами техногенного підтоплення в населених пунктах області є:

- порушення умов стоку поверхневих вод різними видами будівництва, інженерними спорудами і комунікаціями, які знаходяться в зоні можливого підтоплення;

- незадовільний стан та ліквідація природних дренажних систем, ярів, балок та вибалків, тимчасових водотоків в зв'язку з будівництвом на них ставків і водоймищ, які створюють підпір води і погіршують умови підземного стоку, що призводить до підвищення рівня ґрунтових вод і зумовлює підтоплення прилеглої до них території;

- незадовільний стан мереж водопостачання та каналізації, відсутність центральних систем водовідводу на забудованих та освоєваних територіях;

- незадовільний стан осушувальних систем;

- припинення експлуатації неглибоких водоносних горизонтів, високий рівень техногенного навантаження, що викликаний міською забудовою;

- зменшення дренажної здатності русел річок через їх замулення.

В останні роки значна частина заплавної низинної території річки Десна, що належать до зон можливого затоплення, забудована міськими і сільськими поселеннями, дачними будівлями, інженерними спорудами і комунікаціями. На забудованих та освоєваних територіях не здійснюються заходи щодо запобігання розвитку процесів підтоплення. Інженерних споруд та захисних дамб для ефективного запобігання

затоплення територій внаслідок повеней на річці Десна в області майже немає.

На території Чернігівської області до об'єктів господарювання, які знаходяться в зоні можливого підтоплення, відносяться очисні споруди, які належать підприємствам житлово-комунального господарства та іншим організаціям.

Згідно з довгостроковим прогнозом циклічності природної водності очікується подальше підвищення рівня ґрунтових вод, що триватиме до 2035 року. Це ще більше погіршить ситуацію в області, особливо на територіях з техногенним підтопленням, що має невідворотний постійний характер.

З метою захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь Чернігівської області від шкідливої дії вод за рахунок коштів з Держбюджету в рамках реалізації Комплексної програми захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод на період до 2010 року та прогноз до 2020 року, затвердженої Постановою КМУ № 901 від 03.07.2006 року, на протязі 2012 року проводився ряд заходів із розчищення та екологічного покращення русел річок та водойм, берегоукріплення та будівництва гідротехнічних споруд.

7.3 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний геологічний контроль за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр України здійснюється Мінприроди та його органами на місцях.

Органами державного геологічного контролю є: Головне управління державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр що утворено в структурі Мінприроди, територіальні інспекції за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр.

Збір, аналіз, узагальнення та надання геологічної інформації забезпечується ДНВП Державним інформаційним геологічним фондом України «ГЕОІНФОРМ УКРАЇНИ».

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Згідно діючого законодавства: Кодексу України «Про Надра» та чинного «Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» передбачено отримання спеціальних дозволів на будь-який вид користування надрами, в тому числі розробку корисних копалин, геологічне вивчення чи дослідно-промислово розробку. Документи для отримання спеціальних дозволів погоджуються з органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

В Чернігівській області, станом на 01.01.2013 р., налічується 57 діючих спеціальних дозволів, виданих Мінприроди України суб'єктам господарювання, які здійснюють користування надрами загальнодержавного та місцевого значення.

Із загальної кількості діючих спеціальних дозволів за видами користування надрами 8 надано для геологічного вивчення надр у тому числі дослідно промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, 47 – на видобування корисних копалин (промислової розробки) родовищ, 2 на будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, зокрема для підземного зберігання, газу.

Інформація про суб'єктів господарювання, які отримали дозволи на право користування надрами (за видами користування) на території Чернігівської області наведена у додатку 3 табл. 7.4.1.

8. ВІДХОДИ

8.1. Структура утворення та накопичення відходів

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним з найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється і тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в області, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи 4 класу небезпеки, які, в основному, видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

- на полігонах та сміттєзвалищах щорічно розміщується біля 700 тис. тонн відходів;

- на підприємствах утворюється біля 1,013 тис. тонн промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них - частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість (біля 40 тонн) розміщуються на власних об'єктах видалення (підрозділи ВАТ «Укрнафта»);

- біля 150 тис. тонн промислових відходів IV класу небезпеки (зола, дефекат, мул очисних споруд, тощо) утворюються та розміщуються на території підприємств на спеціальних спорудах.

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці 8.1.1.

Табл. 8.1.1 Показники утворення відходів на території Чернігівської області в динаміці за 2008-2012 роки

№ з/п	Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
1	Обсяги утворення відходів:	**	**	**	**	740579,6
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	151119,0	120055,0	148224,0	489400,0	**
	Відходи за формою 14-МТП (номенклатура з 57 видів), т	1419480,0	1303440,0	**	**	**
	Небезпечні (токсичні) відходи (за формою звітності № 1 – небезпечні відходи, т	9022,2	1586,5	3500,0	2491,3	1012,6

№ з/п	Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. м ³	1797,8	1080,966	886,766*	199,2*	
	Загальна кількість відходів, т	2029061,2	1425351,7	373415,5	336031,22	
2	Інтенсивність утворення відходів:	**	**	**	**	**
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	**	**	**	**	**
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	**	**	**	**	**
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м ³ / на 1 чол.	1,603	0,974	0,807*	0,182*	

* - обсяги відходів, розміщених лише на полігонах ТПВ

** - Статистичне спостереження за формою № 14-МТП (звіт про утворення, використання і поставку вторинної сировини і відходів виробництва) починаючи з 2010 року в органах статистики не розроблялось.

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють: промислові токсичні відходи, відходи які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки - непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» (2,805 млн. тонн) та тверді побутові відходи. Знижують рівень екологічної безпеки області насамперед не значні обсяги відходів, що накопичені, а стан тих місць де вони зберігаються.

Серед різних видів відходів, які утворюються в процесі господарської діяльності, найбільшу небезпеку для довкілля і здоров'я населення становлять токсичні промислові відходи, що мають в своєму складі фізіологічно активні речовини, які викликають токсичний ефект. Токсичність – міра несумісництва речовини з життям, обернено пропорційна смертельній дозі чи концентрації. Небезпечні хімічні речовини за рахунок наявності небезпечних складників можуть викликати отруєння організму людини та забруднення навколишнього природного середовища. Сам по собі ефект небезпечної дії речовини є наслідком взаємодії між хімічними, фізико-хімічними властивостями та медико-біологічним станом організму на момент контакту з речовиною.

Протягом 2012 року на 591 підприємствах області утворилось 1,013 тис. тонн відходів I-III класів небезпеки.

Інформація щодо обсягів накопичення небезпечних відходів I-III класів небезпеки, станом на 01.01.2013 р., представлена в таблиці 8.1.2.

Табл. 8.1.2 Обсяги накопичення відходів на території Чернігівської області (станом на 01.01.2013 р.)

Пор. №	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням небезпечних відходів	од.	591	За даними статзвітності № 1- відходи за 2012 рік
2	Накопичено небезпечних відходів, усього	т	2431,4	
	у тому числі:			
3	відходи 1 класу небезпеки	т	1832,0	
4	відходи 2 класу небезпеки	т	166,4	
5	відходи 3 класу небезпеки	т	432,4	

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в області, складаються на 26 полігонах та 771 сільських сміттєзвалищах Вказані об'єкти займають площу понад 640 га. В 2012 році на полігонах ТПВ області розміщено орієнтовно 700 тис.м³ відходів.

Інформація про стан полігонів твердих побутових відходів на території області та обсяги розміщених відходів представлена в таблиці 8.1.3.

Табл. 8.1.3 Інформація про стан полігонів твердих побутових відходів

№ п/п	Населений пункт	Загальний обсяг видалених відходів на 01.01.2012 р. тис. м ³	Обсяг видалених відходів за 2010 рік тис. м ³	Проектний обсяг видалення відходів тис. м ³	Площа зайнята полігоном, га	Розрахунковий термін експлуатації
1.	м. Бахмач	393,658	22,014	430,0	6,26	до 2012 р.
2.	м. Бобровиця	193,308	8,4	500,0	2,0	до 2040 р.
3.	м. Борзна	157,958	2,496	350,0	2,2	до 2021 р.
4.	смт. Варва	340,0	13,5	10,0	0,3	до 2020 р.
5.	смт. Добрянка	6,126	0,1*	10,0	10,6	до 2030 р.
6.	м. Городня	322,416	15,764	900,0	23,0	до 2027 р.
7.	м. Ічня	12,648	3,516	75,0	2,5	до 2050 р.
8.	смт.Козелець	82,2	3,0*	85,0	5,0	до 2020 р.
9.	смт. Короп	22,688	2,32	50,0	4,3	до 2050 р.
10.	м. Корюківка	573,394	23,13	450,0	1,6	до 2005 р.
11.	смт.Куликівка	7,764	0,9	10,0	3,0	до 2025 р.
12.	смт.Лосинівка	34,955	1,3*	50,0	2,0	до 2020 р.
13.	смт. Любеч	2,428	0,15*	10,0	2,0	до 2040 р.
14.	м. Мена	47,155	8,0*	50,0	4,6	до 2020 р.
15.	м. Ніжин	2140,684	66,378	3600,0	15,0	до 2024 р.

16.	м. Новгород – Сіверський	70,606	8,222	64,285	4,0	до 2025 р.
17.	м. Носівка	19,371	1,992	70	2,0	до 2030 р.
18.	м. Остер	11,723	0,7*	65,0	1,75	до 2040 р.
19.	м. Прилуки	2732,028	82,8	3100,0	9,0	до 2015 р.
20.	сmt. Ріпки	15,781	0,7*	70,0	4,0	до 2020 р.
21.	м. Семенівка	118,887	5,218	160,5	1,5	до 2020 р.
22.	сmt. Сосниця	34,566	7,76	120,0	3,9	до 2050 р.
23.	сmt. Срібне	35,525	0,266	140,0	1,8	до 2050 р.
24.	сmt. Талалаївка	16,377	4,0*	53,2	1,8	до 2015 р.
25.	м. Чернігів	20233,6	587,6	13000,0	24,5	до 1997 р.
26.	м. Щорс	140,282	16,54	250,0	4,9	до 2050 р.
	Разом:	27766,13	886,766	23552,99	143,51	

* - за відсутності обліку відходів наведено орієнтовні дані за середніми показниками утворення в минулі роки

Слід зазначити, що система обліку твердих побутових відходів не відтворює реальної картини щодо фактичної кількості утворення відходів. Метрологічний облік відходів (зважування) забезпечується лише в м.Ніжин, планується встановити ваги також на полігоні ТПВ м. Прилуки. Облік відходів, які потрапляють на інші 24 полігони ТПВ проводиться візуально лише в одиницях об'єму, що в перерахунку на одиниці маси не відтворює реальну картину обсягів відходів, які розміщуються на об'єктах. На сміттєзвалищах сільських територіальних громад облік взагалі не ведеться. Тому, наявні дані щодо обліку відходів на полігонах ТПВ та сміттєзвалищах мають індикативний характер і не відтворюють реальну картину утворення та накопичення відходів.

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

В області практично вирішена проблема поведження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

В зв'язку з неповним охопленням власників відходів статистичним спостереженням за формою №1- відходи, отримані дані не відповідають фактичним обсягам утворених відходів і не відображають реальну картину щодо операцій з відходами. Зокрема це стосується непридатних пестицидів та дрібних утворювачів відходів, які при значній своїй загальній кількості, в основному, не звітуються і така категорія відходів як «відходи автотранспорту» залишається поза обліком.

Динаміка поводження з небезпечними відходами I-III класів безпеки представлена в таблиці 8.2.1

Табл. 8.2.1 Основні показники поводження з відходами I – III класів безпеки (тис. тонн)

Пор. №	Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік
1	Утворилося	9,022	1586,5	3,5	2,5	1,0
2	Одержано від інших підприємств	0,059	0,087	0,3	0,128	0,2
3	у тому числі з інших країн	-	-	-	-	-
4	Використано	0,229	0,218	1,0	0,162	0,4
5	Знешкоджено (знищено)	7,624	0,0495	0,0	0,026	0,0
6	у тому числі спалено	7,585	0,0328	0,0	0,0259	0,0
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	-	-	0,1	2,775	0,0
8	Передано іншим підприємствам	1,652	0,655	3,0		1,1
9	у тому числі іншим країнам	0,501	-	0,1	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	-	-	-	-	-
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	0,0003	0,0038	-	-	-
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	2,644	3,29	3,6	2,49	2,4

В м. Чернігові розміщення рідких токсичних відходів проводиться в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період, на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставків на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивациі. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Для зменшення негативного впливу на якість підземних і поверхневих вод від промислових відходів у ставках-накопичувачах,

розроблена і затверджена проектно-кошторисна документація «Будівництво установки для утилізації рідких токсичних відходів на полігоні твердих побутових відходів (с. Масани)».

Для знищення промивних вод з вмістом гексаметилендіаміну на території ВАТ «Чернігівське Хімволокно» функціонувала установка високотемпературного спалювання.

В області була вирішена проблема утилізації відпрацьованих ртутьвмісних ламп. На сьогоднішній день на ПАТ «Чернігівське Хімволокно» дія установки по їх демеркуризації призупинена. Дані наведені в таблиці 8.2.2

Табл. 8.2.2 Обсяги утилізації відпрацьованих ртутьвмісних ламп

Назва підприємства виробництва, адреса	Спеціалізація (види відходів, що утилізуються)	Потужність	Утилізовано відходів за 2011 рік	Утилізовано відходів за 2012 рік
ПАТ «Чернігівське Хімволокно», (м. Чернігів, вул. Щорса, 78) Установка по утилізації люмінесцентних ламп	Відпрацьовані люмінесцентні лампи	200000 шт./рік	18700 шт.	0 штук

Не вдалося вирішити питання системного використання золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля. Лише незначні обсяги золи (до 10 % від утворених обсягів) періодично передаються для використання, як домішки при виробництві цегли, що не вирішує питання в цілому.

Негативним чинником діяльності підприємства є значні обсяги утворення золи від спалювання вугілля, якої щорічно утворюється більше 100 тис. тонн. (в 2012 році утворено золи 113356 тонн).

Для розміщення основних виробничих відходів – вугільної золи та шлаку КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма «ТехНова» використовується золонакопичувач №1, розташований у II поясі санітарно захисної зони р.Десна на відстані 1 км від підприємства. При допомозі гідравлічної системи відбувається золо та шлаковидалення. Золонакопичувач №1 займає площу 36 га і поділений на 7 секцій з висотою дамб 8,5-10 метрів. Проектна потужність золонакопичувача, який експлуатується з 1961 року, згідно проекту, розробленого проектним інститутом «Променергопроект» складає 1822 тис.тонн. На території золонакопичувача №1 розташований шламонакопичувач площа, якого складає 1 га та 2 шлаконакопичувачі.

В 2002 році ВАТ «Інститут «Чернігівводпроект» розроблено проект «Золонакопичувач № 2 КЕП «Чернігівська ТЕЦ». Згідно проекту потужність золовідвалу № 2 складає 900,85 тис.тонн золи. На

сьогоднішній день резерв вільних площ золонакопичувача №2 майже вичерпано.

Станом на 01.01.2013 р. на золонакопичувачах №1, №2 підприємства розміщено 2805277,423 тис.тонн золи.

У зв'язку з тим, що золонакопичувач № 2 майже заповнений, розпорядженням Чернігівської РДА від 25.02.2011 р. № 99 затверджено містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки по об'єкту «Будівництво золонакопичувача №3» на території Київської сільської ради Чернігівського району. Місткість золонакопичувача запланована в межах 1120 тис.м³, орієнтовно термін експлуатації визначено 8 років. В зв'язку з не визначенням підрядної організації, роботи по облаштуванню об'єкту не розпочато.

За результатами вишукувань проведених фахівцями Українського наукового гігієнічного центру, зола Чернігівської ТЕЦ може використовуватись для виробництва будівельних матеріалів. Незважаючи на неодноразові звернення до керівництва підприємства, Чернігівського міськвиконкому, який залишається власником об'єкту, не вдалося вирішити питання системного використання золи в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля.

При існуючих темпах спалювання вугілля та відсутності альтернативних джерел палива, питання необхідності виділення додаткових земельних ділянок для складування золи буде постійно поставати перед органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідних територій.

Проблеми в сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів області. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складаються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різноманітність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Крім того, в області існує проблема, яка на сьогодні не містить вираженого характеру, але через певний час її наслідки будуть становити реальну загрозу як об'єктам довкілля, так і здоров'ю населення прилеглих територій. Суть її полягає в тому, що в результаті життєдіяльності населення утворюються відходи, які містять небезпечні складові, зокрема, відпрацьовані люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, відпрацьовані хімічні джерела струму, зіпсована електронна техніка та електричне обладнання, відходи автотранспорту тощо. Враховуючи досягнення науково-технічного прогресу, обсяги побутових відходів, що утворюються у населення та містять небезпечні складові будуть постійно збільшуватись. Вказані групи відходів, в основному, не вилучаються, а вивозяться на полігони та сміттєзвалища за унітарною схемою видалення. При цьому, на даному етапі, не можливо оцінити їх обсяги та наслідки для довкілля.

Органи місцевого самоврядування, за відсутності відповідної інфраструктури щодо збору і переробки таких відходів, та цільового фінансування, не забезпечують вирішення зазначеної проблеми.

Основними причинами такого становища є відсутність коштів у органів місцевого самоврядування, на яких покладена відповідальність за забезпечення цієї ділянки роботи та не в повному обсязі виконання своїх обов'язків визначеними комунальними підприємствами.

За уточненими даними 2012 року, тверді побутові відходи складаються на 26 полігонах та 771 сільських сміттєзвалищах, які займають площу біля 640 га. Щорічна кількість відходів, які розміщуються на вказаних об'єктах області, становить біля 700 тис. тонн. Будівництво об'єктів поводження з побутовими відходами в області майже не проводиться. Фінансування благоустрою та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ здійснюється лише за рахунок обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, а із місцевих бюджетів по залишковому принципу та в разі крайньої необхідності. Дотримання правил експлуатації сміттєзвалищ носить епізодичний характер по всій території області. Коштів вистачає лише на приведення об'єктів до мінімальних вимог експлуатації (впорядкування обвалування та під'їзних шляхів, розчистка водовідвідних каналів, ущільнення відходів).

В області існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

З ряду причин, на даний час система роздільного збору твердих побутових відходів та вилучення їх ресурсно-цінних компонентів на території області не запроваджена. Відходи споживання населенням

продукції в тарі (упаковці), в основному, не вилучаються і не переробляються, а потрапляють на полігони та сміттєзвалища, що створює додаткові навантаження на ці об'єкти та зменшує економічний потенціал територій. Існуючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки.

Тому питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Найкраща організація системи вилучення ресурсноцінних відходів створена в м. Ніжин, де побудовано 5 пунктів по збору твердих побутових відходів з розсортуванням їх для подальшої переробки та утилізації корисних компонентів. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному, склобій, макулатура, поліетилен. У приймальних пунктах встановлено 48 контейнерів для збирання твердих побутових відходів. Крім того за даними КП ВУКГ у місті встановлено ще 10 контейнерів. Місткість контейнерів 0,75 м. На сьогодні експлуатуються пункти двох конструкцій: з в'їздом сміттєвоза всередину будівлі і з прийманням контейнерів з вулиці через розсувні ворота. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному, склобій, макулатура, поліетилен. Однак функціонування цих пунктів як осередків роздільного збирання твердих побутових відходів і виділення компонентів, що можуть використовуватися як вторинна сировина є досить незначним. В перспективі планується спорудження ще 5 таких пунктів. В сортувальних пунктах вилучається до 10% ресурсноцінних відходів.

Однак функціонування цих пунктів як осередків роздільного збирання твердих побутових відходів і виділення компонентів, що можуть використовуватися як вторинна сировина, є досить незначним.

Досвід м. Ніжина впроваджено і в м. Прилуки, але через брак коштів побудовано лише 2 пункти збору відходів. Основна маса відходів населеного пункту збирається за унітарною планово-регулярною системою.

У місті Чернігові функціонує унітарна система збору твердих побутових відходів, яка унеможлиблює вилучення відходів що мають ресурсну цінність безпосередньо на об'єктах їх утворення. Вивезення ТПВ із житлової забудови міста здійснюється комунальними підприємствами за планово-регулярною та планово-побудинковою системами. Крім того, вивезення сміття від прибирання закріплених територій здійснюється власним транспортом утворювачів відходів. У багатоповерховому житловому секторі запроваджено створення мережі контейнерних майданчиків для збору твердих побутових відходів.

На даний час облаштовано 131 такий майданчик, загальна кількість встановлених контейнерів складає 600 шт. При цьому не забезпечується роздільний збір відходів, із складу побутових відходів не вилучаються відходи, які мають ресурсну цінність та небезпечні складові відходів.

В районних центрах області вживаються певні заходи по організації збирання ресурсно-цінних відходів, на території громад функціонують пункти прийому вторинної сировини, подекуди визначено місця розміщення контейнерів для збирання побутових відходів від населення, розробляються регіональні програми поводження з побутовими відходами. Але комплексний підхід у вирішенні проблем не простежується.

У сільських населених пунктах області збиранням побутових відходів та вилученням їх ресурсно-цінних компонентів взагалі не займаються. На територіях громад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами.

Викликає занепокоєність перевантаженість полігонів м.Чернігова та м.Корюківка. Будівництво нових об'єктів поводження з побутовими відходами в області не проводиться. Через досить значні обсяги капіталовкладень, будівництво за рахунок місцевих бюджетів не представляється можливим, інвестиції в зазначену сферу діяльності не надходять. Фінансування благоустрою та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ здійснюється лише за рахунок обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, а із місцевих бюджетів по залишковому принципу та в разі крайньої необхідності.

З метою забезпечення переробки відходів, для видалення яких на території області відсутні спеціальні споруди та місця, і які розміщуються на полігонах твердих побутових відходів та сміттєзвалищах, Держуправлінням в 2012 році розглядалися пропозиції щодо можливості впровадження на території області пілотних проектів за такими напрямками:

- створення системи збору, перевезень, сортування та утилізації побутових відходів з одночасним виробництвом теплової енергії;
- будівництво заводу з переробки пластикових відходів і виготовлення готової продукції;
- санація полігону ТПВ м.Чернігова;
- створення потужностей для утилізації твердих побутових відходів на основі технології газифікації.

В цілому проекти оцінено як такі, що заслуговують на увагу та можуть бути прийняті до запровадження. Відповідність тих чи інших технологій діючим екологічним нормам для конкретних умов діяльності можливо оцінити лише на стадії розгляду матеріалів оцінки впливу на навколишнє середовище.

Крім того, рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 20 жовтня 2009 року № 283 ВАТ «Облтеплокомуненерго» визнано виконавцем проекту «Збір та утилізація звалищного газу на

Чернігівському полігоні твердих побутових відходів», яке взяло на себе зобов'язання за власні кошти проводити такі роботи на протязі двадцяти років.

Устаткування системи збирання та утилізації біогазу передбачається розміщувати на 2-х промислових майданчиках: 1-й – на території Чернігівського полігону ТПВ. Загальна площа полігону становить 30,18га, майданчик розміщення технологічного обладнання розташований у південній частині полігону і має розміри 0,09га; 2-й – на території існуючої котельні по вул. Інструментальній, 17, на ділянці площею 0,005га.

Проектом передбачено збір біогазу, який утворюється у зв'язку з проходженням аеробних процесів внаслідок розкладання відходів на полігоні, та утилізація його шляхом спалювання з метою отримання теплової і електричної енергії. Проектна кількість отримання біогазу становить 800м³/год., 6017тис.м³/рік.Склад запроектованих споруд: 1-й пусковий комплекс – свердловини (56шт.) для каптажу біогазу, мережа газового дренажу (2км), магістральні газопроводи (0,6км), установка для вилучення біогазу із свердловин, вузол підготовки біогазу, свіча для факельного спалювання; 2-й пусковий комплекс - установка осушення біогазу, система компресування з охолодженням, транспортний газогін (4,35км), енергетичний комплекс.Технологія використання біогазу:

1. Факельна установка спалювання біогазу. Витрата газу 800м³/год.
2. Використання біогазу в котельні по вул.Інструментальній, 17-а - котел №2 ДКВР-20/13. Максимальна витрата газу 1545м³/год., 4054,76тис.м³/рік.

Проектом передбачається будівництво: підземного газопроводу від полігону вздовж вул.Елеваторна та вул. Любецька до існуючих опор тепломережі; наземного газопроводу по існуючим опорам тепломережі до котельні; ШРП з регуляторами тиску газу.

3.Використання біогазу на енергетичному комплексі, який призначений для покриття потреб котельні в електроенергії. Проектом передбачено будівництво енергетичного комплексу на базі 4-х газотурбінних установок в комплекті з теплоутилізатором відпрацьованих димових газів, електричною потужністю 260кВт/год і тепловою 252кВт/год. Максимальна витрата газу при роботі 4-х турбін становить 260м³/год, 1926,24тис.м³/рік. Максимальна витрата води через один модуль 2,5л/год.

По вказаному проекту виконані роботи:

- розроблена передпроектно-вишукувальна документація для впровадження проекту;
- виконані експериментально передпроектно-вишукувальні роботи по створенню системи збирання та утилізації звалищного газу;
- в тілі полігону пробурені та облаштовані експериментальні свердловини системи збирання та утилізації звалищного газу;

- прокладені шлейфи для визначення можливих об'ємів звалищного газу;
- взяті проби аналізу звалищного газу ПТПВ «Сертифікаційним випробувальним центром опалювального обладнання»;
- отримано протокол «Визначальних випробувань біогазу експериментальних свердловин полігона твердих побутових відходів».

Поводження з непридатними до використання хімічними засобами захисту рослин

Загрозу забруднення природних об'єктів, в першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, небезпечними речовинами продовжують створювати накопичені непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин.

Станом на 01.01.2013 року на території області існує 70 місць, в яких обліковується 304,63 тонни непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 39 складських приміщень незадовільний.

Протягом останніх років, внаслідок здійснення процесів економічної трансформації суспільства, велика кількість непридатних пестицидів перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем. Держуправлінням проводиться постійний супровід бази даних непридатних пестицидів області щодо руху та стану місць їх зберігання, періодично ініціюється проведення інвентаризації отрутохімікатів.

На сьогодні, і з усіх існуючих методів знешкодження непридатних пестицидів, найбільш екологічно ефективним є спалювання в спеціальних високотемпературних печах, обладнаних сучасними системами очищення димового газу та контролю за викидами і небезпечними рештками.

З метою недопущення виникнення надзвичайних ситуацій та забруднення довкілля, Держуправлінням підготовлено звернення до голів райдержадміністрацій щодо вжиття невідкладних вичерпних заходів для забезпечення контрольованого зберігання непридатних пестицидів на підвідомчих територіях, та пошуку джерел фінансування робіт по їх утилізації за рахунок залучення коштів інвесторів та місцевих бюджетів.

Інформація щодо поведження з непридатними пестицидами в розрізі районів наведена в таблиці 8.2.3.

Об'єкти найбільшої кількості зберігання непридатних отрутохімікатів наведені в таблиці 8.2.4.

Табл. 8.2.3 Поводження з непридатними пестицидами на території Чернігівської області у 2012 році

Пор. №	Район	Перезатарено впродовж року, т	Знешкоджено впродовж року, т	Утворено (виявлено) впродовж року, т	Кількість на кінець року, т
1	Бахмацький	2,436	2,436	0,0	0,0
2	Бобровицький	0,0	0,0	0,0	0,0
3	Борзнянський	103,151	103,151	59,0	40,4
4	Варвинський	0,0	0,0	11,3	25,5
5	Городнянський	0,0	0,0	0,0	0,0
6	Ічнянський	0,0	0,0	17,0	45,2
7	Козелецький	0,0	0,0	0,0	0,0
8	Коропський	0,0	0,0	0,0	0,0
9	Корюківський	17,304	17,304	4,484	0,0
10	Куликівський	57,462	57,462	36,262	0,0
11	Менський	0,0	0,0	0,0	0,0
12	Ніжинський	12,136	12,136	0,0	0,0
13	Новгород-Сіверський	10,008	10,008	0,0	0,0
14	Носівський	0,0	0,0	9,5	39,0
15	Прилуцький	0,0	0,0	13,2	98,0
16	Ріпкинський	40,003	40,003	3,053	0,0
17	Семенівський	49,51	49,51	34,68	21,5
18	Сосницький	0,0	0,0	0,0	0,0
19	Срібнянський	0,0	0,0	2,0	11,1
20	Талалаївський	0,0	0,0	0,0	0,0
21	Чернігівський	49,876	49,876	21,376	0,0
22	Щорський	0,0	0,0	5,0	5,33
	Всього по області	341,886	341,886	216,855	304,630

Табл. 8.2.4 Місця зберігання найбільшої кількості непридатних або заборонених до використання пестицидів

№	Назва підприємства	Показники
1.	ДГ «Іванівка» с.Іванівка, Борзнянського району	59 тонн твердих непридатних ХЗРР знаходяться в складі, стан незадовільний
2.	с.Гнідинці Варвинського району	Безхазяйні 10,5 тонн знаходяться в непристосованому приміщенні. Стан задовільний.
3.	с. Більмачівка Ічнянського району	Безхазяйні 8,8 тонн знаходяться в незадовільному стані.
4.	м.Носівка	7,0 тонн стан задовільний
5.	с.Білорічиця, Прилуцького району	19,0 тонн знаходяться в незадовільному стані
6.	с.Колісники Прилуцького району	12 тонн знаходяться в незадовільному стані
7.	с.Сергіївка Прилуцького району	18 тонн знаходиться в складі в незадовільному стані

8.	ТОВ «Енергопостач» м.Прилуки	14,0 тонн знаходиться в складі в незадовільному стані
----	---------------------------------	--

Загрозу забруднення природних об'єктів, в першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, небезпечними речовинами створюють накопичені непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР).

Протягом останніх років, велика кількість непридатних пестицидів, які накопичувались на різноманітних складах та звалищах по всій території Чернігівської області ще з радянських часів, перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем, створюючи таким чином небезпеку людям і довкіллю. ХЗЗР перетворилися на своєрідну міну сповільненої дії.

За результатами комісійних інвентаризацій на землях Чернігівської області було накопичено близько 1000 тон ХЗЗР. Хімікати зберігалися в 110 місцях, з них в 67 місцях стан зберігання яких було визнано незадовільним.

Питанням остаточного вирішення проблеми непридатних пестицидів, зокрема перезатаренням та вивезенням їх на утилізацію за межі області опікувались Мінекології України, Облдержадміністрація, Обласна рада, Держекоінспекція в Чернігівській області, Держуправління ОНПС та громадські екологічні організації. І в 2011 році багаторічні зусилля увінчалися успіхом.

В липні 2011 року компанія ТОВ «СІ БУД СІСТЕМ» розпочала роботи із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення та знешкодження непридатних до використання пестицидів і тари від них у м. Бобровиці.

Кошти на інвентаризацію отрутохімікатів в 2005-2008 роках не виділялись і вони були проведені з урахуванням наявних облікових даних та орієнтовним визначенням об'ємів. Отримані результати щодо фактичних обсягів непридатних пестицидів залишаються індикативними.

Як і в минулі роки, фактичні обсяги отрутохімікатів в місцях виконання робіт не співпали з обліковими даними, отриманими при проведенні їх останньої інвентаризації комісіями, які були створені районними державними адміністраціями в 2008 році. Фактичні обсяги пестицидів виявились значно більшими ніж облікові дані.

Станом на 30.12.12р. з території області вивезено на утилізацію 341,886 тони непридатних засобів захисту рослин, з них: за рахунок Державного фонду охорони навколишнього природного середовища – 341,886 тонн.

В області чистих від хімікатів уже 14 районів: Коропський, Козелецький, Талалаївський, Сосницький, Бахмацький, Менський, Бобровицький, Городнянський, Куликівський, Корюківський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський та Чернігівський.

Наразі продовжуються роботи з вивезення непридатних для використання хімічних засобів захисту рослин з території Чернігівщини.

Всі роботи по збиранню, перезатаренню та відвантаженню проводились під контролем спеціально створеної комісії з представників обласних установ та організацій під головуванням Голови комісії з приймання робіт із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення та знешкодження непридатних до використання пестицидів та тари від них на території Чернігівської області.

В Чернігівській області докладаються всі зусилля для забезпечення повного звільнення регіону від отрутохімікатів. Здійснюється постійний державний контроль за проведенням робіт по перезатаренню та вивезенню за межі області для утилізації безгосподарських та непридатних до використання пестицидів і хімічних засобів захисту рослин. Адже стратегія державної екологічної політики України щодо очищення території держави від непридатних пестицидів полягає не в ліквідації застарілих пестицидів та отрутохімікатів в окремих точках, а в комплексному повному очищенні території найближчим часом.

Табл. 8.2.5 Проведені заходи щодо зменшення техногенного впливу непридатних або заборонених до використання пестицидів на навколишнє природне середовище

<i>Рік</i>	<i>Кількість перезатарених або знешкоджених пестицидів</i>	<i>Витрачено коштів, тис. грн.</i>	<i>Джерело фінансування</i>
2003	Перезатарено 80,65 тонн	133	100 – Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) 33 – обласний фонд ОНПС
2004	Знешкоджено 14 тонн Перезатарено 46 тонн	190	150 - Державний фонд ОНПС 30 - обласний фонд ОНПС 10 - районний фондів ОНПС
2005	Знешкоджено 26,8 тонни	342	280 – обласний фонд ОНПС 62 – районний бюджет
2006	Знешкоджено 48,3 тонни	630	600 - Обласний фонд ОНПС 30 - районний бюджет
2007	Знешкоджено 45,18 тонни	652,6	630 – обласний фонд ОНПС 22,6 – інші джерела фінансування
2008	Знешкоджено 49,34 тонни	945,0	945 – обласний фонд ОНПС
2009	Знешкоджено 52,472 тонни	1060,0	1060,0– обласний фонд ОНПС
2010	Роботи не проводились		
2011	Знешкоджено 768,8 тонни	17280,35	2000,0 - Державний фонд ОНПС 15280,35 - обласний фонд ОНПС
2012	Знешкоджено 341,886	7691,175	17691,175 - Державний фонд ОНПС

8.3 Використання відходів як вторинної сировини

Згідно Закону України «Про відходи» організацію збирання і видалення побутових відходів, створення полігонів для їх захоронення, а також організацію роздільного збирання корисних компонентів цих відходів забезпечують органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації. Порядок поводження з ТПВ у населеному пункті (селі, селищі, місті) визначається Правилами благоустрою, Схемою санітарної очистки та місцевими програмами поводження з відходами, які затверджуються рішеннями органів місцевого самоврядування. Методи та засоби здійснення операцій з ТПВ обираються органами місцевого самоврядування самостійно з урахуванням складу та властивостей твердих побутових відходів, їх річного обсягу утворення, кліматичних умов регіону, потреби у вторинних енергетичних та матеріальних ресурсах, органічних добривах, економічних факторів та інших вимог.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Незважаючи на зусилля, направлені на стабілізацію стану екологічної безпеки, невідпрацьований зв'язок між утворенням, заготівлею та утилізацією або знешкодженням відходів.

Основними напрямками на яких необхідно сконцентрувати увагу всіх причетних до проблеми служб області вважаємо наступні:

- зменшення шкідливого впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних високоефективних методів збирання, зберігання, перевезення, утилізації та захоронення твердих побутових відходів відповідно до сучасних вимог охорони довкілля;

- налагодження ефективних систем поводження з твердими побутовими відходами в межах територіальних громад, запобігання утворенню несанкціонованих звалищ відходів;

- зменшення утворення і захоронення відходів шляхом впровадження роздільного збирання компонентів твердих побутових відходів;

- концентрація фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для вирішення проблеми поводження з побутовими відходами, зокрема будівництва та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ.

За наявними даними на протязі певного проміжку часу стабільно здійснюють діяльність, пов'язану із збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини та мають відповідні ліцензії:

ВАТ«Екологія», ТОВ «Чернігів Еко Втор», ТОВ «Слов'яни» (всі м.Чернігів), ПП «Озон» (м. Прилуки). Згадані суб'єкти господарювання проводять заготівлю макулатури, склобою, відходів полімерних, відходів гумових, матеріалів текстильних вторинних з подальшою відправкою на переробні підприємства. Спеціалізоване підприємство ВАТ «Екологія» здійснює діяльність з заготівлі та переробки найбільшого переліку відходів як вторинної сировини і має в своєму складі дві філії та значну кількість приймальних пунктів.

На території області підприємства ТОВ «Аметист», ВАТ «Мена ПАК» та ТОВ «Слов'яни» здійснюють переробку макулатури (виробництво туалетного паперу, гофрокартону) та ТОВ «Слов'яни», ТОВ «Чернігів Еко Втор» - подрібнення і гранулювання полімерів.

Аналіз наявної інформації показує, що при впровадженні ефективної системи організації збирання і заготівлі відходів обсяги їх перероблення, в перспективі, можуть значно зрости. Досягнення вказаних показників можливе за рахунок забезпечення роздільного збирання відходів, будівництва смітєпереробних комплексів та розвитку підприємств, які здійснюють переробку відходів.

В області налічується 16 виробників продукції в тарі (упаковці) у яких утворюються відходи, що підлягають переробці та утилізації як вторинна сировина. Зазначені суб'єкти господарювання не мають власної інфраструктури щодо збору та утилізації

використаної тари, яка утворюється в результаті споживання їхньої продукції. Незначні обсяги ресурсно-цінних відходів, які, в основному, утворюються за рахунок відходів технологічних процесів, передаються заготівельним організаціям, що займаються їх збиранням та переробкою.

На даний час механізм відповідальності виробника за збір і переробку тари (упаковки), яка утворилась в результаті споживання його продукції, не врегульований. Діючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки. Існуюча нормативно-правова база щодо стимулювання заходів по утилізації чи переробці відходів на практиці залишається нереалізованою через зарегульованість процедур. За відсутності реальних засад економічного стимулювання, інвестиції у сферу поводження з відходами майже не надходять. Кошти в переробку відходів, особливо небезпечних не вкладаються.

Дані щодо обсягів утворення, використання і поставку відходів як вторинної сировини обробляються Головним управлінням статистики в області на основі державного статистичного спостереження за формою №14-МТП наведені в таблиці 8.3.

Табл. 8.3. Динаміка використання відходів як вторинної сировини

<i>Пор №</i>	<i>Показник</i>	<i>2000 рік</i>	<i>2001 рік</i>	<i>2006 рік</i>	<i>2007 рік</i>	<i>2008 рік</i>	<i>2009 рік</i>
1.	Обсяги утворення відходів, тис. т	941,2	718,6	1836,3	1314,8	1419,5	1303,4
2.	Обсяги використання відходів, тис. т	150,9	240,9	516,6	435,6	327,3	351,8
3.	Рівень використання, %	16,0	33,5	28,1	33,1	23,1	27,0

Статистичне спостереження за формою № 14-МТП (звіт про утворення, використання і поставку вторинної сировини і відходів виробництва) за 2010, 2011 роки в органах статистики не розроблялось.

8.4 Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Транскордонне перевезення небезпечних відходів здійснюється згідно Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і «Жовтого» та «Зеленого» переліків відходів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120. Експорт, імпорт та транзит небезпечних відходів здійснюється тільки за умови наявності письмової згоди Мінекоресурсів України.

8.5 Державне регулювання в сфері поводження з відходами

Регулювання порядку експлуатації полігонів та сміттєзвалищ Держуправлінням здійснюється шляхом надання дозволів на розміщення відходів і погодження лімітів на утворення та розміщення відходів. Через невідповідність полігонів, Талалаївка, Сосниця, Любеч вимогам екологічної безпеки та діючим правилам експлуатації на 2012 рік на вказані об'єкти не доведені ліміти на розміщення відходів.

З метою попередження негативного впливу та обмеження обсягів утворення і накопичення відходів, стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій, вдосконалення економічного механізму стягнення платежів за розміщення відходів 452 суб'єктам господарювання видано дозволи на розміщення відходів та погоджено ліміти на утворення та розміщення відходів на 2012 рік. Підготовлено розпорядження голови Чернігівської облдержадміністрації про затвердження цих лімітів.

Особлива увага приділяється недопущенню видалення відходів, що мають ресурсну цінність або для утилізації яких існують відповідні технології. Кількість підприємств, що проходять процедуру лімітування на протязі останніх 3 років залишається майже не змінною, щорічні обсяги лімітів на розміщення відходів залишаються на рівні 1 млн. тонн, фактичні обсяги утворення відходів усіх класів небезпеки в середньому за рік становлять біля 750 тис. тонн. Але показник лімітування залишається на рівні 50 – 60 % до кількості необхідних.

З метою повного обліку та опису місць видалення відходів, а також для контролю за кількісним та якісним складом відходів ведеться реєстр місць видалення відходів (далі Реєстр МВВ). Станом на 01.07.2013 року в обласному Реєстрі МВВ обліковується 367 об'єктів.

Майже в повному обсязі паспортизовано об'єкти в Бобровицькому, Борзнянському, Городнянському, Ічнянському, Чернігівському, Щорському районах, більше половини з наявних – в Корюківському та Коропському районах. В інших районах – лише полігони ТПВ.

Для забезпечення наповнення обласного реєстру об'єктів утворення відходів (далі Реєстр ОУВ) було проведено аналіз затверджених суб'єктам господарювання лімітів на утворення та розміщення відходів і

встановлено, що під критерії включення до вищевказаного реєстру підпадають 12 нових суб'єктів господарювання.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Екологічна безпека є органічним складовим компонентом національної безпеки. Її зміст полягає у тому, щоб забезпечити прогресивний розвиток життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави через здійснення управління реальними або потенційними загрозами та небезпеками, які є наслідком функціонування антропогенних, природних та техногенних систем.

Рівень екологічної безпеки визначає стан захищеності особи, суспільства, держави від несприятливого впливу навколишнього середовища.

Масштаби та особливості негативної дії небезпечних факторів у природній сфері визначались природними особливостями території області, несприятливими наслідками глобальних змін клімату, недотриманням норм і правил безпечного провадження господарської діяльності. У техногенній сфері рівень небезпеки посилювався високим рівнем фізичного та морального зносу основних засобів, обмеженим фінансуванням заходів безпеки, недостатнім матеріально-технічним оснащенням органів управління та сил реагування на надзвичайні ситуації, недосконалістю застосовуваних технологічних процесів багатьох галузей промисловості, недостатніми можливостями держави у сфері розвитку і реконструкції виробничого потенціалу з дотриманням сучасних вимог безпеки, які значно зменшились в умовах фінансово-економічної кризи.

Протягом 2012 року на території області зареєстровано 2450 надзвичайних ситуацій і подій, з них 6 класифікованих надзвичайних ситуацій, за масштабами надзвичайні ситуації розподілилися наступним чином: місцевого рівня – 3; об'єктового рівня – 3. Збитки від надзвичайних ситуацій та подій склали 31 млн 392,9 тис. гривень.

В порівнянні з 2011 роком кількість надзвичайних ситуацій (у 2011 році – 7) зменшилася на 14,3 %, кількість небезпечних подій (у 2011 році – 2422) залишилася практично на тому ж рівні.

Факторами виникнення аварій або погіршення загального стану техногенної безпеки області є розташування на території області 711 потенційно небезпечних об'єктів, на яких зберігається або використовується значна кількість хімічних, вибухових і пожежонебезпечних речовин. Найвища імовірність виникнення надзвичайних ситуацій зберігається на хімічно небезпечних об'єктах та об'єктах комунального господарства.

Природні небезпеки представлені небезпечними процесами і явищами геологічного, гідрометеорологічного характеру, загрозами пожеж у природних екосистемах та загрозами медико-біологічного характеру.

Хімічна небезпека в області пов'язана з наявністю об'єктів, що використовують хімічні речовини, забрудненням довкілля та утворенням

відходів. У 2012 році на території області функціонувало 18 хімічно небезпечних підприємства, на яких зберігається та використовується 290,8 т небезпечних хімічних речовин, з них аміаку – 74,6 т, інших небезпечних хімічних речовин – 216,2 т. Ці підприємства розподілені по ступенях хімічної небезпеки наступним чином: III ступеню - 5 підприємств, IV ступеню – 13 підприємств. Найбільше хімічно небезпечних об'єктів зосереджено у м. Чернігові (5).

Практично на всіх аміачно-холодильних установках області експлуатується обладнання, яке відпрацювало встановлений термін роботи і потребує капітального ремонту або заміни. Рівень ризику виникнення на них аварійних ситуацій, пов'язаних з викидом аміаку, залишається дуже високим.

В області є низка небезпечних об'єктів (територій), становище яких потребує вирішення екологічних проблем, пов'язаних з небезпекою для навколишнього середовища. Це об'єкти, на яких або навколо яких існує проблема, пов'язана із забрудненням довкілля, включаючи об'єкти, що виробляють, використовують або зберігають хімічні, біологічні речовини, у т.ч. шламонакопичувачі, золовідвали, цвинтарі, скотомогильники та інші.

Особливу небезпеку становить утворення і накопичення токсичних відходів, серед яких найнебезпечнішими є відходи із вмістом важких металів, нафтопродукти, непридатні до застосування пестициди.

На території області утворилось 2447,7 т небезпечних відходів I-III класу, з них: відходів I класу небезпеки – 1421,4 т, II класу небезпеки – 399,7 т, III класу небезпеки – 626,6 т.

В області відходи I-III класів небезпеки утворюються на 338 підприємствах області (за даними статзвітності).

Основна кількість відходів утворюється у більш розвинених промислових зонах області – містах Чернігів та Прилуки. Найбільше відходів утворюється в результаті діяльності підприємств переробної промисловості.

На даний час практично вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Залишається напруженою ситуація із розміщенням золи, що утворюється при спалюванні вугілля на КЕП «Чернігівська ТЕЦ», де накопичено понад 2,8 млн. т золи та швидко продовжують заповнюватись резервні площі для її зберігання.

В м. Чернігові розміщення рідких токсичних відходів проводиться в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період, на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставок на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивації. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Наприкінці минулого століття були накопичені і зберігаються на складах райагрохімів та сільгосп підприємств заборонені і непридатні до використання хімічні засоби захисту рослин, які представляють собою суміші декількох хімічних речовин і представляють значну небезпеку для довкілля та населення. Їх дослідження не проводилося і відповідно клас хімічної та вибухопожежної небезпеки не визначений. Станом на 01.01.2013 року на території області існує 70 місць, в яких обліковується 304,63 тонни непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 39 складських приміщень незадовільний.

Господарська діяльність людини створює одну із самих гострих проблем нашої цивілізації проблему захисту природного середовища від негативного впливу відходів виробництва і споживання. Все те, що виробляється, споживається і видобувається, рано чи пізно перетворюється у відходи.

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в результаті життєдіяльності населення, складаються на 26 полігонах і 771 сільському сміттєзвалищі, які займають площу понад 640 га. Щорічна кількість відходів, які розміщуються на вказаних об'єктах становить біля 700 тис.тонн.

Їх заповнення не супроводжується оптимізацією технології експлуатації, зростанням технічної оснащеності та вдосконаленням схем санітарної очистки. На більшості об'єктах відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу. Коштів вистачає лише на приведення об'єктів до мінімальних вимог експлуатації (впорядкування обвалування та під'їзних шляхів, розчистка водовідвідних каналів, ущільнення відходів).

В області існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами. Існуючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки. Тому, питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

У господарському комплексу області функціонує 617 пожежо- і вибухопожежонебезпечних об'єктів, з них найнебезпечнішими є: Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, Мринське виробниче управління підземного зберігання газу, нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», комбінат «Айстра», ПАТ «Млибор», Гнідинцівський газопереробний завод, Чернігівська газонаповнювальна станція, ДП ДАК «Хліб України», ПАТ «Прилуцький хлібзавод», Прилуцька газонаповнювальна станція. Ці підприємства експлуатують понад 150 потенційно небезпечних об'єктів підвищеної небезпеки, у тому числі 4 нафтопромисли (Лесяківський, Гнідинцівський, Прилуцький і Талалаївський), 2 підземних сховища газу («Олишівське» в Чернігівському районі об'ємом 600 млн. куб. м та «Червоно-Партизанське» у Носівському районі, об'ємом 3 млрд. куб. м).

Переважна кількість цих об'єктів розташована на території міст Чернігів, Прилуки, Ніжин та Варвинського, Прилуцького і Козелецького районів.

Абсолютна більшість підприємств області працює на морально застарілому обладнанні, яке використовується понад 20-30 років і більше. Дефіцит інвестицій практично блокує процес оновлення основних фондів промисловості і сільського господарства. Кризовий стан економіки викликав різке падіння технологічної, виробничої, трудової дисципліни, а безвідповідальне ставлення керівників підприємств і населення до виконання правил та норм пожежної безпеки на виробництві та в побуті негативно впливають на реальний рівень пожежної безпеки в області.

Підвищену екологічну безпеку становлять трубопроводи, резервуарні парки нафтопродуктів, зливно-наливні естакади, газонаповнювальні компресорні станції, тощо. Довжина трубопроводів загального користування, які проходять по території області, складає 11964,84 км, з них: 11500,74 км газопроводів. Головною проблемою трубопровідного транспорту, що суттєво впливає на стан техногенної безпеки, є наявність значної кількості основних засобів виробництва із понаднормативними строками експлуатації. Незадовільний стан трубопроводів призводить до їх розгерметизації і супроводжується розливом і потраплянням нафтопродуктів у ґрунт, забрудненням поверхневих та ґрунтових вод.

Основними причинами такого стану залишаються неякісне виконання будівельно-монтажних робіт, низька якість труб, порушення ізоляційних покриттів та відсутність належного активного захисту від електрохімічної корозії. Все це вимагає більш ретельного нагляду за технічним станом цих об'єктів, проведенням їх поточного та капітального ремонтів, підвищення відповідальності суб'єктів господарської діяльності за утриманням системи газопостачання, нафто- та продуктопроводів у належному технічному стані, а також перегляду нормативної бази з їх будівництва та експлуатації.

Безпечній експлуатації газо-, нафто- та продуктопроводів зашкоджує неправомірне використання охоронних зон, в яких ведеться будівництво житла, дачних масивів та інших об'єктів, а також розукомплектування та розкрадення вузлів, деталей на об'єктах газо-, нафто- та продуктопроводів. Більшість діючих об'єктів потребують реконструкції і модернізації, оснащення їх сучасним ефективним обладнанням.

Загальна площа земель лісового фонду становить 738,1 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 659,9 тис. га (20,7 % від загальної площі області). Відсоток площ, вкритих лісом, у різних районах області не однаковий. Так, основна частина лісів розташована на півночі області, де переважають хвойні і змішані ліси, на півдні ліси зустрічаються рідко, в основному в балках та долинах річок.

Аналіз пожежної ситуації в лісах за останні роки свідчить, що формується вона переважно під впливом антропогенних факторів та природних умов. Це, насамперед, необережне поводження з вогнем людей, що разом із погодними умовами (тривалий період сухої погоди, низька відносна вологість повітря, високий температурний фон, сільськогосподарські пали, блискавки тощо) значною мірою обумовлює їх виникнення та інколи розповсюдження на значних площах. Внаслідок потепління клімату проблема збереження лісів від вогню в останні роки набула особливої гостроти.

Загальна площа зони поширення можливих пожеж в екосистемах на території області становить 357,0 тис. га, у тому числі лісових – 226,0 тис. га (31,7% від загальної площі земель лісового фонду) та польових – 131,0 тис.га (27% від площі сільськогосподарських угідь). Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, об'єктів господарювання та відпочинку.

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньоукраїнського.

Показники імовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Пожежонебезпечний період 2012 року розпочався у березні. Основною причиною виникнення лісових пожеж на початку пожежонебезпечного періоду, як правило, є випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх смугах поруч з лісовими масивами.

Протягом 2012 року виникло 28 пожеж настилу в лісі на загальній площі 12,19 га. У 2011 році було зареєстровано 93 пожежі настилу в лісі на загальній площі 51,54 га.

Держуправлінням протягом року постійно проводилась профілактично-роз'яснювальна робота через засоби масової інформації, власний веб-сайт щодо виконання заходів пожежної безпеки, правил поведінки та

пояснення наслідків можливого виникнення пожеж в навколишньому середовищі.

До транскордонних небезпек області відносяться можливі аварії з викидом 10 % активності на Курській, Смоленській АЕС (Росія), Ігналінській АЕС (Литва); з викидом до 50% активності – крім вищезгаданих, на Калінінській, Нововороніжській АЕС (Росія) і на АЕС, що розташовані в Болгарії, Угорщині та Чехії і Словачії.

Крім аварій на АЕС, до транскордонних небезпек відносяться аварії і катастрофи на підприємствах хімічної промисловості, які розміщені в прикордонних районах.

Поблизу населеного пункту Речиця на Дніпрі в районі нафтогазовидобування знаходиться Білоруський газопереробний завод, а в самому місті – гідролізно-дріжджовий завод. У Мозарі (р. Прип'ять) знаходиться нафтопереробний завод, в Калінковичах – завод побутової хімії.

Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в Росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території області. До них відносяться: завод по виробництву фосфорних добрив біля м. Брянська на р. Десні; один із найбільших у Європі комбінат миючих засобів в Шебекіно; Курський комбінат синтетичного волокна і Курський завод гумотехнічних виробів (на р. Сейм).

Для централізованого водопостачання використовуються харківський, бучацький, верхньо- і нижньокрейдяний водоносні горизонти. Зважаючи на те, що підземні води вказаних горизонтів мають природно підвищений вміст деяких елементів (в бучацькому горизонті: вміст заліза 1,5 - 2,0 мг/дм³, при нормі 0,2 мг/дм³, в крейдяному водоносному горизонті вміст фтору, а саме: м.м. Прилуки до 2,8мг/дм³, Ніжин до 3,5 мг/дм³, Мена до 2,2 мг/дм³ при нормі 1,5 мг/дм³) реалізація питної води з відхиленням від вимог Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до

води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10) здійснюється на підставі висновків державної санітарно-гігієнічної експертизи та тимчасових дозволів на реалізацію питної води з відхиленнями.

З метою доведення якості питної води до вимог Державних санітарних норм та правил у м. Ніжин проводиться змішування питної води із двох водоносних горизонтів (нижньокрейдяного та бучацького) у підземних резервуарах чистої води, а у м. Щорс та м. Мена встановлено станції знезалізнення.

Водночас, на якість питної води впливають такі чинники як матеріал труб та стан водопровідних мереж.

Станом на 01.01.2013р. загальна протяжність водопровідних мереж області складає 3753,4 км, з яких протяжність ветхих та аварійних мереж - 859,9 км (22,9 %). Загальна протяжність водопровідних мереж комунальної власності складає 1790,2 км, з яких протяжність ветхих та аварійних мереж - 710,7 км (39,7 %).

Централізованими системами водовідведення забезпечені 43 населені пункти (2,8% від їх загальної кількості), а саме: 15 міст (93,8% від їх загальної кількості), 14 селищ міського типу (48,3% від їх загальної кількості) та 14 сільських населених пунктів (0,9 % від їх загальної кількості). Станом на 01.01.2013р. загальна протяжність мереж водовідведення складає 935,4 км, з них 332,1 км (35,5 %) амортизовані та знаходяться у ветхому та аварійному стані. Протяжність каналізаційних мереж комунальної власності становить 733,7 км, з них 317,8 км (43,3 %) знаходяться в аварійному та передаварійному стані.

Головна особливість комунального господарства області – значний знос основного обладнання, наявність повністю амортизованих артсвердловин, водопровідних та каналізаційних мереж, інженерних споруд та технологічного обладнання, які фактично не поновлюється. Однак, незважаючи на значні труднощі, житлово-комунальне господарство продовжує забезпечувати першочергові потреби населення.

Першочерговою проблемою області залишається стан очистки стічних вод на діючих очисних спорудах, з яких 24 працюють в режимі штучної біологічної очистки з подальшим скидом очищених стічних вод у водойми області. Аналіз статистичних спостережень свідчить, що більше двох третин всього обсягу стічних вод, які пропускаються через очисні споруди, фактично не проходять очистку.

За даними Держекоінспекції у Чернігівській області у 2012 році здійснено 149 перевірок по контролю за станом використання поверхневих водних ресурсів. За результатами перевірок складено 95 протоколів, накладено штрафів на суму 13,583 тис. грн., стягнуто – 12,954 тис. грн. Пред'явлено 26 претензій на суму 451,481 тис. грн., стягнуто 35 претензій та позовів на суму 142,081 тис. грн.

Стан більшості очисних споруд і каналізаційних мереж комунальних структур області є незадовільним про що свідчать результати

інспекційних перевірок і інструментально-лабораторного контролю. Ряд комплексів очисних споруд потребують реконструкції та капітального ремонту оскільки експлуатують застаріле та фізично зношене обладнання, що не відповідає технічному регламенту та є причиною недостатньої очистки стічних вод. Повної реконструкції потребують очисні споруди, що експлуатуються Куликівським ВУЖКГ, КП «Носівка-Комунальник», КП «Вода» (сmt. Короп), КП «Бахмач-Водсервіс», КП «Водоканал» (сmt. Ріпки).

Протягом 2012 році спостерігалось постійне перевищення встановлених нормативів гранично допустимих скидів забруднюючих речовин у зворотних водах очисних споруд, які експлуатуються: КП «Бахмач-Водсервіс», УВП № 31 (м. Новгород-Сіверський), Куликівське ВУЖКГ (сmt. Куликівка), КП «Господар» (сmt. Варва), Остерське ВУЖКГ (м. Остер), КП «Чернігівводоканал», ПрАТ «Комунальник» (м. Щорс), КП ВКГ «Ічень» м. Ічня, КП «Вода» (сmt. Короп).

Неефективна робота комплексів очисних споруд спричиняє негативний вплив на гідрохімічний стан річок Білоус (м. Чернігів), Остер (м. Остер), Борзенка (м. Бахмач), Іченька (м. Ічня), Удай (сmt. Варва), Вздвига (сmt. Куликівка), Снов (м. Щорс). У створах нижче скиду з очисних споруд фіксуються перевищення граничнодопустимих концентрацій для водойм рибогосподарського призначення по азоту амонійному, нітриах, фосфатах, залізу загальному та БСК.

Основними проблемами на шляху забезпечення ефективної роботи очисних споруд є:

- недовантаженість очисних споруд - в зв'язку зі зниженням обсягів виробництва проектна потужність яких значно перевищує фактичне надходження стічних вод що є порушенням технологічного регламенту та призводить до зниження якості очистки;
- відсутність коштів на реконструкцію та ремонт обладнання;
- відсутність кваліфікованого обслуговуючого персоналу;

Також нагальною залишається проблема практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, є використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що в свою чергу призводить до високих показників по вмісту фосфатів на вході до очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод і як наслідок фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів з перевищенням граничнодопустимих показників по вмісту фосфатів. Надмірне накопичення фосфатів викликає процеси аномального розвитку синьо-зелених водоростей і призводить до «цвітіння» водойм.

Більш-менш стабільно працюють очисні споруди Мринського ВУПЗГ, ПАТ «Слов'янські шпалери- КФТП», ДП «Коропський сирзавод» ТОВ «СиЛ», КП «Прилуки тепловодопостачання», КП «Ніжинське управління ВКГ».

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу становлять безхазяйні свердловини, контроль за станом яких майже втрачено. Незважаючи на щорічне проведення на території області робіт по ліквідаційному тампонажу свердловин, їх кількість не тільки не зменшується, а навпаки зростає. При переході права власності на земельні ділянки, новими власниками приймаються рішення щодо доцільності використання розташованих на них артсвердловин, непотрібні кидаються напризволяще і залишаються поза контролем та регулюванням. Але за даними інвентаризації з 330 безгосподарських артсвердловин визначено, що підлягають тампонажу лише 138, статус інших (192 шт.) - райдержадміністраціями визначено як такі, що будуть використовуватись. При цьому ці свердловини не за ким не закріплені і фактично є потенційними забруднювачами підземних водоносних горизонтів на які вони пробурені.

Крім того, розпочалося масове буріння нових свердловин. Роботи проводяться без оформлення відповідних дозволів, проекти виконання робіт не розробляються, пробурені свердловини не ставляться на облік, здійснюється самовільне водокористування.

Загальні обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області, які на протязі 2005-2008 років збільшувались, в 2011 році дещо стабілізувались, а в 2012 році спостерігається зменшення викидів на 7,5% в порівнянні з минулим роком. Опосередковано на ці процеси вплинули кризові явища в економіці держави, що загальмувало темпи промислового виробництва. Але враховуючи структуру промисловості області та той факт, що 45 % від загального об'єму викидів стаціонарних джерел забруднення області становлять викиди КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», підприємств нафтогазопереробної промисловості та магістральних газопроводів, допускається припущення щодо вичерпання потужностей для збільшення обсягів викидів і вони стабілізуються. Зменшення обсягів викидів в атмосферне повітря відбулось за рахунок зменшення використання твердого палива в порівнянні з минулим роком.

З метою реалізації державної політики в сфері охорони атмосферного повітря, спрямованої на зменшення забруднення атмосферного повітря, протягом останніх десяти років зусилля були направлені на переведення теплогенеруючих установок з твердого палива на природний газ.

Сьогодні, для подолання газової залежності, пропонується переведення їх на альтернативні види палива – вугілля, мазут, торфобрикети тощо. Незважаючи на безсумнівну необхідність пошуку та запровадження інших джерел теплової енергії, слід враховувати, що газ залишається найбільш екологічно чистим видом палива і використання інших існуючих видів призведе до значного збільшення номенклатури та обсягів викидів забруднюючих речовин. Для досягнення діючих нормативів викидів необхідно буде встановлювати нові типи обладнання

або розробляти заходи по зменшенню викидів, що неможливо вирішити в короткі терміни. За попередніми розрахунками при використанні в якості палива вугілля, обсяги викидів забруднюючих речовин зростуть у 26 разів в порівнянні з використанням природного газу, при використанні мазуту – в 10 разів, торфу – у 8 разів. Тому при прийнятті рішень щодо переведення обладнання на альтернативні види палива необхідно враховувати екологічну складову цього питання.

Протягом 2012 року Держуправлінням видано 287 дозволів на викиди в атмосферне повітря від джерел забруднення, в яких встановлюються вимоги щодо регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, відповідно до затверджених нормативів граничнодопустимих викидів, в разі перевищення нормативів встановлюються терміни їх досягнення. Контроль за умовами наданих дозволів, дотриманням регламентів прийнятих технологічних процесів та не перевищення встановлених граничнодопустимих обсягів викидів забруднюючих речовин є основою забезпечення охорони атмосферного повітря.

Внаслідок діяльності окремих військових частин в області продовжує залишатись гостра проблема щодо забруднення нафтопродуктами навколишнього природного середовища.

Нафтохімічне забруднення зони аерації ґрунтів та підземних водоносних горизонтів в м. Прилуки Чернігівської області пов'язане з функціонуванням колишньої військової частини Міністерства оборони України. Забруднення ґрунтів та підземних вод нафтопродуктами на території військової частини сталося внаслідок експлуатації складів паливно-мастильних матеріалів та ділянки нафтопродуктопроводу між складами у період з 1954 по 1991 роки. За результатами досліджень встановлено, що на даний час у водоносних горизонтах та зоні аерації ґрунтів знаходиться 17795 тонн нафтопродуктів та зроблено висновок про необхідність прийняття термінових заходів для локалізації і ліквідації негативних наслідків із метою недопущення подальшого поширення нафтопродуктів.

Останні роботи по ліквідації забруднення проводились протягом 2006 року. В 2007 році ТОВ «ЕкоГідроГео» розроблений робочий проект «Природовідновлювальні роботи по локалізації та ліквідації наслідків забруднення нафтопродуктами ґрунтів та ґрунтових вод складів пального, підземного трубопроводу та прилеглої території колишньої військової частини А», загальна вартість запроектованих робіт становить 2613 тис. грн. в цінах 2007 року. Проект не реалізується через відсутність фінансування.

Аналогічна ситуація з забрудненням нафтопродуктами зони аерації ґрунтів існує і на території в/ч в м. Ніжин, яка з 1999 року підпорядкована Міністерству надзвичайних ситуацій. Тут теж роботи по очистці призупинені ще у 1998 році і проблема з ліквідації забруднень навколишнього природного середовища залишається не вирішеною.

Незважаючи на впровадження комплексу заходів по захисту постраждалого населення, стан здоров'я жителів населених пунктів радіаційно-забрудненої зони, за даними управління охорони здоров'я облдержадміністрації, має стійку тенденцію до погіршення, про що свідчить зростання показників захворюваності, хворобливості, смертності та виходу на інвалідність.

9.2 Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Поняття об'єкт підвищеної небезпеки визначене Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», а саме, як об'єкт, де використовуються, виробляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна чи декілька небезпечних речовин або категорій речовин у кількості, що дорівнює чи перебільшує нормативно установлені порогові маси, а також інші об'єкти, які відповідно до закону мають передумовою реальну загрозу виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

З метою обліку всіх потенційних джерел надзвичайних ситуацій державного чи регіонального масштабу, збору, накопичення, відновлення, систематизації та збереження формалізованої інформації про них, а також забезпечення оперативного аналізу можливості виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах, територіях або окремих регіонах країни, оцінки ризиків надзвичайних ситуацій різного характеру, прогнозування масштабів надзвичайних ситуацій, моделювання їхнього розвитку і прийняття на основі цих даних управлінських рішень із запобігання чи обмеження масштабів створений Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів. На цей час Державний реєстр ПНО містить докладні відомості про понад 17 тис. об'єктів, до числа яких входять промислові підприємства, шахти, кар'єри, магістральні газо-, нафто- і продуктопроводи, гідротехнічні споруди, вузлові залізничні станції, мости, тунелі, накопичувачі та полігони промислових відходів, місця збереження небезпечних речовин і ін.

Обласною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій затверджено «Перелік потенційно небезпечних об'єктів та підвищеної небезпеки, розміщених на території Чернігівської області».

Перелік екологічно небезпечних об'єктів загальнодержавного та обласного рівня

<i>Пор. №</i>	<i>Назва об'єкту</i>	<i>Вид економічної діяльності</i>	<i>Відомча належність (форма власності)</i>
1.	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	Виробництво електричної енергії	комунальна
2.	ПАТ «Чернігівське Хімволокно»	Виробництво хімічних	колективна

		волокон	
3.	КП «Чернігівводоканал»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
4.	ВАТ «ЧеЗаРа»	Виробництво електронних приладів	колективна
5.	ПрАТ «КСК «Чексіл»	Виробництво тканин	колективна
6.	Полігон твердих побутових відходів Чернігівської міської ради	Видалення відходів	комунальна
7.	Ставки-накопичувачі рідких промислових відходів підприємств	Видалення відходів	комунальна
8.	ДКП «Бахмач – Водсервіс»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
9.	ПАТ «Бобровицький молокозавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
10.	КП «Господар» смт.Варва	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
11.	Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта»	Переробка природного газу	державна
12.	Городнянське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
13.	КП «Козелецьводоканал»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
14.	Куликівське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
15.	ПрАТ «Новгород – Сіверський сирзавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
16.	ПАТ «Корюківська фабрика технічних паперів»	Виробництво шпалер	колективна
17.	Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей»	Виробництво продуктів харчування	колективна
18.	Полігон твердих побутових відходів Ніжинської міської ради	Видалення відходів	комунальна
19.	ДП НП «Очисні споруди» КП НУВКГ	Надання послуг з водовідведення	комунальна
20.	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	Зберігання природного газу	державна
21.	ПАТ «Носівський цукровий завод»	Виробництво цукру	колективна
22.	ПАТ «АТ Тютюнова компанія «В.А.Т-Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів	колективна
23.	Полігон твердих побутових відходів Прилуцької міської ради	Видалення відходів	комунальна
24.	КП «Прилуkiteпловодопостачання»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
25.	ПАТ «Линовицький цукровий завод «Красний»	Виробництво цукру	колективна
26.	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	Транспортування природного газу	державна
27.	Щорське ПрАТ «Комунальник»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна

Забезпечення екологічної безпеки на потенційно небезпечних об'єктах вимагає технічного переоснащення виробництва з впровадженням новітніх ресурсо- та енергозберігаючих технологій, посилення нагляду за

неухильним виконанням вимог промислової безпеки на потенційно небезпечних об'єктах та удосконалення законодавства з питань екологічної безпеки.

9.3 Радіаційна безпека

9.3.1 Стан радіаційного забруднення Чернігівщини

Чернігівщина відноситься до найбільш уражених чорнобильським лихом областей України. Майже вся територія області в різній мірі зазнала радіоактивного забруднення. Формування радіоактивного забруднення території області після аварії на Чорнобильській АЕС відбувалось, коли в складі газо-аерозольної фази переважали легко летючі радіоактивні елементи, головними з яких були радіоізотопи йоду та цезію. На відстані до 50 км від реактора в Чернігівському та Ріпкинському районах області утворився ряд невеликих по площі аномалій з щільністю забрудненості цезієм-137 більше, ніж 5 Кі/км², а на окремих ділянках – понад 15 Кі/км². Таким чином, основними радіонуклідами, які визначають радіаційний стан на забрудненій території, є цезій-137 і стронцій-90.

Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС в зонах радіоактивного забруднення знаходиться 244 населених пунктів на території семи районів області (Козелецький, Корюківський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський, Семенівський, Сосницький, Чернігівський), де на початку 2012 року проживало 83,2 тис. осіб, з них 13,9 тис. дітей.

Всього на території Чернігівської області проживає 86,4 тис. громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в тому числі 16,2 тис. дітей та 4,8 тис. інвалідів Чорнобиля.

Майже 1735 тис. га території області зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС і потребує екологічного оздоровлення та проведення комплексу протирадіаційних заходів, в тому числі 42,9 тис. га сільськогосподарських угідь.

Спостереження за щільністю забруднення ґрунту і рівнями забруднення рослинної продукції радіонуклідами проводиться з 1986 року Чернігівською філією ДУ «Держґрунтохорона» в чотирьох районах області на 6 стаціонарних пунктах.

Моніторинг радіологічних даних проводиться в ґрунті та рослинницькій продукції, які характеризуються такими показниками:

рівень гама-фону – 8-10 мкР/год;

щільність забруднення радіо цезієм – 0,28-0,72 Кі/кв.км;

щільність забруднення радіостронцієм – 0,08-0,30 Кі/кв.км

За результатами дозиметричних вимірювань гамма-фон в забруднених районах на сьогодні складає від 8 до 40 мкР/год.

В цілому погодно-кліматичні та ландшафтно-геохімічні особливості забруднених територій області (велика кількість земель з торф'яно-болотяними та дерново-підзолистими ґрунтами в умовах підвищеної

зволоженості) сприяють підвищенню біологічної доступності радіонуклідів та міграції їх по біологічних ланцюжках.

В залежності від рівнів забруднення ґрунту радіонуклідами, ландшафтно-геохімічних особливостей забруднених територій здійснюється перехід радіонуклідів з ґрунту в рослини. Визначення кількості забрудненої продукції дозволяє скласти оцінку радіаційної ситуації регіону. Динаміка рівнів забруднення радіоцезієм рослинної продукції вказує на те, що в останні роки не спостерігається їх суттєвого зниження, в основному вони стабілізувались. Незважаючи на переважно низькі рівні забруднення радіонуклідами харчової продукції місцевого виробництва, ще відмічаються випадки перевищення допустимих рівнів (ДР-2006) вмісту радіоцезію в продукції тваринного і рослинного походження. Ці випадки реєструються в своїй більшості у господарствах контрольованої зони, розміщених на територіях з забрудненістю ґрунту більше 1 Кі/кв.км.

На здійснення заходів з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи протягом 2012 року по видатках, що фінансуються через МНС України, в область надійшло 7723,89 тис. гривень.

За 2012 рік виконані роботи з дослідження 5125 зразків сільськогосподарської та харчової продукції; перевищення допустимого рівня вмісту радіонуклідів виявлено в 8 зразках грибів сушених з с.Кротинь (4), с.Зубахи (2) та с.Сенюки (2) Ріпкинського району.

На виконання Указу Президента України від України від 11 жовтня 2010 року № 937 «Про заходи, пов'язані з 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи» в Україні у 2011-2012 роках здійснювалася реалізація передбачених даним розпорядчим документом заходів щодо перегляду меж зон радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій. Проводилася дозиметрична паспортизація населених пунктів, розташованих на вказаній території. Взагалі, Експертною групою Національної комісії з радіаційного захисту населення України підготовлено 12 експертних висновків про радіологічний стан 2163 населених пунктів (далі – Експертні висновки), які узгоджено з усіма суб'єктами експертизи, а саме: Національною академією наук України, центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах охорони здоров'я, управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення, охорони навколишнього середовища, безпеки використання ядерної енергії, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі та схвалено Національною комісією з радіаційного захисту населення України.

Згідно з Експертним висновком про радіологічний стан населених пунктів Чернігівської області від 26.12.2012 року № 12, що схвалений Національною комісією з радіаційного захисту населення України, до зони гарантованого добровільного відселення (третя зона) віднесено один населений пункт області (с. Локотьків Чернігівського району), з якого

повністю відселені мешканці та який взагалі знято зі статистичного обліку в 2001 році. До зони посиленого радіологічного контролю (четверта зона) віднесено 29 населених пунктів області із 252, раніше віднесених до зон радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи згідно з постановою Кабінету Міністрів УРСР від 23 липня 1991р. № 106 та розпорядження КМУ від 12.01.93 № 17-р.

Радіаційний вплив, причиною якого можуть бути окремі виробництва, об'єкти і матеріали, є одним із найбільш небезпечних техногенних факторів, які мають негативний вплив на умови життя населення і навколишнє середовище. В Чернігівській області відсутні підприємства атомної енергетики, підприємства по видобуванню та переробці уранових руд, спецкомбінати та пункти по захороненню радіоактивних відходів. Проте, існують об'єкти, що використовують у господарській, медичній та науковій діяльності джерела іонізуючого випромінювання (ДІВ) і які потребують постійного контролю стану радіаційної безпеки.

Джерела іонізуючого випромінювання використовуються у вигляді радіоактивних речовин або генеруючих іонізуюче випромінювання пристроїв у медицині, промисловості, будівництві, наукових дослідженнях та інших галузях господарства. На підприємствах, в установах та організаціях області наявні лише закриті ДІВ (за винятком медичних закладів), рентгенапарати, еталонні та контрольні джерела.

За даними обласного центру радіаційного захисту та оздоровлення населення, у медичних закладах області системи МОЗ на кінець 2012 р. під наглядом перебували 8,8 тис. ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС (I група первинного обліку), 1,4 тис. осіб, евакуйованих із зони дії радіації (II група), 56,6 тис. осіб, які проживали або проживають на територіях, що підлягають нагляду (III група), 15,0 тис. дітей, батьки яких належать до названих вище категорій (IV група) та 332 дитини, народжені від осіб IV групи обліку. Усі вони майже повністю (від 88,9% до 100%) пройшли медичний огляд. Однак здоровими визнано лише 1,1% оглянутих лікарями ліквідаторів, 2,2% – евакуйованих, 6,4% – осіб III групи обліку, 14,6% – IV групи та 38,6% дітей, які народилися від осіб IV групи обліку.

Захворюваність серед постраждалих у 2012 р. становила 71,8 тис. випадків уперше встановлених діагнозів на кожні 100 тис. осіб, що перебували на обліку. Найбільш розповсюдженими були хвороби органів дихання (36,1 тис. випадків), системи кровообігу (5,6 тис.), шкіри і підшкірної клітковини (4,3 тис.), кістково-м'язової системи та сполучної тканини (4,0 тис.), сечостатевої системи (3,5 тис.) тощо.

Населення, яке зазнало шкоди від Чорнобильської катастрофи, забезпечувалося санаторно-курортними послугами. У 2012 р. в санаторно-курортних закладах відпочили та зміцнили здоров'я 3,6 тис. осіб. До програми покращання здоров'я «чорнобильців» були залучені також реабілітаційні центри та інші заклади. Надавалася допомога амбулаторно та в стаціонарі.

Головним шляхом забезпечення радіаційної безпеки має бути забезпечення надійного контролю за станом радіаційної безпеки сховищ радіоактивно забруднених відходів дезактивації та під час використання джерел іонізуючого випромінювання.

Для поліпшення радіаційної ситуації, забезпечення зменшення накопичення радіонуклідів в організмі людини, обмеження надходження радіоактивних речовин з продуктами харчування місцевого виробництва необхідно відновити фінансування та виконання заходів з реабілітації території, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Це вапнування, внесення достатньої кількості в необхідних співвідношеннях мінеральних добрив, застосування органічних добрив, які забезпечують бездефіцитний баланс гумусу в ґрунті, докорінне та поверхневе поліпшення природних кормових угідь, формування структури посівних площ з культур, які здатні менше накопичувати радіонукліди і таке інше. Значна нерівномірність, плямистість щільності забруднення ґрунту, істотна варіабельність його агрохімічних показників, а, отже, і нерівномірність забруднення пасовищного корму вимагає більш детального обстеження пасовищ, що дасть можливість уникнути використання найбільш забруднених площ.

9.3.2. Поводження з радіоактивними відходами

Основна маса радіоактивних відходів, накопичених в області, утворилась в результаті закінчення терміну експлуатації ДІВ, які використовувались на підприємствах, в установах та організаціях.

Спеціальну діяльність по поводженню з радіоактивними відходами, що утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання в народному господарстві, виконує Державне об'єднання «Радон», яке має у своєму складі 6 міжобласних спеціалізованих комбінатів. Територіально Чернігівська область закріплена за Київським міжобласним спецкомбінатом.

Основна маса радіоактивних відходів, накопичених в області, утворилась в результаті проведення дезактивації території і споруд. На території області розташовано 3 сховища радіоактивно забруднених відходів дезактивації (СРЗВд), утворених під час проведення робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – «Корюківське», «Семенівське», «Ріпкинське». Всі ці об'єкти знаходяться на післяексплуатаційному обслуговуванні в державному об'єднанні "Радон", що включає контроль за їх технічним та радіаційним станом.

Радіаційний стан сховищ відходів дезактивації задовільний, параметри радіаційного контролю не перевищують, узгоджені обласною станцією «Рівні радіоактивного забруднення поверхні об'єктів, які знаходяться на обліку та контролі державного об'єднання «Радон». Незадовільний технічний стан сховищ відходів дезактивації

«Ріпкинський» та «Семенівський» пояснюється відсутністю, знищенням або розкраданням огорожі, в'їзних воріт.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Промисловий комплекс Чернігівщини (основне коло) налічує близько 250 працюючих підприємств.

Промисловим комплексом формується більше 25,0 % відсотків валової доданої вартості області, задіяно 19,3 % працюючих, середньооблікова чисельність яких складає 42,6 тис. чол., у тому числі у розрізі галузей:

- Добувна промисловість – 3,6 тис. осіб ;
- Переробна промисловість – 29,9 тис. осіб;
- Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – 9,1 тис. осіб.

Основні соціально-економічні показники (за статистичними даними)

	2000	2005	2009	2010	2011	2012
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) ¹ , млн.грн.	3073	7627	14636	17008	21165	...
у розрахунку на одну особу, грн.	2407	6474	13121	15406	19357	...
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	125,7	109,9	112,7	109,5	103,6	98,8
Продукція промисловості ² , млн.грн.	2820	6107	10571	12116	15198	141823
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010р.), млн.грн.	6256	6966	7520	6511	8455	9152
рослинництва	3562	4121	5106	4178	6166	6824
тваринництва	2694	2845	2414	2333	2289	2328
Капітальні інвестиції ⁴ , млн.грн.	1891	2397	2737
Прийняття в експлуатацію загальної площі житлових будинків, тис.м ²	95	153	105	160	158	191
Перевезення вантажів усіма видами транспорту ⁵ , млн.т	13,4	15,6	12,4	12,5	13,3	12,9
Відправлення (перевезення) пасажирів усіма видами транспорту ⁶ , млн.	193,7	166,0	140,2	137,6	115,3	133,7
Зовнішня торгівля товарами та послугами, млн.дол. США						
експорт	133,6	253,7	302,6	331,0	425,8	550,3
імпорт	177,1	260,5	342,3	401,1	603,0	571,6
Роздрібний товарооборот підприємств (у фактичних цінах), млн.грн.	715,7	1578,1	3710,6	4385,0	5463,8	293,4
Обсяг реалізованих послуг ⁷ , млн.грн.	298,5	931,9	2374,1	2533,2	2864,1	3125,2
Кількість наявного населення (на кінець року), тис. осіб	1262,1	1168,4	1109,7	1098,2	1088,5	1077,8

¹ За 2000р. – валова додана вартість.

² За 2000р. – обсяги виробництва у фактичних цінах, з 2005р. – обсяги реалізації у фактичних цінах (без ПДВ, акцизу).

³ Дані попередні.

⁴ Капітальні інвестиції обліковуються по підприємствах-юридичних особах за їх основним видом діяльності та територією місцезнаходження (юридичною адресою).

⁵ З 2005р. – з урахуванням комерційних вантажних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями.

⁶ З урахуванням обсягів пасажирських перевезень, виконаних суб'єктами малого бізнесу.

Займаючи 5,3 % території, де проживає 2,4 % населення України, область забезпечує виробництво понад 80 % вовняних тканин, близько 20 % загальнодержавного видобутку нафти, майже 10% макаронних виробів, єдиний серійний виробник в Україні протипожежного обладнання та пожежних машин, високоякісних поліграфічних фарб, оплетеної еластомірної нитки, крім того, формує значний сегмент в загальнодержавному виробництві пива, тютюнових виробів та шпалер.

У структурі реалізованої промислової продукції найбільша питома вага належить виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (48,4%), виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води (14,8 %), целюлозно-паперовому виробництву, видавничій діяльності (9,8 %), машинобудуванню (5,9 %), Помітне місце займає легка, хімічна та нафтохімічна промисловості, виробництво продуктів нафтоперероблення.

Порівняно з 2011 р. зросло виробництво ковдр та пледів, при цьому менше вироблено тканин, постільної білизни та взуття.

В обробленні деревини та виробництві виробів із деревини випуск промислової продукції проти 2011 р. становив 91,9 %. За рік збільшилося виробництво деревини уздовж розпиляної чи розколотої, менше вироблено піддонів дерев'яних, паркету з деревини листяних порід.

На підприємствах целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності обсяг промислової продукції становив 99,2%. Більше вироблено паперу та картону, коробок, ящиків та сумок із гофрованих паперу та картону, надруковано книг та газет, зменшилося виробництво шпалер.

10.2 Вплив на довкілля

Промисловий комплекс має першорядне місце серед забруднювачів навколишнього природного середовища відходами, викидами, стічними водами всіх видів виробництв, сільського та комунального господарств населених пунктів регіону та держави загалом.

Три підприємства області: КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради, КЕП «Чернігівська теплоелектроцентраль ТОВ фірми «ТехНовА» та ПАТ «Чернігівське Хімволокно», входять до «Переліку 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні» внаслідок виробничої діяльності, розробленого Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

Виключити повністю вплив антропогенної діяльності на стан довкілля в сучасних умовах нереально. Однак можливо і необхідно систематично вдосконалювати діючі, та впроваджувати нові норми й

правила забезпечення гармонійного існування людини в природній системі.

Одним з перспективних напрямів такого вдосконалення повинна стати систематизація і широке впровадження нормативно-правових актів щодо стандартизації в сфері використання, збереження та охорони довкілля.

10.2.1 Гірничодобувна промисловість

На території Чернігівської області проводиться використання підконтрольних кар'єрів та розробка гірничо-видобувних підприємств області. Дана діяльність представлена підприємствами «Чернігівторф». Видобування вуглеводнів (нафти): Прилуцьке нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», ПАТ «Укрнафта». Видобування неенергетичних матеріалів – видобування крейди: ПАТ «Н.-Сіверський завод будівельних матеріалів»; видобування піску та глини: ТОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків».

До підприємств добувної промисловості Чернігівської області (крім паливно-енергетичних підприємств), що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2012 році (за статистичними даними), відноситься 1 суб'єкт господарювання. Ним в повітря області викинуто 19,465 т забруднюючих речовин.

10.2.2 Металургійна промисловість

У металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів обсяг продукції становив 79,8 %, на підприємствах машинобудування – 87,1 % проти 2011 р. Збільшилося виробництво устаткування електросигнального, для фільтрування й очищення рідин та для птахівництва, низьковольтної електричної апаратури, верстатів для оброблення дерева, менше вироблено автобусів, пожежних машин.

У виробництві та розподіленні електроенергії обсяг промислової продукції проти 2011р. збільшився на 0,4%.

До підприємств металургійної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2012 році (за статистичними даними) відноситься 1 суб'єкт господарювання. Ним в повітря області викинуто 691 т забруднюючих речовин.

10.2.3 Хімічна та нафтохімічна промисловість

У хімічній промисловості обсяг виробництва продукції порівняно з 2011 р. збільшився на 14,1 %. Зросло виробництво пластмас у первинних формах, шампунів, менше вироблено фарб та лаків на основі полімерів, хімічних волокон, штучних оболонок із затверділих протеїнів.

На підприємствах із виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції її випуск порівняно з 2011 р. становив 82,4 %.

Більше вироблено сухих сумішей будівельних та бетонів.

Зменшилося виробництво керамічної невогнетривкої цегли, елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу.

До підприємств хімічної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2012 році (за

статистичними даними) відносяться 3 суб'єкти господарювання. Ними в повітря області викинуто 4,5 т забруднюючих речовин.

ПАТ «Чернігівське Хімволокно» було одним з найбільших підприємств серед об'єктів хімічної промисловості області.

Основна діяльність, яка призводила до значних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря – це виробництво

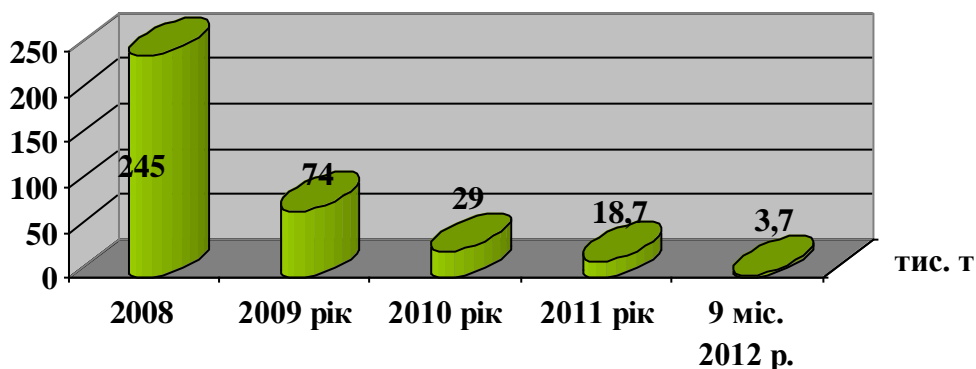
поліамідної нитки для корду та технічних виробів; поліамідної текстильної нитки і волокна; нитки «Анід» для кордних тканин та технічних виробів.

Вживались заходи щодо приведення діяльності ПАТ «Чернігівське Хімволокно» з небезпечними хімічними речовинами

у відповідність до вимог діючого законодавства, зокрема в частині дотримання дозвільного принципу поведіння з зазначеними речовинами.

Підприємство взято на державний облік в сфері охорони атмосферного повітря. Ним забезпечено розробку та погодження з обласною Держекоінспекцією паспортів пилогазоочисного устаткування.

Динаміка викидів ПАТ «Чернігівське Хімволокно» в атмосферне повітря за останні 5 років склала (тис. тонн):

Протягом 2012 року підприємство не працювало. У зв'язку зі зменшенням замовлень споживачів на продукцію підприємства зупинено основне виробництво та підлеглі структурні підрозділи. Виробнича діяльність підприємства проводилась лише епізодично і в окремих структурних підрозділах. В зв'язку з зупинкою підприємства, скидання виробничих стічних вод у мережу зливової каналізації не здійснювався, в р. Білоус проводився скид лише дощових вод.

10.2.4 Харчова промисловість

Харчова та переробна промисловість, як і багато інших галузей

народного господарства, є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище. Виробництво харчових продуктів супроводжується утворенням рідких, газоподібних та твердих відходів, що забруднюють гідросферу, атмосферу та ґрунти.

На підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів обсяг промислової продукції зріс на 2,4%.

Порівняно з 2011 р. на 55,2% зросло виробництво свіжої чи охолодженої свинини, на 41,9% – крохмалів, крім модифікованих, на 39,5% – сухих молока й вершків, на 21,8% – солоних оселедців, на 20% – обробленого рідкого молока, на 15,7% – круп, на 11,3% – вершкового масла та кисломолочних продуктів, на 8,9% – нерафінованої соняшникової олії. Менше вироблено жирних сирів, борошна, цукру, хлібобулочних, ковбасних та макаронних виробів.

До підприємств харчової промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2011 році (за статистичними даними), відносяться 43 суб'єкти господарювання.

Ними в повітря області викинуто 590 т забруднюючих речовин.

Але основною проблемою екології харчових виробництв є проблема води. Усі підприємства потребують велику кількість води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (пивоварна, спиртова, цукрова), для миття обладнання та інших цілей. Більшість цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та надходить у навколишнє середовище.

На даний час на більшості харчових підприємств Чернігівської області застарілі, неефективні очисні споруди. Підприємства харчової промисловості скидають стічні води у водні об'єкти недостатньо очищеними.

Економічний механізм забезпечення безпеки довкілля не достатньо ефективний і не стимулює підприємства до організації ділень з очищення стічних вод.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Для забезпечення покращання результатів в сфері охорони навколишнього природного середовища виробничо-господарська діяльність повинна базуватись на принципах: невиснажливого використання природних ресурсів; впровадження нових технологій, які забезпечують економію енергетичних і матеріальних ресурсів, утилізацію і повторне використання відходів; виробництва екологічно чистої продукції, яке характеризується незначним (екологічно безпечним) впливом на навколишнє природне середовище і людину; екологічного аудиту території і підприємств та моніторингу за станом природних ресурсів і якістю компонентів навколишнього середовища.

Результатів можна досягти шляхом забезпечення сталого (збалансованого) розвитку регіону; невиснажливого використання природних ресурсів, збереження і відновлення природного середовища під час господарської діяльності; врахування екологічних вимог і обмежень при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку територій і видів виробничо-господарської діяльності; зниження рівнів забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод, ґрунтів; безпечного для людей і навколишнього середовища поводження з промисловими відходами; проведення екологічного аудиту території і підприємств; створення ефективної системи моніторингу навколишнього природного середовища;

За 2012 рік Держуправлінням видано 186 дозвіл на спецводокористування; 287 дозволів – з метою нормування та регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; 452 суб'єктам господарювання видано дозволи на розміщення відходів та погоджено ліміти на утворення та розміщення відходів для подальшого стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій.

На КЕП «Чернігівська теплоелектроцентраль ТОВ фірми «ТехНова» у 2012 р. проведені природоохоронні заходи, спрямовані на зменшення викидів забруднюючих речовин у повітря, а саме: ремонт золоуловлювачів котлів №2 і №4 з частковою заміною футеровочного шару у чотирьох циліндрах; ремонт основних пальників котлів №2 і №4 із заміною водоохолоджувальних контурів котла №2; заміна скидних вихідних кромок по причині їх обгорання; ремонт золоуловлювачів котла №1; ремонт газоходів котла №3; проводилися поточні ремонти золоуловлювачів котлів №1 - №4.

На підприємстві розроблено техніко-економічне обґрунтування реконструкції та модернізації підприємства з монтажем газотурбінної установки та котла утилізатора, що дасть змогу значно зменшити час експлуатації вугільних котлів та зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік. Для досягнення затверджених Державних нормативів гранично допустимих обсягів викидів підприємством розроблено план заходів, реалізація якого закінчиться в 2017 році, при цьому планується зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік.

В червні 2012 року на сесії Чернігівської міської ради була прийнята стратегічна програма розвитку КЕП «Чернігівська ТЕЦ». Нею передбачається створення робочого проекту будівництва нового енергоблоку, який буде працювати по новій технології – технології циркуляційно-киплячого шару. Ця технологія повинна відповідати жорстким європейським вимогам з екології.

На Комунальному підприємстві «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради з метою запобігання додаткового забруднення очищених стічних вод м. Чернігова хлорорганічними сполуками, зменшення пригнічуючого впливу дезинфіканту на процеси доочистки в біоставках та створення безпечних умов праці, проведена заміна знезараження стічних вод з хлорного на ультрафіолетову стабілізацію – встановлено ультрафіолетові установки типу InLine 16000 фірми BERSON.

Також протягом 2012 року підприємством проведено природоохоронні заходи щодо покращення екологічного стану довкілля: ремонт огорож санітарних зон, підтримка в належному санітарно-технічному стані зон суворого режиму на артсвердловинах, загальною вартістю 415,5 тис. грн. За кошти підприємства (4 млн. 134 тис. грн.) вивезено 49,9 тис. т мулу з мулових карт очисних каналізаційних споруд. Здійснено будівництво напірного каналізаційного трубопроводу по намівній території «Лисковиця» від гідрокар'єру до вул. Ушинського (вартість заходу 300,0 тис. грн. з місцевого бюджету). Проведено роботи по капітальному та поточному ремонту каналізаційних очисних споруд (538,08 тис. грн.), своєчасно вивозяться тверді побутові відходи з території об'єктів (14,4 тис. грн. – кошти підприємства).

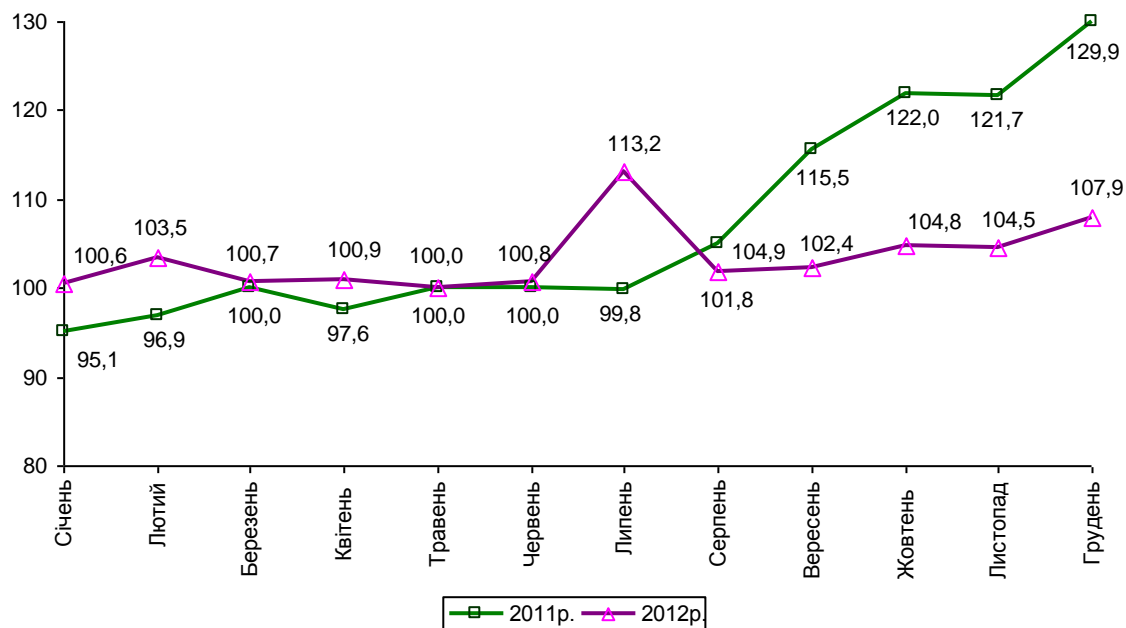
У Всесвітній день захисту навколишнього середовища в Чернігівському відділенні ПАТ «САН ІнБев Україна», в рамках реалізації проекту із захисту довкілля, введено в експлуатацію інноваційні споруди з очищення виробничих стічних вод. У цих спорудах застосовується передова технологія біологічної очистки стічних вод за допомогою біологічних компонентів – аеробного та анаеробного мулу, яка забезпечить максимально можливе очищення стічних вод відділення від забруднюючих компонентів. Шляхом проведення компанією системних дій в екологічному напрямі постійно скорочуються обсяги використання води для виробництва продукції, мінімізується вплив виробництва на довкілля.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1 Тенденції розвитку сільського господарства

За попередніми розрахунками, у 2012 р. індекс обсягу виробництва продукції сільського господарства порівняно з 2011 р. становив 107,9%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 117,9%, у господарствах населення – 95,9%.

Зміни обсягів сільськогосподарського виробництва
(наростаючим підсумком у % до відповідного періоду попереднього року)

Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва порівняно з 2011 р. становив 110,3%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 120,2%, господарствах населення – 95,5%.

За попередніми даними, в області господарствами всіх категорій у 2012 р. одержані 2927,5 тис.т зерна (на 18,0% більше обсягу 2011 р.), з них сільськогосподарськими підприємствами вироблені 2772,2 тис.т (94,7% загального збору), господарствами населення – 155,3 тис.т (5,3%). У 2012р. з одного гектара намолочено 43,1 ц зернових (у 2011 р. – 38,4 ц).

У загальному виробництві зернових культур провідне місце належить кукурудзі – 66,4%, пшениці – 18,3%, житу – 5,7%, ячменю – 4,3%. Насіння соняшника намолочено 189,4 тис.т, що на 37,4% більше, ніж у 2011 р.

Цукрових буряків (фабричних) зібрано 555,9 тис. т (на 2,1% більше обсягу 2011 р.). Виробництво овочів становило 207,8 тис. т (102,0% рівня 2011 р.), картоплі накопано 1630,8 тис.т (92,9%). Традиційно основними виробниками картоплі та овочів залишаються господарства населення. Їх частка становить, відповідно, 90,8% та 95,9%.

Плодів та ягід зібрано 15,1 тис.т (на 5,5% більше, ніж у 2011 р.).

11.2 Вплив на довкілля

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Основним критерієм родючості ґрунтів при всіх її складових, з практичної точки зору, є величина врожаю сільськогосподарських культур, як функції природних і набутих властивостей, зумовлених складною системою ґрунтових процесів, які регулюються цілеспрямованою діяльністю людини. Родючість ґрунту має також важливе природоохоронне значення, збільшуючи цінність земель сільськогосподарського призначення не тільки як об'єктів виробництва, але і як компонентів біосфери.

Охорона земельних ресурсів від деградації – одна з найважливіших проблем сучасності. Необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його і найбільш економно витратити ресурси, відповідно до планового врожаю. Слід пам'ятати, що родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс потребує систематичного поповнення використаних речовин.

Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

Згідно із статистичними даними під урожай 2012 року в сільськогосподарських підприємствах області було внесено 71,9 тис. тонн поживних речовин мінеральних добрив, що на 10,3 тис. тонн більше, ніж у попередньому році. Приріст обсягів застосування туків відбувся, в основному, за рахунок азотних добрив. Внаслідок цього режим живлення рослин формується незбалансованим. При рекомендованому співвідношенні N:P:K = 1,0:0,8:1,0, фактично у 2012 році воно становило 1,0:0,19:0,21.

Значна перевага в обсягах застосування туків на користь азотних добрив призводить до нераціонального, малоефективного їх використання, подальшого підкислення ґрунтів, збільшення їх забур'яненості. Удобрена площа мінеральними добривами склала 74% від загальної посівної площі, яка збільшилась порівняно із 2011 роком майже на 83 тис. га. Якщо в Бобровицькому, Борзнянському, Варвинському, Куликівському, Ніжинському, Срібнянському районах удобрена площа становить 82-95%, то в Городнянському, Корюківському, Менському та Семенівському районах вона не перевищує 52% від загальної посівної площі.

В середньому по області на 1 гектар посівної площі було внесено 79 кг поживи, з них: азоту – 56, фосфору – 11, калію – 12 кг.

Найменші обсяги мінеральних добрив застосовують у Поліських районах, ґрунти яких потребують їх найбільше (табл. 11.2.1).

Аналіз рівня застосування мінеральних добрив в 2012 році, порівняно з попереднім, показав, що 15 районів області збільшили обсяги застосування туків, шість - допустили їх зменшення.

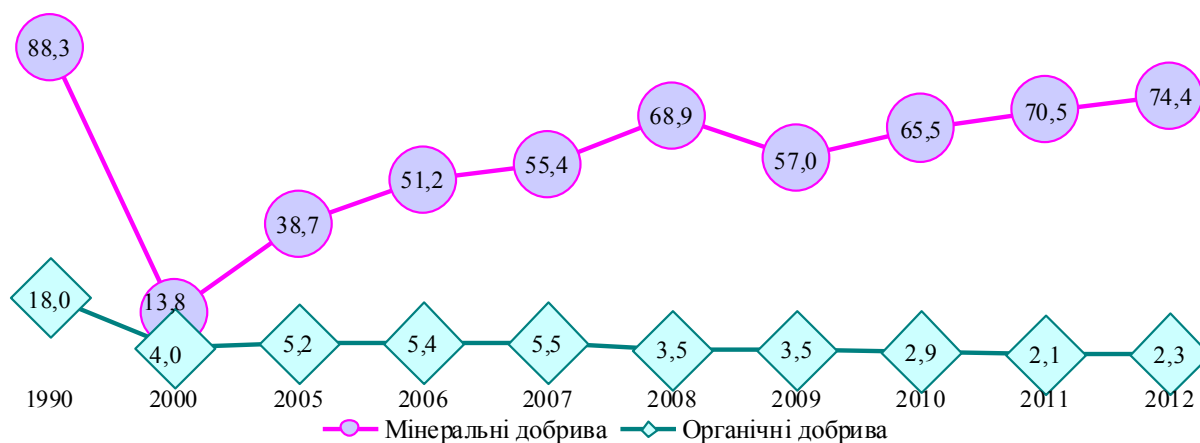
Якщо в Варвинському районі рівень застосування туків досяг, в середньому, 126 кг/га, Прилуцькому – 103, Бобровицькому – 97, Срібнянському – 92, то в Городнянському, Менському та Сосницькому районах він не перевищує 50 кг/га.

Таблиця 11.2.1 – Внесення мінеральних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами

	2001	2009	2010	2011	2012
Загальна посівна площа, тис. га	908,3	773,8	774,9	846,7	912,6
Мінеральні добрива:					
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	166,5	432,9	548,4	615,7	718,9
У тому числі:					
азотних, тис. ц	132,5	313,3	409,5	443,7	509,4
фосфорних, тис. ц	19,3	57,9	72,9	80,7	99,7
калійних, тис. ц	14,7	61,7	66,0	91,3	109,8
азотно-фосфорно-калійних, тис. ц					
Удобрена площа під урожай, тис. га	224,3	441,4	507,3	596,6	679,3
% удобреної площі	25	57	65	70	74
Внесено на 1 га, кг	18	56	71	73	79
У тому числі:					
азотних, кг	14	40	53	52	56
фосфорних, кг	2	8	9	10	11
калійних, кг	2	8	9	11	12
азотно-фосфорно-калійних, кг					

Інформація щодо внесення мінеральних та органічних добрив наведена на рис. 11.2.1.

Рис.11.2.1. Питома вага удобрених площ під урожай сільськогосподарських культур

Враховуючи, що за рахунок добрив формується понад 50% приросту урожаю, то використання добрив є пріоритетним напрямком в агротехнологіях.

Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунту елементами живлення обумовили починаючи з 1993 року формування гостродефіцитного балансу поживних речовин та гумусу.

11.2.2 Використання пестицидів

За інформацією обласної Державної фітосанітарної інспекції на території Чернігівської області було використано пестицидів і біопрепаратів та їх залишки за 2012 рік (загальні зведені дані по групах):

(тонн)				
Найменування груп засобів захисту рослин	Залишок на 01.01.2012 року	Надійшло в область в 2012 році	Використано за 2012 рік	Залишок на 01.01.2013 року
Інсектициди та акарициди	-	115,939	115,939	-
Фунгіциди	5,035	168,467	173,502	-
Препарати для протруювання насіння	-	99,919	99,919	-
Гербіциди	0,2	952,155	952,355	-
Десиканти	-	160,804	160,804	-
Родентициди	-	23,6	23,6	-
Всього пестицидів	5,235	1520,884	1526,119	
Біопрепарати	-	18,79	18,79	-
Разом	5,235	1539,674	1544,909	-

За даними Чернігівської філії ДУ «Держґрунтохорона» визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів проводилось на сільськогосподарських угіддях, де відбирались сигнальні зразки.

В 2012 році на сільськогосподарських угіддях відібрано 136 зразків ґрунту. Із них в 10 зразках знайдені залишки ДДТ та симазину у ґрунтах Срібнянського району. Перевищень гранично допустимої концентрації не виявлено. Максимальний вміст залишкової кількості ДДТ становить 0,07мг/кг при ГДК – 0,1мг/кг, а симазину 0,02мг/кг при ГДК – 0,2мг/кг.

У досліджених 9-ти зразках рослинницької продукції на вміст залишкових кількостей пестицидів не виявлено.

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Наслідком меліорації, як правило, є суттєва зміна елементів водного балансу, особливо випаровування та річковий стік.

У Чернігівській області налічується 300,3 тис.га меліорованих земель, з них: 299,8 – осушуваних та 0,5 – зрошуваних. Крапельне зрошення – відсутнє.

На осушуваних землях збудовано закритий дренаж на площі 167,4 тис.га (56 %), системи з двобічним регулюванням – на площі 240,8 тис.га (80 %). Площа, яка захищається від підтоплення складає 25,6 тис.га.

За даними Деснянського басейнового управління водних ресурсів, експлуатацію державної міжгосподарської зрошувальної та осушувальної мережі області здійснюють сім міжрайонних управлінь водного господарства (МУВГ): Борзнянське МУВГ – 46,6 тис.га (зрошення – відсутнє); Ічнянське МУВГ – 27,3 тис.га (зрошення – 0,5 тис.га, осушуваних – 26,8 тис.га); Козелецьке МУВГ – 38,7 тис.га (зрошення – відсутнє); Корюківське МУВГ – 39,8 тис.га (зрошення – відсутнє); Ніжинське МУВГ – 54,8 тис.га (зрошення – відсутнє); Сосницьке МУВГ – 21,2 тис.га (зрошення – відсутнє); Чернігівське МУВГ – 71,9 тис.га (зрошення – відсутнє); та Чернігівська гідролого-меліоративна експедиція. В складі експедиції функціонує 17 експлуатаційних ділянок.

Протягом 2012 року міжрайонними управліннями укладено договори на регулювання водного режиму 24,8 тис.га осушуваних сільгоспугідь.

Гідромеліоративна інженерна інфраструктура міжгосподарської мережі забезпечує своєчасне відведення паводкових і надлишкових вод та регулювання водного режиму, що в свою чергу дозволяє своєчасно проводити сільськогосподарські роботи та не допускати підтоплення прилеглих до меліоративних земель населених пунктів. Зрошуване землеробство – один з основних водоспоживачів. Тут спостерігаються і найбільші безповоротні втрати води.

На меліорованих землях спостерігаються такі фактори погіршення екологічного стану водного середовища:

- корінна перебудова гідрологічного режиму річок;
- зменшення водності річок, їх обміління;
- посилення ерозійних процесів;
- загальне зниження рівня ґрунтових вод, висихання долин і заплав та припинення їх ролі як перехоплювачів пестицидів, органіки, забруднень та іншого теригенного матеріалу;
- втрата болотами і заболоченими лісовими масивами акумулятивних і водорегулюючих властивостей;
- різке погіршення якості вод;
- зменшення корисної біопродуктивності;
- зміни і збіднення поліської флори і фауни.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

У 2012 р. індекс обсягу виробництва продукції тваринництва порівняно з 2011 р. становив 101,3%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 108,6 %, у господарствах населення – 96,6 %.

Господарствами всіх категорій у 2012 р., за попередніми даними, реалізовані на забій 58,7 тис.т худоби та птиці (у живій вазі), що на 4,2 % менше, ніж у 2011 р., вироблені 581,3 тис.т молока (на 0,5 % більше) та 271,1 млн.шт. яєць (на 2,7 % більше).

Питома вага господарств населення в загальному виробництві м'яса становила 54,5%, молока – 62,5%, яєць – 84,8%.

За розрахунками, на 1 січня 2013 р. загальне поголів'я великої рогатої худоби налічувало 244,7 тис. голів (на 2,5 % більше, ніж на 1 січня 2012р.), у т.ч. корів – 134,4 тис. (на 1,2 % менше), свиней – 202,5 тис. (на 2,0 % менше), овець і кіз – 35,1 тис. (на 0,9 % більше), птиці всіх видів – 3671,9 тис. голів (на 0,5 % менше).

У господарствах населення утримується 37,8 % від загальної чисельності в області великої рогатої худоби (у т.ч. корів – 56,8 %), 58,4 % – свиней, 88,9 % – овець і кіз та 86,8 % птиці.

В сільгосп підприємствах:

- вирощування м'яса худоби та птиці збільшено на 1,5 тис. т (4,5%).
- реалізація м'яса зменшилась на 0,7 тис. тонн (2,5%).

Виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах області збільшено на 22,1 тис. тонн (11,3%).

В середньому по області продуктивність дійної череди збільшилась на 464 кг (12,1%) і склала 4287 кг.

Поголів'я ВРХ у сільгосп підприємствах за 2012 рік у порівнянні з 2011 роком збільшилось на 2,5 тис. гол. або 1,7%.

Поголів'я корів у сільгосп підприємствах за 2012 рік у порівнянні з 2011 роком збільшилось на 0,3 тис. гол. або 0,5%.

Поголів'я свиней у сільгосп підприємствах за 2012 рік у порівнянні з 2011 роком збільшилось на 4,8 тис. гол. або 6,0%.

За 2012 рік по області у середньому на 100 корів отримано 78 телят, що на рівні 2011 року. Поросят на 100 основних свиноматок отримано у середньому 1338 голів, що більше на 369 голову ніж за 2011 рік.

Середньодобові прирости за 2012 рік ВРХ склали 516 г., що на 19 г. або 3,8% більше у порівнянні з минулим роком. Середньодобові прирости свиней склали 380 г., що на 36 г. або 10,5% більше у порівнянні з минулим роком.

Господарства населення.

За 2012 рік реалізовано худоби та птиці на забій 32,0 тис. тонн, що на 1,8 тис. тонн (5,3%) менше ніж за 2011 рік, вироблено молока 363,2 тис. тонн, що менше на 19,2 тис. тонн (5,0%), одержано яєць 229,8 млн. штук, що більше на 3,8 млн. штук (1,7%).

Поголів'я ВРХ за 2012 рік у порівнянні з 2011 роком збільшилось на 5,3 тис. гол. або 5,9%, корів зменшилось на 1,8 тис. гол. або 2,3%, свиней збільшено на 8,5 тис. гол. або 6,7%, поголів'я птиці збільшилось на 45,2 тис. гол. або 1,4%.

Інформація щодо розвитку тваринництва в області надана в додатку 4 (таблиці 11.2.4.1-11.2.4.3).

В області працюють 35 сучасних доїльних залів, потужності яких направлені на підвищення продуктивності худоби. У 2012 році введені в експлуатацію додаткові молочні комплекси на 1600 корів. На різних стадіях будівництва знаходиться біля 20-ти таких об'єктів.

11.3 Органічне сільське господарство

В 2012 році погіршилась ситуація з виробництвом і застосуванням органічних добрив. Порівняно з попереднім роком рівень внесення на 1га знизився на 0,1т і дорівнює 0,7т/га. Удобрено органікою лише 20,8 тис. га, що становить 2,3% від загальної посівної площі.

В 15 районах області органіки вносять менше 1т/га. Зовсім її не вносили в 2012 році 408 господарств (15%), ще 36 господарств (7%) внесли менше 1т/га.

Табл. 11.3.1 – Внесення органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами

	2001	2009	2010	2011	2012
Загальна посівна площа, тис. га	908,3	773,8	774,9	846,7	912,6
Органічні добрива:					
Всього внесено органічних добрив, тис. т	1608,8	833,7	697,6	704,1	676,1
Удобрена площа, тис. га	37,3	27,2	22,7	17,8	20,8
% удобреної площі	4,1	3,5	2,9	2,1	2,3
Внесено на 1 га, т	1,8	1,1	0,9	0,8	0,7

Науковими дослідженнями встановлено, що для бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах області необхідно вносити на 1га по 8-10 тонн органічних добрив. Проте таку кількість органічних добрив (гною) вносять лише 2% господарств.

Табл. 11.3.2 – Унесення органічних добрив під сільськогосподарські культури

(на 1 га посівної площі, т)

	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Унесено під усі посіви	10,1	1,8	1,5	1,4	1,4	1,1	1,1	0,9	0,8	0,7
у тому числі: зернові культури (без кукурудзи)	1,7	0,4	0,6	0,6	0,7	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4
пшениця	3,3	0,8	0,9	0,8	0,8	0,4	0,5	0,2	0,4	0,5
кукурудза на зерно	22,4	2,0	0,7	1,0	1,0	0,7	1,1	0,5	0,5	0,5
Технічні культури – всього	14,4	3,8	2,9	2,6	1,1	0,7	0,7	0,3	0,3	0,2
з них під: цукрові буряки (фабричні)	31,4	9,9	9,2	7,7	4,5	2,6	1,3	0,4	1,1	0,8

соняшник	–	0,8	0,2	1,2	0,8	0,3	1,0	0,7	0,3	0,1
Картопля	76,6	61,3	41,0	24,3	20,2	18,9	14,7	13,8	9,8	9,0
Овочі	57,9	12,2	11,4	7,4	8,8	6,6	3,4	0,9	7,3	2,2
Кормові культури	7,0	2,3	3,0	2,6	3,2	3,6	3,4	3,2	3,9	3,2
з них під: кукурудзу на силос і зелений корм	11,2	8,2	11,3	10,1	10,8	11,2	10,9	10,2	11,5	10,0

Для відтворення родючості ґрунтів в сучасних умовах, коли рівень застосування органічних і мінеральних добрив скоротився, виникла потреба пошуку доступних і малозатратних заходів збереження та відновлення родючості ґрунту, одним з яких є застосування елементів біологізації.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

12.1 Структура виробництва та використання енергії

До підприємств по виробництву та розподіленню електроенергії, газоподібного палива, тепла, води відносяться КЕП «Чернігівська теплоелектроцентральної ТОВ фірми «ТехНовА», ПАТ «Чернігівобленерго», КП електричних мереж зовнішнього освітлення «Облсвітло», ПАТ по газопостачанню та газифікації «Чернігівгаз», ПАТ «Облтеплокомуненерго», ТОВ «Ніжинтепломережі», КП «Бахмачтепломережі», Варвинська філія ПАТ «Володар», КП «Прилукитепло-водопостачання».

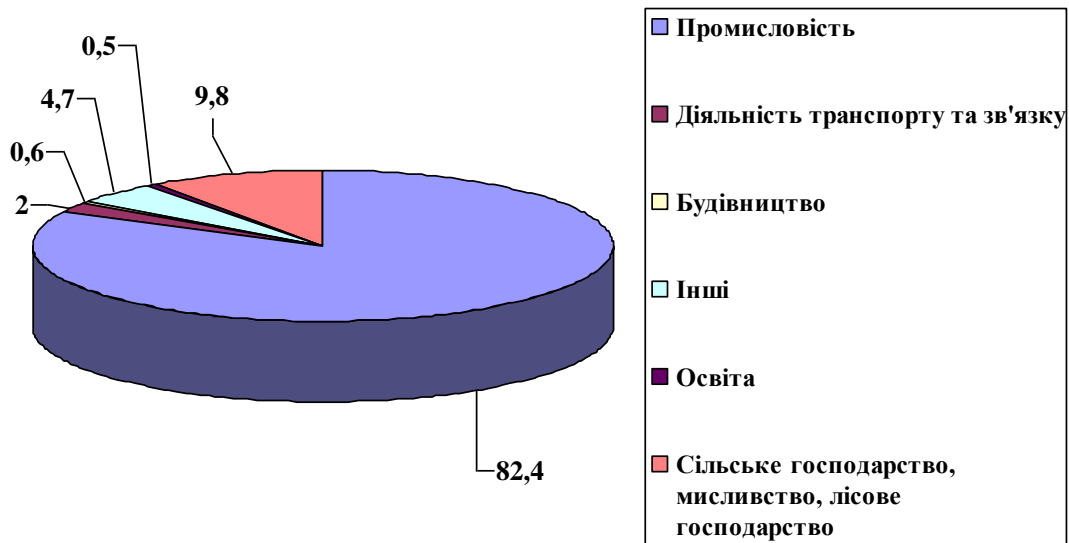
Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти на території області наведена таблиці:

	2000	2005	2009	2010	2011	2012
<i>Усього, тис.т умов. палива</i>	1872,9	2337,0	2204,9	2122,6	2088,1	2057,9
Вугілля кам'яне, тис. т	231,8	320,1	462,8	485,0	570,5	511,9
Торф неагломерований паливний, тис.т	65,3	60,2	34,0	41,6	39,6	38,6
Брикети і напівбрикети торф'яні, тис.т	25,9	25,6	11,2	13,9	10,6	12,0
Нафта сира, тис.т	142,8	183,5	181,9	135,8	108,8	101,8
Газ природний, млн.м ³	932,6	1232,9	992,4	1014,4	987,1	968,5
Дрова для опалення, тис.м ³ щільн.	223,8	249,5	242,8	205,3	204,9	225,6
Бензин моторний, тис.т	88,8	94,6	97,0	91,3	85,5	80,7
Газойлі (паливо дизельне), тис.т	106,0	97,5	97,5	93,7	100,7	107,6
Фракції середні інші, тис.т	2,7	1,7	1,3	0,6	0,7	0,5
Мазути топкові важкі, тис.т	9,4	2,0	2,8	2,3	1	1
Масла мастильні, тис.т	7,0	6,1	2,9	2,7	2,6	2,4
Пропан і бутан скраплені, тис.т	10,6	9,5	10,8	11,2	11,5	12,9
Бітум нафтовий і сланцевий, тис.т	2,0	15,0	14,0	6,5	8,7	3,8

Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Найбільшими споживачами паливно-енергетичних ресурсів залишаються підприємства промисловості.

Використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності підприємств у 2012 році (у відсотках) – найбільше в промисловості, найменше – в закладах освіти та інших:

Аналіз ситуацій щодо електрозабезпечення споживачів області свідчив про те, що відключення в розподільчих мережах виникали протягом року, в основному, в результаті пошкоджень повітряних ліній електромереж під час несприятливих погодних умов, через падіння дерев та гілок на проводи, налипання мокрого снігу, а особливо поривів вітру.

12.2 Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

На сьогодні енергоемність національної економіки у 3-4 рази більша, ніж у країн Європи (Польщі, Чехії, Угорщині) та більша ніж в країнах СНД – Казахстані, Російській Федерації, та Білорусії). Найбільшим споживачем сировини і паливно-енергетичних ресурсів і, відповідно, найбільшим виробником продукції у промисловості є гірничо-металургійний комплекс, енергоспоживання якого складає 65% відсотків від загального енергоспоживання в промисловості.

Серйозною проблемою є незадовільний технічний стан систем централізованого теплопостачання, що спричиняє великі втрати тепла, суттєві економічні збитки внаслідок частих аварій та значних обсягів ремонтних робіт.

В нашій державі продовжується реалізація Державної цільової економічної програми енергоефективності та розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки.

На території Чернігівської області упродовж 2012 року в усіх сферах суспільного виробництва, бюджетними установами області продовжували впроваджуватись енергозберігаючі заходи, відповідно рішення Чернігівської обласної ради від 11 вересня 2009 року «Про

Програму енергоефективності Чернігівської області на 2009-2015 роки». Дані заходи виконувались з метою зменшення питомих витрат органічного палива, збільшення обсягів використання альтернативних та поновлюваних джерел енергії, зменшення бюджетних видатків за спожиті енерготеплоносії. Виконання даної Програми, крім зниження обсягів енергоспоживання на 40%, дасть змогу скоротити валові викиди в атмосферу від стаціонарних джерел.

Очікувані результати регіональних програм по модернізації комунальної теплоенергетики України на 2012-2016 р.р. відображені в таблиці (за даними Інституту технічної теплофізики НАН України):

№	Регіон	Зменшення споживання газу, млн. м ³ /рік	Обсяг капіталовкладень, млн.грн.
1	АР Крим	84,7	906,1
2	Донецька обл.	285,9	2436,3
3	м. Севастополь	48,3	507,8
4	Харківська обл. та м. Харків	288,4	2916,4
5	Житомирська обл.	79,0	539,5
6	Дніпропетровська обл.	759,6	5568,4
7	Запорізька обл.	138,5	901,1
8	Черкаська обл.	67,7	450,3
9	м. Київ	573,9	6789
10	Київська обл.	92,7	1330,5
11	Миколаївська обл.	28,0	183,3
12	Тернопільська обл.	10,8	343,0
13	Кіровоградська обл.	20,9	249,6
14	Хмельницька обл.	135,5	463,0
15	Херсонська обл.	35,9	437,6
16	Вінницька обл.	73,5	535,136
17	Волинська обл.	39,3	334,2
18	Чернігівська обл.	27,3	419,6
19	Івано-Франківська	28,8	223,7
20	Закарпатська обл.	6,4	27,5
21	Рівненська обл.	40,5	294,8
22	Чернівецька обл.	24,2	116,2
23	Луганська обл.	113,0	1066,8
24	Львівська обл.	Очікуване зменшення споживання газу по областях : ~ 625,0	Очікуваний обсяг капіталовкладень по областям: ~ 1730
25	Полтавська обл.		
26	Сумська обл.		
27	Одеська обл.		
	РАЗОМ	~ 3627	28770

Із загального обсягу використаного вугілля в 2012 році в області, Чернігівською ТЕЦ використано більше 90%. На протязі останніх 5 років

зберігається тенденція зростання обсягів використаного підприємством твердого палива, а отже, і обсягів викидів.

Екологічну складову енергоефективності характеризують видові показники відносного рівня викидів шкідливих речовин від використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) у атмосферне повітря.

Викиди КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» в атмосферне повітря складають біля 30% від викидів стаціонарних джерел Чернігівської області та біля 90% від викидів по місту Чернігову. Вид палива, що використовується на протязі року, впливає на загальний об'єм викидів області.

Речовинами, які вносять вагомий кількісний вклад у сумарні викиди забруднюючих речовин підприємства та негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, є: зола, сполуки азоту, сполуки сірки та оксид вуглецю.

Основними споживачами палива в області були промислові та сільськогосподарські підприємства (79,4%) та 9,7% від загального обсягу споживання). У структурі споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за 2012 р. промислові підприємства були основними споживачами нафти, торфу, вугілля кам'яного, природного газу. Сільськогосподарські підприємства залишаються основними споживачами газойлів, масел мастильних та бензину моторного.

Найбільшими споживачами енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти в області залишаються підприємства та організації: м.Чернігова – біля 66% від загального використання, Варвинського району, міст Ніжин та Прилуки. Найменшими - Куликівського, Ніжинського, Сосницького, Срібнянського та Талалаївського районів.

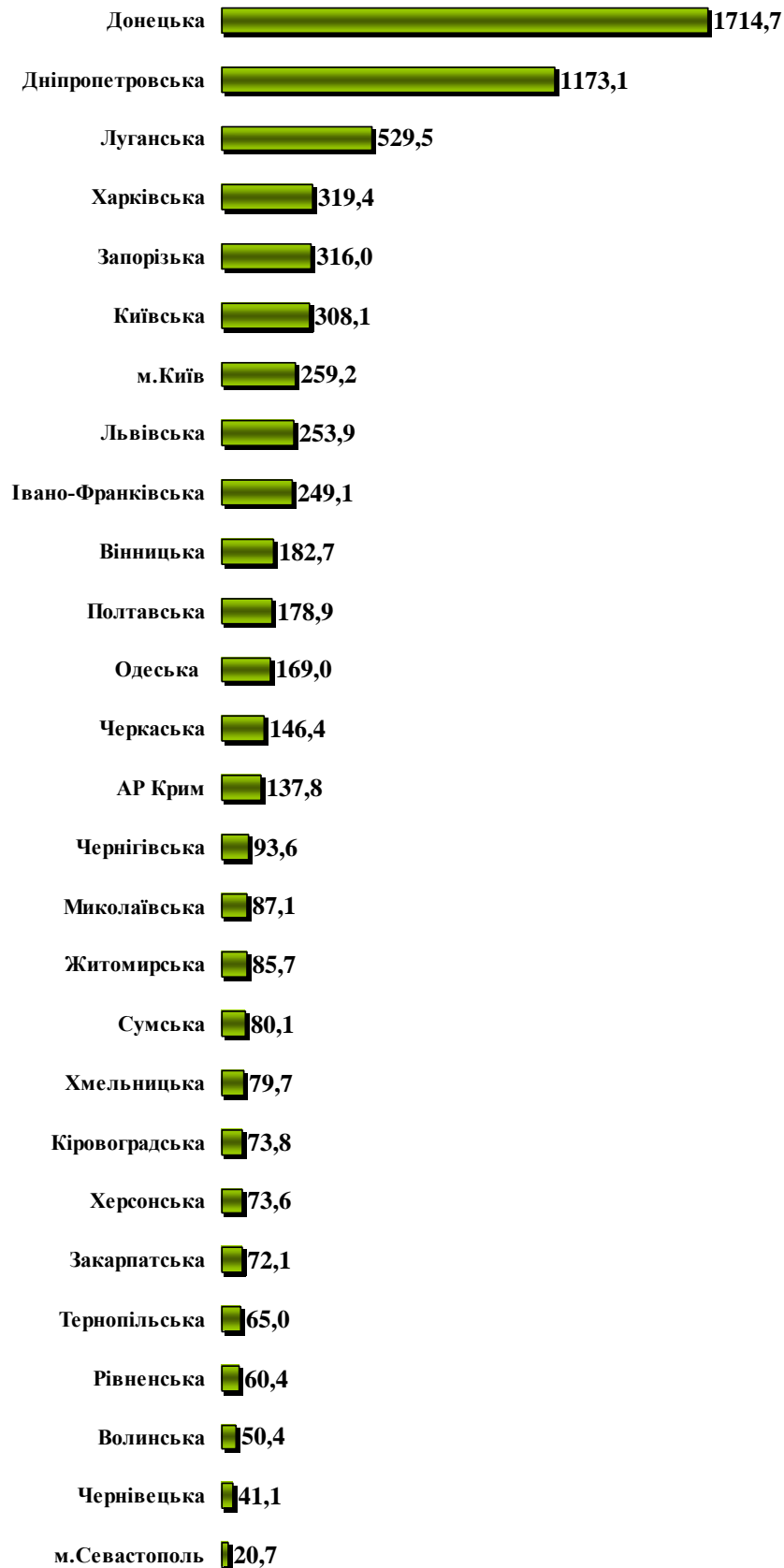
12.3 Вплив енергетичної галузі на довкілля

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, як і в попередні роки, мають підприємства електроенергетики, транспортування газу трубопроводами, добування природного газу, на які припадає майже 29 % загальних викидів забруднюючих речовин, або 57 % викидів від стаціонарних джерел забруднення.

Основними забруднювачами атмосферного повітря в Чернігівській області за 2012 рік є: Гнідинцівський газопереробний завод, Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, Мринське виробниче управління підземного зберігання газу.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за регіонами у 2012 році наведено в наступній діаграмі:

**Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за
регіонами, 2012 р. (тис. тонн)**

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в Чернігівській області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма ТехНова», викиди в атмосферне повітря якої складають біля 90% від викидів по місту Чернігову. Цьому, в першу чергу, сприяє збільшення обсягів використання твердого палива замість природного газу.

Одним з напрямків вирішення зазначених екологічних проблем є обмеження діяльності підприємства виключно потребами міста Чернігова.

Табл. 12.3.1 Обсяги утворення та накопичення золи на золовідвалах КЕП Чернігівська ТЕЦ

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяги утворення золи, тис. т	77,36	92,63	24,7	25,84	113,9	113,4

Одним з можливих напрямків вирішення проблеми накопичення золи є впровадження в будівельній галузі області технологій з використанням її як сировини, зокрема при виробництві шлакоблоків та будівництві автодоріг.

Золовідвали КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма ТехНова»

12.4 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Станом на 1 січня 2013 року в Україні встановлена потужність об'єктів енергетики, які виробляють електроенергію з відновлюваних джерел, складає 649 МВт. За 2012 рік ними вироблено 784,2 млн. кВт*год. електроенергії.

В 2012 році до об'єднаної енергетичної системи України було підключено об'єкти відновлюваної енергетики загальною встановленою потужністю 232,8 МВт, з яких найбільший внесок – 183,3 МВт – сонячні електростанції та 47,4 МВт – вітряні електростанції.

Підсумкова інформація про виробництво енергії об'єктами відновлюваної енергетики України у 2012 році

(за даними Ради міністрів АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та НКРЕ)

№ п/ п	Напрямок відновлюваної енергетики	Загальна кількість об'єктів відновлюваної енергетики	Встановлена потужність, МВт		Вироблено теплової енергії за 2012 рік, Гкал
			станом на 01.01.13	введена в 2012 році	
1	Сонячна енергетика	13 *	27,47	5,25	12 293
2	Геотермальна	2	1,36	0,00	3 277
3	Теплові насоси	30	3,30	0,24	4 781
4	Біомаса	141	395,65	24,54	741 956
Всього		186 *	427,79	30,04	762 307

В Чернігівській області впроваджується програма енергетичної безпеки та альтернативних видів палива. Насамперед, це стосується переведення бюджетних установ на альтернативні джерела опалення, в першу чергу, торф та відходи деревини, також вугілля. На Козелеччині, в інших районах, близько 15 об'єктів працюють подібним чином.

Розробляються проекти, що передбачають створення міні-ТЕЦ (на 10 і більше мегават), які генеруватимуть тепло, подачу його для опалення, будуть проводити генерацію електрики.

Серед відновлювальних джерел енергії в області споживаються дрова та відходи деревообробки, енергія малих рік (Седнівська мала ГЕС ВАТ ЕК «Чернігівобленерго»).

Седнівська ГЕС, після проведеної розконсервації та ретельного обстеження, дала перший струм у жовтні 1999 року.

На сьогодні понад 558 тис. кВт. годин додатково спрямовує щороку до енергетичної системи Чернігівщини.

**Інформація щодо об'єктів відновлюваної енергетики
станом на 01.01.2013 р.**

<i>Повне найменування суб'єкта господарювання, що має у користуванні об'єкт електроенергетики</i>	<i>Назва об'єкта відновлюваної енергетики, місце знаходження</i>	<i>Дата початку дії ліцензії</i>	<i>Встановлена потужність, МВт</i>		<i>Виробництво електроенергії у 2012 р., млн кВт·год</i>
			<i>загальна</i>	<i>введена в 2012 р.</i>	
<i>Дахові до 100 кВт та фасадні</i>					
ПАТ «Чернігівобленерго»	Седнівська ГЕС, Чернігівська обл., Чернігівський р-н, смт Седнів	1 квітня 2010 р.	0,235	0,000	0,714

З метою скорочення споживання природного газу, продовжувалася реалізація проекту «Упровадження системи збирання та утилізація біогазу на полігоні ТПВ у м. Чернігів», яким передбачається будівництво та введення в експлуатацію енергетичного комплексу на базі 4-х газотурбінних установок з використанням біогазу сміттєзвалища в якості палива.

ПАТ «Облтеплокомуненерго» розпочато реалізацію проекту «Збір та утилізація звалищного газу на Чернігівському полігоні ТПВ». Проектом передбачено збір біогазу, який утворюється у зв'язку з проходженням аеробних процесів внаслідок розкладання відходів на полігоні, та утилізація його шляхом спалювання, з метою отримання теплової і електричної енергії.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1 Транспортна мережа Чернігівської області

Територією Чернігівської області проходять 10 автодоріг державного значення. Дорогами Чернігівщини здійснюються міждержавні перевезення через 5 пунктів пропуску з Росією та Білоруссю. З дорогами на території області співпадають 10 туристичних маршрутів.

Головні автомагістралі: Москва-Київ-Одеса; Санкт-Петербург – Київ (Москва) – Одеса.

Міжнародний транспортний коридор №9 Хельсінки – Санкт-Петербург – Київ (Москва) – Одеса (Кишинів) – Бухарест – Александрополіс.

За формами власності автотранспортні підприємства розподілилися: у власності юридичних осіб – 26,05%

у власності фізичних осіб – 73,95%

Всі автотранспортні підприємства, що були підпорядковані Міністерству транспорту України приватизовані.

Територіально найбільша кількість автотранспортних засобів зосереджена в містах: Чернігові, Ніжині, Прилуках.

За видами економічної діяльності значна частка транспорту задіяна в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (47%), транспорті (12,1%), обробній промисловості (9,5%), будівництві (8,6%).

Автобусним сполученням забезпечено 1442 населених пунктів області або 96,5% від їх загальної кількості.

Для організації пасажирських перевезень функціонує 50 автостанцій і 617 автобусні маршрути, протяжність яких становить 32102 км, в т.ч. 102 - міських, 296 - приміських, 219 - міжміських.

Структура загальної кількості автомобільного парку:

Легкові автомобілі	86054 од.	69,8%
Вантажні автомобілі бортові	9679 од.	7,8%
Самоскиди	9475 од.	7,69%
Сідлові тягачі	1313 од.	1,06%
Спеціальні вантажні автомобілі	9219 од.	7,5%
Автобуси	3431 од.	2,78%
Інші транспортні засоби	4038 од.	3,28%

Підприємства автомобільного транспорту, з урахуванням перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями, у 2012 р. перевезли 1807,4 тис.т вантажів (76% до 2011 р.). Обсяг виконаного вантажообороту становив 714,5 млн.ткм (66,4%).

Послугами пасажирського транспорту області скористалися 124,1 млн. пасажирів, що на 18,4% більше, ніж у 2011 р. Пасажирооборот зріс на 10,4% й становив 1002,3 млн.пас.км.

Послугами автомобільного транспорту (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) скористалися 83,7 млн. пасажирів, що на 19,2% більше, ніж у 2011 р. Обсяг виконаного пасажирообороту зріс на 8,6% й становив 816,1 млн.пас.км.

Загальний обсяг пасажирських перевезень, здійснених тролейбусним транспортом, зріс на 16,7%, пасажирооборот – на 19,3%.

Обсяги пасажирських перевезень, здійснені річковим транспортом, становили 99% рівня 2011 р., пасажирообороту – 99,5%.

На ринку транспортних послуг активно функціонують приватні перевізники. Вони виконують автомобільні вантажоперевезення в Україні та за її межами. Перевезення пасажирів автотранспортом фізичних осіб-підприємців зросли на 12,6%.

Залізничний транспорт

Загальна довжина залізничних колій в області складає 893 км, 20 із 22 районів області мають вихід на залізничні магістралі.

Потреби господарського комплексу і населення обслуговує Південно-Західна (Київська дирекція залізничних перевезень, Конотопська дирекція залізничних перевезень) та Південна (Полтавське відділення) залізниці, 6 дистанцій колії, 53 залізничні станції, 2 локомотивних депо (м.Щорс, м.Чернігів), 1 вагонне депо (м. Бахмач) та низка інших підприємств.

Через Чернігівську область проходить Критський міжнародний коридор №9, що поєднує Україну, Республіку Білорусь, Російську Федерацію, Скандинавію, Польщу і Західну Європу.

Річковий транспорт

ВАТ «Чернігівський річковий порт» розташований на р.Десна і є основним перевізником навалювальних і генеральних вантажів.

Пропускна здатність порту в період навігації 25 тис.тонн за добу.

З 1996 р. порт здійснює вантажоперевезення по р. Дунай своїм буксирним і несамохідним флотом у порти Румунії, Болгарії, Сербії, Угорщини, Хорватії.

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

На початок 2013 р. у підприємств області налічувалося 1856 пасажирських автобусів, з них 347 (18,7%) – орендовані. За рік кількість автобусів зменшилася на 3,5%.

Упродовж 2012 р. ними на комерційній основі перевезено 51,0 млн. пасажирів, що на 22,8% більше, ніж у 2011 р. Пасажирооборот зріс на 13,0% і становив 449,9 млн.пас.км.

Автобуси працювали переважно на дизельному паливі та стисненому газі. Ними використано близько половини (47,5%) загальної кількості стисненого газу, витраченого автотранспортом області та 13,2% дизельного палива.

На початок 2013р. у підприємств області налічувалося 22495 одиниць автотранспорту, з них 2842 (12,6%) – орендовані.

За рік загальна кількість рухомого складу скоротилася на 1,5%.

У структурі транспортних засобів найбільшу частку становили вантажні автомобілі (47,6%), пасажирські легкові – 24,8%, спеціальні – 19,3%. Решта – це пасажирські автобуси (8,3%).

Упродовж 2012р. вантажний автотранспорт області перевіз 11,6 млн.т вантажів, у т.ч. 93,1 тис.т (0,8%) – у міжнародному сполученні. Вантажооборот виконано в обсязі 464,6 млн.ткм, у т.ч. в міжнародному сполученні 150,3 млн.ткм (32,3% загального обсягу). У порівнянні з 2011р. обсяг вантажних перевезень зріс на 1,5%, вантажообороту – на 13,1%. У міжнародному сполученні ці обсяги збільшилися, відповідно, на 43,9 та 45,5%. Перевезення здійснювалися, в основному, для власних потреб підприємств, комерційні перевезення склали лише 5,6% загального обсягу.

Середня відстань перевезення однієї тонни вантажу збільшилася на 11,4% і становила 40,1 км.

Вантажні перевезення за 2012 рік

	Перевезено (відправлено) вантажів		Вантажооборот	
	тис.т	у % до 2011р.	млн.ткм	у % до 2011р.
Усіма видами транспорту	1807,4	74,1	714,5	66,4
у тому числі				
залізничним
автомобільним ¹	1807,4	76,0	714,5	66,4
водним	... ²	–	... ²	–
авіаційним	–	–	–	–

¹ З урахуванням вантажних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями.

² У цій та наступних таблицях інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

Вантажні автомобілі працювали переважно на дизельному паливі та бензині. Ними використано 76,4% загальної кількості дизпалива, витраченого автотранспортом області, та 42,7% бензину.

**Вантажні перевезення автомобільним транспортом
по містах та районах за 2012 рік**

	<i>Перевезено вантажів</i>		<i>Вантажооборот</i>	
	<i>тис.т</i>	<i>у % до 2011р.</i>	<i>млн.ткм</i>	<i>у % до 2011р.</i>
Чернігівська область	1807,39	76,0	714,5	66,4
м. Чернігів	978,74	68,3	401,9	57,4
м. Ніжин	100,63	85,8	28,5	81,9
м. Прилуки	154,52	89,7	98,0	95,9
райони				
Бахмацький	22,87	89,1	4,7	59,5
Бобровицький	46,53	103,7	10,0	84,1
Борзнянський	22,82	79,0	4,3	65,8
Варвинський	22,38	82,9	9,7	79,3
Городнянський	11,07	67,0	5,7	75,2
Ічнянський	49,88	120,0	6,6	101,7
Козелецький	49,24	84,1	38,4	91,7
Коропський	10,86	97,3	2,3	80,9
Корюківський	35,12	96,1	21,9	94,6
Куликівський	6,89	105,8	1,6	91,5
Менський	48,36	75,3	5,4	54,9
Ніжинський	15,60	84,5	4,3	60,8
Н.-Сіверський	11,49	104,8	2,4	84,7
Носівський	23,19	100,7	4,8	74,4
Прилуцький	66,45	101,1	15,7	82,0
Ріпкинський	19,44	68,0	8,4	61,4
Семенівський	3,91	58,4	0,8	43,3
Сосницький	14,87	90,0	3,1	66,9
Срібнянський	2,62	102,3	1,2	98,6
Талалаївський	10,45	92,2	2,2	73,3
Чернігівський	71,34	71,1	30,5	71,8
Щорський	8,12	67,2	2,1	62,9

13.1.2 Склад парку та середній вік транспортних засобів

Найбільшу частку у загальній кількості рухомого складу становили легкові автомобілі, вантажні, пасажирські автобуси та інші транспортні засоби.

Значна кількість автотransпортних засобів зосереджена в обласному центрі. Серед районів області найбільше автотransпорту в Козелецькому, Бахмацькому та Ічнянському, найменше – у Срібнянському.

За інформаційними даними нараховується:

Всього транспортних засобів – 319372, в т.ч.

Транспортних засобів юридичних – 43124;

Транспортних засобів індивідуальних осіб – 276248.

Всього мотоциклів – 63488;

Всього автобусів – 5586;

Всього легкових автомобілів – 175136;
Всього вантажних автомобілів – 47635;
Всього причепів та напівпричепів – 27527

Найвний рухомий склад у транспортних підприємствах поновлюється повільно. Майже три чверті всіх автомобілів працюють понад 10 років і лише більше 7 % – до 3 років. Близько половини автогосподарств експлуатують від 2 до 9 автомобілів, майже третина – 1 автомобіль, кожне п'яте – від 10 до 49, лише 1,2% – від 50 до 99 та 0,4% – 100 й більше.

Майже три чверті всіх автомобілів працюють на бензині, біля 15 % – на стисненому природному газі та бензині, 10 % – на дизпаливі, 2,0% – на зрідженому нафтовому газі.

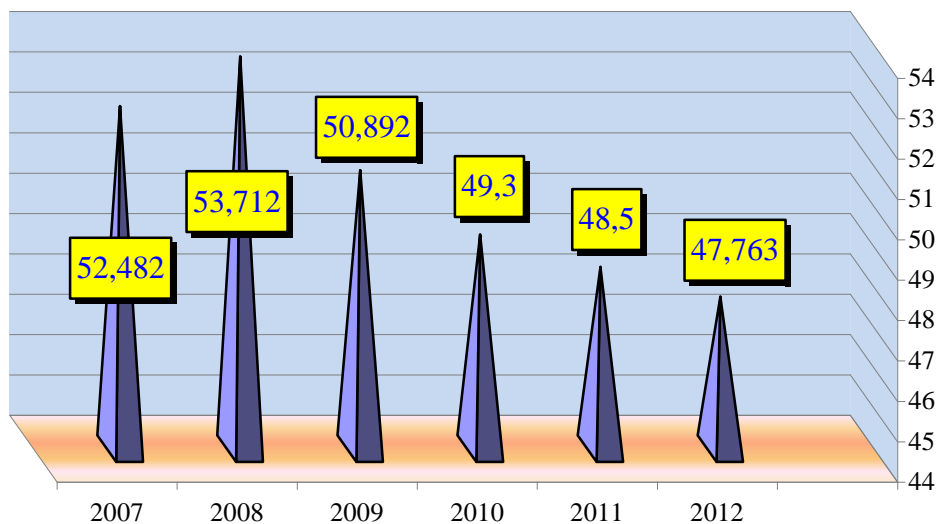
Середній вік автобусів Чернігівщини 3—5 років, по Україні автобусів старші 10 років – 49,4%, від 6 до 10 років – 22%.

За конструкцією в Чернігівській області обліковується найбільше транспортних засобів, що більше використовують тільки бензин.

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Протягом 2012 року транспортні засоби продовжували справляти негативний вплив на навколишнє природне середовище. Обсяги викидів від пересувних джерел в 2012 році склали 47,763 тис. тонн, що на 702,512 тонни (1,4%) менше минулорічного показника.

Рис. 13.2. Динаміка викидів в атмосферне повітря від пересувних джерел, тис. тонн

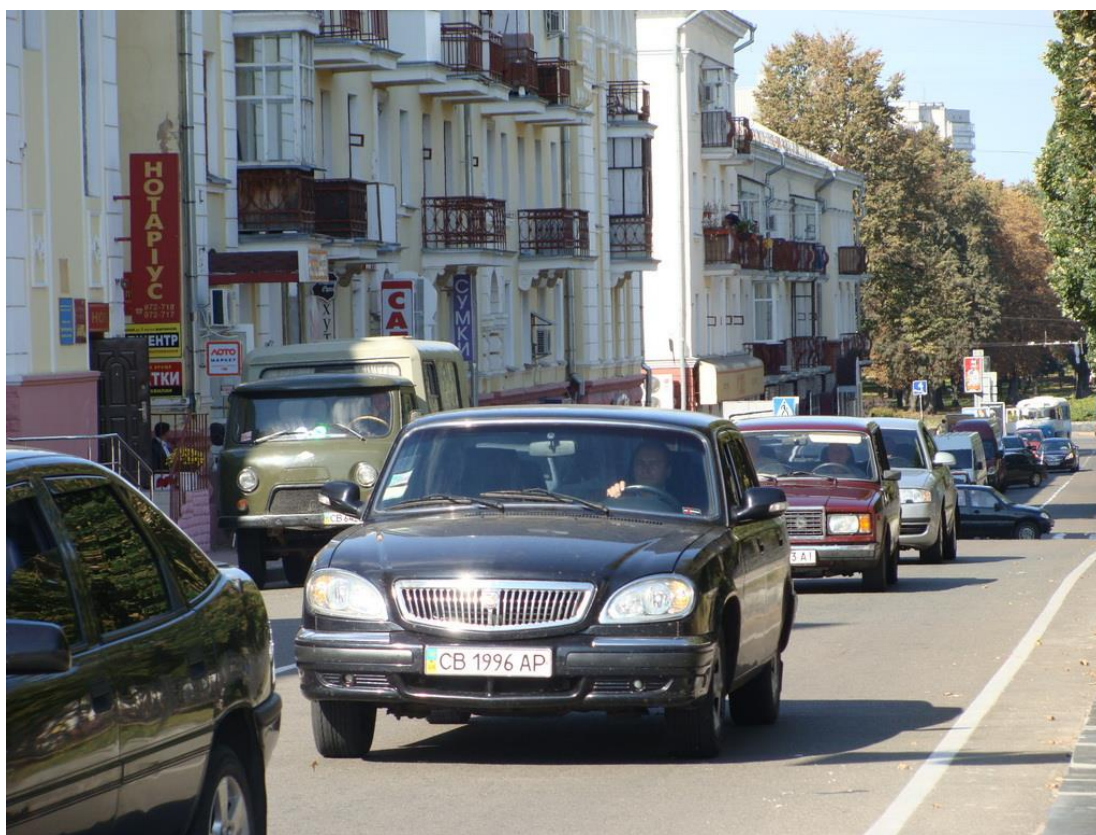

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря дає змогу констатувати, що найбільше викидів здійснюють вантажні автомобілі.

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

На території держави діють та розробляються нормативно-правові акти з мінімізації впливу всіх видів транспорту на довкілля. Розроблено Методику оцінки викидів парникових газів від автомобільного транспорту.

За останні роки намітилась тенденція до певного оновлення автомобільного парку, як на підприємствах, так і в приватному секторі. Нові європейські стандарти більш жорстко регламентують вміст забруднюючих речовин у вихлопних газах, що не може позитивно не вплинути на загальну ситуацію у сфері охорони атмосферного повітря.

У Чернігівській області за допомогою Українського союзу промисловців і підприємців Українська компанія «Технопарк» здійснює підготовку до реалізації інфраструктурного проекту будівництва заводів з виробництва біогазу та дизельного палива. Сировина – відходи пиломатеріалів, кукурудзи, зернових культур. Потужність заводів 35 тис. тонн біопалива на рік. Такий обсяг виробництва міг би майже повністю забезпечити паливом усі райони Чернігівської області.

Також, впроваджується комплекс заходів з підвищення екологічної безпеки автомобільних доріг загального користування, оновлення складу транспортних засобів, забезпечення вимог чинного природоохоронного законодавства шляхом обмеження негативного впливу дорожньої

складової та виробничих баз дорожнього господарства на навколишнє середовище.

14. Збалансоване виробництво та споживання

14.1 Тенденції та характеристика споживання

Сучасна ринкова економіка побудована на принципі задоволення всезростаючих потреб суспільства. При цьому все більше відбувається збільшення навантаження на довкілля, природні ресурси швидше вичерпуються, збільшується рівень питомої природоємності економіки.

Питома вага Чернігівської області в Україні у 2012 році (за статистичними даними)

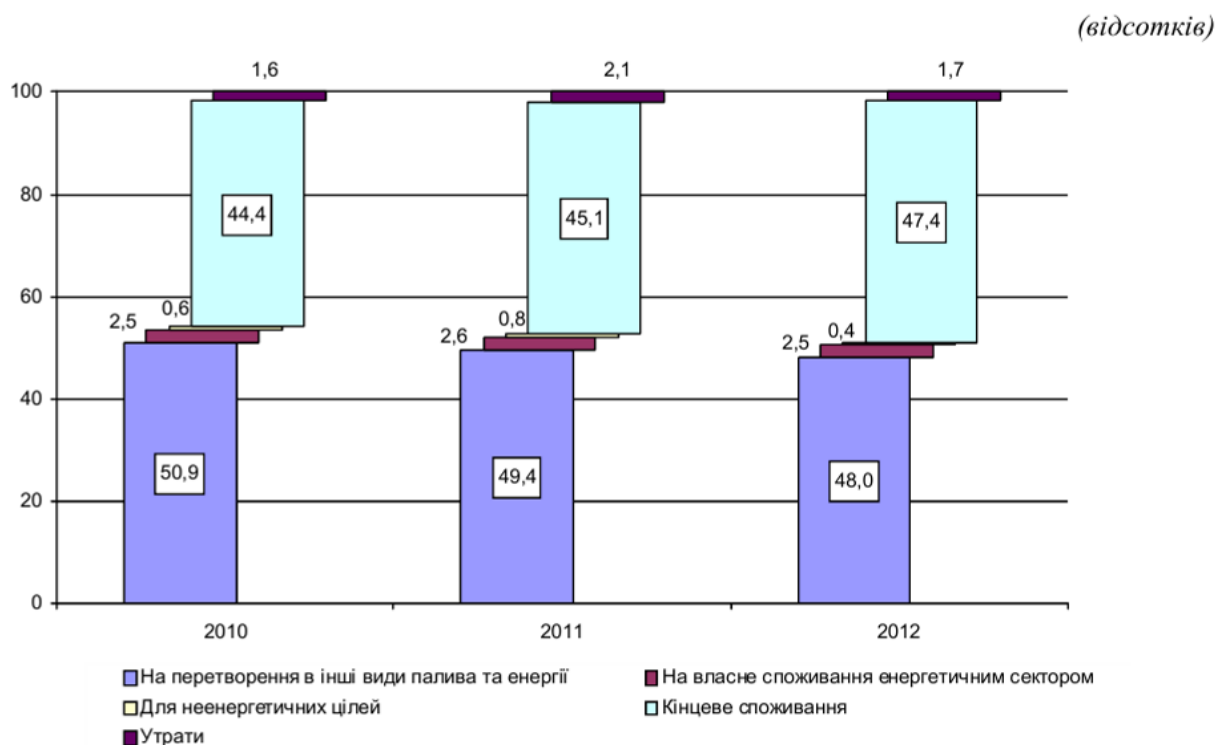
	Україна	Чернігівська область	Питома вага, відсотків
Територія, тис.км ²	603,5	31,9	5,3
Чисельність наявного населення (на кінець року), тис. осіб	45553,0	1077,8	2,4
Реалізація продукції промисловості (у відпускних цінах без ПДВ та акцизу) ¹ , млн.грн.	1115826,1	14182,2	1,3
у тому числі			
товари широкого використання	174997,6	6030,7	3,4
товари тривалого використання	11187,8	27,7	0,2
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн.грн.	36157,7	190,2	0,5
Виробництво			
м'яса (у забійній вазі), тис.т	2209,6	34,7	1,6
молока, тис.т	11377,6	581,3	5,1
яєць, млн.шт.	19110,5	271,1	1,4
Поголів'я, тис. голів			
великої рогатої худоби	4645,9	246,6	5,3
свиней	7576,7	219,9	2,9
Виробництво, тис.т			
зернових культур	46216,2	2939,0	6,3
цукрових буряків	18438,9	555,9	3,0
картоплі	23250,2	1630,8	7,0
овочів	10016,7	207,8	2,1
Капітальні інвестиції, млн.грн.	293691,9	2737,3	0,9
Прийняття в експлуатацію житла, тис.м ² загальної площі	10749,5	191,4	1,8
Роздрібний товарооборот підприємств (у фактичних цінах), млн.грн.	405113,9	6293,4	1,6
Зовнішня торгівля товарами, млн.дол. США			
експорт товарів	68809,8	542,4	0,8
імпорт товарів	84658,1	544,8	0,6

¹ Дані попередні

**Використання енергетичних матеріалів
та продуктів перероблення нафти
за грудень 2012 року**

	За грудень 2012р.	Приріст, зниження (-) за грудень 2012р.	
		до листопада 2012р., у %	до грудня 2011р., у %
Вугілля кам'яне, тис.т	54,5	25,3	-32,8
Вугілля буре, тис.т	-	-	-
Нафта сира, включаючи газовий конденсат, тис.т	8,6	-6,4	-9,9
Бензин моторний, тис.т	2,1	-11,9	-12,2
Газойлі (паливо дизельне), тис.т	5,4	-47,4	-15,8
Мазути топкові важкі, тис.т	... ¹	14,1	20,9

За даними статистичного збірника «Паливно-енергетичні ресурси області», протягом 2012 року на території Чернігівщини спостерігалось використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за напрямками споживання:

На сьогодні все більше уваги звертається не тільки на якість продукції, а й на вплив виробництв та виробленої продукції на навколишнє природне середовище.

14.2 Структурна перебудова та екологізація економіки

Наразі в державі спостерігається галузева структурна недосконалість та науково-технічна відсталість багатьох галузей матеріального виробництва, низька їх товарність щодо виготовлення кінцевої продукції, сировинна та напівфабрикатна спрямованість, велика енерго- та матеріалоемна вага. Відбувається подальше забруднення навколишнього природного середовища від діяльності виробничого комплексу.

На території області розроблена та діє Середньострокова Програма соціально-економічного розвитку Чернігівської області на 2011-2015 роки «Чернігівщина-2015. Спільний шлях до добробуту».

Органами виконавчої влади постійно проводиться аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Капіталовкладення КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»:

<i>Викиди шкідливих речовин в тис. тонн</i>					
<i>Назва підприємства</i>	<i>2008 р.</i>	<i>2009 р.</i>	<i>2010 р.</i>	<i>2011 р.</i>	<i>2012 р.</i>
КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	15,470	17,105	17,462	20,925	19,22
	Затрачено коштів на ремонт пилогазоочисного обладнання та котлоагрегатів в тис. грн.				
	116,9	253,3	67,8	23,2	65,8

Пропонуються до впровадження такі інноваційні проекти: інфраструктурний проект будівництва заводів з виробництва біогазу та дизельного палива. Сировина – відходи пиломатеріалів, кукурудзи, зернових культур. Будівництво цеху по виробленню гранул для опалення із відходів деревини. Створення системи геотермального теплопостачання для тепличного господарства. Впровадження нових технологій з виробництва паливних гранул з рослинних відходів тощо.

14.3 Впровадження елементів «більш чистого виробництва» в Чернігівській області

Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки передбачено послідовне виконання заходів, спрямованих на запровадження більш екологічно чистого виробництва.

В 2012 р. сектором державної екологічної експертизи розглянуто та надано позитивний висновок щодо робочого проекту «Встановлення шпалеродрукувальної машини №9 фірми «Ольбрих» в комплекті з обладнанням очищення відпрацьованого повітря (ТУОВП) з рекуперацією тепла потужністю 12тис.м³/годину».

Установка ТУОВП (ГОУ-11) - енергозберігаючого призначення; ефективність утилізації забруднюючих речовин досягатиме, по різних речовинам, від 50 до 95%. Проектом також передбачено встановлення: циклону (ефективність роботи 93%) на витяжній системі (В45б) для уловлення суміші грануляту; вловлювача конденсату (гліцерин, діоктилфталат, ефективність роботи 93%); круглих фільтрів для очищення від пилу під час обрізки паперової кромки.

Розглянуто та надано позитивний висновок щодо робочого проекту «Будівництво установки для утилізації рідких токсичних промислових відходів на полігоні твердих побутових відходів (с.Масани Чернігівська область)». Метою проекту є знешкодження токсичних промислових відходів, що накопичувались десятиріччями, та справляють негативний вплив на довкілля.

14.4 Ефективність використання природних ресурсів

Природні ресурси – це найважливіші компоненти навколишнього природного середовища, які використовують для задоволення матеріальних і культурних потреб людини.

Область виділяється своїми лісовими і водними ресурсами. У центральній частині Чернігівської області поширені джерела мінеральних вод. Розвинутий туристичний та рекреаційний потенціал.

Серед природних ресурсів в області найважливіше значення мають земельні ресурси, що є сприятливим для розвитку сільського господарства.

На Чернігівщині загальнодержавне значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Ріпкинський район), нафти, торфу. Нафтогазоконденсатні родовища засереджені в Ічнянському, Прилуцькому, Варвинському, Талалаївському районах і входять до Дніпровсько-Донецької нафтогазоносною області.

Велике промислове значення мають родовища крейди у Новгород-Сіверському районі та цегельної сировини по всій території області. Налічується близько 15 родовищ глин, придатних для виготовлення черепиці, кахлі, гончарних виробів і виробів художньої кераміки.

На території області відкрито єдине в Україні родовище бішофіту (Новоподільське, Ічнянського району)— унікальне за своїми запасами і лікувальними якостями.

В Чернігівській області налічується 1099 об'єктів-водокористувачів, з яких 609 відносяться до сфери промисловості і 490 – до сфери сільського господарства. Мають дозволи на спецводокористування 724 суб'єкта господарювання.

Для забезпечення раціонального використання і охорони водних ресурсів, запобігання та попередження забруднення водних об'єктів Держуправлінням у 2012 році видано 186 дозволів на спецводокористування та 12 водокористувачам, які здійснюють скид стічних вод у водні об'єкти, встановлено нормативи ГДС.

При видачі дозволів, в порівнянні з попередніми, роками висуваються більш суворі вимоги щодо дотримання водоохоронного законодавства, встановлюються більш жорсткі ліміти водоспоживання та нормативи скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти.

З метою контролю за раціональним використанням тваринного світу у січні – лютому 2012 року за участю представників органів Мінприроди проведено облік чисельності тварин у мисливських господарствах області.

14.4 Оцінка «життєвого циклу виробництва»

На території Чернігівської області протягом року продовжилась робота по впровадженню замкнених виробничих циклів як у молочному, так і у м'ясному напрямках. Це означає наявність власної племінної бази, власного виробництва та кормової бази, а також власна переробка продукції. Надалі планується вивезення за межі області та країни не сировину, а вже готову продукцію.

Ці заходи сприятимуть не тільки відтворенню виробництва, а і отриманню доданої вартості, подальшому створенню додаткових робочих місць.

У 2012 році введені в експлуатацію додаткові молочні комплекси на 1600 корів. На різних стадіях будівництва знаходиться біля 20-ти таких об'єктів.

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1 Національна та регіональна екологічна політика

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є пріоритетними напрямками розвитку будь-якої країни світу.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на охорону навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2013 року визначено основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року та розроблені на їх основі національні плани дій, які будуть інтегровані в регіональні програми соціально-економічного розвитку та деталізовані на рівні регіональних планів з охорони навколишнього природного середовища областей, на основі яких розроблятимуться місцеві плани дій з охорони навколишнього природного середовища, підготовлені на рівні місцевих рад.

Розділ 4 Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» визначає основні інструменти реалізації національної екологічної політики, такі як:

- міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін;
- оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища;
- удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- екологічна експертиза та оцінка впливу об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища;
- екологічний аудит, системи екологічного управління, екологічне маркування;
- екологічне страхування;
- технічне регулювання, стандартизація та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки;
- законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- освіта та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики;
- економічні та фінансові механізми;

- моніторинг стану довкілля та контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки;
- міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Відповідно до Розділу 5 Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», досягнення цілей Стратегії здійснюватиметься в два етапи:

- до 2015 року передбачається забезпечити стабілізацію екологічної ситуації, уповільнення темпів зростання антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, створення умов для підвищення рівня екологічної безпеки населення, започаткування переходу до природоохоронних стандартів Європейського Союзу, розроблення відповідних нормативно-правових актів, підвищення громадської активності у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- протягом 2016-2020 років передбачається здійснити поступове розмежування функцій з охорони навколишнього природного середовища та господарської діяльності з використання природних ресурсів, імплементацію європейських екологічних норм і стандартів, екосистемне планування, впровадження переважно економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень, досягнення збалансованості між соціально-економічними потребами та завданнями у сфері збереження навколишнього природного середовища, забезпечити розвиток екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, широкое поширення екологічних знань.

15.2 Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки

Удосконалення правового регулювання охорони довкілля у 2012 році відбувалось комплексно в різних напрямках. Так, на загальнодержавному рівні було прийнято ряд нормативно-правових актів з питань використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Це, зокрема:

- Закон України від 15.03.2012 №4539-VI «Про внесення змін до Земельного та Лісового кодексів України»

- Закон України від 17.05.2012 № 4713-VI «Про внесення зміни до статті 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

- Закон України від 24.05.2012 № 4840-VI «Про внесення зміни до Закону України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»

- Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI «Про адміністративні послуги», який визначає правові засади реалізації прав, свобод і законних

інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг.

- Закон України від 02.10.2012 № 5395-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури відведення земельних ділянок та зміни їх цільового призначення», зміни внесені до Земельного кодексу України, а саме ст. 186-1 визначені повноваження повноваження органів виконавчої влади в частині погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок.

- Закон України від 16.10.2012 № 5456-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», яким внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Лісового кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища України» та інших актів. Передбачає передачу повноважень від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

- Закон України від 20.11.2012 № 5494-VI «Про внесення змін до Земельного кодексу України»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 № 289 «Про внесення змін до Порядку розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів»

- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 411 «Деякі питання використання у 2012 році коштів для здійснення заходів щодо реалізації пріоритетів розвитку сфери охорони навколишнього природного середовища», яка передбачає передачу відповідно до частини шостої статті 23 Бюджетного кодексу України бюджетні призначення, передбачені у 2012 році Міністерству фінансів у спеціальному фонді державного бюджету за програмою 3511650 «Реалізація програм допомоги Європейського Союзу», в сумі 157500 тис. гривень Міністерству екології та природних ресурсів для здійснення заходів щодо реалізації пріоритетів розвитку сфери охорони навколишнього природного середовища.

- Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 № 540 «Про внесення змін до Порядку розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок»

- Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 07.02.2012 № 46 «Про затвердження Порядку розроблення та встановлення режимів роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів»

- Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 29.02.2012 № 107 «Про затвердження форм дозволу на імпорт та експорт

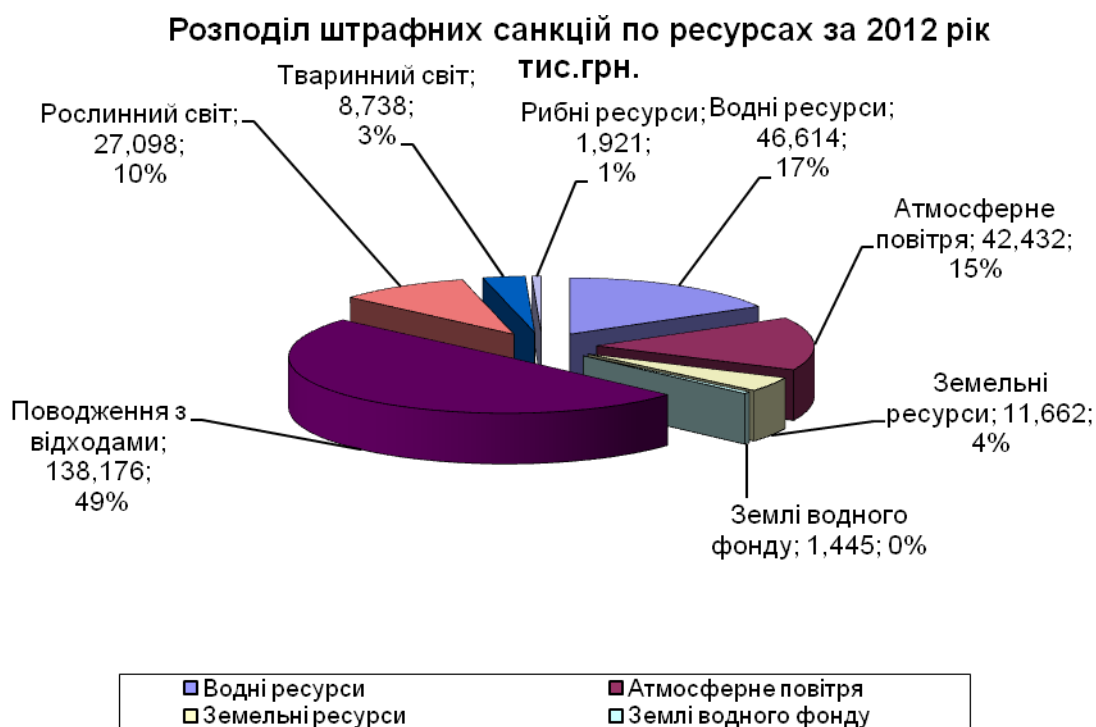
зразків видів дикої фауни і флори, сертифіката на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зазначених зразків, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, та зразка заяви для їх отримання»

- Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства фінансів України від 22.10.2012 № 538/1109 «Про затвердження Порядку централізованого обліку видобутку нафти, природного газу, газового конденсату, супутньої пластової води, а також закачки в пласти води та газу».

15.3. Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Протягом 2012 року Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області здійснено 3283 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства, перевірено 1132 суб'єкти господарювання (підприємств, організацій) по дотриманню вимог природоохоронного законодавства.

За звітний період інспекторським складом здійснено 329 позапланових перевірок, з них: на вимогу органів прокуратури – 74, на виконання приписів – 76, на вимогу Держекоінспекції та за наданими згодами - 90, на вимогу органів місцевого самоврядування – 5, за заявами суб'єктів господарювання – 43, за зверненнями громадян - 30.

За порушення чинного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища складено 1735 протоколів, передано для розгляду у судові органи 78 протоколів, до адміністративної

відповідальності притягнуто 1656 осіб, сума накладених штрафів складає 282,132 тис. грн., сума стягнутих штрафів – 289,051 тис. грн. Матеріали по 63 справах передано до правоохоронних органів, з них 22 для порушення кримінальних справ. На сьогоднішній день відкриті 4 кримінальні справи – по ТОВ «Головеньківське плюс» Борзнянського району за самовільне водокористування та 3 справи за браконьєрський вилов риби.

За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства, пред'явлено 245 претензій на суму 55917,462 тис. грн., стягнуто 257 претензій та позовів на суму 906,218 тис. грн.

З метою припинення негативного впливу на навколишнє природне середовище в звітному періоді прийнято 36 рішень про тимчасову заборону діяльності суб'єктів господарювання, 6 з яких проведено на виконання Доручення Держекоінспекції від 12.06.2012 №2/2-8/723 та від 11.09.2012 №2/2-8-1639 щодо призупинення діяльності суб'єктів господарювання, які працюють без дозволу та лімітів на утворення і розміщення відходів.

За 2012 рік відділом інструментально-лабораторного контролю відібрано та проаналізовано 254 проби річкової води, де виконано 3638 визначень. Проконтрольовано 84 водні об'єкти, з них – 53 річки, 1 водосховище, 13 озер по 115 створах, 3 транскордонні створи (р.р. Судость, Десна, Дніпро) проаналізовано 11 проб. Відібрано 128 проб зворотних вод, де виконано 2018 визначень.

Проведено аналітичний контроль за роботою 30 комплексів очисних споруд по 31 випуску та 9 комплексів очисних споруд наземної фільтрації. За результатами контролю скидів встановлено, що на 10 об'єктах було допущено скид недостатньо очищених стічних вод. Підприємствам порушникам пред'явлено претензії на відшкодування завданих збитків загальною сумою 451,481 тис. грн.

Також відібрано та проаналізовано 147 проб ґрунту і проведено контроль промислових викидів в атмосферне повітря на 32 підприємствах по 132 джерелах викидів.

Протягом звітного періоду здійснено перевірки двох підприємств, які віднесено до «Переліку 100 екологічно небезпечних об'єктів України».

В ході перевірки Комунального енергогенеруючого підрозділу «Чернігівська теплоелектроцентраль» Товариства з обмеженою відповідальністю фірми «ТехНова» встановлено, що на підприємстві не забезпечено розроблення організаційно-розпорядчих документів щодо поводження з тарою та пакувальними матеріалами, в яких зберігались хімічні речовини, не забезпечено облік та не визначено напрямки поводження з цими відходами, ліміти на утворення та розміщення відходів не отримано, що є порушенням ст.ст. 17,33,34 Закону України «Про відходи», ст. 52 Закону України «Про охорону навколишнього

природного середовища». На виконання Закону України «Про відходи» та згідно постанови Кабінету Міністрів України № 1360 від 31.08.1998 р. підприємством розроблена реєстрова картка об'єкта утворення відходів, але в карту не внесено види відходів - шлак вугільний та відпрацьовані паливні і масляні фільтри, пісок забруднений нафтопродуктами, що є порушенням ст. 27 Закону «Про відходи». На підприємстві ведуться журнали по формі ПОД-13 лише по випуску №1, по іншим випускам параметри забруднюючих речовин та обсяги скидів відображено лише у відомостях та актах, дані у журнали не заносяться, що є порушенням ст. 44 Водного Кодексу України. КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірма «ТехНова» складає державну статистичну звітність за формою № 2-ТП (водгосп). При перевірці достовірності складання статзвітності виявлено неточності щодо її заповнення, зокрема невірно вказано встановлений ліміт використання води отриманої від інших підприємств та не враховано частину обсягів забраних поверхневих вод, які передаються іншим абонентам, що є порушенням ст. 44 Водного Кодексу України. За виявлені порушення відповідальних осіб притягнуто до адмінвідповідальності та надано припис з метою усунення порушень природоохоронного законодавства.

Перевірено Комунальне підприємство «Чернігівводоканал». За результатами інструментально-лабораторних досліджень встановлено, що у зворотних водах на скиді до р. Білоус періодично фіксується перевищення нормативів ГДС забруднюючих речовин по вмісту нітритів, нітратів, хлоридів та фосфатів, що є порушенням п.3 ст. 44, п.6 ст. 70 Водного кодексу України. Підприємством не забезпечено виконання вимог припису № 219/08 від 18.04.2011 року щодо недопущення скиду стічних вод з перевищенням гранично допустимих нормативів, що є порушенням ст.ст. 20, 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». За виявлені порушення відповідальних осіб притягнуто до адмінвідповідальності та надано припис з метою усунення порушень природоохоронного законодавства. Підприємству пред'явлено претензії на загальну суму 86,471 тис. грн.

І. Контроль за охороною, використанням вод та відтворенням водних ресурсів

Протягом 2012 року здійснено 149 перевірок по контролю за станом використання поверхневих водних ресурсів. За результатами перевірок складено 95 протоколів, накладено штрафів на суму 13,583 тис. грн., стягнуто – 12,954 тис. грн. Пред'явлено 26 претензій на суму 451,481 тис. грн., стягнуто 35 претензій та позовів на суму 142,081 тис. грн.

Більшою кількістю виявлених порушень є пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації, а також порушення правил водокористування.

При перевірці КП «Бахмач-водсервіс» встановлено, що за період з 01.01.2011 року по 31.12.2011 року скидалися зворотні води (171 800 м³) з перевищенням нормативів гранично-допустимого скиду забруднюючих

речовин у водний об'єкт (по струмку Парасючка в р. Борзенка). Це є порушенням ст.ст. 44(п.3), 70 (п.6), 95 Водного кодексу України, ст. 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Сума збитків становить 5892 грн.91 коп. Пред'явлено претензію на відшкодування заподіяних збитків.

При перевірці роботи очисних споруд Куликівського ВУЖКГ встановлено, що з очисних споруд скидаються зворотні води з перевищенням нормативів гранично-допустимого скиду забруднюючих речовин. За період з 01.01.2011 року по 31.12.2011 року підприємством скинуто 26430 м. куб зворотних вод. Даним фактом порушені вимоги ст.ст. 44(п.3) 70 (п.6), 95 Водного кодексу України, ст. 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Сума збитків становить 350,334 грн.

19.05.2012 року внаслідок пориву викидної лінії свердловини №200 Гнідинцівського родовища що експлуатується ЦВНГ № 2 НГВУ «Чернігівнафтогаз» ПАТ «Укрнафта» відбувся аварійний витік нафтоводяної суміші. Частина нафтопродуктів потрапила до ставка, що спричинило забруднення водного об'єкту. Розмір відшкодування збитків становить 0,487 тис. грн. Збитки сплачено.

Відбулася аварійна ситуація на насосній станції каналізації № 3 КП «Чернігівводоканал», яка розташована по вул. Мстиславська, 100а у м. Чернігові. Внаслідок аварії на насосному агрегаті відбулося підтоплення машинного залу станції з виходом стічних вод на поверхню через каналізаційні колодязі. По рельєфу місцевості частина стічних вод потрапила у річку Стрижень. З метою обмеження негативного впливу на стан довкілля КП «Чернігівводоканал» було проведено ряд заходів по зменшенню об'єму аварійного скиду. Після проведення ремонтних та підготовчих робіт, насосне обладнання на насосній станції було запущено. Аварійна ситуація була ліквідована.

Під час ліквідації аварійної ситуації відділом інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Чернігівській області проведено відбір проб стічних вод на скиді до річки Стрижень та річкової води вище та нижче скиду. За результатами гідрохімічних досліджень стічних вод на скиді до річки Стрижень зафіксовано перевищення граничнодопустимих концентрації для водних об'єктів комунально-побутового призначення по вмісту: азоту амонійного, фосфатів, завислих речовин, ХСК та БСК5, що є порушенням ст. 70 Водного кодексу України. КП «Чернігівводоканал» пред'явлена претензія на відшкодування збитків, заподіяних внаслідок аварійного скиду неочищених стічних вод на суму 21586,05 грн.

1.2. Контроль у галузі охорони і використання підземних вод.

У 2012 році по контролю за станом підземних вод проведено 427 перевірок, за виявлені порушення складено 247 протоколів, притягнуто до адмінвідповідальності 244 особи на суму 33,031 тис. грн., стягнуто 36,856 тис. грн. Передано до правоохоронних органів 20 матеріалів для

порушення кримінальних справ. Пред'явлено 48 претензій на суму 54877,036 тис. грн. Сплачено 46 претензій та позовів на суму 257,105 тис. грн.

В ході перевірки КП «Сосницьке КЖУ» встановлено, що за період з 08.08.2011 року по 25.04.2012 року з артезіанських свердловин самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 149351 м³ підземних вод. Даним фактом порушені вимоги ст. ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Розрахунок суми збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства становить 2016,686 тис. грн.

В ході перевірки Куликівського ВУЖКГ встановлено, що за період з 08.08.2011 року по 22.05.2012 року з артезіанських свердловин самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 85400 м³ підземних вод. Даним фактом порушені вимоги ст. ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Розрахунок суми збитків, становить 901,311 тис. грн.

В ході перевірки встановлено, що КП «Носівка-Комунальник» у м.Носівка, за період з 08.08.2011 року по 19.06.2012 року з артезіанських свердловин самовільно без наявності дозволу на користування надрами забрано 287221 м³ підземних води. Даним фактом порушені вимоги ст. ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Розрахунок суми збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства, становить 3031,330 тис. грн.

В ході перевірки встановлено, що Комунальним підприємством «Борзна-Комунальник» за період з 08.08.2011 року по 07.06.2012 року з артезіанських свердловин самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 186876 м³ підземних вод.

Даним фактом порушені вимоги ст. ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Розрахунок суми збитків, становить 1972,289 тис. грн.

При перевірці Приватного акціонерного товариства «Чернігівська макаронна фабрика» в м. Чернігові встановлено, що за період з 08.08.2011 р. по 02.03.2012 р. з артезіанської свердловини самовільно без наявності спеціального дозволу на користування надрами забрано 258 куб. м. прісної води. Сума збитків становить 9076,44 грн.

При перевірці ТОВ «Менський комунальник» встановлено, що за період з 06.12.2011 р. по 11.05.2012 р. з артезіанських свердловин без спеціального дозволу на користування надрами забрано 136500 куб. м. підземних вод. Даним фактом порушено вимоги ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». ТОВ «Менський комунальник» пред'явлено претензію про відшкодування збитків у сумі 4 802,070 тис. грн., заподіяних державі внаслідок самовільного використання водних ресурсів при відсутності дозволу на користування надрами. Копії матеріалів перевірки направлено до прокуратури Чернігівської області з метою притягнення винних до кримінальної відповідальності.

В результаті перевірки КЕВ м. Чернігова встановлено, що КЕВ м. Чернігова у смт. Гончарівське за період з 08.08.2011 р. по 13.05.2012 р. з артезіанської свердловини самовільно без наявності дозволу на користування надрами забрано 312294 куб. м. прісної води. Даним фактом порушено вимоги ст. ст. 16, 19, 21,23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства становить 10986,502 тис. грн. КЕВ м. Чернігова пред'явлено претензію про відшкодування збитків у сумі 10986, тис. грн. Копії матеріалів перевірки направлено до прокуратури Чернігівської області для притягнення винних до кримінальної відповідальності.

В ході перевірки КП «Козелецьводоканал» встановлено, що комунальне підприємство за період з 08.08.2011 р. по 31.03.2012 р. з артезіанської свердловини самовільно без наявності дозволу на користування надрами забрано 169050 куб. м. підземних вод. Даним фактом порушено вимоги ст.ст. 19,21,23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства, становить 1784,153 тис. грн. Комунальному підприємству КП «Козелецьводоканал» пред'явлено претензію про відшкодування збитків, заподіяних державі порушенням законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів в результаті самовільного використання води. Копії матеріалів перевірки направлені до прокуратури Чернігівської області з метою притягнення винних до кримінальної відповідальності.

При перевірці КП «Водоканал» Ладанської селищної ради Прилуцького району (позапланово) встановлено, що комунальним підприємством за період з 08.08.2011 р. по 29.03.2012 р. з артезіанських свердловин самовільно без наявності дозволу на спеціальне водокористування та без спеціального дозволу на користування надрами забрано 150341 куб. м. підземних вод. Даним фактом порушено ст. ст. 44 (п.9), 49 Водного кодексу України та ст.ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків становить 1586,705 тис. грн. КП «Водоканал» пред'явлено претензію про відшкодування збитків, заподіяних державі.

В ході планової перевірки КП «Водоканал» Ладанської селищної ради за період з 29.03.2012 року 25.06.2012 року підприємством з артсвердловин самовільно без наявності дозволу на спеціальне водокористування та без спеціального дозволу на користування надрами забрано 51077,027 м³ підземних вод. Даним фактом порушено вимоги ст. ст. 44(п.9), 49 Водного кодексу України, ст.ст. 19,21,23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків становить 539,066 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію. Копії матеріалів перевірки направлені до прокуратури Чернігівської області з метою притягнення винних до кримінальної відповідальності.

При перевірці КП «Орлівської сільської ради» Н.-Сіверського району встановлено забір без дозволу на спеціальне водокористування 5596 м³ підземних вод за період з 08.08.2011 року по 19.06.2012 року.

Даним фактом порушено вимоги ст. ст. 44 (п.9), 49 Водного кодексу України. Сума збитків становить 59,060 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію.

При перевірці ПАТ «Бобровицький молокозавод» встановлено, що за період з 08.08.2011 року по 02.07.2012 року підприємством з артезіанських свердловин самовільно без спеціального дозволу на користування надрами (підземні води) забрано 144000 м³ підземних вод. Даним фактом порушено вимоги ст. ст. 44 (п.9), 49 Водного кодексу України, ст.ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків становить 5065,92 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію. Копії матеріалів перевірки направлені до прокуратури Чернігівської області з метою притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Перевіркою філії «Вертіївська ДЕД» ДП «Чернігівський облавтодор» встановлено, що за період з 08.08.2011 р. по 06.06.2012 р. підприємством з артезіанської свердловини самовільно без спеціального дозволу на користування надрами (підземні води) забрано 606 м³ підземних вод. Даним фактом порушено вимоги ст. ст. 44 (п.9), 49 Водного кодексу України, ст.ст. 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра». Сума збитків становить 21,319 тис. грн.

Перевіркою ПСП «Яна Плюс» встановлено, що експлуатація артезіанської свердловини проводиться без дозволу на спецводокористування, що є порушенням ст. ст. 44, 49 Водного кодексу України, збитки, завдані державі становлять 5851,3 грн. Рішенням від 08.08.2012 року Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області тимчасово заборонена (зупинена) експлуатація 1 артезіанської свердловини по вул.Центральній, 16 с. Петрівка Щорського району.

При перевірці ДП «Нафком-Агро» встановлено, що підприємством використовуються 4 артезіанські свердловини без дозволу на спеціальне водокористування, що є порушенням ст. 44, 49 Водного кодексу України.

Рішенням № 17 від 19.09.2012 року Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області тимчасово заборонена (зупинена) експлуатація 4 артезіанських свердловин ДП «Нафком-Агро» у смт. Мала Дівиця та с.Дубовий гай Прилуцького району Чернігівської області.

За результатами перевірки проведені розрахунки збитків, заподіяних державі порушенням законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів внаслідок самовільного водокористування ДП «Нафком-Агро», пред'явлено претензії на загальну суму 63324,00 грн.

На відшкодування збитків у сумі 10776843 грн., заподіяних державі внаслідок самовільного використання водних ресурсів при відсутності спеціального дозволу на користування надрами (підземні води), ПАТ «Ічнянський завод сухого молока та масла» за період з 08.08.2011 по 08.11.2012 року пред'явлена претензія.

Перевіркою ПП «Артанія-Агро» встановлений факт самовільного водокористування за період з 29.05.2012 по 06.11.2012 року, що є порушенням вимог ст.ст. 44 (п.9), 49 Водного кодексу України, за що підприємству пред'явлено претензію у сумі 3342 грн. Претензія сплачена.

При перевірці ТОВ «Адам-Компані» за відсутність спеціального дозволу на користування надрами (підземними водами) за період з 08.08.2011 по 29.11.2012 року, що є порушенням ст. ст. 16, 19, 21, 23 Кодексу України «Про надра» пред'явлена претензія у сумі 17526 грн.(сплачена).

За результатами перевірки ТОВ «Прогрес» Сосницького району за самовільне водокористування з 08.08.2011 по 28.11.2012 року пред'явлена претензія у сумі 4501 грн.(сплачена).

II. Контроль за охороною атмосферного повітря.

Протягом звітного періоду здійснено 595 перевірок по контролю за станом атмосферного повітря. За результатами перевірок складено 278 протоколів, сума накладених штрафів складає 42,432 тис. грн., стягнуто – 42,704 тис. грн. Пред'явлено 106 претензії на суму 319,771 тис. грн., стягнуто 101 претензію та позов на суму 296,337 тис. грн.

Проаналізувавши результати перевірок з'ясовано, що основним порушенням є відсутність дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Відповідно за відсутність зазначеного дозволу, що є порушенням ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», призупинено діяльність джерел викидів в атмосферне повітря 21 суб'єкту господарювання.

Також мали місце недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію підприємств та споруд.

Під час планової перевірки ПАТ «Кінотехпром» в м. Чернігові встановлено – в період з 01.04.2009 р. по 31.12.2012 р. здійснювало викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря без дозволу спеціального уповноваженого органу виконавчої влади. Даним фактом порушено вимоги с. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Розмір збитків, заподіяних державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря складає 34,760 тис.грн.

Рішенням № 2 від 05.03.2012 року Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області тимчасово заборонена (зупинена) експлуатація стаціонарних джерел викидів (зварювального посту, трьох котлів на природному газу).

В ході планової перевірки встановлено, що Товариство з обмеженою відповідальністю «Планета-Інкс» в смт. Ріпки Чернігівської області в період з 24.05.2011 р. по 15.02.2012 р. здійснювала викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря без дозволу спеціального уповноваженого органу виконавчої влади. Даним фактом порушено

вимогу ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Розмір відшкодування збитків, заподіяних державі становив 6,112 тис. грн. За порушення чинного законодавства відповідальних осіб притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. ст. 78, 48 КУпАП в розмірі 0,272 тис. грн.

При перевірці ПАТ «Чернігівський інструментальний завод» встановлено, що за період з 01.01.2011 по 06.03.2012 року підприємством здійснювались викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами без дозволу на викиди. Даним фактом порушені вимоги ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Сума збитків становить 50,640 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію.

Перевіркою ПрАТ «Дмитрівське зернопереробне підприємство» виявлені джерела викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які не зазначені у звіті про інвентаризацію, та на які відсутні дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а саме: деревообробний верстат, заточний станок, блочна автозаправна станція в складі трьох блоків, котел для опалення адміністративного приміщення на твердому паливі. Зазначене є порушенням ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Підприємству нараховані збитки в суму 20,451 тис. грн. та пред'явлена претензія на відшкодування збитків.

За результатами перевірки ТОВ «Чернігівський ковальський завод» підприємству пред'явлена претензія про відшкодування збитків, заподіяних державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря при викидах без дозволу за період з 25.07.2012 року по 25.09.2012 року. Даним фактом порушені вимоги ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Сума збитків становить 9,370 тис. грн.

При перевірці ПАТ «Носівське хлібоприймальне підприємство» встановлено, що підприємством здійснюються викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря без спеціального дозволу за період з 04.10.2012 по 25.10.2012 року. Даним фактом порушені вимоги ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря». Підприємству пред'явлена претензія на відшкодування збитків у сумі 11,748 тис. грн., збитки відшкодовані.

III. Контроль за охороною і використанням земель.

За 2012 рік Інспекцією здійснено 244 перевірки по контролю за станом земельних ресурсів, 123 з них – по контролю показників складу та властивостей ґрунтів, відібрані та проаналізовані відділом інструментально-лабораторного контролю. За результатами перевірок складено 18 протоколів, 18 осіб притягнуто до адмінвідповідальності у вигляді штрафів на суму 11,662 тис. грн., стягнуто – 11,747 тис. грн. Пред'явлено 18 претензій на суму 68,757 тис. грн., стягнуто 15 претензій на суму 21,713 тис. грн.

При здійсненні контролю за охороною та використанням земель, в більшості випадків, неможливо встановити особу порушника, що не дає можливості притягнення до адмінвідповідальності. Так, за звітний період інспекторським складом були виявлені забруднення та засмічення земель невстановленими особами та розраховані збитки на загальну суму 1413,959 тис. грн. Матеріали передано до органів прокуратури та УБОЗ.

За результати обстеження земельної ділянки за межами населеного пункту на території Гнідинцівської сільської ради Варвинського району встановлено факт забруднення земельної ділянки площею 400 м. кв. внаслідок пориву трубопроводу дільниці ППТ НГВУ «Чернігівнафтогаз» ПАТ «Укрнафта». Факт забруднення земельної ділянки підтверджено результатами інструментально-лабораторного контролю ґрунтів. Зазначене є порушенням ст. 35 Закону України «Про охорону земель». Начальнику НГВУ «Чернігівнафтогаз» ПАТ «Укрнафта» пред'явлено претензію про відшкодування шкоди у сумі 1713,57 грн., заподіяної державі порушенням природоохоронного законодавства від забруднення земель, що відбулося внаслідок пориву трубопроводу дільниці ППТ НГВУ «Чернігівнафтогаз». Збитки відшкодовано.

За результатами планової перевірки ТОВ «Техноекспорт» м.Чернігів встановлено факт несанкціонованого розміщення твердих побутових відходів на земельній ділянці площею, що призвело до засмічення земельної ділянки. Це є порушенням ст. 35 Закону України «Про охорону земель», ст. 17, ст. 33 Закону України «Про відходи», підприємству пред'явлено претензію на відшкодування збитків на суму 1,207 грн.

При плановій перевірці ТОВ «Техсервіс» встановлено факт несанкціонованого розміщення відходів деревини на земельній ділянці площею 21,2 м² по вул. Щорса, 1Є в с. В. Щимель Щорського району. Об'єм відходів становить 6,36 м³. Даний факт є порушенням ст. 35 Закону України «Про охорону земель», ст.ст. 17, 33 Закону України «Про відходи». Розмір шкоди становить 4,377 тис. гривень.

Плановою перевіркою ТОВ «ТУР» м. Чернігів встановлений факт несанкціонованого розміщення відходів деревообробки на земельній ділянці по вул. Держинського, 28 площею 1,15 м², об'єм відходів становить 0,345 м³. Розмір шкоди становить 3,833 тис. гривень.

Перевіркою ФОП К-си встановлено факт несанкціонованого розміщення відходів деревообробки (тирси) на земельній ділянці по проспекту Миру, 243 в м. Чернігів площею 2,25 м², об'єм відходів становить 1,125 м³, що призвело до засмічення земельної ділянки. Даний факт є порушенням ст. 35 Закону України «Про охорону земель», ст.ст. 17, 33 Закону України «Про відходи» Підприємцю пред'явлена претензія про відшкодування шкоди на суму 4,281 тис. гривень.

Перевіркою ТОВ «Артбудкомфорт» встановлено факт розміщення виробничих відходів (кишки, нутроці) у викопаних ямах в районі лісосмуги, з лівої сторони автодороги Березна-Щорс, за межами смт

Березна Менського району без дозволу на розміщення відходів, що призвело до засмічення земельної ділянки. Земельна ділянка використовується за відсутності правовстановлюючих документів, що є порушенням ст. 35 Закону України «Про охорону земель», ст.ст. 32, 33 Закону України «Про відходи», ст.ст. 125, 126 Земельного кодексу України. Розмір шкоди становить 8,275 тис. гривень.

Військовій частині м. Прилуки пред'явлено претензію на відшкодування збитків, завданих державі внаслідок забруднення земельної ділянки нафтопродуктами. Розмір шкоди становить 8,153 грн. Збитки відшкодовано.

Перевіркою ТОВ «Євроагропак» встановлений факт засмічення земельної ділянки внаслідок несанкціонованого розміщення відходів деревообробки, що є порушенням ст.ст. 34, 35 Закону України «Про відходи». Підприємству пред'явлена претензія у сумі 29304 грн, збитки відшкодовано.

IV. Контроль за охороною та використанням земель водного фонду.

За звітний період Інспекцією було проведено 33 перевірки по контролю за охороною та використанням земель водного фонду. При перевірці Щорської, Чернігівської, Городнянської райдержадміністрацій, виявлено, що договори оренди водного об'єкту не погоджені з Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища, що є порушенням ст. 51 Водного кодексу України, 5 відповідальних осіб притягнуто до адмінвідповідальності за ст. 48, ст.52, 53-3 КУпАП на суму 1,445 гривень.

V. Контроль за поводженням з відходами.

Протягом звітного періоду здійснено 1376 перевірок суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства, норм, правил і стандартів з екологічної та радіаційної безпеки при поводженні з відходами та отруйними речовинами. За результатами перевірок складено 669 протоколів і 669 осіб притягнуто до адмінвідповідальності у вигляді штрафів на суму 138,176 тис. грн., стягнуто – 146,302 тис. гривень.

За 2012 року згідно плану роботи було перевірено 146 суб'єктів господарювання, внаслідок діяльності яких утворюються відпрацьовані мастила (оливи). За виявлені порушення природоохоронного законодавства притягнуто до адмінвідповідальності 204 особи на суму 36,181 тис. гривень.

На виконання Доручення від 02.03.2012 року №2/1-8-371 щодо перевірок підприємств, які в своїй діяльності використовують тару та пакувальні матеріали протягом звітного періоду інспекторським складом було перевірено 50 підприємств. За виявлені порушення 73 відповідальні особи притягнуто до адмінвідповідальності на суму 16,983 тис. грн.

Перевірено 80 полігонів твердих побутових відходів та сільських сміттєзвалищ. Встановлено, що 68 з них експлуатується з порушенням

екологічних вимог, а саме: сміттєзвалища потребують проведення робіт по впорядкуванню, користування земельними ділянками здійснюється за відсутністю правовстановлюючих документів на землю, відсутній первинний облік відходів. Відповідальних осіб притягнуто до адмінвідповідальності.

За звітний період перевірено 30 місць складування непридатних ХЗЗР встановлено, що 16 не відповідають екологічним і санітарним нормам - в Борзнянському, Носівському районах. Станом на 14.09.2012 року перезатарено та повністю очищено від непридатних до використання та невпізнаних пестицидів Чернігівський, Ріпкинський, Бахмацький, Корюківський, Куликівський, Ніжинський та Н.-Сіверський райони.

На виконання вимог Держекоінспекції України за інформацією райдержадміністрацій виявлено 2516 несанкціонованих сміттєзвалищ, ліквідовано - 2491.

VI. Контроль за охороною, захистом, використанням рослинного світу.

Протягом звітного періоду здійснено 178 перевірок щодо охорони рослинного світу. За результатами перевірок складено 211 протоколів (в т.ч. ліси - 180). 205 осіб притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді штрафів на загальну суму 27,098 тис. грн., стягнуто – 25,908 тис. гривень.

За збитки заподіяні державі порушенням природоохоронного законодавства пред'явлено 46 претензій на суму 199,9 тис. грн., стягнуто 59 претензій на суму 188,257 тис. грн., загальна сума розрахованих збитків складає 1181,254 тис. грн. Матеріали по 28 справах передано до правоохоронних органів.

На територіях природно-заповідного фонду та їх буферних зонах було перевірено 269 точок космічного моніторингу, виявлені розбіжності по 2 точках – вирубка дерев на суцільних рубках площею більше ніж у лісорубних квитках в ДП «Холминське лісове господарство», пред'явлена претензія на суму 70,396 тис. грн., яка була відмінена в судовому порядку.

При перевірці на вимогу прокуратури Чернігівської області виявлено незаконну рубку зелених насаджень за межами населеного пункту на території Охрімівської сільської ради Корюківського району, сума збитків складає 332726 грн., матеріали передані в прокуратуру Корюківського району.

При перевірці ПрАТ «Прилуцький хлібозавод» була виявлена самовільна (безбілетна) порубка 12 дерев сосни сухостійної, яка проведена працівниками ПрАТ «Прилуцький хлібозавод», що є порушенням ст. 69 Лісового кодексу України. Сума нарахованих збитків складає 4968,54 грн. Посадових осіб притягнуто до адміністративної відповідальності за порушення чинного законодавства за ст.ст. 65, 64 КУпАП на 204,00 грн. та 136 гривень.

В ході перевірки ДП «Чернігівський військовий лісгосп» виявлено складування лісопродукції в суміжному виділі та рубку дерев без лісорубного квитка за межами лісосіки, що є порушенням п. 2 «Спеціального порядку використання лісових ресурсів», затвердженого постановою КМУ від 23.05.2007 р. № 761 та ст. 69 Лісового Кодексу України. Загальна сума завданої шкоди становить 1163,08 грн. та майнових стягнень у сумі 75,98 гривень.

На вимогу прокуратури Корюківського району була проведена перевірка Охрімівської сільської ради Корюківського району. В ході перевірки було встановлено, що за межами с. Лупасове Охрімівської сільської ради були проведені роботи з очистки русла притоки річки Турчанка. Сільською радою дозвільні документи на вирубку нікому не надавались в зв'язку з тим, що місце вирубки знаходиться за межами населеного пункту с. Лупасове. Комісійно проведено заміри пнів знесених дерев та складено польові перелікові відомості. За результатами перевірки був виконаний розрахунок. Загальна сума заподіяної шкоди складає 332726,02 грн. Матеріали направлено до прокуратури Корюківського району.

В ході позапланової перевірки ДП «Н.-Сіверськрайагролісгосп» виявлено рубку дерев без лісорубного квитка. Комісійно проведені заміри пнів зрубаних дерев та складено польову перелік осу відомість. Даним фактом порушені вимоги ст. 69 Лісового кодексу України, п. 2 «Порядку спеціального використання лісових ресурсів». Розмір шкоди становить 10,127 тис. грн. Підприємству пред'явлено претензію.

По вулиці Набережна, 21 м. Чернігова (база відпочинку «Хімік») було незаконно видалено дерева невідомими особами, збитки становлять 28, 965 тис. грн. Матеріали передані до РВ УМВС Чернігівської області для встановлення осіб порушників.

За результатами перевірки ТОВ «Прогрес» Сосницького району за пошкодження дерев до ступеня неприпинення росту при заготівлі деревини в лісових насадженнях, пред'явлено претензію у сумі 3147 грн. збитки відшкодовано.

Перевіркою ДП «Ніжинське лісове господарство» встановлено факт пошкодження дерев до ступеня припинення і неприпинення росту, за що підприємству пред'явлена претензія у сумі 8026 грн. збитки відшкодовано.

VII. Контроль за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу та водних живих ресурсів.

Протягом січня-листопада 2012 року здійснено 82 перевірки по контролю за станом тваринного світу. За результатами перевірок складено 65 протоколів до адмінвідповідальності притягнуто 64 особи. Загальна сума накладених штрафів складає 8,738 тис. грн., стягнуто – 6,46 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків становить 30,000 тис. грн.

За матеріалами Срібнянського РВ УМВС України у Чернігівській області Держекоінспекцією проведено розрахунок збитків, заподіяних

незаконним добуванням самки дикого кабана в Срібнянському районі на суму 30,000 тис. грн. внаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання.

Протягом звітнього періоду проведено 89 перевірок по контролю за станом водних живих ресурсів (76 по браконьєрству). За результатами перевірок складено 76 протоколів (70 – по браконьєрству), 34 особи притягнуто до адмінвідповідальності, сума накладених штрафів складає 1,921 тис. грн., стягнуто 1,819 тис. грн., матеріали по 7 справам передано до правоохоронних органів. Держінспекторами вилучено 198,1 кг риби та 62 знаряддя лову.

Під час проведення планової перевірки було виявлено порушення п. 3.15 «Правил любительського і спортивного рибальства» та ч. 4 с. 85 КУпАП громадянами, які здійснювали лов риби забороненими знаряддями лову за допомогою електроструму. У порушників вилучено човен, електровудку, рибу свіжу загальною вагою 16,1 кг.

Шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу внаслідок незаконного вилову водних живих ресурсів у водоймі в урочищі «Замглай», поблизу с. Вишневе Ріпкинського району становить 11,968 тис. грн.

Інспекторами було затримано браконьєрів – громадян, які за допомогою електролову вилунали на річці Десна в Куликівському районі цінних риб – сомів. У порушників вилучено моточовен, електролов, рибу свіжу – 30 штук. Шкода, завдані навколишньому природному середовищу становить 12,750 тис. грн. Відкрита кримінальна справа.

На території області держінспекторами було затримано громадянина, який незаконно вилунав 5 кг риби, було вилучено сітку, нараховані збитки становлять 6,766 тис. грн. Матеріали передані до правоохоронних органів для порушення кримінальної справи.

Протягом вересня держінспекторами вилучено незаконно вилуналих 23,3 кг риби, вилучено 4 заборонені знаряддя лову. Матеріали передані до правоохоронних органів, збитки навколишньому природному середовищу становлять 204 грн.

В жовтні держінспекторами вилучено незаконно вилуналих 14,5 кг. риби, вилучено 24 заборонені знаряддя лову. За браконьєрський вилов риби гр. Ф-ком В.П. (Варвинський р-н), заподіяна шкода становить 6,766 тис. грн. Відкрита кримінальна справа.

Розраховані збитки на суму 5,388 тис. грн. за браконьєрський вилов риби громадянами Р-ун С.І. та Р-ун О.І. (Куликівський р-н) передані до райвідділу УМВС.

За звітний період проведено 110 перевірок об'єктів природно-заповідного фонду, за виявлені порушення складено 27 протоколів, які передані до суду.

15.4 Виконання державних цільових екологічних програм

Фінансування природоохоронних заходів в області відбувається у відповідності до державних та регіональних програм.

В області діє Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003-2015 роки, затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 14 серпня 2003 року.

Постійно ведуться роботи по визначенню та подальшому заповіданню цінних природних територій. Протягом 2012 року велись роботи по розробці проектів створення нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в Чернігівському, Ріпкинському, Козелецькому районах; роботи, спрямовані на створення РЛП «Ялівщина» в м. Чернігові, та по підготовці проекту розширення території Ічнянського національного природного парку, з наданням земель площею 2486,8 га в постійне користування парку.

Держуправлінням ОНПС в Чернігівській області розроблений проект «Програми охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області до 2020 року».

Основною метою Програми є створення умов для забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та поліпшення його стану, реалізація ефективної природоохоронної політики на обласному рівні.

Мета програми містить в собі сім стратегічних цілей: підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; удосконалення регіональної екологічної політики.

Програму планується реалізувати за такими основними напрямками:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- охорона і раціональне використання земель;
- охорона та раціональне використання природних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду;
- раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів;
- організація системи екологічного моніторингу довкілля;
- наука, інформація і освіта.

Розв'язання екологічних проблем в рамках Програми буде забезпечуватися шляхом об'єднання та координації зусиль органів місцевої влади і місцевого самоврядування, природоохоронних організацій, підприємств, наукових установ, засобів масової інформації,

населення, громадських організацій на обласному та місцевому рівнях, мобілізації наявних ресурсів для реалізації спільно запланованих заходів, залучення зацікавлених сторін до вирішення пріоритетних проблем, підвищення рівня обізнаності населення та його залучення до реалізації природоохоронної політики.

Здійснення заходів Програми сприятиме:

- підвищенню рівня суспільної екологічної свідомості;
- поліпшенню екологічної ситуації та підвищенню рівня екологічної безпеки;
- досягненню безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
- інтеграції екологічної політики та вдосконаленню системи інтегрованого екологічного управління;
- припиненню втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
- забезпеченню екологічно збалансованого природокористування;
- удосконаленню регіональної екологічної політики.

Проект Програми має спільні заходи з програмою соціально-економічного розвитку області, та іншими діючими програмами спрямованими на покращання стану навколишнього природного середовища.

15.5. Моніторинг навколишнього природного середовища

Екологічний моніторинг – це засіб визначення стану навколишнього природного середовища. Це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Враховуючи реальні можливості фінансування заходів щодо організації системи екологічного моніторингу довкілля області, Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області здійснювалися заходи, максимально використовуючи існуючий потенціал без залучення значних капіталовкладень.

Суб'єктами системи моніторингу здійснювалися моніторингові дослідження навколишнього природного середовища у межах функціональних повноважень та згідно відомчих планів. Фінансування на виконання моніторингових досліджень здійснювалося в межах бюджетних асигнувань відповідних установ. Обмін моніторинговою інформацією між суб'єктами системи моніторингу здійснювався в електронному вигляді.

Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області здійснювався збір інформації від суб'єктів регіональної системи моніторингу довкілля для формування банку даних про стан атмосферного повітря м. Чернігів, радіаційний стан атмосферного повітря області, стан поверхневих вод області, стан ґрунтів, кількість відходів.

Функцію регіонального центру моніторингу довкілля області виконував відділ заповідної справи та екомережі, взаємодії з ЗМІ та громадськістю Держуправління ОНПС в Чернігівській області.

В 2012 році в Чернігівській області екологічний моніторинг здійснювався по-ресурсно.

Моніторинг атмосферного повітря здійснювали Державна екологічна інспекція у Чернігівській області, Чернігівський обласний центр з гідрометеорології, Головне управління держсанепід служби у Чернігівській області та КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова».

Об'єктами спостереження та контролю при аналізі стану атмосферного повітря є: атмосферне повітря в районах промислових підприємств, санітарно-захисних зонах, уздовж автомагістралей, у місцях проживання та відпочинку населення, на територіях із особливим статусом; опади; показники викидів промислових джерел; викиди автотранспорту; газоочисне устаткування.

Чернігівський обласний центр з гідрометеорології проводив систематичні спостереження за режимом атмосфери, складом і рівнем забруднення атмосферного повітря на території. Проводилися спостереження за станом забруднення атмосферного повітря в м.Чернігові на 2 стаціонарних постах (вул. Пирогова та вул. 50 років ВЛКСМ). Щомісячно визначається вміст чотирьох основних домішок — пилу, двоокису сірки, окису вуглецю та двоокису азоту. Крім того, один раз на квартал визначався вміст специфічних речовин — бензапірену та 8 важких металів — заліза, кадмію, марганцю, міді, нікелю, свинцю, хрому, цинку. Контролювалися також метеорологічні показники: напрям і швидкість вітру, температура повітря, вологість повітря, атмосферні явища.

Головне управління держсанепідслужби у Чернігівській області здійснювало спостереження за вмістом шкідливих хімічних речовин в атмосферному повітрі у містах Чернігів, Ніжин, Прилуки, Новгород-Сіверський у місцях проживання та відпочинку населення, у зоні впливу промислових підприємств та в 13 районах на маршрутних та підфакельних постах за 16 інгредієнтами: пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю, фенол, формальдегід, сірчана кислота, хром шестивалентний, толуол, аміак, свинець, заліза оксид, перхлоретилен, марганець та його сполуки, оксид нікелю, ксилол.

Державна екологічна інспекція у Чернігівській області здійснювала дослідження показників викидів промислових джерел; викидів автотранспорту; роботи газоочисного устаткування.

Моніторинг стану поверхневих вод області здійснювали Деснянське басейнове управління, Державна екологічна інспекція у Чернігівській області, Головне управління держсанепідслужби у Чернігівській області, Чернігівський обласний центр з гідрометеорології, КП «Чернігівводоканал» та КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Поверхневі води контролювалися відповідно до затверджених відомчих планів робіт. Суб'єктами системи моніторингу здійснювався моніторинг поверхневих вод в 128 створах, в тому числі і транскордонних, внесених до реєстру створів державної системи моніторингу та в 6 створах об'єктового моніторингу підприємств – забруднювачів: 42 створи — Державної екологічної інспекції у Чернігівській області, 10 створів — Чернігівського обласного центру з гідрометеорології, 56 створів — Головного управління держсанепідслужби у Чернігівській області, 20 створів — Деснянського басейнового управління водних ресурсів, 2 створи — КП «Чернігівводоканал» та 4 створи — КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Крім зазначених створів, по мірі необхідності здійснювалися додаткові дослідження.

В результаті здійснення моніторингових досліджень поверхневих вод повинні були отримуватися дані по 44 - 60 параметрах, що надало б можливість оцінити хімічний склад вод, біогенні параметри, наявність зважених часток та органічних речовин, основних забруднюючих речовин, важких металів та пестицидів. Насправді, дані отримуються за меншою кількістю показників. У рамках радіаційного моніторингу вод водогосподарськими організаціями здійснюється контроль вмісту радіонуклідів у поверхневих водах.

Моніторинг підземних вод області здійснювали: Головне управління держсанепідслужби у Чернігівській області, Деснянське басейнове управління водних ресурсів, КП «Чернігівводоканал» та Чернігівський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості і якості ґрунтів «Облдержродючість».

Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області щосезонно проводився контроль міських зливовипусків.

Чернігівська гідрогеологомеліоративна експедиція здійснювала нагляд за якістю дренажних вод на 12 еталонних осушувальних системах Чернігівської області. Розміщення точок відбору в місцях кінцевих скидів дренажних вод в водоприймачі дало змогу контролювати якість води всього водозбору системи. Хімічні лабораторні вимірювання проводилися з метою отримання показників хімічного складу дренажних вод, а також виявлення якісної оцінки речовин – забруднювачів, таких як сульфати, хлориди, нітритний азот, нітратний азот, амонійний азот, заліза загального, важкі метали (Cu, Mn, Cr+4, Cr+6, Ni).

Моніторинговими дослідженнями ґрунтів займалися Головне управління держсанепідслужби у Чернігівській області, Державна екологічна інспекція у Чернігівській області, та Чернігівський обласний

державний проектно-технологічний центр охорони родючості і якості ґрунтів «Облдержродючість».

Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області відбиралися та аналізувалися ґрунти біля звалища промислових та побутових відходів м. Чернігів по периметру в напрямку захід-північ-схід.

Чернігівським обласним державним проектно-технологічним центром охорони родючості і якості ґрунтів «Облдержродючість» моніторинг ґрунту вели за 20 радіологічними, токсикологічними і агрохімічними показниками, рослинницької продукції - за 12 показниками. У ґрунті визначали вміст важких металів (свинець, кадмій), залишкові кількості пестицидів (ДДТ, ГХЦГ), радіонукліди (цезій-137, стронцій-90), показники родючості (вміст гумусу, азоту, фосфору, калію, кальцію, магнію, бору, марганцю, міді, цинку, кобальту, обмінна та гідролітична кислотність, сума ввібраних основ).

Головне управління держсанепідслужби у Чернігівській області здійснювало державний санітарно-гігієнічний нагляд за ґрунтами, проводить спостереження за станом ґрунту в 25 районах і містах області, в тому числі в постійних точках.

Державні лісогосподарські підприємства області проводили моніторинг лісової рослинності. Здійснювалася оцінка біомаси, пошкодження її біотичними та абіотичними чинниками; мисливської фауни, біорізноманіття, радіологічні визначення.

Отримані дані передаються до Інформаційно - аналітичного центру Мінприроди та банк екологічних даних.

Узагальнена екологічна моніторингова інформація розміщувалася на сайті Мінприроди в рубриці «Стан довкілля» та на сайті Держуправління ОНПС в Чернігівській області з щомісячним оновленням. Обмін моніторинговою інформацією між суб'єктами регіональної системи моніторингу довкілля здійснюється в електронному вигляді.

В Чернігівській області створюється геоінформаційна система (ГІС) - система апаратно програмних засобів та алгоритмічних процедур, що зроблена для цифрової підтримки, поповнення, маніпулювання, аналізу, математико-картографічного моделювання та образного відображення темпорально—географічно координованих даних. За підтримки Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області в 2010 році створена ГІС система природно – заповідного фонду області. Вона доступна для інтерактивного користування на сайті Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області.

Геоінформаційна система керування розподіленими базами даних природно-заповідного фонду Чернігівської області

Рис. 15.5.1. — Приклад користування ГІС системою природно – заповідного фонду Чернігівської області

В 2011 – 2012 роках розроблялася ГІС система водних ресурсів області, яка надасть можливість прогнозувати підтоплення паводковими водами територій (виконано прогноз підтоплень по м. Чернігів).

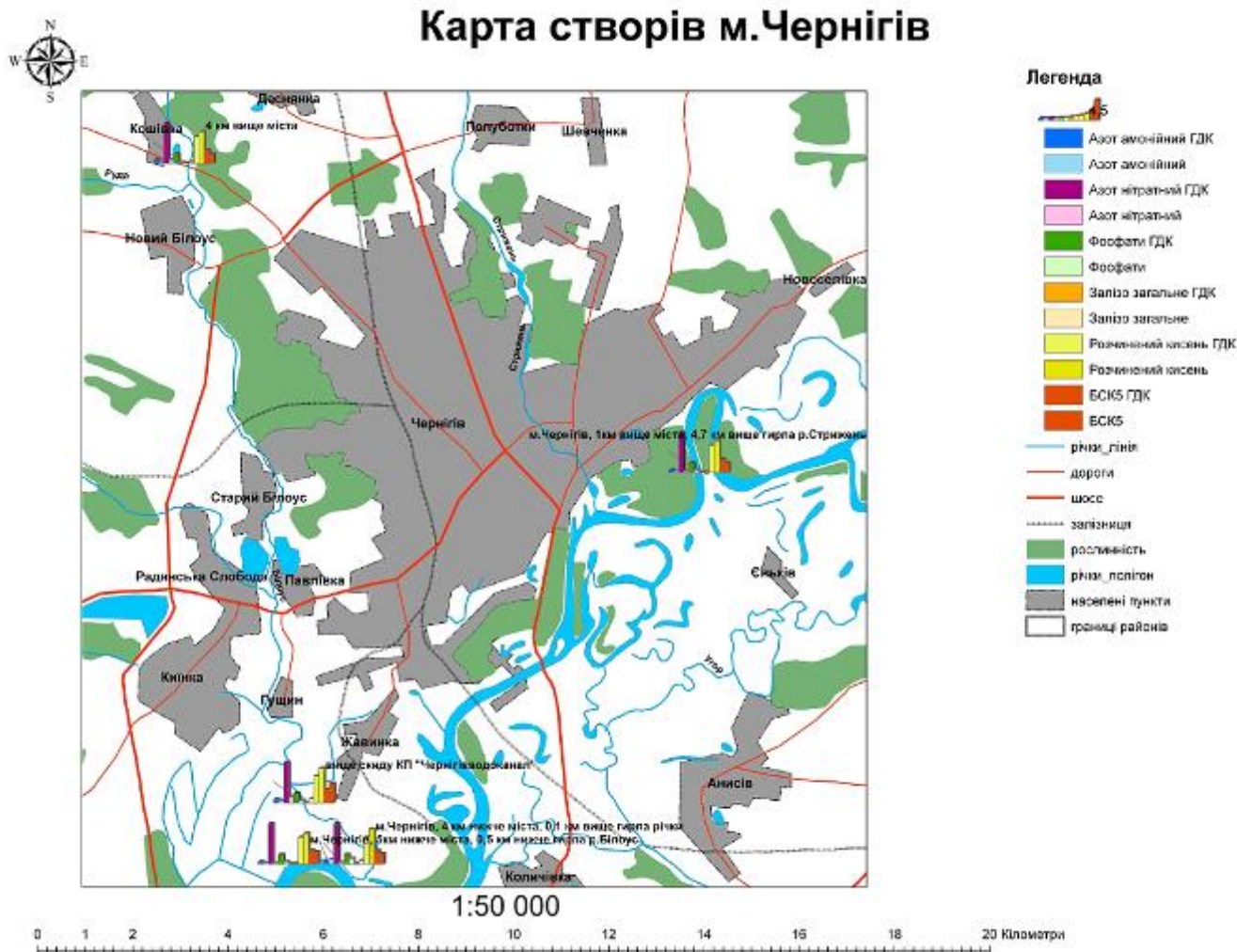

Рис. 15.5.2. — Приклад користування ГІС-системою водних ресурсів Чернігівської області

Впровадження цих систем на різних рівнях дозволить підняти рівень, оперативність та ефективність рішення задач у галузі керування якістю навколишнього середовища до світового рівня .

На основі моніторингової діяльності здійснюється визначення інтегрального показника екологічного стану регіону, згідно Керівництва щодо здійснення інтегральної оцінки стану довкілля на регіональному рівні, затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 584 від 14.11.2008 року.

Базовими для розробки інтегральної оцінки є екологічні показники, розроблені Європейською Економічною Комісією ООН «Руководство по применению экологических показателей в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии», «Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза № 2000/60/ЕС от 23 октября 2000 года» (Водная Рамочная Директива ЕС), та положення чинного законодавства, нормативно-правових документів стосовно створення Державної системи моніторингу довкілля і затверджених порядків та положень щодо його проведення.

Інтегральна оцінка стану довкілля визначається по основним реципієнтам: гідросфера, літосфера, атмосфера.

Для здійснення інтегральної оцінки визначається 5 класів стану довкілля із загальними назвами:

- сприятлива ситуація,
- задовільна ситуація,
- напружена ситуація,
- критична ситуація,
- кризова ситуація.

Інтегральний показник екологічного стану — показник стану навколишнього середовища, що являє собою середньозважене значення інтегральних показників якості водних ресурсів, атмосферного повітря та земельних ресурсів.

За розрахунковими даними інтегральний показник екологічного стану довкілля становить 1,67, тобто ситуація є задовільною.

На здійснення моніторингової діяльності негативно впливає реорганізація суб'єктів системи моніторингу довкілля області. Відповідно змінюються назви установ, програми моніторингових досліджень та виконавці, через що не в повній мірі надається моніторингова інформація.

15.6. Державна екологічна експертиза

Екологічна експертиза – один з превентивних заходів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, охорону навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів. Відповідно Закону України «Про екологічну експертизу» екологічна експертиза може здійснюватися спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органами на місцях, створюваними ними спеціалізованими установами, організаціями та еколого-експертними підрозділами чи комісіями, еколого-експертними формуваннями та об'єднаннями громадян.

Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області здійснювало державну екологічну експертизу документації об'єктів, які становлять екологічну небезпеку і діяльність яких може негативно вплинути на стан довкілля.

Державна екологічна експертиза здійснювалась у відокремленому порядку.

Протягом 2012 року сектором державної екологічної експертизи проведено 27 експертиз документації об'єктів, які становлять екологічну небезпеку. Через порушення вимог природоохоронного законодавства та нормативних документів, повернуто на доопрацювання 2 комплекти документації, тобто 7%.

Для порівняння, в 2011 році відділом державної екологічної експертизи здійснено 137 експертиз, частка проектів повернутих на доопрацювання складала 28%.

Протягом 2012 року прийнято участь у розгляді містобудівної документації:

- «Схема планування території Чернігівської області»;
- «Генеральний план м.Городня».

Інформація щодо еколого-експертної діяльності розміщувалася щомісяця на веб-сайті Держуправління.

Загальні результати роботи з еколого-експертної діяльності Держуправління у 2012 році наведено в табл.15.6

Табл. 15.6 Еколого-експертна діяльність у 2012 році.

Виконання робіт	Загальна кількість	Позитивно оцінено (шт.)	Повернуто на доопрацювання та оцінено негативно (шт.)	Повернуто на доопрацювання та оцінено негативно (% від загальної кількості)
1	2	3	4	5
Проведено експертиз документації еколого небезпечних об'єктів	27	25	2	7

15.7. Економічні засади природокористування

15.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності

Збереження, відновлення та раціональне використання природних ресурсів – головна мета діяльності державної системи охорони навколишнього природного середовища. Державне управління охорони навколишнього природного середовища спільно з Державною екологічною інспекцією забезпечують роботу еколого-економічного механізму раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища в області, здійснюють координацію природоохоронної діяльності відомств, підприємств, установ і організацій в області.

Одним з найважливіших еколого-економічних інструментів природоохоронної діяльності стала плата за забруднення навколишнього природного середовища, впроваджена постановою Уряду від 13.01.92. №18 (пізніше термін «плата» був замінений на термін «збір»).

З 1999 року збір за забруднення – головне джерело надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища (державного, обласного та місцевих), які були створені державою з метою концентрації коштів і цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів (ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

З набуттям чинності з 1 січня 2011 року Податкового кодексу термін «збір за забруднення навколишнього природного середовища» замінено на «екологічний податок».

В Податковий кодекс включено всі екологічні платежі за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища.

Так, в Податковому кодексі виділено окремі розділи, зокрема:

- збір за спеціальне водокористування;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- платежі за користування надрами;
- плата за використання інших природних ресурсів;
- екологічний податок.

Податковий кодекс є нормативним актом прямої дії і в зазначених розділах встановлені порядки сплати та ставки за спеціальне використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища.

Податковим кодексом України розширено базу оподаткування та введено нові ставки екологічного податку.

Важливим нововведенням Податкового кодексу в частині економічного механізму природоохоронної діяльності стали норми визначені в Прикінцевих положеннях.

У відповідності з Податковим кодексом України екологічний податок до спеціального фонду Державного бюджету України у 2013 році складатиме 33 %, з 2014 року – 50 % із спрямуванням таких коштів на фінансування виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку у порядку, що встановлюватиметься Кабінетом Міністрів України.

На сьогодні вказана норма встановлена Бюджетним кодексом.

У 2011-2012 роках, відповідно до Бюджетного кодексу, екологічний податок зараховується у таких пропорціях: до спеціального фонду державного бюджету – 30 % і до спеціального фонду місцевих бюджетів – 70 %, у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 50 %, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 20 %, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70 %.

Фактичне надходження коштів від екологічного податку та збору за забруднення навколишнього природного середовища за 2012 рік склали 25727.5 тис. грн., у тому числі 5711.6 тис. грн. до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, 5718,9 тис. грн. – до обласного та 14297,0 тис. грн. до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

У порівнянні з 2011 роком надходження коштів від екологічного податку збільшилися у 1,08 рази. У порівнянні з 2008 роком – у 2,08 рази.

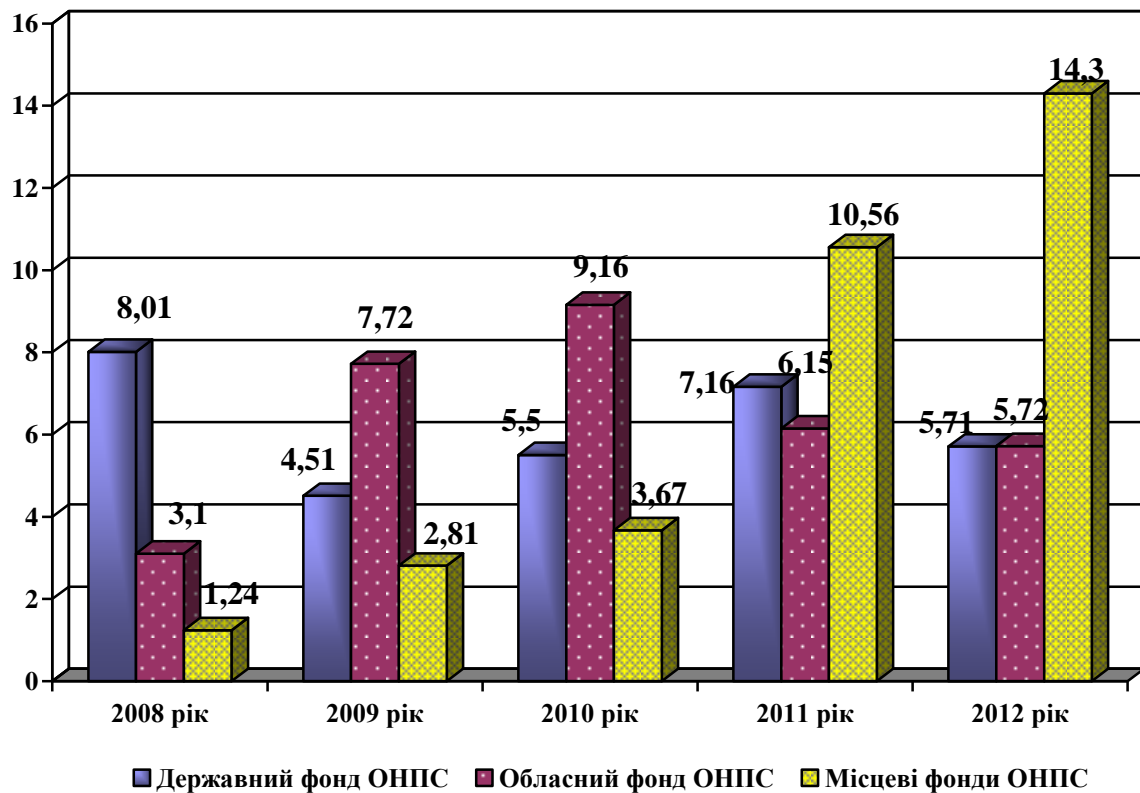

Рис. 15.7.1 – Динаміка фактичного надходження коштів від екологічного податку (з 2008 року) та збору за забруднення навколишнього природного середовища до зведеного бюджету, млн. грн.

Окремо слід відмітити, що пунктом 4 розділу XIX Прикінцевих положень Податкового кодексу України визначено, що Кабінет Міністрів України має щорічно до 1 червня вносити до Верховної Ради України проект закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставок оподаткування, визначених в абсолютних значеннях, з урахуванням індексів споживчих цін, індексів цін виробників промислової продукції, у тому числі і з екологічного податку.

На виконання зазначеного пункту Податкового кодексу України ставки екологічного податку збільшено відповідно до індексу споживчих цін, індексу цін виробників промислової продукції. Зміни до Податкового кодексу України внесені Законом України від 22.12.2011 № 4235-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів». Відповідно до зазначеного Закону ставки екологічного податку збільшено з 2012 року у середньому на 8,9 %.

Показники фактичних надходжень зборів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів у 2012 році наведені в табл. 15.7.1

Табл. 15.7.1 Фактичні надходження зборів за спеціальне використання природних ресурсів за 2012 рік

КБК	Назва	Сплачено до бюджетів у 2012 році (тис. грн.)			
		Державний бюджет	Місцевий бюджет		
		Факт	План	Факт	%
13010000	<i>Збір за спеціальне використання лісових ресурсів</i>	12519,1	15371,5	18393,2	119,7
13020000	<i>Збір за спеціальне використання води</i>	10290,1	8751,7	10290,1	117,6
13030000	<i>Плата за користування надрами</i>	42206,4	43808,9	42891,8	97,9
13050000	<i>Плата за землю</i>		174044,9	196473,1	112,9
13070000	<i>Плата за використання інших природних ресурсів</i>		1,2	6,7	558,3
	Разом	65015,6	241978,2	268054,9	1006,4

15.7.2. Стан фінансування природоохоронної галузі

В області фінансування природоохоронних заходів здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів (в тому числі Державного, обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища), а також із власних коштів підприємств, організацій і установ.

У 2012 році кошти фондів охорони навколишнього природного середовища спрямовувались на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначених згідно з «Переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1999 р. № 1147 із змінами та доповненнями.

За рахунок коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища в 2012 році з території області було вивезено на утилізацію 341,886 тонн непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР) і тари від них, завдяки чому повністю очищено від непридатних пестицидів Коропський, Козелецький, Талалаївський, Сосницький, Менський, Бобровицький, Городнянський, Чернігівський, Ріпкинський, Новгород-Сіверський, Бахмацький, Корюківський, Куликівський та Ніжинський райони області.

При проведенні робіт з перезатарення ХЗЗР практично у кожному районі було виявлено невідповідність фактичної кількості відходів до кількості, визначеної комісією. Розбіжність пояснюється тим, що при

проведенні у 2012 році спеціально створеними комісіями чергової інвентаризації непридатних до використання ХЗЗР їх залишкова кількість визначалась візуально з урахуванням застарілих облікових даних. Понадлімітна кількість, безгосподарських ХЗЗР, яка була виявлена в ході проведення робіт з перезатарення, складає 304,63 тонни, що підтверджується інвентаризаційними відомостями, які надали районні державні адміністрації.

Стан наявних місць зберігання ХЗЗР є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайних ситуацій. Враховуючи, що значна частина складів знаходиться в басейнах річок Дніпро та Десна, які є джерелами питного водопостачання, з метою зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище та попередження забруднення об'єктів довкілля, є вкрай необхідним забезпечити утилізацію залишків небезпечних речовин у повному об'ємі за рахунок коштів Держбюджету.

Загалом у 2011-2012 роках за кошти Державного та консолідованого обласного фондів ОНПС вивезено за межі області 1110,68 тонн ХЗЗР.

На підставі запитів на фінансування, поданих райдержадміністраціями та міськвиконкомами міст обласного підпорядкування відповідно до Положення про обласний фонд, затвердженого рішенням двадцять шостої сесії обласної ради від 11 вересня 2009 року, спільним розпорядженням голови Чернігівської облдержадміністрації та голови обласної ради від 10 травня 2012 року №14, був затверджений Перелік видатків обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на 2012 рік на загальну суму 4961,4 тис. грн. Головним розпорядником коштів даного фонду є управління капітального будівництва облдержадміністрації.

За бюджетною програмою по КТКВК 240602 «Утилізація відходів» УКБ облдержадміністрації використано кошти в сумі 474,6 тис. грн. на будівництво полігону твердих побутових відходів в смт Ріпки.

За бюджетною програмою по КТКВК 240603 «Ліквідація іншого забруднення навколишнього природного середовища» УКБ облдержадміністрації використано кошти в сумі 1740,8 тис. грн. на реконструкцію каналізаційних очисних споруд в с. Киселівка Чернігівського району.

За бюджетною програмою по КТКВК 240604 «Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища» УКБ облдержадміністрації використано кошти в сумі 794,96 тис. грн., в тому числі на будівництво водовідведення поверхневих вод із частковим водопониженням ґрунтових вод в смт Ріпки (вул. Калініна) – 509,06 тис. грн.; винесення в натуру проекту землеустрою щодо визначення меж та розмірів прибережної захисної смуги вздовж річки Десна в межах її водоохоронної зони на території міста Чернігова, створення геоінформаційної системи водних ресурсів області, забезпечення

функціонування Орхуського центру, проведення конкурсів екологічного спрямування, видання еколого-просвітницької літератури та інше – 285,9 тис. грн.

За бюджетною програмою по КТКВК 240605 «Заповідна справа» роботи не виконувались.

Таким чином в 2012 році фактично освоєно 1624,2 тис. грн. з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, в тому числі погашена кредиторська заборгованість за виконані природоохоронні заходи в 2011 році в обсязі 54,3 тис. грн. Крім того кредиторська заборгованість на 01.01.2013 року склала 1386,3 тис. грн.

Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища за 2008-2012 роки приведені в табл. 15.7.2

Табл. 15.7.2 Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (тис. грн.)

Пор №	Обіг коштів	Рік				
		2008	2009	2010	2011	2012
1.	Залишок коштів на початок звітного періоду	377,65	1254,35	5984,87	11319,89	638,6
2.	Надійшло коштів у звітному періоді – всього	3098,1	7721,45	9163,82	6150,4	5978,6
3.	Використано коштів – всього	2221,4	2990,93	3828,80	16831,7	1624,2
4.	Залишок коштів на кінець звітного періоду	1254,35	5984,87	11319,89	638,6	4993,0
5.	% використання коштів	64	33	25,3	96,3	24,5

15.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки спрямовані на впровадження науково обґрунтованих та безпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимог до процесів, товарів та послуг.

Розвиток системи технічного регулювання потребує інтеграції екологічних норм, вимог та правил відповідно до законодавчої бази Європейського Союзу.

Впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надрокористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному

товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року визначено стратегічні завдання щодо технічного регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування.

15.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Для забезпечення раціонального використання і охорони водних ресурсів, запобігання та попередження забруднення водних об'єктів Держуправлінням доводяться до водокористувачів ліміти водоспоживання та водовідведення. Станом на 01 січня 2013 р. в Чернігівській області налічується 1099 об'єктів-водокористувачів, з яких 609 відносяться до сфери промисловості і 490 – до сфери сільського господарства. Мають дозволи на спецводокористування 724 суб'єкта господарювання.

У 2012 році Держуправлінням видано 186 дозволів на спецводокористування та 12 водокористувачам, які здійснюють скид стічних вод у водні об'єкти, встановлено нормативи ГДС (за 2011 рік- відповідно 242 та 22).

При видачі дозволів, в порівнянні з попередніми, роками висуваються більш суворі вимоги щодо дотримання водоохоронного законодавства, встановлюються більш жорсткі ліміти водоспоживання та нормативи скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти. Інформація про підприємства, які здійснюють діяльність без дозволів на спецводокористування постійно надавалась до Держекоінспекції для відповідного реагування.

В минулому році припинено право спеціального водокористування 32 водокористувачам області.

Для оцінки та забезпечення раціонального використання води у галузях економіки встановлюються технологічні нормативи використання води. За звітний період погоджено поточні індивідуальні технологічні нормативи використання питної води 19 водокористувачам.

З метою забезпечення раціонального використання води погоджено ліміти використання питної води для виробничих потреб абонентами 5 підприємств комунальної сфери.

У звітному періоді було погоджено 18 проектів договорів оренди водних об'єктів. При прийнятті рішення щодо погодження договору оренди Держуправлінням, перш за все, звертається увага на питання охорони водойми як цілісної екосистеми: висуваються вимоги щодо режиму господарювання на території прибережної захисної смуги, розчистки водойми, умов скиду води в інші водні об'єкти тощо.

З метою попередження негативного впливу та обмеження обсягів утворення і накопичення відходів, стимулювання впровадження прогресивних маловідходних технологій, Держуправлінням в 2012 році видано дозволи на розміщення відходів та погоджено ліміти на утворення та розміщення відходів 452 суб'єктам господарювання.

З метою нормування та регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Держуправлінням видано 287 дозволів (в 2011 р.- 315 дозволів). Контроль за умовами наданих дозволів, дотриманням регламентів прийнятих технологічних процесів та не

перевищення встановлених граничнодопустимих обсягів викидів забруднюючих речовин є основою забезпечення охорони атмосферного повітря. Всього видано для проммайданчиків підприємств 1409 дозволів.

15.10 Екологічний аудит та екологічне страхування

Оцінка діючих об'єктів на предмет дотримання природоохоронного законодавства здійснюється у формі процедур екологічного аудиту.

Екологічний аудит є необхідною за міжнародними стандартами передінвестиційною стадією оцінки ризиків, обов'язковою процедурою оцінки вартості підприємства, досліджень конкурентоспроможності продукції, оцінки екологічної безпеки підприємства.

Екологічний аудит – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Екологічний аудит регламентується законом України «Про екологічний аудит» та ДСТУ ISO 19011:2003.

Послуги екологічного аудиту надають юридичні особи або кваліфіковані аудитори, що мають відповідний дозвіл (ліцензію). Детальну інформацію щодо суб'єктів, кваліфікованих для здійснення екологічного аудиту, їх адреси і контактні телефони можна отримати на веб-сайті Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (<http://www.menr.gov.ua/index.php>).

В м. Чернігові сертифікат екологічного аудитора ЕА № 088 має Козловська Вікторія Петрівна (контактні телефони (04642)610-470, (04642)612-443).

15.11 Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля

З метою наукового забезпечення виконання Закону України «Про охорону навколишнього середовища» в 2012 р. науковими установами та вищими навчальними закладами Чернігівської області продовжувалась розробка наукових основ охорони навколишнього природного середовища та екологічного сталого соціально-економічного розвитку. Проводились дослідження з питань моніторингу природно-ресурсного потенціалу області, розвитку і раціонального використання водних, лісових та мінерально-сировинних ресурсів.

У наукових дослідженнях особлива увага приділялася вирішенню регіональних екологічних проблем.

Наукові дослідження та розробки в області у 2012 році виконували (за статистичними даними) 20 організацій. Половина наукових організацій належить до галузевого сектору науки, чверть – це вищі навчальні заклади, майже кожна сьома організація, що займається науковою діяльністю, представляє академічний сектор науки, 10% від загальної кількості – заводську науку.

У м. Чернігові зосереджена половина наукових організацій, 20% – у м. Ніжині, 5% – у м. Прилуках, решта (25%) знаходиться в п'яти районах області.

Найбільша кількість обстежених організацій підпорядкована Міністерству освіти і науки України, Українській Академії аграрних наук, Міністерствам аграрної та промислової політики.

Найбільш активними, в проведенні наукових екологічних досліджень та розробок були: Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (м. Чернігів), Чернігівський державний технологічний університет, Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Чернігівський державний інститут економіки та управління (ЧДІЕУ).

Протягом 2012 р. **Інститутом сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН** (м. Чернігів) здійснювались дослідження, спрямовані на з'ясування окремих особливостей взаємовідносин і взаємодії мікроорганізмів з макроорганізмом, оптимізацію процесів біологічної трансформації сполук біогенних елементів у ґрунтах агроценозів за використання сучасних методів біоіндикації, вивчення особливостей формування угруповань мікроорганізмів при консервації кормів, впливу вірусів на продукційний процес культурних рослин і тварин та розробку заходів, що обмежують розвиток патогенів.

Оскільки процеси формування (і деградації також) ґрунтів в агроценозах проходять постійно, з різною інтенсивністю і напрямками, що залежить від екологічної ситуації, завданням агрономічної науки є

створення таких умов, які б сприяли відтворенню як потенційної, так і ефективної ґрунтової родючості. Незамінним при цьому є оптимізація біологічних процесів, а також забезпечення рослин (особливо в зоні коріння) необхідними для їх гармонійного розвитку мікроорганізмами.

Сьогодні у більшості ґрунтів зведено до мінімуму чисельність представників окремих агрономічно цінних видів мікроорганізмів, які за нормальних умов створюють високопродуктивні асоціації і симбіози з рослинами і сприяють гармонійному перебігу продукційного процесу сільськогосподарських культур. Їх місце зайняли нетипові для ґрунтоутворного процесу бактерії і мікроскопічні гриби. Наслідки відомі: навіть за достатнього мінерального живлення сільськогосподарські культури не забезпечують повноцінного урожаю. Тому, в умовах деградації ґрунтів виникає необхідність застосування агроприйомів, направлених на збільшення в них кількості агрономічно цінних мікроорганізмів, у т. ч. шляхом штучного забезпечення. Такий підхід виправданий практично для всіх сучасних агроценозів, оскільки ґрунти, як вже зазначалось, є деградованими в біологічному відношенні.

Проведені у 2012 році дослідження свідчать про значні перспективи такого агрозаходу, як передпосівна інокуляція насіння сільськогосподарських культур новими вітчизняними мікробними препаратами. Показано, що ефективність біопрепаратів залежала від досліджуваних агрофонів і була найвищою по фонах застосування добрив у межах фізіологічної доцільності. Показано також, що вплив мікробних препаратів на формування продуктивності сільськогосподарських культур може бути еквівалентним дії 40-60 кг/га мінерального азоту, а також фосфору і калію в еквівалентних кількостях. Такий ефект досягається внаслідок позитивної дії інтродукованих в агроценози мікроорганізмів на поглинальну здатність кореневої системи рослин і, відповідно, на коефіцієнти використання ними діючої речовини з добрив.

Встановлено, що використання мікробних препаратів не забезпечує суттєвого зростання урожайності сільськогосподарських культур за дії і післядії гною, застосованого в дозі 40 кг/га (як на лучно-чорноземному, так і на дерново-підзолистому ґрунті), проте позитивно позначається на якості продукції. Вірогідно, що застосування гною забезпечує своєрідну бактеризацію ґрунту (що допускав ще наприкінці ХІХ ст. В.В. Докучаєв і про що свідчать результати наших досліджень), і за цих умов інтродуковані штами мікроорганізмів зустрічають сильну конкуренцію з їхнього боку. Покращення якості продукції від бактеризації при цьому, вірогідно пояснюється впливом фізіологічно активних речовин біопрепаратів на окремі ланки продукційного процесу рослин.

На відміну від гною, застосування передпосівної бактеризації по фоні сидеральних добрив забезпечує оптимізацію низки ґрунтових процесів та формування відповідних мікробних угруповань. Наслідком цього є активізація процесу азотфіксації і зниження активності процесів

нітрифікації і біологічної денітрифікації в кореневій зоні культурних рослин. Зазначений ефект пояснюється зменшенням концентрації сполук азоту в корневих сферах і, таким чином, зменшення субстратів для розвитку нітрифікаторів і денітрифікаторів. Поєднання сидератів з дією мікробних препаратів в окремих випадках забезпечує практично синергічний ефект і є перспективним заходом як підвищення продуктивності сільськогосподарських культур, так і відтворення родючості ґрунтів агроценозів.

Дослідженнями, проведеними в межах програми «Сільськогосподарська мікробіологія», показано високу ефективність біопрепаратів за використання в технологіях вирощування пшениці озимої, сої, кукурудзи, льону олійного, люпину і гороху, ячменю ярого. Слід зазначити, що ефект бактеризації позначається не лише на економії добрив та підвищенні урожайності сільськогосподарських культур, але й на якості продукції. Так, наприклад, застосування біопрепаратів у технологіях вирощування зернових і зернобобових культур сприяє збільшенню вмісту в зерні білка, що пояснюється активізацією діяльності азотасиміляторних рослинних

Встановлено закономірності міграції вологи, гумусових речовин і сполук біогенних елементів залежно від типу рослинності, системи удобрення та передпосівної інокуляції насіння. За інокуляції насіння біопрепаратами відмічено стійку тенденцію до зменшення втрат сполук біогенних елементів за межі кореневмісного шару ґрунту.

Продовжені дослідження по селекції активних штамів мікроорганізмів, розробці ефективних мікробних препаратів.

Новим напрямом досліджень є створення мікробних препаратів комплексної дії на основі активних штамів мікроорганізмів та оптимальної для початкових етапів органогенезу рослин концентрацій фітогормонів у корневих сферах. Відомо, що основним джерелом фітогормонів для рослин є мікроорганізми. Проте при забезпеченні проростків рослин активним селекціонованим штамом бактерій цей бік впливу (гормональний) не береться до уваги. В Інституті сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН нині активно проводяться дослідження у зазначеному напрямі. Відпрацьовано простий та швидкий метод пробопідготовки рослинного матеріалу перед імуноферментним визначенням вмісту цитокінінів.

Дослідженнями співробітників установи показано можливість удосконалення біопрепаратів шляхом корегування умов вирощування бактеріальних культур з метою набуття клітинами мікроорганізмів таких ознак, як стійкість до несприятливих факторів довкілля, подовженість терміну їх виживання в субстраті, що позначається на колонізаційній активності інтродукованих бактерій і, в кінцевому підсумку, на взаємодії з рослиною. Отримані результати дають підставу стверджувати про високу ефективність цього напрямку досліджень.

Важливим є встановлення можливості застосування мікробних препаратів за різних технологічних умов вирощування сільськогосподарських культур. Одним із потужних чинників нівелювання позитивної дії біопрепаратів на продукційний процес рослин можуть бути хімічні пестициди. У зв'язку з цим окремим завданням досліджень було встановлення можливостей поєднання в одному технологічному циклі біопрепаратів і агрохімікатів. Показано, що з окремими фунгіцидами таке поєднання є можливим, з іншими, навпаки, неприпустиме.

Серед сучасних заходів щодо збереження врожаю продовжує домінувати хімічний метод захисту рослин. Однак для багатьох розвинених країн актуальною стала необхідність зменшення обсягів застосування пестицидів. Це викликано низкою негативних явищ, які виникають за широкого використання хімічного методу, а саме: виникають стійкі до пестицидів форми в популяціях шкідників і фітопатогенів, частота виникнення їх випереджає створення нових препаратів; у багатьох випадках пестициди проявляють біоцидну дію на корисну біоту; виникла проблема накопичення так званих пестицидних залишків, які здатні до міграції в різних системах, наслідком чого є забруднення сільськогосподарської продукції та попадання пестицидних решток в організм людини; хімічні препарати недостатньо ефективні проти ґрунтових патогенів, які уражають кореневу систему рослин.

Захист рослин від вірусних інфекцій є важливою ланкою сучасного землеробства. Моніторинг вірусних патогенів на посівах сільськогосподарських культур є необхідним етапом розробки стратегії і тактики захисту рослин у відповідності з вимогами біологічної ефективності та екологічної безпеки.

Протягом вегетаційного періоду 2012 року у агроценозах чотирьох регіонів України: Вінницької, Київської, Полтавської областей та Автономної республіки Крим на культурі перцю солодкого (*Capsicum annuum*) циркулювало 3 віруси, а саме вірус м'якої крапчастості перцю, вірус мозаїки томатів і Х-вірус картоплі. Також у ході досліджень проаналізовано 22 сорти насіння перцю солодкого (*Capsicum annuum*) на предмет контамінації вірусними патогенами, що передаються насінням. За результатами імуноферментного аналізу у насінні було виявлено 3 види вірусів, а саме вірус огіркової мозаїки, вірус мозаїки томату та вірус м'якої крапчастості перцю.

За результатами досліджень 2012 р. показано високий рівень ураженості розсадників елітного насінництва картоплі вірусними хворобами (Менський, Коропський, Сосницький, Чернігівський р-н, Чернігівська обл.) – 100 % за даними імунологічного, електронномікроскопічного аналізів та біотесту.

Обстеження виробничих посівів люпину в умовах Полісся України (Носівський, Чернігівський р-н, Чернігівська обл.) у фазу стеблуння – формування бобів виявило значний ступінь ураженості вузьколистістю:

люпину жовтого – 26,3-73,0 %, люпину вузьколистого – 6,2-10,3 %, люпину білого – 18,5-38,2 % .

У польових дослідах встановлено, що застосування мікробних препаратів сприяє зниженню шкідливості вірусних захворювань люпину жовтого та картоплі, що сприяло підвищенню урожайності зеленої маси – на 30,9 – 47,7 %, зерна люпину жовтого на 25,6 – 65,4 %. Встановили підвищення врожайності репродукційного матеріалу картоплі (розсадник 2-го року розмноження) сортів Невська, Сувенір Чернігівський, Жуківська рання, Пікассо на 13,1 – 50,9 %, залежно від сорту картоплі і біопрепарату.

Застосування біопрепаратів на основі живих мікробних культур – пробіотиків з метою підвищення продуктивності тварин на відміну від антибіотиків, запобігає порушенню балансу між нормальною та умовно-патогенною мікрофлорою, стимулює імунну відповідь організму тварин, відновлює нормоценоз, при цьому продукція тваринництва залишається екологічно безпечною.

У 2012 році селекціоновано 9 найбільш перспективних штамів молочнокислих бактерій, здатних до біосинтезу гідролітичних ензимів. Розроблено 5 варіантів експериментальних середовищ з вмістом низки індукторів для посилення амілолітичної та казеїназної активності молочнокислих бактерій.

Встановлено, що середньодобові прирости молодняку ВРХ віком 2-4 міс. при застосуванні препаратів пробіотиків БПС-44 та БПС-Л перевищують контрольні значення на 17 % та 22 % відповідно. Використання препаратів БПС-44 та БПС-Л сприяє збільшенню середньодобових приростів молодняку ВРХ віком 6-8 міс. на 19 % та 15 % відповідно.

Використання біопрепаратів на основі живих мікробних культур для силосування кормів має значні переваги над хімічними консервантами, вони, насамперед, є екологічними, дозволяють збалансувати співвідношення основних органічних кислот, збільшити кількість амілолітичних, целюлозолітичних мікроорганізмів, підвищити вміст протеїну у кормі тощо. Встановлено, що внесення закваски БПС-Л до сумішок з вмістом бобових 35-40 % та вологості 78-79 % сприяє створенню необхідної концентрації молочнокислих мікроорганізмів, що в свою чергу забезпечує оптимальний рівень активної кислотності та співвідношення між основними кислотами – продуктами бродіння. Оптимізація бродильних процесів у дослідному силосі забезпечила зниження втрат сухої речовини та протеїну в порівнянні з контролем майже вдвічі (відповідно 4,0 % та 9,5 % і 6,0 % та 11,7 %).

Перспективними є дослідження Інституту за напрямками:

1. Біологічна корекція заходів відтворення родючості ґрунтів та підвищення продуктивності агроценозів.

2. Вивчення умов формування біологічно активних ґрунтів з метою створення високопродуктивних агроценозів.

3. Створення нових технологічних мікробних препаратів для підвищення врожайності сільськогосподарських культур та поліпшення якості продукції.

4. Розробка системи застосування мікробних препаратів у землеробстві.

5. Селекція нових сортів сільськогосподарських культур.

6. Розробка елементів технології органічного виробництва продукції в умовах Полісся.

В Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя на базі природничо-географічного факультету функціонує спільна проблемна науково-дослідна лабораторія університету та Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України – синтезу та вивчення властивостей біологічно активних сполук (керівник – проф. Суховєєв В.В.). В лабораторії продовжувались дослідження: «Синтез нових сульфуро- та нітрогеновмісних металокомплексних сполук та дослідження їх практично-корисних властивостей»; колективна тема спільного науково-дослідного проекту кафедр хімії та біології «Пошук нових біологічно активних речовин та екологічні проблеми довкілля».

Одержані результати досліджень у 2012 р. узагальнено в 6 патентах, 7 статтях та 26 тезах Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У результаті проведених досліджень показана перспективність використання нітрогено- та сульфуровмісних гетероциклічних сполук в якості нових лікарських засобів та біологічно активних речовин. Отримані результати свідчать про те, що досліджувані сполуки можуть бути застосовані поліфункціональні фізіологічно активні речовини.

Запатентовані нові фармакологічно активні речовини, які можуть знайти застосування в медичній практиці. Розроблені методики синтезу нових антиоксидантів та фізіологічно активних речовин. Показана перспективність їх застосування в якості білдинг-блоків для нових лікарських засобів.

Результати наукової та навчально-методичної роботи співробітників підрозділу впроваджено в практику.

На кафедрах біології та географії виконуються колективні та індивідуальні теми: «Рослинний світ Чернігівщини та його охорона».

Протягом 2012 року проведені польові дослідження вказаної території, камеральне опрацювання зібраного матеріалу. Проаналізовано сучасний стан об'єктів природно-заповідного фонду межиріччя Остер-Удай. На основі отриманих результатів дослідження запропоновано створення нових природно-заповідних територій, підготовлено та передано наукові обґрунтування на створення нових природно-заповідних об'єктів («Катериничи») до Державного управління екології та природних ресурсів у Чернігівській області.

Крім того, досліджено сучасний стан рослинного покриву окремих територій природно-заповідного фонду Чернігівщини (ландшафтний

заказник місцевого значення «Черемошне» (Городнянський р-н)). Проведені наукові експедиції з метою дослідження популяцій ранньоквітучих та комахоїдних рослин Чернігівщині. Проаналізовано склад та стан популяцій рідкісних бореальних видів рослин межиріччя Остер-Удай. Зроблені геоботанічні описи, зібраний гербарний матеріал рідкісних видів регіону, проведено їх картування та фотографування.

Для аналізу динаміки рослинності досліджуваної території продовжено експедиції по повторній закладці еколого-ценотичних профілів та картуванню цінних з наукової точки зору ділянок (з рідкісними угрупованнями та популяціями рідкісних рослин, тема «Абсолютно заповідний режим та його вплив на зміну екотопічних характеристик заповідних степів»).

До аналізу були залучені результати синфітоіндикаційних обрахунків величин екологічних факторів різнорежимних ділянок таких заповідників: відділення Центрально-Чорноземного біосферного заповідника «Стрілецький степ» (Курська обл., Росія), відділення Природного заповідника «Білогір'я» «Ямський степ» (Білгородська обл., Росія), відділення Луганського природного заповідника «Стрільцівський степ» (Луганська обл., Україна), Заповідник «Михайлівська цілина» (Сумська обл., Україна) та відділення Українського степового природного заповідника «Хомутовський степ» (Донецька обл., Україна).

Отримані результати синфітоіндикаційних обрахунків параметрів середовища свідчать, що тривала дія абсолютно заповідного режиму призводить до зміни величин ряду екологічних факторів, передусім едафічних (вологості ґрунту, вмісту у ньому мінерального азоту та сполук кальцію), що визначають диференціацію рослинних угруповань у просторі. У зв'язку зі зміщенням екотопічних характеристик зональні едифікатори (трав'янисті екобіоморфи, зазвичай дернинні злаки) заміщуються лігнозними видами, що призводить до зміни габітуальних особливостей степів, як біомів з домінуванням трав. Разом з тим, виникає проблема оцінки динаміки біотопічних характеристик заповідників, адже на різних етапах постпасквальної демутації та подальшого саморозвитку степових фітоценоструктур на території одного і того ж об'єкту виділяються досить різні типи оселищ. У цьому сенсі при розробці основних методологічних підходів нової оселищної концепції слід передбачити як один з окремих напрямків досліджень – динаміку оселищ у часі. Разом з тим, на основі еколого-фітоценотичного моніторингу стану заповідних екосистем для збереження та відтворення типових субклімаксових фітоценоструктур в умовах заповідників необхідно розробити індивідуальні схеми екологічного менеджменту для конкретних степових резерватів, що є оселищами типових зональних, рідкісних та занесених до Червоної книги України видів рослин, власне, для збереження яких і були створені більшість із нині існуючих степових заповідників.

У 2012 р. були продовжені наукові дослідження основних соціально-економічних та екологічних проблем Українського Полісся

(тема «Регіональні особливості розвитку Українського Полісся») у складі чотирьох регіонів – Чернігівської, Житомирської, Рівненської та Волинської областей.

Значна увага була приділена вивченню населення регіону, зокрема особливостям трансформації розселенської мережі, аграрного сектора та сільських територій адміністративних районів Українського Полісся, аналізу можливостей розвитку у них сільського зеленого туризму.

Була проведена значна робота щодо формування картографічної та статистичної бази даних у розрізі адміністративних районів Полісся.

У руслі колективної наукової теми кафедри у 2012 р. було підготовлено і захищено дві кандидатські дисертації на тему «Медико-географічний аналіз захворюваності населення (на прикладі Чернігівської області)» та «Геоморфологічний аналіз районів видобутку вуглеводнів (екологічний аспект)», а також одна магістерська та 4 дипломні роботи, керівниками яких є виконавці наукової теми.

В лютому 2012 року відбулася всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання природничих наук та методика їх викладання», присвячена 70-ій річниці з дня народження науковця і педагога І.І.Кочерги.

Наприкінці березня в Ніжинському державному університеті пройшла VII Всеукраїнська студентська наукова конференція «Сучасні проблеми природничих наук». Для участі в конференції було подано 113 тез доповідей від студентів та аспірантів з 27 вищих навчальних закладів та наукових установ (з них 2 з-за меж України). Працювали секції: «Флора і рослинність, експериментальна ботаніка», «Зоологія, медико-біологічні дослідження», «Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища», «Географія та туризм», «Сучасна хімія та хімічний експеримент». Конференція пройшла на високому науковому рівні. Передбачається продовжити практику проведення міжвузівських студентських конференцій та ширше залучати до їх роботи магістрантів та аспірантів. Планується в подальшому запрошувати більше студентів з інших держав і підвищити статус конференції до рівня міжнародної.

У вересні відбулася V всеукраїнська наукова конференція «Домбровські читання - 2012».

Викладачі природничо-географічного факультету є членами міського осередку Всеукраїнської екологічної ліги та тісно співпрацюють з Ніжинською міжрайонною організацією Товариства охорони природи України. Університетом заключені Договори про творче співробітництво з Центрально-Чорноземним природним біосферним заповідником імені В.В.Альохіна (Росія), Державним природним заповідником «Білогір'я» (Росія), Національним природним парком «Прип'ятський» (Білорусь), Березинським біосферним заповідником (Білорусь), Українським природним степовим заповідником НАН України, РЛП «Прип'ять-Стохід», РЛП «Міжріченський», Поліським природним заповідником, Інститутом екології Карпат НАН України. Основні форми роботи: взаємоконсультації,

спільні дослідження і публікації, розробка питань охорони навколишнього середовища.

Викладачами та студентами університету ведеться наукова робота з вивчення флори і фауни Чернігівської області. Проводиться постійний моніторинг міграції птахів в Менському та Борзнянському районах (середня течія р. Десна) в рамках міжнародної акції по вивченню міграції птахів та моніторинг фауни Мезинського національного природного парку (Коропський район).

Студенти природничо-географічного факультету проводять наукові дослідження у проблемних групах та гуртках: «Ландшафтно-екологічні проблеми регіону»; «Рекреаційно-краєзнавчі дослідження». Результатом наукової роботи студентів є написання курсових, дипломних, магістерських робіт, присвячених екологічним проблемам Чернігівської області, стану рослинного та тваринного світу.

Діяльність **Чернігівського державного інституту економіки та управління (ЧДІЕУ)** в галузі охорони навколишнього середовища включає наступні напрями наукових досліджень – науково-дослідні роботи (НДР): «Дослідження сучасних тенденцій очищення стічних вод та забезпеченості основних етапів нормативними документами», за результатами виконання науково-дослідної роботи подано заявку на винахід «Пристрій для визначення ступеню забрудненості водних об'єктів».

Студенти активно залучаються до діяльності у галузі охорони навколишнього середовища, діє студентський науковий гурток «Екологічна безпека». У Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з водопостачання та водовідведення у 2012 р. отримано диплом III ступеня за наукову роботу «Технологічні параметри роботи очисних споруд в умовах нитчастого спухання активного мулу в аеротенках»;

«Дослідження видового складу фіто-паразитичних нематод-ксилобіонтів та їх вплив на патологічні процеси в хвойних лісах поліської зони Чернігівської області» - проаналізовано кліматичні умови країни на предмет проникнення та акліматизації небезпечного карантинного організму, розроблена цілісна система моніторингу за небезпечними деревинними нематодами, запропоновані методи відбору зразків деревини та комах-переносників для проведення лабораторного аналізу на наявність в них небезпечних збудників нематодозів хвойних лісів.

Результати НДР використані при розробленні «Методики проведення обстеження лісових насаджень, огляду та відбору зразків лісоматеріалів, деревини та виробів з неї»;

«Ґрунти Чернігівщини, їх біопродуктивність, заходи раціонального використання і поліпшення – на основі результатів досліджень вдалось удосконалити класифікацію чорноземів північних і чорноземів типових. Матеріали передані в ННЦ «Інститут ґрунтознавства» для використання в новому номенклатурному списку

ґрунтів України. Вивчено ефективність застосування мікробних препаратів та виділеного нами штаму *Bacillus subtilis* 23 як засобів захисту рослин соняшнику. Встановлено, що мікробні препарати мають більшу ефективність як засоби захисту в порівнянні з хімічним препаратом. Застосування мікробних препаратів зменшує хімічне навантаження в навколишньому середовищі та сприяє отриманню екологічно безпечної продукції.

За результатами дослідження видано монографічну збірку наукових праць «Процеси ґрунтоутворення в буроземно-лісовій зоні і класифікація чорноземів». Продовжуються наукові дослідження з: вивчення особливості сірих лісових ґрунтів лесових островів, удосконалення їх номенклатурного списку та розробка рекомендації щодо заходів їх раціонального використання, вивчення впливу осушення на сольовий режим дернових ґрунтів, що сформувалися на мергелізованих породах в умовах близького залягання ґрунтових вод та впливу ранньовесняного випалювання лучно-степової повстини на біологічну активність поверхневого шару ґрунту: господарське значення та умови екологічної безпеки.

Науковцями інституту виконуються дослідження шляхів підвищення точності геодезичних систем за рахунок створення нових оптико-електронних схем вимірювань для вирішення локальних проблем землеустрою і кадастру з метою раціонального використання ґрунтів Чернігівської області.

В Чернігівській області на сьогоднішній день введені в експлуатацію та функціонують три перманентні референсні GPS-станції, які об'єднані в мережу:

Схема розташування перманентних GPS – станцій CNIV-Чернівів, PRYL-Прилуки, KORP-Короп.

Наявність у Північному регіоні України мережі перманентних GPS-станцій дозволяє забезпечити централізовану інформаційну підтримку геодезичних та земельно-кадастрових робіт користувачів на всій території регіону. Очікувані результати особливо актуальні в контексті земельної реформи, адже проблемою сучасного землеустрою виступає дослідження особливостей невідповідного, хаотичного виділення значних площ земельних угідь із складу колишніх колективних господарств. Необґрунтоване розташування господарських об'єктів у протипоказаному для цього середовищі призводить до економічних соціальних і екологічних втрат.

У 2012 р. завершилось виконання НДР «Сучасні супутникові технології у вирішенні локальних проблем землеустрою та кадастру». Супутникові технології дозволяють обґрунтувати шляхи найефективнішого використання земельних, інших природних і економічних ресурсів, охорони і відновлення природного середовища.

Розроблено рекомендації щодо розвитку супутникової геодезичної мережі в Північному регіоні на основі впровадження нового способу сумісного використання GNSS-технологій та електронної тахеометрії для визначення координат точок опорної мережі. Практична значимість полягає у впровадженні централізованої інформаційної підтримки

геодезичних та земельно-кадастрових робіт на всій території регіону. Створено науково-дослідну лабораторію «Інженерія навколишнього середовища» на базі ЧДІЕУ. Отримано Ліцензію Державного агентства земельних ресурсів України на проведення робіт із землеустрою (Серія АД №076071 від 30.08.2012 р.).

Продовжуються наукові дослідження з цього напрямку: науково-дослідна робота: «Проект мережі перманентних (референцних) GPS-станцій Північного регіону України»; наукове дослідження «Методика геоінформаційного синтезу просторової структури мережі збирання та переробки екологічно-небезпечних речовин»; наукове дослідження ефективності застосування методу комплексного прогнозування для оцінки якості ґрунтів.

У 2012 році науковцями кафедри за результати виконання наукових досліджень кафедри отримано патент України на корисну модель «Система контролю положення зсувного масиву» № u201200071 від 03.01.2012. Запропонована система відноситься до галузі геодезичного моніторингу зсувних територій. Технічним результатом є повна автоматизація поточного контролю зсувних точок в реальному масштабі часу з підвищеною точністю та з забезпеченням попередження про можливий зсув. Таким чином, запропонована система контролю зсувних ділянок дозволяє в автоматичному режимі реалізовувати моніторинг зсувних масивів в реальному масштабі часу, при цьому система, маючи високу точність, дозволяє фіксувати мікропереміщення ґрунту на початковому етапі виникнення зсуву (при набуханні), що суттєво підвищує ефективність моніторингу.

Для впровадження у діяльність організацій та установ, спільно - науковцями Інституту та спеціалістами Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернівській області, в 2012 р. підготовлено для впровадження наукову розробку «Соціально-екологічний Web-атлас Чернігівської області» (автори: к.т.н., доц. Зацерковний В.І., к.т.н., доц. Гур'єв В.І., аспірант Сергієнко В.В., викл. Сімакін Ю.С., Новак В.А., Дадашева Т.Г., Радченко Н.І.).

Web-атлас Чернігівської області розроблено і створено при адаптації технології віддаленого доступу до інформаційних соціально-економічних ресурсів за допомогою засобів ГІС і Інтернет-технологій

Створений за допомогою геоінформаційних технологій соціально-екологічний атлас Чернігівської області може розглядатися як ефективна інформаційна база для вирішення наукових і прикладних задач, пов'язаних з вибором пріоритетних напрямків сталого розвитку регіону: обґрунтування концепцій і програм соціально-економічного розвитку Чернігівської області; вироблення напрямків регіональної політики; розробки прогнозів екологічного стану навколишнього середовища і конструктивно-географічних основ раціонального природокористування; отримання довідкової інформації, необхідної для підтримки управлінських рішень органів державного управління усіх рівнів.

Наукова розробка «Геоінформаційна система (ГІС) моніторингу атмосферного повітря» (автори: к.т.н., доцент Зацерковний В.І., к.т.н., доцент Гур'єв В.І., викл. Кривоберець С.В., аспірант Сергієнко В.В., викл. Сімакін Ю.С.) дозволяє розрахувати і візуалізувати стан забруднення атмосферного повітря з урахуванням інтенсивності викидів забруднення, рози вітрів, та побудувати буферні зони.

Створення геопорталу та Web-версії даної ГІС дозволяє інформувати органи державної влади і населення про фактичний стан забруднення атмосферного повітря.

Наукова розробка «ГІС моніторингу сільськогосподарських земель» (автори: к.т.н., доцент Зацерковний В.І., викл. Кривоберець С.В., викл. Сімакін Ю.С.) враховує, що при здійсненні моніторингу вагомими чинниками, котрі значно підвищують його об'єктивність, достовірність та наочність, є можливість створення високоінформативного цифрового картографічного матеріалу, на підставі якого можна виконувати аналіз, синтез агроекологічного стану орних земель та здійснювати прогнозування напрямків можливих його змін. Реалізація завдань стає можливою, найперше через урахування просторово-розподілених особливостей об'єктів та при застосовуванні сучасних геоінформаційних технологій (ГІТ).

Наявність, системи збору такого роду інформації, яка відповідає сучасним вимогам, дозволить збільшити точність і вірогідність прогнозування параметрів виробництва с.-г. продукції, а також підвищити ефективність інформаційного забезпечення підтримки прийняття рішень в області агропромислового комплексу, у тому числі, пов'язаних із субсидуванням сільгосп підприємств.

Наукова розробка «Використання золи ТЕЦ м. Чернігова як мінерального добрива та меліоранта для кислих дерново-підзолистих ґрунтів» (автори розробки: к.с.-х.н., доц. Черствий С.М., к.п.н., доц. Мельников С.В., к.б.н. Корма О.М.) – результати досліджень дозволять в масштабах регіону відмовитися від складування відходів золи в золовідвали, частково відновити родючість дерново-підзолистих кислих ґрунтів області, отримати прибавку урожаю сільськогосподарських культур.

Готувались проекти наукових досліджень, які підготовлені для виконання з перспективою заключення госпдоговорів з організаціями та підприємствами: «Удосконалення роботи блоку біологічної очистки каналізаційних очисних споруд м. Чернігова», що передбачає розробку пропозицій щодо модернізації та реконструкції блоку біологічної очистки стічних вод у м. Чернігові. Впровадження нових технологій дасть потужний економічний ефект, що дозволить забезпечити значне підвищення якості очистки стічних вод міста, а також забезпечення економії затрат електроенергії на очистку за рахунок підвищення ефективності роботи блоку біологічної очистки, в особливій мірі це стосуватиметься якості очищення, скиду очищених стічних вод до

водного басейну річок Білоус та Десна, відновлення їх екосистеми, а також економного споживання електроенергії комунальним підприємством.

На сьогоднішній день науковці визнають, що сучасна проблема зменшення запасів питної води, шляхом її забруднення дає поштовх до розробки нових технологій очищення як природних, так і стічних вод. Особливу актуальність у контексті очищення води набуває питання якості, процесу очищення та забезпеченості нормативними документами.

На сьогодні практично зруйнована раніше існуюча система організації та використання водних ресурсів. Виникли проблеми забруднення водних басейнів річок і навіть деяких підземних водоносних горизонтів, що були придатними для використання у народному господарстві. Недостатня якість процесу очищення стічних вод зводить нанівець ефективність використання поверхневих джерел водопостачання. І як наслідок, таке становище впливає на флору та фауну в руслах водних басейнів, територій, що прилягають до них, а відповідно, і на продукцію сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, а саме – збільшення забруднень у вигляді важких металів, фосфатів, та інших шкідливих речовин, створюють умови для виникнення різноманітні сполук, які впливають на стан довкілля, і відповідно, на харчові продукти, котрі виробляються і споживаються людством. Залишаються неформованими обмеження у використанні водних джерел для обслуговування об'єктів інженерної інфраструктури та інших водоспоживачів.

Досвід розвинених зарубіжних країн і України показує, що реальним механізмом підвищення ефективності в галузі водокористування і охорони водних ресурсів, в модернізації та реконструкції вже існуючих систем водопідготовки та очищення стічних вод, регулювання відносин між водокористувачем і водоспоживачем є впровадження сучасних технологій високоякісної очистки стічної води та актуалізація нормативних документів щодо очистки води і користування водними ресурсами в цілому.

«Методика моделювання підтоплення територій з використанням геоінформаційних технологій» - науково-дослідна робота присвячена вирішенню актуальної проблеми створення картографічного матеріалу і охоплює широке коло питань - моніторингу землекористування, екології, техногенної безпеки інженерних об'єктів, розробки геодезичних і геоінформаційних методів збору інформації, аналізу,

Дослідження передбачає розробку методики моделювання підтоплення територій з використанням геоінформаційних технологій (ГІТ) на основі супутникових знімків та картографічних матеріалів. Розвиток інформаційних технологій відкриває нові перспективи дослідження, моделювання, використання і перетворення навколишнього природного середовища, які будуть побудовані на засадах раціонального природокористування.

За статистичними даними повені є одним з часто повторюваних стихійних лих, що охоплюють великі території і перевершують за наносимими збитками всі інші надзвичайні ситуації. Незважаючи на це, до цього часу не існує надійних довгострокових прогнозів їх появи, достовірних та загальноприйнятих методик підрахунку заподіюваних ними збитків. Аналіз даних по повеням дозволяє зробити висновок про тенденції зростання завданої ними шкоди. У зв'язку з цим, необхідно посилити науково-дослідні, організаційні та практичні роботи, спрямовані на зниження ризиків і зменшення збитків від повеней.

Серед основних причин, що призводять до великої шкоди від повеней в Україні, можна назвати, по-перше, відсутність достовірних прогнозів небезпеки затоплення територій; по-друге, відсутність законодавчо закріплених правил господарського використання земель, що піддаються сезонним затопленням.

Враховуючи обширність річкових заплав і швидкість протікаючих на них процесів затоплення, для вирішення першої проблеми можна рекомендувати використовувати методи дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) з космосу. Важливими перевагами цих методів є велике просторове охоплення, можливість регулярного відстеження стану земної поверхні, висока оперативність отримання інформації про необхідний район дослідження та інтеграція в геоінформаційні системи (ГІС). Впровадження таких технологій дасть потужний економічний ефект, що дозволить забезпечити значне наповнення місцевих бюджетів за рахунок ефективного проведення моніторингу земель.

Проект: «Відходи виробництва пива як стимулятор росту сільськогосподарських рослин та технологія їх використання» - дослідження передбачає вивчення впливу вторинних ресурсів від виробництва пива на енергію проростання насіння і розвиток сільськогосподарських культур та розроблення технології застосування цих відходів для обробітку насіння різних сільськогосподарських культур з метою покращення їх господарських властивостей, підвищення стійкості до збудників хвороб, зменшення пестицидного навантаження на ґрунт, відродження родючості ґрунту за рахунок активізації розвитку корисних мікроорганізмів ґрунту.

З метою покращення екологічної обстановки в Україні і одержання екологічно чистої продукції велика увага приділяється розвитку біотехнологій – виробництву бактеріальних препаратів, регуляторів росту рослин, фізіологічно активних речовин. Останні є хімічного або рослинного походження. Їх використовують як для передпосівної обробки насіння, так і обробки вегетуючих рослин.

Дослідження препаратів рослинного походження дали позитивні результати при їх застосуванні. Але виготовлення цих препаратів потребують додаткових витрат енергії.

За своєю природою відходи виробництва пива, а саме – солодові ростки, близькі до стимуляторів росту рослинного походження (екстракти

насіння пшениці, гороху, ячменю та інших сільськогосподарських культур): вони вміщують в собі білки, жири, вуглеводи, поліцукриди, вітаміни, фітогормони та інші біологічно активні сполуки. Але значущою перевагою цих відходів є те, що вони не потребують додаткових затрат на своє виробництво і наявні у великій кількості на пивзаводах.

В Чернігівському державному технологічному університеті діяльність у галузі охорони довкілля здійснювалася за наступними напрямками:

Розробка нових інгібіторів корозії металів на основі рослинної сировини для захисту обладнання харчових виробництв, систем водопостачання, теплообмінного обладнання комунальних та виробничих підприємств.

Вивчення запиленості низькомолекулярними сполуками капролактаму при формуванні поліамідної продукції.

Дослідження якості та ідентифікація харчових продуктів.

Участь у виконанні міжнародної екологічної програми «Tempus».

Найбільш важливі результати досліджень:

Проведено дослідження протикорозійної дії гетероциклічних сполук та встановлено вплив природи замісника на ефективні заряди активних центрів похідних броміда 1-(4-етоксибензил, 2-гідрокси, 2-фенілімідазо[1,2-а]піридинія.

Досліджено наноструктурні процеси при інгібуванні корозії сталі нітрогеновмісними конденсованими гетероциклами методом Оже-спектроскопії та встановлено механізм інгібування.

Вивчено хімічну активність нітрогеновмісних сполук до Оксигена оксиранового кільця та рекомендовано ряд речовин в якості отверджувачів епоксидних смол.

Досліджено, що лецитин курячого жовтка та вторинна сировина молочної промисловості є джерелом ефективних, екологічних інгібіторів кислотної корозії вуглецевих сталей для харчової промисловості, які будуть підвищувати протикорозійну стійкість металічної тари, резервуарів, пристроїв.

Проведено інтегральну оцінку екодеструктивного впливу на екологічний стан техноприродних систем з трубопровідним транспортом

Встановлено комплекс методів зниження забрудненості повітря при формуванні поліамідних ниток, що впроваджено у виробництво на ВАТ «Чернігівське «Хімволокно» та навчальний процес Чернігівського державного технологічного університету. Прогнозовано встановлено, що науково-інженерні методи і заходи по поліпшенню санітарного стану робочої зони формування ПА-ниток забезпечують: зменшення захворюваності органів дихання працівників на $\Delta\zeta = 28\%$; зниження забрудненості повітря робочої зони низькомолекулярними сполуками капролактаму 43 % до рівня міжнародних стандартів зі вмісту аерозоліу КЛ у повітрі робочої зони при формуванні ПА ниток - 5 мг/м³; збільшення чисельності апаратників, що працюють у комфортних умовах,

на 31,6 %. Прогнозна економія за рахунок втілення заходів щодо зниження забрудненості повітря складає 112,7 тис.грн.

Досліджено протимікробну дію харчових добавок рослинного походження. Внаслідок проведених досліджень виявили, що найкращу протимікробну активність серед досліджуваних речовин рослинного походження, проявили сік часнику та ефірна олія евкалипту відносно як грампозитивної культури *Bacillus subtilis*, так і грамнегативної – *Azotobacter chroococum*.

Проведено аналіз якості темперування шляхом зміни структури продукту при кристалізації та визначення органолептичних показників якості шоколада «Корона», «Світоч», «Roshen» виробників України. За результатами перевірки з'ясовано, що шоколад «Roshen» за всіма показниками якості заслуговує оцінки «відмінно», а шоколад «Корона» і «Світоч» оцінено на «добре».

Проведено аналіз якості та відповідності вимогам нормативних документів та заявленому маркуванню коров'ячого молока виробників підприємств Чернігівського регіону.

Проведено вивчення проблеми дефіциту йоду у мешканців м. Чернігова і визначення вмісту йоду в деяких продуктах харчування. Виявлено, що з 300-х обстежених мешканців м. Чернігова на йододифіцит у 80 % не вистачає йоду в організмі, з них у 6,5% – гостра необхідність прийому йоду. Досліджено, що морська риба і морепродукти, придбані у магазинах м. Чернігова, мають високий вміст йоду, що дозволяє використовувати її як профілактичний засіб при введенні їх в раціон харчування.

На основі проведеного аналізу стану забрудненості повітря зварювальних дільниць розроблено комплексне рішення щодо зниження забрудненості повітря робочої зони зварників, що полягає у використанні колективних (систем загальної та місцевої вентиляції), індивідуальних засобів (органів дихання - респіратори), організаційних (використання інформаційних систем) та технологічних (зниження виділень у джерелі - шляхом використання електродів з меншою кількістю виділень) методів захисту.

На основі системи аналізу та обліку професійних ризиків, складниками якої стали: науковий інструментарій об'єктивного оцінювання ризиків; страхові механізми їх виявлення на виробництві; галузеві центри відстеження ризиків та потенційних небезпек; зворотні комп'ютеризовані інформаційні зв'язки від центру до робочих місць розглянуто можливі підходи щодо аналізу ризиків та управління ризиками у радіоелектронній галузі. Запропоновано методологію системного аналізу виробничих небезпек для оцінювання професійного ризику з урахуванням умов виконання робіт, які мають стати основою для розроблення дієвих заходів щодо збереження життя і здоров'я працівників електроенергетичних підприємств.

З жовтня 2011 року Чернігівський державний технологічний університет став учасником проекту Темпус «Establishing Modern Master-level Studies in Industrial Ecology». Координатором проекту є Королівський технологічний інститут (Швеція) – один з найкрупніших провідних технічних університетів Європи.

В рамках цього проекту університет планує розпочати в 2012/2013 н.р. підготовку магістрів галузі знань 1801 «Специфічні категорії» за спеціальністю 8.18010017 «Економіка довкілля і природних ресурсів», спеціалізація «Промислова екологія».

15.12 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Чинне законодавство нашої держави дозволяє спеціально акредитованим неурядовим громадським організаціям проводити громадську екологічну експертизу. Висновки громадської екологічної експертизи можуть враховуватися при проведенні державної екологічної експертизи.

Діяльність багатьох неурядових природоохоронних організацій спрямована на поліпшення стану довкілля: очищення води в річках, ставках і джерелах; заліснення берегів річок; збереження зелених насаджень; охорону природних заповідників і зелених зон.

Відповідну роль в забезпеченні участі громадськості в прийнятті рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, можливості реалізації права громадськості на інформацію про стан навколишнього природного середовища Чернігівщини відводиться Орхуському інформаційному центру. Метою створення Орхуського інформаційного центру є проведення консультацій з питань охорони навколишнього природного середовища і міжнародного екологічного законодавства для громадськості, підвищення рівня екологічної просвіти і освіти.

Орхуський центр бере участь у виконанні завдань Мінприроди України щодо впровадження вимог Орхуської конвенції в Чернігівській області. Центр забезпечений необхідною екологічною літературою, інформаційними матеріалами про стан об'єктів довкілля Чернігівської області, доступом до мережі Інтернет.

В Орхуському центрі з метою врахування пропозицій та зауважень громадськості щодо стану довкілля, та відповідно до плану консультацій з громадськістю Держуправління, керівництвом та спеціалістами-екологами проводились засідання Громадської ради, за «круглим столом» та зустрічі з громадськістю.

Зустрічі з громадськістю та засідання за «круглим столом» були присвячені питанням надання статусу регіонально-ландшафтного парку Чернігівському лісовому урочищу «Ялівщина», проведенню весняних заходів з очищення довкілля, стану природно-заповідного фонду області, небезпеки спалювання сухої рослинності, наявності та утворення несанкціонованих сміттєзвалищ.

На інформаційні заходи запрошувались спеціалісти відповідних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств та організацій, представники регіональних ЗМІ, зацікавлена громадськість.

За участі спеціалістів Держуправління проведено студентську наукову конференцію «Екологія рідного краю» зі студентами Чернігівського інституту МАУП ім. Героїв Крут; засідання територіальної Міжвідомчої комісії з питань моніторингу навколишнього природного середовища.

Громадськість брала участь у підготовці регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища області шляхом надання матеріалів до Держуправління щодо проведених екологічних, природоохоронних заходів протягом 2012 року.

Члени Президії обласної організації Українського товариства охорони природи, а також керівні органи на місцях беруть активну участь в засіданнях громадських організацій, «круглих столах», конференціях, консультують населення області, після чого приймаються відповідні рішення, звернення до державних органів про прийняття відповідних заходів, направлених на збереження довкілля, усунення порушень природоохоронного законодавства тощо.

Заступник голови обласної організації УТОП є членом колегії обласної Державної екологічної інспекції та членом Громадських рад при Державному управлінні охорони навколишнього природного середовища, Чернігівському обласному управлінні лісового та мисливського господарства, Держекоінспекції.

15.12.1 Діяльність громадських екологічних організацій

Громадські об'єднання Чернігівської області традиційно спрямовують свої зусилля на покращання екологічного стану, сприяння втіленню засад сталого (збалансованого) розвитку, а також активно співпрацювали у цьому напрямку з обласним Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища, іншими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Діяльність громадських організацій має досить широкий спектр для розвинення природоохоронної діяльності.

Екологічний клуб «Берізка» - дитяча громадська організація, об'єднує шкільну молодь для пізнання та збереження рідного краю, розуміння та охорони навколишнього середовища шляхом участі в секціях екологічного спрямування.

Школярами протягом року проведено цілий ряд природоохоронних заходів та свят - «День зимуючих птахів», «Усе для друзів наших зимуючих птахів», вікторина «Зимуючі птахи», конкурс на кращу годівничку «Допоможи взимку птахам і вони допоможуть тобі» тощо.

Клубівці брали активну участь у Міжнародних, Всеукраїнських та обласних еколого-натуралістичних заходах, а саме: Міжнародному проєкті «Моніторинг біорізноманіття в Україні», Національному турі Міжнародного конкурсу молодіжних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище», Всеукраїнських проєктах: «Урбанізоване довкілля», конкурсі-огляді на зразкову навчально-виховну

екологічну стежку, конкурсі школярів та учнівської молоді «Вчимося за повідувати», дитячому конкурсі «Джміль та бджілка», юнацькому фестивалі «В об'єктиві натураліста»; Всеукраїнських акціях: «Ліси для нащадків», місячники з озеленення та благоустрою, «Рослини-рятівники від радіації», еколого-натуралістичному поході «Біощит» в Україні»; обласних акціях: екологічний місячник «Садимо дерева – відроджуємо землю», «Зелений вінок пам'яті», «Милосердя», «Подаруй квіти ветерану», екологічних операціях «Ялинка», «Синичка», «Береза», «Зелена аптека».

Клубівці доглядали за приміським лісом, висаджували дерева та сіянці сосни на території Чернігівського лісництва.

В рамках акції «Зелений вінок пам'яті» юннатівцями вшановано ветеранів Великої Вітчизняної війни, організовано посильну допомогу ветеранам, солдатським вдовам зі збору врожаю з присадибних ділянок. Учнівська молодь організувала і провела зустріч з ветеранами війни учасниками визволення України. Впорядковано та озеленено братські могили, стели, військові обеліски.

Екологічна агітбригада «Десняночка» висвітлювала свою практичну та просвітницьку природоохоронну діяльність. В своїх виступах школярі доносили присутнім екологічний стан області, розкривали практичну участь юннатів в чисельних природоохоронних операціях.

Одним із пріоритетних напрямків діяльності для молодого покоління задля Сталого розвитку суспільства є екологічна освіта та екологічна пропаганда. Мета роботи **Чернігівської обласної благодійної організації «Аратта»** - це привернення уваги до навколишнього середовища, до нашого «зеленого» та «блакитного» багатства. ЧОБО «Аратта» веде активну діяльність в цьому напрямку. Про це свідчить низка «круглих столів», екологічних акцій по висадці дерев та благоустрою території, проведення Літніх екологічних шкіл, в т.ч. міжнародної екологічної школи.

Наприкінці квітня в м. Чернігів пройшла масштабна акція «Зробимо Україну чистою! - 2012» зі створення чистоти у парках і місцях відпочинку, учасником якої була Чернігівська обласна благодійна організація «Аратта».

«Зробимо Україну чистою!» – це частина міжнародної ініціативи «Let's do it world!», заснованої у 2008 році в Естонії. На сьогодні подібні акції вже відбулися в Індії, Португалії, Румунії, Словенії, Литві та Латвії. Україна є однією з 70 країн світу, у яких активісти руху «Let's do it world!» провели акції у 2012 році!

Головна мета акції «Зробимо Україну чистою 2012!» - залучення небайдужих українців, які власним прикладом продемонстрували, що варто робити, аби зробити свою країну кращою. Під час акції волонтерами ЧОБО «Аратта» була прибранна територія Ялівщини.

Влітку на базі Макошинського відділу «Аратти» відбулась екологічна школа для підлітків. Школа працювала по екологічній

програмі, в яку входили інформаційні та практичні екоакції - тренінги, ігри, вікторини. Підлітки не тільки відпочили на березі Десни, а і поповнили багаж екологічних знань і навичок, мали змогу сформувати активну життєву позицію щодо захисту природи. Підлітки поповнили багаж екологічних знань і навичок, мали змогу сформувати активну життєву позицію щодо захисту природи та активно відпочили на березі Десни.

Основними напрямками роботи **Чернігівської обласної організації Українського товариства охорони природи (УкрТОП)** є всебічна екологічна освіта та виховання, експертна діяльність, контроль за станом природних ресурсів, природоохоронна інформаційна діяльність, участь в численних природоохоронних акціях.

Протягом 2012 року робота всіх природоохоронних секцій обласної організації (юнацької, в сфері поводження з відходами, природно-заповідного фонду, охорони і раціонального використання водних ресурсів, охорони рослинного світу, лісів та зелених насаджень, охорони атмосферного повітря) була направлена на подальше покращення стану довкілля, практичну природоохоронну діяльність.

Для молоді організовано навчальну, практичну, природоохоронну роботу з питань охорони середовища на навчально-екологічних стежках на території національних (Мезинського та Ічнянського) та Міжрічинського регіонально-ландшафтного, парків області.

Участь у масових еколого-натуралістичних заходах сприяла поглибленню знань учнівської молоді про довкілля, природу Чернігівщини, залученню їх до практичної природоохоронної діяльності.

15.12.2 Діяльність громадських рад

Для створення в місцевих органах виконавчої влади сприятливих умов для покращення участі інститутів громадянського суспільства, окремих громадян в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, скоординованості їх дій, при обласному Держуправлінні охорони навколишнього природного середовища діяв консультативно-дорадчий орган – Громадська рада організацій та об'єднань природоохоронного спрямування.

Протягом 2012 р. на засіданнях громадських природоохоронців розглянуті питання стану озеленення обласного центру та перспективи збереження новостворених насаджень; гострі екологічні проблеми території м. Чернігова та області; гуманне поводження з безпритульними тваринами; практичні кроки з підвищення природоохоронного статусу

міському урочищу Ялівщина у форматі регіонально-ландшафтного парку та багато інших.

Громадськістю обговорювалась подальша взаємодія громадських екологічних організацій з державними службами в системі підходів щодо оптимізації зеленої зони міста Чернігова, можливості запровадження розсадника молодих саджанців.

Піднімалися проблеми санітарного очищення населених пунктів області, міста Чернігова зокрема, нагромадження побутового та промислового сміття в лісопосадках та прибережних зонах водойм області, у навколишньому природному середовищі Чернігівщини.

Громадськість протягом року проводила практичну природоохоронну діяльність, спрямовану на збереження зелених зон, дотримання екологічного законодавства (екопатрулювання, екологічні рейди, суботники з впорядкування територій, екскурсії по екологічних стежках) на територіях Чернігівського міського урочища «Ялівщина», національних природних парків Ічнянський та Мезинський, регіонально-ландшафтного парку «Міжрічинський».

Громадська рада запрошувала до активної співпраці всі небайдужі до екологічних проблем рідного краю неурядові громадські організації, спілки, асоціації, громадян, метою яких є охорона довкілля, зменшення його забруднення та досягнення сталого (збалансованого) розвитку.

15.13 Екологічна освіта та інформування

Одним із пріоритетних напрямків діяльності Держуправління з молодим поколінням задля сталого розвитку суспільства є екологічна освіта та розповсюдження екологічного інформування серед

громадськості. В Держуправлінні проводилось інформування та екологічна просвіта серед населення та учнівської, студентської молоді, шляхом проведення природоохоронних акцій, семінарів, засідань «за круглим столом», лекцій, зустрічей на екологічну тематику. Протягом року спеціалістами Держуправління проведено 40 тематичних семінарів, зустрічей з громадськістю, консультацій, лекцій, наукових конференцій, природоохоронних акцій.

Для популяризації природоохоронної роботи з громадськістю, привернення уваги до збереження об'єктів природно-заповідного фонду Чернігівщини, завдань, покладених на обласну екологічну службу, Держуправління бере участь в Міжнародних виставках, зокрема у виставкових заходах «Екологія-2012» (м. Київ).

Функціонування офіційного веб-порталу Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області (<http://eco23.gov.ua>) розширило можливість участі громадськості в плані отримання екологічної інформації, яка стосується довкілля Чернігівщини. Протягом року Держуправління постійно розміщує на своєму веб-сайті екологічні доповіді та новини, результати проведення державної екологічної експертизи та іншу корисну інформацію.

В вищих та середніх навчальних закладах Чернігівської області спеціалістами-екологами разом з молоддю постійно проводяться просвітницькі екологічні заходи, суботники, акції по благоустрою та озелененню прилеглих територій, прибирання урочища Ялівщина, територій екологічних стежок національних природних парків «Ічнянський» та «Мезинський», РЛП «Міжрічинський».

Серед учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл м. Чернігова Держуправлінням спільно з навчально-методичним центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Чернігівської області, науково-методичним центром відділу освіти міської ради, на базі обласної бібліотеки для дітей ім. Островського, проведено міський конкурс «Вчимося жити на Землі». Метою конкурсу стало виховання відповідальності людини, молоді перед теперішніми і майбутніми поколіннями за ставлення до природи, навколишнього середовища, поглиблення знань про глобальні кліматичні зміни на Землі та небезпеку кліматичних катастроф, що загрожують людству у майбутньому. А також допомога у формуванні основних уявлень про наслідки діяльності людини на Землі.

Переможці отримали грамоти та підбірки екологічної літератури (буклети про природно-заповідний фонд Чернігівщини та календарі) від обласного Держуправління охорони навколишнього природного середовища.

З метою підтримки реалізації громадських ініціатив з очищення малих річок, джерел та водойм Чернігівщини, поширення екологічної просвіти та виховання, практичної природоохоронної діяльності учнівської молоді, організацій та підприємств, органів влади та місцевого

самоврядування, Держуправлінням, управлінням освіти та науки, сім'ї та молоді ОДА та станцією юних натуралістів, підводились підсумки обласного етапу Всеукраїнського екологічного конкурсу «До чистих джерел». Потім відбулась процедура відзначення переможців обласного етапу конкурсу. Даний практичний еколого-освітній захід широко висвітлено в регіональних мас-медіа.

На базі Держуправління для студентів III-IV курсів Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка проводилась учбова та переддипломна практики.

На допомогу освітнім закладам області, зацікавленим організаціям та управлінням, науковим, бібліотечним закладам, підприємствам і організаціям області, громадянам розроблено і видано методичні екологічні матеріали, буклети з роз'яснювальною інформацією, екологічні календарі, Доповідь про стан довкілля в Чернігівській області, екологічний паспорт Чернігівщини.

15.14. Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля

Чернігівщиною укладено 44 угоди про міжрегіональне співробітництво, у т.ч. 32 - з регіонами Російської Федерації, 5 - з областями Республіки Білорусь, 2 багатосторонні угоди (Угода про взаємовигідне економічне співробітництво між Чернігівською областю, Гомельською областю Республіки Білорусь та Брянською областю Російської Федерації від 30.06.2002 та Угода про створення Прикордонного Співтовариства Єврорегіон «Дніпро» від 29.04.2003), а також по 1-й - з регіонами Республіки Казахстан, Литовської Республіки, Угорської Республіки, Республікою Хорватією та Республікою Македонія. В їх рамках ведеться обмін комерційними пропозиціями, офіційні делегації беруть участь у проведенні спільних заходів у різних сферах діяльності.

Продовжується реалізація плану заходів на 2010-2011 роки щодо співробітництва в рамках Єврорегіону «Дніпро», який є одним з дев'яти діючих в Україні (Буг, Верхній Прут, Карпатський, Нижній Дунай, Слобожанщина, асоціація «Чорноморський Єврорегіон», Ярославна та Донбас) та першим, до якого не увійшли регіони країн ЄС. У рамках єврорегіону діє 13 угод, укладених районами Чернігівщини з районами Гомельської та Брянської областей.

Зовнішньоекономічна діяльність та транскордонне співробітництво регіону відбувається в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 року № 1088, Регіональної цільової програми розвитку зовнішньоекономічної діяльності на 2011-2015 роки, затвердженою 30.12.2010 2 сесією обласної ради VI скликання, на рівні установ і організацій, а також в громадському секторі.

Розташування Чернігівської області на межі України з Російською Федерацією та Республікою Білорусь обумовлюють необхідність активного розвитку міжнародного співробітництва.

15.14.1 Європейська та Євроатлантична інтеграція

Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва» №1242 від 27.06.2007 року в області забезпечується співпраця з природоохоронними організаціями сусідніх держав в екологічній сфері.

В межах прикордонних територій Чернігівської області України та Брянської області Російською Федерацією здійснюється співробітництво басейнових водогосподарських управлінь на основі Міжурядової Угоди про спільне використання і охорону прикордонних водних об'єктів,

підписаної 19.10.1992 року в м. Києві та укладено Угоду між Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області та Гомельським обласним комітетом природних ресурсів і охорони навколишнього середовища на 2011 – 2012 роки. Вказаними угодами передбачено взаємодія природоохоронних служб сусідніх держав у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження.

З метою збереження цінних природних комплексів, в рамках єврорегіону ведуться роботи по створенню національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя» на базі існуючого регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський».

15.14.2. Залучення зовнішньої допомоги та координація діяльності щодо програм/проектів зовнішньої допомоги

В рамках міжнародної технічної допомоги в області впроваджується Проект ЄС та Програма розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду - II фаза».

Загальна мета полягає у сприянні сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні шляхом зміцнення врядування на основі участі та заохочення ініціатив, спрямованих на розвиток громад.

Реалізація Проекту передбачає вирішення наступних завдань:

- заохочувати орієнтований на громаду підхід до місцевого самоврядування і сталого розвитку;
- підвищувати енергоефективність на місцевому рівні;
- підтримувати створення і ведення на місцевому рівні бази та мережі передової практики знань щодо залучення громад та органів самоврядування до співпраці.

Стратегічна ціль проекту полягає у розбудові спроможності місцевих громад і органів влади щодо участі у процесі спільного прийняття рішень та використання співробітництва між широким колом зацікавлених сторін і реалізації багатогалузевих заходів із забезпеченням співпричетності до цього процесу на місцевому рівні. Цей процес здійснюється за принципом «знизу до гори» і передбачає залучення до процесу в міру підвищення його рівня зацікавлених сторін на місцях. Пріоритетними напрямками II фази проекту є охорона здоров'я; енергозбереження, яке складається з звичайного енергозбереження та інноваційних технологій; охорона навколишнього середовища; водопостачання; економічні ініціативи.

15.14.3. Двостороннє та багатостороннє співробітництво

В рамках виконання Плану заходів із тристороннього співробітництва Чернігівської, Брянської та Гомельської областей в

рамках Єврорегіону «Дніпро» суб'єктами системи моніторингу довкілля області здійснюється аналітичний контроль стану поверхневих вод транскордонних водотоків.

Державною екологічною інспекцією в Чернігівській області постійно проводиться контроль гідрохімічного стану річкової води р. Дніпро на кордоні з Республікою Білорусь в контрольному створі біля с. Кам'янка Ріпкинського району; Чернігівською гідрогеолого-меліоративною експедицією Деснянського басейнового управління водних ресурсів щоквартально проводяться спільні регулярні гідрохімічні дослідження та гідрологічні спостереження за рівнями води на обладнаних транскордонних контрольних створах на кордоні з Республікою Білорусь: р. Дніпро нижче с. Кам'янка Ріпкинського району та р. Сож біля с. Ст. Яриловичі Ріпкинського району.

На виконання заходів діяльності Єврорегіону «Дніпро» та виконання Угоди між Урядами України та Російської Федерації про спільне використання і охорону транскордонних водних об'єктів відділом інструментально-лабораторного контролю Державної екологічної інспекції у Чернігівській області проводився моніторинг стану води на транскордонному водному об'єкті р. Десна на кордоні з Російською Федерацією в контрольному створі с. Камінь Новгород-Сіверського району.

В межах прикордонних територій Чернігівської області України та Брянської області Російською Федерацією здійснюється співробітництво басейнових водогосподарських управлінь на основі Міжурядової Угоди про спільне використання і охорону прикордонних водних об'єктів, підписаної 19.10.1992 року в м. Києві.

В межах басейну р. Десна (басейн Дніпра) по виконанню Угоди про спільне використання і охорону транскордонних водних об'єктів, створені і працюють змішані робочі групи Деснянського басейнового управління, лабораторії моніторингу вод і ґрунтів Чернігівської гідрогеолого-меліоративної експедиції, відділу водних ресурсів по Брянській області Московсько-Окського басейнового водного управління і Клинівської гідрохімічної лабораторії ФГВУ «Центррегіонводгосп» Російської Федерації. Під час проведення засідань робочих груп обговорюються питання, які стосуються охорони та відтворення водних ресурсів і є актуальними для двостороннього співробітництва.

В рамках виконання Угоди 5 – 7 березня 2012 року в с. Камінь Новгород – Сіверського району та с. Червона Буда Корюківського району Чернігівської області (Україна) відбулася зустріч представників робочих груп і експертів Деснянського басейнового управління водних ресурсів Державного агентства водних ресурсів України та Московсько – Окського агентства водних ресурсів Російської Федерації.

В ході наради розглянуті питання про підготовку до пропуску весняного водопілля 2012 року на транскордонних водних об'єктах, про

якість поверхневих вод в транскордонних створах по даних гідрохімічних і радіологічних досліджень за IV квартал 2011 року та січень 2012 року.

18 – 20 квітня та 23 – 25 травня 2012 року відбулися зустрічі представників робочих груп і експертів басейну р. Десни в м. Клінці Брянської області. Камінь Новгород – Сіверського району Чернігівської області (Україна). Обговорювалися питання якості поверхневих вод в транскордонних створах за даними гідрохімічних та радіологічних досліджень в II кварталі 2012 року та розглянуто і погоджено плани відбору проб води в транскордонних створах на 2013 рік.

В Інформаційно-дорадчому центрі Деснянського басейнового управління водних ресурсів (с. Червона Буда Корюківського району) 15 – 17 серпня 2012 року відбулося засідання українсько-російської Робочої групи експертів басейну р. Десни. Розглянуто питання щодо якості поверхневих вод в транскордонних створах за даними гідрохімічних і радіологічних досліджень в III кварталі 2012 року. Також, українська Сторона ознайомила російських колег з досвідом роботи по застосуванню риб-меліораторів для очищення водоєм від рослинності на прикладі ставків у с. Червона Буда Корюківського району Чернігівської області. Начальник Деснянського БУВР С. Нагалюк взяв участь у двосторонній нараді заступників Уповноважених Урядів України та Російської Федерації по управлінню водними ресурсами басейну р. Дніпро, яка відбулась 11 - 13 липня 2012 року в м. Бердянськ Запорізької області (Україна).

3 – 5 жовтня та 20-22 листопада 2012 року відбулися зустрічі представників робочих груп і експертів басейну р. Десни в м. Клінці Брянської області с. Камінь Новгород – Сіверського району Чернігівської області (Україна) та в с. Червона Буда Корюківського району Чернігівської області (Україна). Під час засідань були розглянуто питання щодо якості поверхневих вод в транскордонних створах за даними гідрохімічних і радіологічних досліджень в III та IV кварталах 2012 року та реалізації «Плану заходів по відновленню і охороні транскордонних водних об'єктів в басейні р. Десна на території Брянської і Чернігівської областей на 2012-2014 роки» за 2012 рік. Розглянуто і погоджено «План основних заходів з підготовки до пропуску весняного водопілля і літньо-осінніх паводків 2013 року в басейні р. Десна (басейн Дніпра) на території Брянської і Чернігівської областей» та обговорено механізми впровадження в систему моніторингу транскордонних поверхневих вод у басейні р. Дніпро «Програмного комплексу інформаційно-аналітичної підтримки моніторингу якості вод транскордонних водних об'єктів».

Для реалізації контролю і моніторингу за станом транскордонних водних об'єктів, експлуатуються відомчі гідрологічні пости на річках Десна (с. Камінь, Україна), Снов (с. Забрама, Російська Федерація). Систематичні гідрохімічні і радіологічні дослідження якості поверхневих вод проводяться на 6 транскордонних річках басейну Десни в 9 створах.

В пожежонебезпечний період, в оперативному порядку, організовано в телефонному режимі обмін інформацією про пожежонебезпечне становище на зневоднених торф'яних землях української та російської сторін на прикордонних територіях басейну річки Десна в Чернігівській і Брянській областях.

В 2012 році викладачі кафедри екології та охорони природи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченко були залучені до виконання наукових проектів, в рамках міжнародної співпраці: проекту Державного фонду фундаментальних досліджень в прикордонних областях «Оцінка стану радіоактивного та техногенного забруднення прибережно – водних і лучних екосистем, їх раціональне використання та охорона у прикордонних територіях Брянської (Російська Федерація), Чернігівської (Україна) та Гомельської (Республіка Білорусь) областей» та міжрегіонального проекту фундаментальних досліджень прикордонних територіях України, Білорусі «Стан, раціональне використання та охорона фіторізноманіття лучних екосистем заплави річки Дніпро трансграничних територій Гомельської (Республіка Білорусь) та Чернігівської (Україна) областей».

ВИСНОВКИ

Екологічна політика на території Чернігівської області формується, виходячи із закріплених Конституцією України, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», прав людини на екологічно безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

За останні роки (2005-2012 р.р.) за рахунок коштів обласного та Державного фондів охорони навколишнього природного середовища, районних бюджетів (всього 28601,13 тис. грн.) з території Чернігівської області вивезено на знешкодження 1332,661 тонни непридатних до використання пестицидів, що дало змогу звільнити місця їх зберігання та зняти фактор соціальної напруги територій.

Протягом останніх 3 років проведено ліквідаційний санітарно-технічний тампонаж 137 недіючих артсвердловин, що дало змогу запобігти подальшому забрудненню підземних водоносних горизонтів.

Але також протягом 2012 року спостерігалася тенденція до збільшення скиду забруднюючих речовин у водойми області. Це, в основному, пов'язано з простоями промислових підприємств, роботою їх не на повну потужність, через використання застарілого обладнання та недосконалість технологічних процесів. Без будівництва і реконструкції очисних споруд неможливо прогнозувати покращання екологічного стану річок області. Перш за все, це стосується малих річок, які в даний час зазнають значного антропогенного навантаження, що посилюється природними факторами.

Вжиття обласною екологічною службою організаційних та адміністративних заходів, впровадження дієвих механізмів регулювання та нормування обсягів скидів стічних вод дало змогу на протязі останніх 3 років зменшити обсяги скидів недостатньо очищених стічних вод на 9,3 млн.м³ та зменшити на 8,5 тис. тонн загальний скид забруднюючих речовин у водні об'єкти.

В 2012 році продовжувалась робота по розвитку та удосконаленню мережі природно-заповідного фонду області.

В порівнянні з промисловими областями України, які мають значні обсяги викидів в атмосферне повітря, Чернігівщину можна віднести до тих, де проблема його забруднення не стоїть дуже гостро. Основним забруднювачем атмосферного повітря області із стаціонарних джерел залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова».

Актуальними, для подальшої діяльності Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації, залишаються проблеми:

- недостатнього розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища області,
- недотримання природоохоронного законодавства,

- боротьби з несанкціонованим випалюванням сухої трави, стерні та рослинних решток,
- створення національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське Міжріччя»,
- екологічного оздоровлення річки Стрижень,
- знешкодження біля 130 тис. т рідких промислових токсичних відходів в ставках-накопичувачах м. Чернігова, які продовжують негативно впливати на всі компоненти довкілля;
- системного використання золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» в будівельній галузі;
- моніторингу стану звільнених територій колишніх військових частин та діючих в регіоні об'єктів військово-оборонного промислового комплексу (особливо - на території Ічнянського, Козелецького та Чернігівського районів),
- екологічно безпечного природокористування в ході оперативної та бойової підготовки, під час проведення військових навчань і тренувань, недопущення екологічної шкоди від діяльності військових частин на території області,
- впливу об'єктів промисловості Росії, Білорусі на екологічний стан річок – Дніпра, Десни, Прип'яті, Сожу, та навколишнє середовище в прикордонній зоні.

У взаємодії з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування зусилля Департаменту екології та природних ресурсів, в наступні роки, будуть направлені на:

- подальшу реалізацію, у межах своїх повноважень, державної політики в галузі навколишнього природного середовища регіону;
- створення ефективної системи інформування населення області з питань охорони навколишнього природного середовища та підвищення рівня екологічної свідомості громадян;
- поліпшення стану навколишнього природного середовища до рівня, безпечного для життєдіяльності населення;
- створення системи екологічно збалансованого використання природних ресурсів регіону;
- мінімізацію забруднень ґрунтів непридатними пестицидами, агрохімікатами, сполуками важких металів та відходами;
- збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, подальший розвиток природно-заповідного фонду;
- вдосконалення системи моніторингу навколишнього природного середовища та системи інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень обласною державною адміністрацією.

Здійснення заходів щодо забезпечення екологічної безпеки Чернігівської області продовжується і залишається під постійним контролем керівництва облдержадміністрації.

Подальше посилення природоохоронної діяльності, координація Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, залишається

пріоритетним напрямом роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища Чернігівщини на поточний та наступні роки.

Додатки

Табл. 4.12. Перелік основних водокористувачів – забруднювачів та обсяги забруднення водних об'єктів

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
2010 рік							
1	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Бахмач–водсервіс» м. Бахмач	р. Борзенка	0,1813	-	0,1813	171,2793
2	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Борзна – Комунальник» м. Борзна	р. Борзенка	0,0504	-	0,0504	33,6558
3	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Остерське ВУЖКГ м. Остер	біологічна водойма	0,0297	-	0,0297	31,9134
4	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	ЗАТ «Комунальник», м. Щорс	р. Снов	0,0524	-	0,0524	37,1322
5	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Господар» сmt. Варва	р. Удай	0,1016	-	0,1016	131,35
6	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Куликівське ВУЖКГ сmt. Куликівка	р. Вдвизжа	0,0463	-	0,0463	56,6906
7	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Чернігівводоканал» м. Чернігів	р. Білоус	18,0915	-	18,0915	12764,0409
8	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Ладан Житлосервіс» сmt. Ладан	р. Удай	0,0423	-	0,0423	37,9143
9	Національна асоціація «Укрмолоко»	Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей», м. Мена	р. Мена	0,0401	-	0,0401	48,1158
10	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Комунгосп» Коропської селищної ради, сmt. Короп	оз. Коноплянка	0,0081	-	0,0081	13,8615
		КП «Вода» Коропської селищної ради, сmt. Короп	оз. Коноплянка	0,0042	-	0,0042	4,4714
11	Державний департамент України по виконанню покарань	Сізо № 32 м. Новгород-Сіверський	р. Десна	0,008	-	0,008	5,629

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
12	Національна асоціація «Укрмолоко»	ЗАТ «Новгород – Сіверський сирзавод»	р. Десна	0,1279	-	0,1279	272,9427
13	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Прилуkiteпловодопостачання»	р. Удай	0,0705	-	0,0705	99,7332
	Разом по області:			18,854	-	18,854	13708,7301
2011 рік							
1	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Бахмач–водсервіс» м. Бахмач	р. Борзенка	0,1718	-	0,1718	163,2793
2	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Остерське ВУЖКГ м. Остер	біологічна водойма	0,0283	-	0,0283	26,5114
3	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0479	-	0,479	33,6229
4	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Господар» смт. Варва	р. Удай	0,0961	-	0,0961	34,55
5	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	Куликівське ВУЖКГ смт. Куликівка	р. Вдвизжа	0,0212	-	0,0212	27,7652
6	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Чернігівводоканал» м. Чернігів	р. Білоус	16,1456	-	16,1456	11507,5769
7	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0145	-	0,0145	14,0989
8	Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики	КП «НУВКГ» м. Ніжин	р. В'юниця	0,4171	-	0,4171	381,6486
9	Державний департамент України по виконанню покарань	Н.-Сіверське УВП №31 м. Н.-Сіверський	р. Десна	0,008	-	0,008	4,6775
10	Національна асоціація «Укрмолоко»	Філія «Менський сир» ПП КФ «Прометей», м. Мена	р. Мена	0,026	-	0,026	50,6844
11	Національна асоціація «Укрмолоко»	ПрАТ «Н.-Сіверський сирзавод» м. Н.-Сіверський	р. Десна	0,0225	-	0,0225	54,7517
	Разом по області:			17,00	-	17,00	12299,1668
2012 рік							

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1691	-	169,1	158,5315
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0969	-	0,0969	183,3406
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,0726	-	0,0726	109,8409
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	біологічна водойма	0,0259	-	0,0259	24,6203
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0126	-	0,0126	11,9577
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вzdвижа	0,026	-	0,026	48,5712
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ТОВ «Комунальник» м. Новгород – Сіверський	р. Десна	0,0012	-	0,0012	41,6235
8	Державна пенітенціарна служба України	Сізо № 32, м. Новгород-Сіверський	р. Десна	0,0064	-	0,0064	5,7507
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0479	-	0,0479	39,0677
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	18,089	-	18,089	13479,3379
	Разом по області:			18,5476		187,4785	14102,64

Табл. 4.13. Типи очищення зворотних вод

млн. куб. м на рік

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2010	р. Десна	102,5	3,277	3,153	0,1077	0,0164	60,44	53,47
	р. Сула	10,17	1,9731	1,973	-	0,0001	12,67	8,418
	р. Трубіж	0,229	0,2285	0,228	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,296	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		119,2	5,478	5,354	0,1077	0,0165	74,00	62,65
2011	р. Десна	103,7	4,236	4,119	0,117	-	53,60	47,01
	р. Сула	9,5	1,536	1,536	-	-	12,31	8,065
	р. Трубіж	0,205	0,205	0,205	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,496	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		119,9	5,977	5,86	0,117	-	66,81	55,85
2012	р. Десна	96,26	2,982	2,867	0,115	-	52,84	47,02
	р. Сула	14,27	1,420	1,420	-	-	12,54	8,065
	р. Трубіж	0,178	0,178	0,178	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,531	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		117,2	4,580	4,466	0,115	-	66,28	55,86

Табл. 4.14. Скидання зворотних вод

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
2010 р.	О	р. Десна	3,277			1,091	-	2,162	0,024	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		18,64			0,168	-	18,47	-	
	НЧБО		80,61			72,71	7,896	-	-	
	Всього:		102,5	-	105,3	73,97	7,896	20,63	0,024	2,767
	О	р. Сула	1,973			-	-	1,973	-	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		0,214			-	-	0,214	-	
	НЧБО		7,981			0,944	7,037	-	-	
	Всього:		10,17	3,919	15,06	0,944	7,037	2,187	-	0,975
	О	р. Трубіж	0,229			0,229	-	-	-	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		-			-	-	-	-	
	НЧБО		-			-	-	-	-	
	Всього:		0,229	-	0,311	0,229	-	-	-	0,083

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунагосп	Інші галузі	
	О	р. Дніпро	-			-	-	-	-	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		-			-	-	-	-	
	НЧБО		6,296			-	6,296	-	-	
	Всього:		6,296	-	6,326	-	6,296	-	-	0,030
	О	р. Супой	-			-	-	-	-	
	НО		-			-	-	-	-	
	НЧБО		-			-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,016	-	-	-	-	0,016
	О	р. Сож	-			-	-	-	-	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		-			-	-	-	-	
	НЧБО		-			-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,005	-	-	-	-	0,005
Всього по області:										
	О		5,478			1,320	-	4,135	0,024	
	НО		-			-	-	-	-	
	НДО		18,85			0,168	-	18,68	-	
	НЧБО		94,88			73,66	21,23	-	-	
	Всього:		119,2	3,919	127,0	75,14	21,23	22,81	0,024	3,875
2011 р.	О	р. Десна	4,236	-	-	1,190	-	3,024	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		16,90	-	-	0,049	-	16,85	-	
	НЧБО		82,52	-	-	74,46	8,058	-	-	
	Всього:		103,7	-	106,2	75,7	8,058	19,87	0,022	2,557

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водній об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунагосп	Інші галузі	
	О	р. Сула	1,536	-	-	-	-	1,536	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,096	-	-	-	-	0,096	-	
	НЧБО		7,872	-	-	0,835	7,037	-	-	
	Всього:		9,500	4,500	15,00	0,835	7,037	1,632	-	0,991
	О	р. Трубіж	0,205	-	-	0,205	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,205	-	0,277	0,205	-	-	-	0,073
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		6,496	-	-	-	6,496	-	-	
	Всього:		6,496	-	6,523	-	6,496	-	-	0,027
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,022	-	-	-	-	0,022
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунагосп	Інші галузі	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,006	-	-	-	-	0,006
Всього по області:										
	О		5,977	-	-	1,395	-	4,560	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		17,00	-	-	0,049	-	16,94	-	
	НЧБО		96,89	-	-	75,295	21,59	-	-	
	Всього:		119,9	4,500	128,0	76,74	21,59	21,50	0,022	3,675
2012 р.	О	р. Десна	2,982	-	-	1,081	-	1,879	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,38	-	-	-	-	18,37	0,006	
	НЧБО		74,90	-	-	67,14	7,759	-	-	
	Всього:		96,26	-	98,70	68,22	7,759	20,25	0,028	2,442
	О	р. Сула	1,420	-	-	-	-	1,420	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,170	-	-	-	-	0,170	-	
	НЧБО		12,68	-	-	1,242	11,44	-	-	
	Всього:		14,27	4,807	20,12	1,242	11,44	1,590	-	0,983
	О	р. Трубіж	0,178	-	-	0,178	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунагосп	Інші галузі	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,178	-	0,240	0,178	-	-	-	0,062
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		6,531	-	-	-	6,531	-	-	
	Всього:		6,531	-	6,555	-	6,531	-	-	0,024
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,014	-	-	-	-	0,014
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,004	-	-	-	-	0,004
Всього по області:										
	О		4,580	-	-	1,259	-	3,299	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,55	-	-	-	-	18,54	0,006	
	НЧБО		94,11	-	-	68,38	25,73	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водній об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунагосп	Інші галузі	
	Всього:		117,2	4,807	125,6	69,64	25,73	21,84	0,028	3,529

Табл.4.15. Скидання забруднюючих речовин у поверхневій водній об'єкти

Скидання забруднюючих речовин по регіону	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу	обсяг забруднюючих речовин, тис. т	% до загального обсягу
Скинуто забруднюючих речовин, усього	21,207	X	19,733	X	19,825	X
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	13,709	64,6	12,299	62,3	14,061	70,9

Табл. 4.2.1 Використання води у системах оборотного, повторно-послідовного водопостачання та безповоротне водокористування.

млн. м³ на рік

Роки	Водний об'єкт	Галузь народного господарства	Оборотне	Повторно-послідовне	Безповоротне водоспоживання	Економія свіжої води, %
2010	р. Десна		73,62	9,657	4,875	68,92
		промисловість	71,04	2,338	4,858	74,28
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	2,561	-	0,227	95,51
		лісове господарство	-	-	0,036	-
		будівництво	0,012	-	0,013	45,14
		житлокомунгосп	-	-	4,784	-
	р. Сула		60,71	1,082	5,196	85,83
		промисловість	60,71	1,078	2,100	95,38
		сільське господарство	-	-	1,051	-
		транспорт	-	-	-	-
		будівництво	-	0,004	0,006	31,71
		житлокомунгосп	-	-	2,039	-
	р. Трубіж		0,126	-	0,343	43,34
		промисловість	0,126	-	0,014	43,70
		сільське господарство	-	-	0,151	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		транспорт	-	-	0,003	-
		житлокомунгосп	-	-	0,157	-
	р. Дніпро		-	-	0,343	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,319	-
		житлокомунгосп	-	-	0,024	-
	р. Супой		-	-	0,031	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,031	-
	р. Сож		-	-	0,076	42,98
		промисловість	-	-	0,016	50,0
		сільське господарство	-	-	0,007	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,050	-
	Всього по області:		134,5	10,739	10,86	72,91
2011	р. Десна		75,84	9,453	3,770	72,34
		промисловість	73,59	2,135	5,314	78,29
		сільське господарство	-	7,318	-	-

Роки	Водний об'єкт	Галузь народного господарства	Оборотне	Повторно-последовне	Безповоротне водоспоживання	Економія свіжої води, %
		транспорт	2,236	-	0,242	94,26
		лісове господарство	-	-	0,041	-
		будівництво	0,008	-	0,018	28,73
		житлокомунгосп	-	-	3,715	-
	р. Сула		56,15	1,404	3,988	85,71
		промисловість	56,15	1,402	1,105	95,93
		сільське господарство	-	-	0,954	-
		транспорт	-	-	-	-
		будівництво	-	0,002	0,004	33,33
		житлокомунгосп	-	-	1,924	-
	р. Трубіж		0,157	-	0,316	50,81
		промисловість	0,157	-	0,021	51,16
		сільське господарство	-	-	0,138	-
		лісове господарство	-	-	-	-
		транспорт	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,138	-
	р. Дніпро		-	-	0,050	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,027	-
		житлокомунгосп	-	-	0,023	-
	р. Супой		-	-	0,047	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	0,047	-
	р. Сож		-	-	0,089	30,49
		промисловість	-	-	0,030	33,48
		сільське господарство	-	-	0,010	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,048	-
	Всього по області:		132,2	10,857	8,273	74,65
2012	р. Десна		68,68	8,907	5,631	72,23
		промисловість	68,64	1,588	4,978	78,76
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,033	-	0,240	22,91
		лісове господарство	-	-	0,037	-
		будівництво	0,010	-	0,013	42,56
		житлокомунгосп	-	-	5,496	-
	р. Сула		52,28	6,449	26,28	78,36
		промисловість	52,28	6,448	5,856	95,47
		сільське господарство	-	-	18,48	-

<i>Роки</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Галузь народного господарства</i>	<i>Оборотне</i>	<i>Повторно-последовне</i>	<i>Безповоротне водоспоживання</i>	<i>Економія свіжої води, %</i>
		будівництво	-	0,001	0,006	14,87
		житлокомунгосп	-	-	1,934	-
	р. Трубіж		0,215	-	0,323	61,13
		промисловість	0,215	-	0,036	61,30
		сільське господарство	-	-	0,117	
		лісове господарство	-	-	0,001	
		транспорт	-	-	0,002	
		житлокомунгосп	-	-	0,167	
	р. Дніпро				1,499	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,466	-
		житлокомунгосп	-	-	0,033	-
	р. Супой		-	-	0,033	-
		сільське господарство	-	-	0,033	-
	р. Сож		-	-	0,097	98,14
		промисловість	-	-	0,043	98,25
		сільське господарство	-	-	0,005	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,047	-
	Всього по області:		123,2	15,36	33,92	72,39

Табл.5.2.5 Перелік видів флори, що охороняється, в Чернігівській області (станом на 01.01.2013 року)

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Альдрованда пухирчаста – <i>Aldrovanda vesiculosa</i>	+	+		
Береза низька – <i>Betula humilis</i>	+			
Баранець звичайний – <i>Hypersia selago</i>	+			
Булатка довголиста – <i>Cephalanthera longifolia</i>	+			
Булатка червона – <i>Cephalanthera rubra</i>	+			
Бровник однобульбовий – <i>Herminium monorchis</i>	+			
Верба чорнична – <i>Salix myrtilloides</i>	+			
Верба Старке – <i>Salix starkeana</i>	+			
Водяний горіх плаваючий – <i>Trapa natans</i>	+	+		
Гніздівка звичайна – <i>Neottia nidus-avis</i>	+			
Горицвіт весняний – <i>Adonis vernalis</i>			+	
Гудайєра повзуча – <i>Goodyera repens</i>	+			
Діфазіаструм сплюснутий – <i>Diphasiastrum complanatum</i>	+			
Діфазіаструм Зейлера – <i>Diphasiastrum zeileri</i>	+			
Жировик Лезеля – <i>Liparis loeselii</i>	+	+		
Зозулинець болотний – <i>Orchis palustre</i>	+			
Зозулинець блощичний – <i>Orchis coriophora</i>	+			
Зозулинець жилкуватий – <i>Orchis nervulosa</i>	+			
Зозулинець шоломоносний – (<i>Orchis militaris</i>	+			
Зозулинець салеповий – <i>Orchis morio</i>	+			
Зозулині сльози яйцевидні – <i>Listera ovata</i>	+			
Зозулині черевички справжні – <i>Cypripedium calceolus</i>	+	+		
Ковила волосиста – <i>Stipa capillata</i>	+			
Ковила дніпровська – <i>Stipa borysthena</i>	+			
Козельці українські – <i>Tragopogon ucrainicus</i>				+
Коручка болотна – <i>Epipactis palustris</i>	+			
Коручка темно-червона – <i>Epipactis atrorubens</i>	+			
Коручка чемерниковидна – <i>Epipactis helleborine</i>	+			
Косарики болотні – <i>Gladiolus palustris</i>	+			
Косарики тонкі – <i>Gladiolus tenuis</i>	+			
Лікоподієла заплавна – <i>Licopodiella inundata</i>	+			
Ломикамінь болотний – <i>Saxifraga hirculus</i>	+	+		
Лілія лісова – <i>Lilium martagon</i>	+			
Любка дволиста – <i>Platanthera bifolia</i>	+			
Любка зеленоквіткова – <i>Platanthera chlorantha</i>	+			
Маточник (дудник) болотний – <i>Ostericum palustre</i>		+		
Осока затінкова – <i>Carex umbrosa</i>	+			
Пальчатокорінник бузиновий – <i>Dactylorhiza sambucina</i>	+			
Пальчатокорінник м'ясочервоний – <i>Dactylorhiza incarnata</i>	+			
Пальчатокорінник плямистий – <i>Dactylorhiza maculata</i>	+			
Пальчатокорінник травневий – <i>Dactylorhiza majalis</i>	+			

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Пальчатокорінник Фукса – <i>Dactylorhiza fuchsii</i>	+			
Підсніжник білосніжний – <i>Galanthus nivalis</i>	+		+	
Плаун колючий – <i>Lycopodium annotinum</i>	+			
Росичка англійська – <i>Drosera anglica</i>	+			
Росичка середня – <i>Drosera intermedia</i>	+			
Сальвінія плаваюча – <i>Salvinia natans</i>	+	+		
Сон чорніючий – <i>Pulsatilla nigricans</i>	+			
Сон широколистий – <i>Pulsatilla patens</i>		+		
Тофільдія чашечкова – <i>Tofieldia calyculata</i>	+			
Хамарбія болотна – <i>Hammarbya paludosa</i>	+			
Цибуля ведмежа – <i>Allium ursinum</i>	+			
Шолудивник королівський – <i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>	+			
Шейхцерія болотна – <i>Scheuchzeria palustris</i>	+			
Юринея волошковидна (Ю. несправжньоволошковидна) – <i>Jurinea cyanooides</i>		+		+
Усього	50	9	2	2

Табл. 7.4.1 Інформація про суб'єктів господарювання, які отримали дозволи на видобування корисних копалин на території Чернігівської області (станом на 01.01.2013 р.)

Перелік спеціальних дозволів на право користування надрами на території Чернігівської області за видами діяльності

№ п/п	Номер спецдозволу	Дата видачі Дата закінчення Ознаки дії	Термі н дії	Корисна копалина (О-Основна, С-супутня)	Назва об'єкту користування надрами	Місцезоложе ння	Власник спецдозволу
1	2	3	4	5	6	7	8
Геологічне вивчення в тому числі дослідно –промислова розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення							
1.	№ 2965	04-07-2007 12-07- 2013 Дійсний	5	О Газ природний О Нафта	Боханівська площа	Чернігівська область Полтавська область 20 км на захід від м. Лохвиця	32426289 ТОВ «СХІДНИЙ ГЕОЛОГІЧНИЙ СОЮЗ» (Адреса: М.КИЇВ, КЛОВСЬКИЙ УЗВІЗ, БУД. 7"А")
2.	№2982	19-07-2007 19-07-2017 Дійсний	10	О Нафта О Газ природний О Газ сланцевих товщ О Газ центрально- басейнового типу	Площа - Чернецька	Чернігівська область	34530351 ТОВ "ПРАЙМ-ГАЗ" (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, БУЛЬВАР Т.ШЕВЧЕНКА, 35, ПОВЕРХ 5)
3.	№ 4001	13-01-2011 13-01-2014 Дійсний	3	О Води прісні	Ділянка - Менського родовища (Свердловина - №1)	Чернігівська область м. Мена	30424720 ТОВ "НЕПТУН" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., МЕНСЬКИЙ Р- Н, М.МЕНА, ВУЛ.ГАСТЕЛЛО, 3)
4.	№ 4022	13-01-2011 13-01- 2014 Дійсний	3	О Води прісні	Ділянка - Ніжинська 1 (Свердловина - №1(4214))	Чернігівська область північна околиця м. Ніжин	30737268 Д П "АРОМАТ" (Адреса: КИЇВСЬКА ОБЛ., СКВИРСЬКИЙ Р-Н, М.СКВИРА, ВУЛ.ЛЕНІНА, 19/13)
5.	№ 4269	04-12-2012 04-12-2015 Дійсний	3	О Води прісні 276	Родовище - Деснянське (Ділянка - військового містечка №1 (Свердловина - №8, №12, №17, №19, №20), Ділянка військового містечка №3	Чернігівська область північно- східна частина сmt.Десна	7807645 ОСТЕРСЬКА КВАРТИРНО- ЕКСПЛУАТАЦІЙНА ЧАСТИНА РАЙОНУ, ОСТЕРСЬКА КЕЧ РАЙОНУ (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., КОЗЕЛЕЦЬКИЙ РАЙОН, СMT.ДЕСНА,

6.	№ 4277	14-12-2012 14-12-2017 Дійсний	5	О Води прісні	Водозабір - підприємства ТОВ «Адам і компанії» (Свердловина - №89/10)	Чернігівська область с. Новий Биків, вул. Промислова, 2а	35920729 ТОВ «АДАМ КОМПАНІ» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., БОБРОВИЦЬ-КИЙ Р-Н, С.НОВИЙ БИКІВ, ВУЛ.ПРОМИС-ЛОВА, 2-А)
7.	№ 4284	20-12-2012 20-12-2017 Дійсний	5	О Води прісні	Родовище - Гончарівське (Свердловини - №3, №5, №7, №9)	Чернігівська область північно-східна частина сmt.Гончарівське	8351733 КВАРТИРНО-ЕКСПЛУАТАЦІЙНИЙ ВІДДІЛ МІСТА ЧЕРНІГІВ (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, ВУЛ.ЛЮБЧЕН-КО, 19)
8.	№ 4291	28-12-2012 28-12-2017 Дійсний	5	О Води прісні	Ділянка - водозабір підприємства ППКФ «Прометей» (філія «Менський сир») (Свердловини - №1, №2, №3)	Чернігівська область північно-східна околиця м. Мена, територія підприємства (філія "Менський сир")	30668980 ПП «КОНСАЛТИН-ГОВА ФІРМА «ПРОМЕТЕЙ» (Адреса: КИЇВСЬКА ОБЛ., СКВИРСЬКИЙ РАЙОН, М. СКВИРА, ВУЛ. Р. ЛЮКСЕМ-БУРГ, БУД.14)
Видобування корисних копалин							

9.	№ 518	08-05-1996 08-05-2016 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний О Конденсат	Родовище – «Леляківське»	Чернігівська область, згідно з Ліцензійною угодою	23703371 С П У ФОРМІ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТ Ю УКРАЇНСЬКО- КАНАДСЬКЕ «КАШТАН ПЕТРОЛЕУМ ЛТД» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТЕРОВСЬКИЙ, 3/5)
10.	№ 578	12-07-1996 12-07-2016 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Ірванцівське»	Чернігівська область, с. Семенівка	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
11.	№611	13-08-1996 13-08-2016 Дійсний	20	О Суглинок	Родовище – «Ніжинське»	Чернігівська область північна околиця м.Ніжин	292014 ПАТ «НІЖИНСЬКИЙ ЦЕГЕЛЬНИЙ ЗАВОД» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., М.НІЖИН, ВУЛ. БОРЗНЯНСЬКИЙ ШЛЯХ, 70)
12.	№813	05-03-1997 05-03-2017 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Гнилуське»	Чернігівська область	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ,

							НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
13.	№904	30-05-1997 30-05-2017 Дійсний	20	О Суглинок	Родовище – «Мажугівське»	Чернігівська область східна околиця с.Мажугівка	1296639 ПАТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ЦЕГЕЛЬНИЙ ЗАВОД №3» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. ПОПОВА,6)
14.	№991	21-07-1997 21-07-2017 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Немигівське»	Чернігівська область північно-східна околиця с. Конятин	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
15.	№1087	30-09-1997 30-09-2017 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Удай Північно-Західний»	Чернігівська область північно-східна околиця с. Обичів	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
16.	№ 1439	22-06-1998 22-06-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті С Етан з газу природного розчиненого у	Родовище – «Прилуцьке»	Чернігівська область 12. км на північ від м. Прилуки	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)

				нафті С Пропан з газу природного розчиненого у нафті С Бутани з газу природного розчиненого у нафті			
17.	№ 1563	31-08-1998 31-08-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний вільний О Газ природний розчинений у нафті О Конденсат С Гелій з газу природного вільного *	Родовище «Гнідинцівське»	Чернігівська область 32 км на південний схід від м. Прилуки	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
18.	№ 1596	05-10-1998 05-10-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище «Малодівицьке»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
19.	№1597	05-10-1998 05-10-2018	20	О Нафта О Газ	Родовище «Мільківське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА»

		Дійсний		природний вільний О Газ природний розчинений у нафті О Конденсат			(Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
20.	№1621	27-10-1998 27-10-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті С Етан з газу природного розчиненого у нафті С Пропан з газу природного розчиненого у нафті С Бутани з газу природного розчиненого у нафті	Родовище «Софіївське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
21.	№1622	05-10-1998 05-10-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний вільний О Газ природний розчинений у	Родовище «Богданівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ,

				нафті О Конденсат			БУД.3-5)
22.	№ 1703	27-10-1998 27-10-2018 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище «Бережівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
23.	№ 1736	05-02-1999 05-02-2019 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище «Щурівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
24.	№ 1784	27-05-1999 27-05-2014 Дійсний	15	О Води прісні	Родовище «Чернігівське» Ділянка - Ялівщинська (Свердловини - №2а, №8, №26, №28а). Ділянка - Подусівська (Свердловини - №45, 42, №55, №44, №61, №60). Ділянка - Бобровицька	Чернігівська область м. Чернігів	3358222 КП «ЧЕРНІГІВ – ВОДОКАНАЛ» ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. ЖАБИНСЬКОГО, 15)

					(Свердловини - №58, №64, №71, №78). Ділянка - Полуботкинська (Свердловини - №1, №21, №23, №25). Ділянка - Чернігівська - 1 (Міська) (Свердловина - Сел. Зарічне, Свердловина – Сел. Астра, Свердловина – ТЕЦ, Свердловина - Вул. Боровського, Свердловина - Пош).		
25.	№ 1858	26-04-1999 26-04-2019 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище «Тростянецьке»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
26.	№1895	27-05-1999 27-05-2014	15	О Води прісні	Родовище «Щорське»	Чернігівська область	3357791 ПАТ

		Дійсний			Ділянка- (Свердловини - № 1, № 2, № 3)	північно- західна частина м. Щорс	«КОМУНАЛЬНИК» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., ЩОРСЬКИЙ Р-Н, М.ЩОРС, ВУЛ.ЛЕНІНА, 106)
27.	№ 1981	10-09-1999 10-09-2019 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний вільний О Конденсат О Газ природний розчинений у нафті С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного С Бутани з газу природного вільного С Етан з газу природного розчиненого у нафті С Пропан з газу природного	Родовище «Нинівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)

				розчиненого у нафті С Бутани з газу природного розчиненого у нафті			
28.	№ 2031	11-11-1999 11-11-2019 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний О Конденсат С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного С Бутани з газу природного вільного	Родовище «Скороходівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
29.	№ 2033	11-11-1999 11-11-2019 Дійсний	20	О Газ природний вільний О Конденсат С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного	Родовище «Галалаївське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)

				С Бутани з газу природного вільного			
30.	№ 2034	11-11-1999 11-11-2019 Дійсний	20	О Газ природний вільний О Конденсат С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного С Бутани з газу природного вільного	Родовище «Матлахівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
31.	№ 2087	24-11-1999 24-11-2019 Дійсний	20	О Газ природний вільний О Конденсат С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного С Бутани з газу природного	Родовище «Монастирищенське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)

				ВІЛЬНОГО			
32.	№ 2089	24-11-1999 24-11-2019 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище «Північно – Ярошівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
33.	№ 2090	22-03-2000 22-03-2020 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті С Етан з газу природного розчиненого у нафті С Пропан з газу природного розчиненого у нафті С Бутани з газу природного розчиненого у нафті	Родовище «Ярошівське»	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)

34.	№ 2160	22-03-2000 22-03-2020 Дійсний	20	О Пісок кварцовий	Родовище «Папірнянське»	Чернігівська область північна околиця с.Паперня	22830723 ТОВ «ПАПЕРНЯНСЬКИЙ КАР'ЄР СКЛЯНИХ ПІСКІВ» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., РПКИНСЬКИЙ Р-Н, С.ОЛЕШНЯ, ВУЛ. ПАРТИЗАНСЬКА, 31
35.	№ 2255	08-09-2000 08-09-2020 Дійсний	20	О Води прісні	Родовище «Бахмацьке» (Водозабір – «Ст.Бахмач- Пасажирський» (Свердловини - №1 , №2). Водозабір – «Ст.Бахмач- Київський» (Свердловини - № 1, № 2, № 3). Водозабір- «Ст.Бахмач- Гомельський» (Свердловина - № 1, № 2)	Чернігівська область	1070445 КОНОТОПСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ПІВДЕННО- ЗАХІДНОЇ ЗАЛІЗНИЦІ (Адреса: СУМСЬКА ОБЛ., М.КОНОТОП, ВУЛ.СВОБОДИ, 9)
36.	№ 2410	26-03-2001 26-03-2031 Дійсний	30	О Крейда О Суглинок	Родовище «Новгород- Сіверське»	Чернігівська область 0.3 км на південь від м.	292089 П АТ «НОВГОРОД- СІВЕРСЬКИЙ ЗАВОД

						Новгород-Сіверський	БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ Р-Н, М.НОВГОРОД-СІВЕРСЬКИЙ, ВУЛ.КОЗАЦЬКА, 56)
37.	№ 2459	27-04-2001 27-04-2016 Дійсний	15	О Суглинок	Родовище «Маціївське»	Чернігівська область 0.4 км на північ від м. Маціївка	30254530 ТОВ ВИРОБНИЧО-ТОРГІВЕЛЬНА ФІРМА "КЕРАМІК-ПРИЛУКИ" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., М.ПРИЛУКИ, ВУЛ.КИЇВСЬКА, 250)
38.	№ 2933	28-02-2003 28-02-2023 Дійсний	20	О Пісок кварцовий	Родовище «Грибово-Рудняське»	Чернігівська область 6 км на північний захід від зал. ст. Грибова Рудня	22830723 ТОВ «ПАПЕРНЯНСЬКИЙ КАР'ЄР СКЛЯНИХ ПІСКІВ» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., РІПКИНСЬКИЙ Р-Н, С.ОЛЕШНЯ, ВУЛ.ПАРТИЗАНСЬКА, 31
39.	№ 2943	18-04-2003 18-04-2028	25	О Води мінеральні	Родовище - Менське	Чернігівська область	2137045 МЕНСЬКИЙ САНАТОРІЙ

		Дійсний			(Ділянка - надр, де розташована (Свердловина - № 1- Остреч))	3 км на північ від північної околиці м.Мена	"ОСТРЕЧ" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., МЕНСЬКИЙ Р-Н, М.МЕНА, ВУЛ. ОСТРЕЧ)
40.	№ 3835	31-05-2006 31-05-2017 Дійсний	11	О Суглинок	Родовище – Березняське2	Чернігівська область південна околиця с.Березна	34002414 ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "БЕРЕЗНЯНСЬКИЙ ЦЕГЛЯНИЙ ЗАВОД-2" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., МЕНСЬКИЙ Р-Н, СМТ БЕРЕЗНА, ВУЛ.ЗАРІЧНА, 1-А)
41.	№ 4049	04-10-2006 31-05-2026 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний розчинений у нафті	Родовище – «Петрушівське» (Склепіння – Купинське, Гайове, Петрушівське)	Чернігівська область	135390 ПАТ «УКРНАФТА» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОВ. НЕСТОРІВСЬКИЙ, БУД.3-5)
42.	№ 4107	06-11-2006 06-11-2026 Дійсний	20	О Пісок	Родовище – «Михайло - Коцюбинське»	Чернігівська область південно-східна околиця смт. Михайло-Коцюбинське	33616411 ПП "КВАРЦБУД" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., ЧЕРНІГІВСЬКИЙ Р-Н, СМТ

							МИХАЙЛО-КОЦЮБИНСЬКЕ, ВУЛ.ШЕВЧЕНКА, 119)
43.	№ 4411	04-10-2007 04-10-2027 Дійсний	20	О Суглинок О Глина	Родовище – «Західно - Борзнянське»	Чернігівська область південно-західна околиця м. Борзна	3588301 ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "АПБ-ЦЕГЛА" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., БОРЗНЯНСЬКИЙ Р-Н, М.БОРЗНА
44.	№ 4467	29-10-2007 29-10-2027 Дійсний	20	О Глина	Родовище – «Льгівське»	Чернігівська область західна околиця с. Льгів	34258570 ТОВ «АННАТ КЕРАМІК» (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., ЧЕРНІГІВСЬКИЙ Р-Н, С.ЛЕВКОВИЧІ, ВУЛ.ПЕРШОТРАВН ЕВА, 15)
45.	№4595	18-12-2007 18-12-2027 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Рокита»	Чернігівська область 7,5 км на північ східна околиця с. Обичів	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
46.	№4777	18-11-2008 18-12-2027	20	О Води мінеральні	Родовище – «Менське 2»	Чернігівська область	30424720 ТОВАРИСТВО З

		Дійсний			(Сverdловина -№2- Мена)	південно східна околиця м. Мена	ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "НЕПТУН" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., МЕНСЬКИЙ Р-Н, М.МЕНА, ВУЛ.ГАСТЕЛЛО, 3)
47.	№4958	03-04-2009 03-04-2019 Дійсний	10	О Торф	Родовище – «Дроздовиця»	Чернігівська область	2968220 ДП «ЧЕРНІГІВТОРФ» (Адреса: М.ЧЕРНІГІВ, НОВОЗАВОДСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ. БОРИСЕНКА, 35-А)
48.	№4998	30-07-2009 30-07-2029 Дійсний	20	О Води прісні	Ділянка - надр у м.Прилуки (Водозабір – «Південний» (Сverdловини - №5, №6, №7, №8 №9, №13, №14); Водозабір «Центральний» (Сverdловини - №1, №2, №3, №4 №10, №11, №12 №15, №16, №17, №18,	Чернігівська область м. Прилуки	32863684 КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО "ПРИЛУКІТЕПЛОВ ОДОПОСТАЧАННЯ" ПРИЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., М.ПРИЛУКИ, ВУЛ.САДОВА, 104)

					№19, №20)		
49.	№5024	22-10-2009 22-10-2029 Дійсний	20	О Пісок	Родовище – «Новоселівське»	Чернігівська область 1,5 км. на схід від м. Чернігів	35956540 ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ЧЕРНІГІВСЬКІ БУДІВЕЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ" (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., ЧЕРНІГІВСЬКИЙ Р-Н, С.УЛЯНІВКА, ВУЛ.ПРИМАКОВА, 43-Б)
50.	№5108	14-01-2010 14-01-2030 Дійсний	20	О Торф	Родовище – «Замглайське» (Замглай Південний)	Чернігівська область південно-західна околиця с. Звеничів	36405770 ТОВ «ПЕРША ТОРФЯНА КОМПАНІЯ» (Адреса: М.КИЇВ, ДНІПРОВСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ.БАЖОВА, 9)
51.	№5255	21-12-2010 21-12-2030 Дійсний	20	О Торф	Родовище- «Замглай» (Ділянка - «Бурівське»)	Чернігівська область 3км на південний захід від райцентру Ріпки	3055606411 ІЛЬСНКО СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (Адреса: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ., М.ЧЕРНІГІВ, ВУЛ. ТОЛСТОГО, 104,

							КВ.36)
52.	№5265	29-12-2010 29-12-2028 Дійсний	20	О Торф	Родовище- «Убідське 2» (Ділянки - «Савинки-1» «Савинки-2» «Самотуги»)	Чернігівська область	34698610 ТОВ "ЦИФРОВІ РІШЕННЯ 3000" (Адреса: М.ПОЛТАВА, ОКТЯБРСЬКИЙ Р-Н, ВУЛ.ЖОВТНЕВА, 73)
53.	№5449	29-12-2010 29-12-2028 Дійсний	20	О Нафта О Газ природний О Газ природний розчинений у нафті О Конденсат С Етан з газу природного вільного С Пропан з газу природного вільного С Бутани з газу природного вільного	Родовище- «Зимницьке»	Чернігівська область 20 км на південний захід від м. Талалаївка	36050166 ТОВ «ПЕРША УКРАЇНСЬКА ГАЗОНАФТОВА КОМПАНІЯ» (Адреса: М.КИЇВ, ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ Р-Н, ПРОСПЕКТ ПЕРЕМОГИ, 74)
54.	№5675	19-11-2012 19-11-2032 Дійсний	20	О Води прісні	Родовище- «Неданчичі» (Свердловини – №1.7-36,	Київська область Чернігівська область	31476318 КП «УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО- КОМУНАЛЬ - НОГО

					№2.9-38, №3.11-40, №4.13-42, №5.15-44, №6.17-46, №7.19-48, №8.6-37, №9.10-39, №10.12-41, №11.14-43, №12.16-45, №13.18-47, №14.20.49, №15.21-50)	м. Славутич Київської області, Ріпкинський район Чернігівської області	ГОСПОДАР-СТВА» (Адреса: КИЇВСЬКА ОБЛ., М.СЛАВУТИЧ, ВУЛ. ВІЙСЬКОВИХ БУДІВЕЛЬНИКІВ, БУД. 8)
Будівництво та експлуатація підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, зокрема для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин та відходів виробництва, скидання стічних вод							
55.	№1851	26-04-1999 26-04-2017 Дійсний	18	О Без корисної копалини	Газосховище - «Олишівське»	Чернігівська область	30019801 ПАТ «УКРТРАНСГАЗ» (Адреса: М.КИЇВ, ПЕЧЕРСЬКИЙ Р-Н, УЗВІЗ КЛОВСЬКИЙ, 9/1)
56.	№1852	26-04-1999 26-04-2017 Дійсний	18	О Без корисної копалини	Газосховище - «Червоно партизанське »	Чернігівська область	30019801 ПАТ «УКРТРАНСГАЗ» (Адреса: М.КИЇВ, ПЕЧЕРСЬКИЙ Р-Н, УЗВІЗ КЛОВСЬКИЙ, 9/1)

Табл. 11.2.4.1 Чисельність худоби в усіх категоріях господарств

(на початок року, тис. голів)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Велика рогата худоба	356,2	345,1	325,3	294,8	277,5	257,5	242,8	238,8
у т.ч. корови (без корів на відгодівлі та нагулі)	206,9	196,6	180,0	170,0	159	147,5	140,6	136,0
Свині	224,5	249,0	282,3	246,4	215,5	245,4	244,6	206,6
Вівці та кози	47,4	42,7	37,9	35,7	34,4	33,7	32,5	34,8

Табл. 11.2.4.2 Чисельність худоби в сільськогосподарських підприємствах

(на початок року; тис. голів)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Велика рогата худоба	212,5	204,2	192,5	173,7	162,1	156,9	149,7	149,7
у т.ч. корови (без корів на відгодівлі та нагулі)	75,8	71,7	64,9	63,0	60,5	58,7	57,8	57,7
Свині	64,1	86,5	122,3	110,7	101,2	114,7	110,6	79,4
Вівці та кози	4,1	4,0	3,2	3,0	2,8	3,7	3,8	4,2

Табл. 11.2.4.3 Чисельність худоби в господарствах населення

(на початок року; тис. голів)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Велика рогата худоба	143,7	140,9	132,8	121,1	115,4	100,6	93,1	89,1
у т.ч. корови (без корів на відгодівлі та нагулі)	131,1	124,9	115,1	107,0	98,5	88,8	82,8	78,3
Свині	160,4	162,5	160,0	135,7	114,3	130,7	134,0	127,2
Вівці та кози	43,3	38,7	34,7	32,7	31,6	30,0	28,7	30,6

Табл. 13.1.1

**Пасажирські перевезення автомобільним транспортом
по містах та районах
за 2012 рік**

	Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
	тис.	у % до 2011р.	млн.пас.км	у % до 2011р.
Чернігівська область	83670,7	119,2	816,1	108,6
м.Чернігів	59015,2	120,7	447,0	110,8
м.Ніжин	9357,7	125,7	84,0	117,7
м.Прилуки	4884,4	119,8	52,8	127,0
райони				
Бахмацький	571,7	125,5	6,9	115,6
Бобровицький	1369,3	101,3	17,7	92,5
Борзнянський	805,9	107,9	19,8	103,2
Варвинський	—	—	—	—
Городнянський	439,5	93,1	11,6	98,8
Ічнянський	412,1	119,8	12,6	119,3
Козелецький	424,1	109,0	14,4	96,4
Коропський	499,1	107,3	23,9	91,6
Корюківський	... ¹	121,4	... ¹	113,0
Куликівський	32,1	107,7	0,5	106,9
Менський	... ¹	57,3	... ¹	72,1
Ніжинський	—	—	—	—
Н.-Сіверський	... ¹	92,1	... ¹	83,7
Носівський	1379,7	94,4	14,1	102,0
Прилуцький	... ¹	—	... ¹	—
Ріпкинський	627,0	91,3	13,9	94,0
Семенівський	110,8	86,1	5,3	83,4
Сосницький	303,3	107,2	9,2	101,4
Срібнянський	26,2	90,3	1,9	82,9
Талалаївський	192,6	88,1	9,4	77,1
Чернігівський	2010,4	108,8	44,0	101,1
Щорський	... ¹	103,6	... ¹	99,9

Перелік громадських організацій природоохоронного спрямування, які співпрацювали з Держуправлінням охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області та увійшли до складу Громадської ради в 2012 р.

Назва організації	Юридична адреса	Керівник організації	Телефон/Факс	Електронна пошта
1. Всеукраїнська екологічна ліга – міська організація	м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53	Голова Карпенко Юрій Олександрович	3-21-06	sav_14@mail.ru
2. Обласна організація Українського товариства охорони природи	м. Чернігів, вул. Чернишевського, 14	Заступник голови президії Осипець Володимир Миколайович	77-48-39	–
3. Екологічний клуб «Берізка» ОСЮН	м. Чернігів, вул. Франка, 2а	Керівник Кидиба Руслана Григорівна	2-50-25	–
4. Чернігівський студентський екологічний клуб ЧДПУ	м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53	Керівник Яковенко Олександр Іванович	3-21-06	–
5. Чернігівський центр для дітей та юнацтва «Аратта»	м. Чернігів, вул. Островського, 37	Виконавчий директор Філатова Вікторія Олексіївна	678-433	aratta@open.net.ua
6. Обласна організація Партії зелених України	–	Голова Бурковський Леонід Григорович	676-203	PZU@cg.ukrtel.net
7. Всеукраїнська екологічна ліга – обласна організація	м. Чернігів, урочище Ялівщина	Гаврилей Олександр Іванович	60-83-06	–
8. Обласна організація Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»	м. Чернігів, урочище Ялівщина	Керівник Гладченко Ганна Леонідівна	3-12-40	–
9. Чернігівський районний Центр сприяння розвитку сільського зеленого туризму	м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1	Білий Юрій Анатолійович	4-40-75	beluri@rambler.ru
10. Чернігівська обласна організація Товариства меліораторів і водоноспорядників України	м. Чернігів пр.-т Перемоги, 39-а	Голова Нагалюк Сергій Іванович (Потапенко В.О.)	4-40-75	dbuvr@cg.ukrtel.net
11. Чернігівська міська громадська організація "ЗООШАНС"	м. Чернігів, а/с 509	Керівник Петренко Н.Л.	066-756-98-02, 934-834	
12. Чернігівське міське відділення всеукраїнської ГО "Українська академія управління"	м. Чернігів, вул. Шевченка, 105а	Представник Мартиненко Володимир Юрійович		-
13. Чернігівська обласна Агенція регіонального розвитку "Вектор"	м. Чернігів, вул. П'ятницька, 50	Керівник Кнуренко Сергій Вікторович представник Дешура Олег Валерійович	093-345-60-26	wawad@ukr.net
14. Чернігівська природоохоронна громадська організація "Природа і людина"	м. Чернігів, вул. 1 Травня, 118/1	Керівник Січевська Тетяна Василівна 300	3-45-43	-
15. Чернігівська міська молодіжна громадська організація "Сфера"	м. Чернігів, вул. Київська, 2/100	Керівник Довбенко Світлана Леонідівна	610-363	go21@mail.ru

Екологія в цифрах, фактах, порадах

Садіть дерева і квіти, вони збагачують повітря киснем, поглинають вуглекислий газ, зменшують шум.

Одне дерево за день адсорбує з повітря 1 кг пилу.

Віддайте перевагу біологічним методам боротьби зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур.

Не спалюйте самі й не дозволяйте спалювати іншим опале з дерев листя ні в садах, ні в парках. Опале листя виконує кілька важливих екологічних функцій: взимку воно захищає коріння дерев від морозу, а влітку – від спеки, акумулює вологу, слугує притулком для багатьох корисних істот і, розкладаючись, стає добривом для ґрунту. Спалене ж листя — це забруднене повітря, знищене життя на ділянці землі під вогнищем. Виступайте всюди проти спалювання листя, особливо у містах.

На дачних ділянках листя й зрізані гілки дерев найкраще скидати в компостні ями.

На 5-7 років ґрунт втрачає родючість на місці де було розкладено багаття.

Вирощуйте кімнатні рослини. Вони здатні протягом 24 год поглинути до 87 % забруднень з повітря, в тому числі — бензол, трихлоретан, формальдегід та ін.

За добу з одного не щільно закритого крана втрачається по краплинці понад 14 літрів води.

Година перебування біля багаття відповідає 5-годинному перебуванню на міському автошляху.

5 г пального, потрапляючи у водойму, вкриває масляною плівкою 50 м² водної поверхні.

Не вживайте для прання екологічно шкідливі миючі засоби, перевіряйте, що купуєте, й вибирайте найкращі для довкілля.

Поливайте город, дерева та квіти на дачній ділянці лише вдосвіта і увечері; не поливайте їх в жаркий полудень і у вітряну погоду — це не дасть користі рослинам, а вода даремно випарується.

Не накопичуйте вдома надлишків хімічних препаратів (пральних порошоків, фотореактивів, фарб, лаків, ліків тощо), особливо в поганих (пошкоджених, негерметичних) упаковках. Вони небезпечно забруднюють повітря у ваших квартирах, шкодять здоров'ю, а іноді стають причиною нещастя.

Як уберегти атмосферне повітря від забруднень:

- Частіше ходити пішки. Прогулянки на свіжому повітрі принесуть користь Вашому здоров'ю і не завдадуть шкоди навколишньому середовищу.

- Користуватися більше громадським транспортом, ніж власним авто.

- Вибирати економічні автомобілі. Коли ви купуєте машину, зверніть увагу на те,

скільки вона споживає пального. Наприклад, великий лімузин або потужний джип-позашляховик проїхавши 3 тисячі кілометрів, викинуть у повітря 1,3 тонни вуглекислого газу. Невеликі ж економічні автомобілі, щоб викинути в атмосферу таку ж кількість газів проїдуть 18 тисяч кілометрів.

- Берегти енергію. Візьміть за звичку, виходячи з приміщення, вимикати світло. Можна використовувати енергозберігаючі лампи, які послужать в 12 разів довше і будуть споживати на 80 % менше енергії. Купуючи техніку, звертайте увагу на її економічність (маркування А-А***, Energy Star дозволить зменшити ваш рахунок за електроенергію).

Разом з тим, слід пам'ятати, що в Україні мало пунктів прийому відпрацьованих ламп такого типу, а якщо викинути їх на смітник, вони потім потраплять на сміттєві звалища за містом і будуть забруднювати навколишнє середовище, оскільки містять ртуть, свинець та інші хімічні елементи, які мають шкідливий вплив на природу. Перш, ніж купити енергозберігаючу лампу, дізнайтеся, чи є у вашому місті пункти прийому, які приймуть її, коли вона виробить свій ресурс.

- Купувати сезонні продукти харчування місцевих виробників, оскільки вони витрачають менше палива на транспортування, відповідно, менше забруднюючи навколишнє середовище.

Чи знаєте Ви, що:

- В холодну погоду, в загальному, 28% тепла втрачається через недбало ущільнені двері і вікна, 18% – через стіни, 6% – через підлогу та підвальні приміщення, 16% – через стелю та дах і 32% – через вентиляційні отвори і димоходи.

- Ми утворюємо в нашій країні щорічно десятки мільйонів тонн твердих побутових відходів, до складу яких входять такі основні компоненти: харчові відходи – 35-50 %, папір і картон – відповідно 10-15, вторинні полімери – 9-13, скло – 8-10, метали - 2, текстильні матеріали – 4-6, дерево – 1, будівельне сміття – 5, інші відходи – 10%. Показники

утворення відходів в середньому становлять 250 кг/рік на душу населення, а у великих містах досягають 330-380 кг/рік відповідно і мають тенденцію до зростання.

- Сміттєзвалища призводять до забруднення ґрунтів, атмосфери, підземних і поверхневих вод. В той же час із економічного обороту виводяться мільйони тонн різних матеріалів, які могли б використовуватися як вторинна сировина, зберігаючи значні природні ресурси.

- Під час роботи з комп'ютером та іншою офісною технікою марнується багато електричного струму. Наприклад, монітор та системний блок, як правило, залишаються включеними під час тривалих пауз, сканер і принтер включаються автоматично з комп'ютером, навіть тоді, коли в них нема жодної потреби. Таким чином, як на роботі, так і дома, при експлуатації офісної техніки існує вагомий потенціал економії.

Відповідальні за підготовку розділів

<i>Назва розділу</i>	<i>Структурні підрозділи та особи, відповідальні за виконання розділів</i>	<i>Прізвища керівників підрозділів</i>
Забруднення атмосферного повітря та руйнування озонового шару	Відділ регулювання водних ресурсів, атмосферного повітря та відходів	Небрат Т.Г. тел. (04622)4-10-50
Зміна клімату		
Стан водних ресурсів		
Збереження біорізноманіття, формування екомережі та розвиток природно-заповідного фонду	Начальник управління регулювання природними ресурсами та екомережі Відділ природно-заповідного фонду, біоресурсів та екомережі	Дадашева Т.Г. (0462)4-22-51 Павлович А.М. тел. (0462)4-21-76
Стан земельних ресурсів і ґрунтів	Відділ надрокористування та земельних ресурсів	Багіна Н.Е. Батюта С.Ф. тел. (0462)668-616
Надра		
Відходи	Відділ регулювання водних ресурсів, атмосферного повітря та відходів	Небрат Т.Г. тел. (04622)4-10-50
Промисловість та її вплив на довкілля	Відділ моніторингу навколишнього природного середовища, та зв'язків з громадськістю	Радченко Н.І. press@eco23.gov.ua тел. (04622)4-21-76
Сільське господарство та його вплив на довкілля		
Енергетика та її вплив на довкілля		
Транспорт та її вплив на довкілля		
Збалансоване виробництво та споживання		
Екологічна безпека	Відділ моніторингу навколишнього природного середовища, та зв'язків з громадськістю	Радченко Н.І. press@eco23.gov.ua Ганжа В.Ю. тел. (04622)4-21-76 Новак В.А. Голован О.П. Тичина Т.С. тел.(04622) 4-22-51 Борзак Л.А. тел.(04622) 4-41-33
ДУ у сфері охорони навколишнього природного середовища:		
	Відділ економіки природокористування та екологічної експертизи	
	Головний спеціаліст-юристконсульт Сектор планування, інспекційної діяльності, контролю виконання, зв'язків з громадськістю та ЗМІ ДЕІ в Чернігівській області	Пінчук Я.М. тел. .(04622)4-23-73
Вступ Висновки	Заступник директора Департаменту Структурні підрозділи Департаменту	Моторко М.І. тел. (0462)677-110

Доповідь укладено у відділі моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю (відповідальна Радченко Н.І.)

Загальне керівництво – заступник директора Департаменту Моторко М.І.

Відповідальний за випуск – директор Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації Горонович С.В.